حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی ڕۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتی گشتی چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرە (٨)

بەسەرهاتی سیاسی کورد

لە ١٩١٤ەوە هەتا ١٩٥٨

یاداشتەکانی
میرزا محمد أمین مەنگوری

بەشی دووهەم

سلێمانی ٢٠٠١

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی ڕۆشنبیری
بەڕێوەبەرێتیی گشتیی چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرە (٨)

بەسەرهاتی سیاسی کورد

لە ١٩١٤ەوە هەتا ١٩٥٨

یاداشتەکانی
میرزا محمد أمین - مەنگوری

بەشی دووەم

سلێمانی ٢٠٠١

★ بەسەرهاتی سیاسی کورد ١٩١٤ - ١٩٥٨

★ یاداشتەکانی محمد أمین مەنگوری - بەشی دووهەم

★ مونتاژ : سکالآ جەمال عەبدولآ

★ تیراژ : ﴿٥٠٠﴾ دانە

★ چاپ : چاپخانەی ڕاز

★چاپی یەکەم سلێمانی ٢٠٠١

★ ژمارەی سپاردن (٢٢٦) وەزارەتی ڕۆشنبیری پێدراوە

پەیڤێک بۆ ئەم بەرگی دووهەمە

مەحمود مەلا عززەت

سلێمانی-شوباتی ٢٠٠١

دوای ئەوەی بەرگی یەکەمی بیرەوەری‌و یاداشتەکانی میرزا محمد ئەمین مەنگوڕی (بەسەرهاتی سیاسیی کورد ١٩١٤-١٩٥٨) کەوتە بەردەست خوێنەر، دوای ئەوەی ئەو بەرهەمە مێژووییە شاردراوەیە رووناکیی کەوتەسەر، ئەوسا خوێنەری کوردو عەودالانی نووسینەوەی مێژووی نەتەوەکەمان بەمیتودی زانست‌و بابەتیانە، بەتایبەتی لێکۆڵەرو مێژوونوس‌و نووسەرو هەموو ئەوانەی شەیدای بوژاندنەوەی سامانی مێژوویی‌و کەلتوریی گەلەکەمانن، نرخ‌و سەنگی بەرهەمەکەیان بۆ دەرکەوت.

بایەخی بەرهەمەکە هەرلەوەدا نییە کەچەند لاپەڕەیەکی شاردراوەی مێژووی سەردەمێکی زێڕین لەژیانی سیاسیی کوردو دەسەڵاتی خۆماڵیی جەمهوریەتی کوردستانە کەمیرزا مەنگوڕی تۆماری‌کردو نەیهێشت وەك زۆری‌تر لەو بیرەوەریی‌و زانیارییانە بکەونە ناو بازنەی لەبیرچوونەوەوە، بەڵکو گرنگتر لەوانە ئەوەیە کەوا میرزا هەروا بەڕاگوزاریی رووداوەکانی تۆمار نەکردووە، هەروا روخساری کۆمەڵگەکەو گۆڕانە روکەشەکانی نەبینیوە، بەڵکو باسە گرنگەکانی ناوەناوی گۆڕان‌و ناکۆکییەکانی کۆمەڵی کوردەواریی‌و دەزگاکانی کۆمارو رەفتاری نائاسایی هەندێ ناوەندی دەسەڵاتی بەسەرکردۆتەوە، ئەو لایەنانەی خستۆتە بەر رووناکیی کەمەگەر هەر لێکۆڵەر بایەخەکانیان بزانێت، چونکە دەتوانرێت باس‌و توێژینەوەی هەمەلایەنەی چین‌و بەشە کۆمەڵایەتییەکانی ئەو سەردەمەی لێهەڵبهێنجێت تا ئەو ئاستەی کەببێتە سەرچاوەیەکی‌تری مێژووی راستەقینەی جەمهوریەتی کوردستان... سەرچاوەیەکی گرنگ بۆ مێژووی سەردەمەکە کەدەرس‌و پەندی باشیشیان لێوەربگیرێت.

وا ئەمڕۆ کەبەرگی دووهەمی (بەسەرهاتی سیاسیی کورد) ئەکەوێتە بەردیدی خوێنەر ئەم بەرگی دووهەمە سەنگی بەرگی یەکەمی بەرهەمەکە بەهاتر دەکات، نەك هەروەك تەواوکەری ئەو بەرگە، بەڵکو وەك بیرەوەریی‌و یاداشتکردنی گەلێ رووداوی‌تری گرنگ کەهەرچەندە دەکەونە سەردەمێکی دوا رووخاندنی جەمهورییەتی کوردستان، بەڵام ئەوانە چەند ئەڵقەیەکی زنجیرەیەکی‌تری رووداوەکانن کەسەرەنجامی رووخاندنی جەمهوریەتەکەی مەهابادن.

جگە لەوە گەلێ نهێنی ناو شەڕوپێکدادانەکان دەخاتەڕوو، کەبێ بەڵگەو بێ‌گەیشتنە راستییەکان، بۆچوونی هەڵەیان لەسەر دەخراوە، بەڵام میرزا مەنگوری بەپشت بەستن

بەگەلێك بەڵگەنامە لەگەڵ هاوژیانی خۆی لەناو رووداوەکاندا کەبەحوکمی کارو جێگەکەی راستەوخۆپێوەندار بوو بەو رووداوو شەڕوپێکدادانانەوە، قسە دەکات‌و بۆچوونەکانی خۆی دەردەخات. کەلەوانەشدا پێدەچێت نووسەر پەنای بردبێتە بەرمانەوەی زانیارییەکان لای بەحوکمی ئەوەی خۆی زوربەی هەرەزۆریانی داڕشتبوو.

لەم بەرگی دووهەمەو لەناو ئەو باسە گرنگانەی کەئاوڕی لێ‌داوەتەوە، مەسەلەی گفتوگۆی نێوان مەهابادو تارانە، چارەنووسی بارزانی رەحمەتی‌و هێزەکەی‌و ئەفسەرانی هاوبەش لەکۆمارەکەدا بەسەردەکاتەوە کەچۆن دووچاری هەلومەرجێکی سەخت بوون. چۆن بەرەنگاری کۆسپەکان بوون، لەمەشدا ئەوە لەبیرناکات کەهەڵەو بۆشاییەکان بەسەر بکاتەوە، تا بەناچاریی روو لەیەکێتیی سۆڤیەت بکات‌و لەرێبازێکی سەختدا بگەنە ئەوێ.

یەکێك لەکارەساتەکان کەسەرەنجامی رووخاندنی جەمهوورییەتی کوردستان بوو لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەدو هاوڕێکانی بوو، نووسەر چەند تیشکێك دەخاتە سەر ئەم لایەنەو هەڵەکانی سەرکردایەتی کۆمار دەستنیشان ئەکات. دیسان رووداوەکانی هاوپێوەند بەلەسێدارەدانی تێکۆشەرانی هاوبەش لەخەباتی پیرۆزی کوردایەتی‌و جەمهوورییەتی کوردستاندا باسدەکات‌و لەگەڵ زۆر لەباسوخواسیی تری گرنگدا.

ئەوانە چەند نمونەیەکی گرنگی ناو بیرەوەرییەکانی ئەم بەرگی دووهەمەی (بەسەرهاتی سیاسیی کورد)ە، کەبایەخی مێژوویی بەرهەمەکەو رۆڵی باشی میرزا محەمەد ئەمین مەنگوڕی دەردەخات، چ وەك هاوکارو نووسەر لەفەرماندەییەکەی جەنەراڵ حەمە رەشیدخان‌و داڕێژەری نووسین‌و نامەکانی خان، وەچ وەك نووسەرو بەسەرکردنەوەی رووداوەکان لەناو بیرەوەریی‌و یاداشتەکانیدا، هەرچەندە میتودی نووسینەکانی میرزا محەمەد رێبازو شێوە ئەکادیمییەکەی بەخۆوە نەگرتووە، بەڵام باش‌و بەسەلیقەیەکی لێزانانە باسەکانی پۆلین کردووەو لەسەریانی نووسیوە، بۆیە ئەم بەرگی دووهەمە وەك تەواوکردنی بەرگی یەکەم جێگەی خۆی لەناو سەرچاوەکانی کۆمارناسیدا ئەگرێت‌و کەلێنێکی بۆشاییەکانی ناو کتێبخانەی کوردی پڕدەکاتەوە.

خەتی أیچیو میرحاج

لەعینی وختا ٥٠٠ نفری سربازی جهزی شاهنشاهی بەیارمەتی دو تانك بو هلگرتنی خەتی حصاری بینی سقزو بانه هجوم ئەكەنە سەر پوستەكانی میرحاج لە رێگاكانی أیچیدا.

بەڵام لەبەرئەوەی كەمیرحاج خندەقی قوڵو پانی لەسەر رێگای تانكەكان هلقندبوو وچند نفراتی كە لەتقاندنی دەمیتی ضدی تانك وەستا بوون خستوینە سەر ئەوچاڵو خندەكانە. هەتا نهایەت تانكەكان نیان توانیبو لەچالەكان بپرنەوە. ولەدوای شەرێكی زور سخت لگل ئەو ٥٠٠ نفرەدا میرحاج انسحاب اكات بۆ كیوی كرویشكە ومرخذ لەترسی ئەوەی نەوەكو لەمامەشەوە هیزی دوژمن محاصرەی بكات تقریباً سعاتو نیویك لەریگای عام دوركەوتبووە. چونكە لەو وختەدا خبر وەرأگرن كەكیوی مامشاه كەوتوتە دەست ایرانیەكانو هیزی مصطفیخوشناو ئەو (تەپولكە) اهمیتدارانەیان واز لیهیناوە.

شەری هیجانان احمدخانی خلیل خان

لەعینی روژا هلگرتنی خەتی محاصرە كراوی بینی سقزوبانه ٥٠٠ نفری سەربازی سوارە پەلاماری هیزی فیض‌اللەبگی ئەدەن لەدەی خیدەر-قشلاخی قاچی-هیجانان بەلام لەبەرئەوەی كە احمدخانی خلیل خان لەسەر طلبی عمرخانی شكاك روژیك پیش حادثە-بەناوی تفاهم وریكی لگل أغایانی سلطان پناه ویحیخان وحمەعلی خان وامینخان كەس نزانی گلباخی واجلال وحمەعلی فیضە لەرؤسای گلباخی وتیلكو-ئچیتەدی (تاویشە) لەمنطقەی سرشیوو گەورە قەلا-درگا سلیمان-تالەجەر وكالەتی فرماندەی جبهە تسلیم بەاحمدخانی شجیعی اكری. كەمعاونی فرماندەی ناوبراو ئەبی. وسركردەكانی لشكری فیض‌اللە بگیش لەو وختەدا عبارەت ئەبن لە أغایانی-عبداللەخانی سهام تیكانی تەپە-وحمەخان سهام وحمەخان سرتیپی آخ جیوان-وهمزأغای جهانگیربگی-مجیدخانی باخچە وسعیدخانی دادخواە-حمە رحیم خان دادخوا وسلیم خانی قازلیان وكریم خانی شجیعی وحمەخانی دادخواە. عباس خانی سرتیپ آخ جیوان امیرخانی كوری جیهانگیر بگ، آورحمان خان احمد خان سالارو أغاعباسی مرزیان-ناوان.

أجا له كيواني پشتي خيدەر وبهنام دوژ سەربازەكانی ايرانی پيش ئەكەون لشكری فيض‌الله بگی زور شەپرزه ئەبن.

بەلام لەكيوی پشتی خيدەره كەمشهوره بەگويزان- احمدخان شەريكی زورمەردانەو قارەمانانه لگل هيزی دەولەتيدا اكات‌و ئەو لشكره زوره رائەگری. هەتا احمدخانی خليل خان دەفريا ئەكەويتەوە.

شەری خەتی سنتەو صاحب‌و طاهرخان

لەعينی روژا لشكری شاهنشاهی بەدو تانگ‌و ٥٠٠ نفرەوه لەاطرافی دی (تيزآوا ولكزی‌و كريم آوا-هجوميان كرد بو سەر لشكری طاهرخان ونوری‌بگی عباسی نژاد. وئەوانيش لەوجبهەيەدا بەرنگاری شەريكی زور بسامييان كردبو.

جنگی ميرەدی‌و مجيدخان

لەهەمان روژا ئەو لشكره گەمارودراوەی ميرەديش لەسەر ئەو پروگرامە كەروژی پيش تر بەهوی فروكەوه پی‌يان راگەيشتبو. هەرشەو بەريگايكی چەپك‌و نهينی گريدا دينه دەرەوه. سەربازەكان لەچومی ميرەدی بەبی‌خشه ئەپرنەوه دينه سەر دابەزگای اوردوی بانه لەدی تموتەدا هەر بەو شەو لەكيوانی-چراخ ويس وتموتەكون وكنده سوره- لەبرده رشانی‌و پشتی آوای تموتە-خويان دا ئەمزرينن وكەوكوژی بو لشكری أغای مجيدخان دائەنيشن.

لەووختەدا كەئەو سەربازانه گوی‌يان لەتقەی توپەكانی بهنام‌دوژ ئەبی. ئەمانيش هەل ئەكوتنه سەر هيزی تموته وميرەدی. وشەريكی زور سامداريش لەوناوچەو ملبندەيه دا روئەدات أغای مجيدخانی حمەرشيدخان زاده لەداخی لومەو دل گەرمی‌و سەرنەكەوتنەكەی جاری پيشوی لگل أغايانی حسن خانی بداقی‌و عيمان أغا-كريم أغای كوندەلان ومامندأغا وعبدالله أغا وعلی أغای بلەجر وفارس أغای بلەجر ومينەقارەمان وعلی حاجی عطار ومحمد أغای شقويض ومحمد وحسن جوانمردی. مقاوەمەت وجنگيكی زور مردانه ئەكەن لومەو تانوتی جنگەكەی ميرەدی بەخوينی ايرانيەكان ئەشونەوه.

نهایتی ئەو جنگە بەشكانی ایرانیەكان وكوژرانی ٩ نفـری سـەربازو ٤ نفـری اسیر وگیرانی ١٥ تفنگی برنەو ٦ هەزار فیشكو یك رەشاشو یك دزگای هلیوگـراف دوایـی هاتبوو گرابوونەوە بو ناو استحكاماتەكانی خویان لە مخفری ناوبراوی پیشـویانا. بـەلام متأسفانە ئەمانیش قارەمانی ئـەو معرەكەیـەیان شـهید كردبـو كـەناوی (محمـد أغـای شقویض)بو یكیك بو لەخزمانی أغای حسن خانی بداقی.

موفقیەتی جنگی مامشاو أیچیو هیجانانو ریگای صاحبە

لەنتیجەی جنگـی ئـەو روژەدا-مصطفـی خوشـناو مجبـور ئـەبی بەانسـحابی لشكرەكەی لەكیوی مامشاه. وبەكوژرانی-٥٠نفر سـەربازی ایرانـی وبریندارێكـی زور. وشكانی یك تانك وشكانی یەك گیارە وگیرانی ٢٠ صندوق فیشك وگیرانی ٦ رشاشـی گەورە وبچوك و١٠ تفنگ وزخائریكی زوری جنگی نهایـەتی جنگـی مامشـاه هینـرا. بـەلام داخـی گـرانم كـەقارەمان ولیـدەری لشـكری بـارزان أغـای (كبتـان خوشـەوی-بەگولـەی رشاشـی طیـارە شـهید اكـری و١١ نفـری كـەش لەلشـكری كـاك مصطفـی برینـدار اكریـن بـەبرینیكی سـوك وكـاك مصطفـی خوشـناو خوشـی برینـدار ئەبی.وبەخسـاراتی نـاوبراو گـردی مامشـاه كـەوتـە دەسـت دەولـەتی ایـران. بەمسـافەی نیوسـعات لشـكری دیمكـرات لەسـقز دوركەوتـەوە. ولەجبهـەی میرحـاج وأیچیشـەوە. تانكیك پنچەر اكری وچوار نفری سرباز ئەكوژرین.

ولەجبهەی هیجانانا احمدخانی شجیعی مقاوەمەتیكی زۆر پیاوانە لگل ایرانیـەكان اكا. لشكرە شكاوەكەی أغایانی مجیدخانی باخچە وحەمرحیم خانی دادخـواە ئەگیریتـەوە بو دواوە. واحمدخانی خلیل خانیش بەتقـەی توپەكانـەوە ئەگریتـەوە بـو نـاو لشـكرەكەی خۆی وبەفریای شـەر ئەكـەوی وایرانیـەكان بـەكوژرانی ٦ نفـری سـەرباز ئەشـكینی وفضیحەتیكی زور سخت بەسەر فرماندە سرهنگ مختاریو مظفری دینی. بەلام لەو جبهەیدا ایرانیەكانیش دو اسپی لشكری فیض‌الله بگی ومـلا محمـد نـاویكی ریبـوار ئـەكوژن. ولەجبهـەی طاهرخانیشـەوە. دونفـری سـەرباز ئـەكوژری بـەلام لەلشـكری دیموكرات تلفیات نابی.

انكار ناكری ئەو شەرە شەریكی زور عظیم وواسع بو. ودیسان هەرئەو شـەرە دەری اخا كەعشایرەكانی كورد لەفنونی جنگا دەستیكی زور بالایان هیە. كەئەو لشكرە بی

چکو بی فیشکه لەومدەتە زورەدا برامبر بەو هەموو سەربازە مجهزانەی دەولەتی توانیویانه بەرهلستی بکەن ولەنتیجەشا بەبی کوشتار وخساراتی خویان گرەوبرنەوە.

انکار ناکری کەهیئتی تصلیحی سەربازی ایرانی لەو وختەدا زور نقصان بووە. اگر ضباطی قدیریان لەناو ئەو لشکرە زورەدا ببوایە هەر ئەو روژە ئەیان توانی ریگای محاصرەکراوی بینی سنه وسقز وبوکان وسقز وسقز وبانه لەهەمو لایکەوە پاك بکەنەوە.

بەلام اثبات بو کەرئیسی ستادی أرتشی کلی ایران رزم‌أرا وفرماندەی لشکری (٤) سنه أغای همایونی بقدەر فرماندەکانی بارزانی وفرماندەکانی عشائری عالم نەبوبن بویه ئەو جنگەیان نەبردوتەوە.

أگر هیزی ایران ئەو قوەتەی تنها بو خەتی مامشاه- ملقرەنی- ألتون- سرا- بوکان توجه کردبایه هیزی دیموکرات لەو خەتانەدا دفاعیان بو نەاکرا زوریە أسانی سەرایان بو اگیرا وبەسوکی ئەچونه بوکانەوە.

انجا بەطبیعەت لشکری دیموکرات لەهەمو لایکەوە. اکشایەوە بو جهاتی مهاباد ودیبکری وناوگەورك ولەخگی قیادە بی‌خبر ئەمانەوە بەحالاتی منعزل بلاوەیان پی اکرا.

بەلان خطەی غلطی ایرانیەکان ئەوەبو کەئەو ۳ هەزار نفرە مجهزەی بر بر کرد بو چوار خطی رئیسی گرتبو بەرنظر. وئەو چوار خەتەش بەیك هلمەت نهایەتی پی نەادرا. واگەر هەرواشی اکرد حق وابو هیچ نەبوایە دو ۳سی روژ دەوامی لسر مقاوەمەت وهلمت دان بکردایە بی فیشکی وبی موردای جنگی بەطبعەت لشکرەکانی دیمکرات اشکان. هەر لەجهتی مامشاه اگر مصطفی خوشناو ئەو ۲۰ صندوقە فیشکەی چنگ نکەوتایە. نەیان اتوانی شەربکەن. دمیك بوو دوایی فیشکی دیمکراتی‌یان هاتبو. اگر هیزی تموتە ئەو فیشکانەیان چنگ نەکەوتایە ناچاری تەرکی مقاوەمەت ئەبون. ئەگەر لە بەر بی‌فیشکی نبوایه فیض‌الله بگیەکان هەتا شاری سقز ایرانیەکانیان راوئەنا.

لەنقطەی دوهەما ئەولشکرانە هیچ یان ارتباطیان لگل قیادەدا نەمابو. قیادە وای ئەزانی هیزی دەولەتی دەمیکە گیشتوتە بانە. چونکە لەدوای شەوو روژیك تقریری موفقیەتی هیزەکان لەهەمولایکەوە داباریە مقری فرماندە.

ئەوشەرە لەروی مقدەرەتی عشائرو کفایەتی تجهیزاتو وسـائلی جنگـی دیمکراتـەوە دوایی نـهات. بلکـو لەبـەربی نظـامیوبی روحـی افسـرانی هـیزی شاهنشـاهی أزادی خواهەکانی کوردو ئەو سەرکەوتنو ناوبانگەیان چنگ کەوت.

دسائسی عشائرەکان

لەگەرمەی ئەو شەرە بەهیبتـەدا لشـکری عمرخـانو کـاك الله أغـای حسـین أغـاو خضـر أغای گلۆلانو حمەی حسـین أغـا بەدسائسـی أغـا صـالح سلطان پـەنا اقنـاع کرابون کەلسەر ریگای حرەکات دوریکەونەوە. وعـمرخانیش وعدی ٧٠ هەزار تومـانی لسرهنگ همایونی ورگرتبوو لەآیچی ملاقاتی یکتریان کردبـو. کەریگای تیـپربونی لشکری ایران بداتو کنارەگیر بی. ئەمانیش بەونـهادە مخنّەتانەیانـەوە أغـای احمدخـانی خلیل خـانی لاوی سـەربەرزو قارەمـانی هـەمو سـەر راسـتیو دلپـاکیك اخفـال کردبـو کەبەناوی ریك کەوتنی ئەو أغایانەی کەلەمووپیش عرچ کرا بچیتـە منگقـهی سەرشـیو وخورخـرە. فعـلاً لـەرەویکی دلپاکانـەوە قبـولی داوەتـی عمرخـانی کردبـو. فلسـفەء چونەکەشی تنها ئـەوەبو کەئـەو روژە حرەکـات دەسـت پیاکـری أغـای احمدخـان لـەناو لشکرەکەیا موجود نەبی. چونکە ئەیان زانی احمدخان لـەو شـخصانە نیـە بـەرامبر بـەم نوعـە لشکرانە دابچلەکی ولەوانەش نیە بەپارە اخفال ببی.

عـمرخان هەرچندە ئەو روژە شـەری نـەکرد بـەهیوای ئـەوەی ٧٠ هـەزار تومـانەکـەی بدریتی. بەلام ایرانیەکان لـەپاش یأسـی ئـەو فکـری محـاصراتی ریگاکـان خیانەتەکـەی عمرخانیان أشکرا کرد وهیچ پارەیکی اواشیان نەدابوبی کەلایق بی بەو اتفاقە.

عملیاتی حمە رشیدخان لەو جنگەدا

حمە رشیدخان لەپاش ئەوەی کەچاوی بـەهیزی مصطفـی خوشـناو ئەکـەوی کـەزور لەژیر ضغطی عدودان- ملاقاتی بکر أغا ونوری احمد طـە اکـات. کـە(٢) صـنـدوق فیشکی احتیاطی خویان لگل ١٠٠ نفرا بو مصطفـی بنـیرن بـەلام لەترسـی سـوئی عـاقبەتی خویان ئەمانیش ناویرن فیشك ونفراتەکانی خویان لەخویان دوربخەنەوە.

اجا لەسەراوە حمە رشیدخان نوسی بو بوکان بو فیشك،فرمـاندەی هـیزی بوکـانیش هەر ١٥٠٠ فیشـکی لاهـەبو بـوی نـاردە سـرا. ولـەعینی وختـا حمەرشیدخان حـاکمی

سیاسی جبهه- أغای ژیبحی-زور بەپلە ناردەوە بو سابلاغ بو فیشك. بەلام لەپاش ٤٨ سعات ٣٠ هەزار فیشك بەهوی مایور خیرالله- ناوی بارزانی گیشتە سراو نیرەرا بو لشکر... وغیری ئەوەش حمە رشیدخان ترتیباتی عقبەنشینی دامەزران لەکیوەکانا.

انجا حمە رشیدخان لەنەبونی فیشكو وسائلی جنگی لەجبهەدا سەرزەنشتیکی دورو دریژی بۆ قاضی محمد نوسی بەژمارە ٦٤٠ وروژی ٣٢٥/٣/٢٥ ولەوختیکا کە حمە رشیدخان راپوری حرەکاتی جبهەکانی گیشتی. لە انسحابی میرحاج بو کەلی کرویشکەر زور متأثر بو. فوراً نوسراویکی بو میرحاج نوسی. کەمن هیچ وام لەتو رانەئەدی کەبەو وینە شرّە بچکولانانە خفضی حمیت پیدا بکەی. بەبی کوشتن استحکاماتی آیچی بو دوژمن بجی بیلی- پیویستە هەر ایستا بگریتەوە بو جیگای پیشوت وفعلاً میرحاجیش بگیشتنی نوسراوەکە اگریتەوە بۆ آیچی بلام لەدوای گرانەوەی حمە رشیدخان بوعیراق میرحاجیش بەو قضیەی انسحابی لشکرەوە متهم کرابو. گوایا ئەویش پارەی لەایرانیەکان وەرگرتوە بویە تەرکی استحکاماتی آیچی کردوە.

جا لەسەر ئەو موضوعە حکومەتی قاضی محمد ثقەی عسکرییان لەمیرحاجی کپ کردبووەوە هەتا نهایەت لەتەوریز کردبویان بەمأموری استلامی زخائری لشکری بارزانی.

نقصانیەتی دیمکرات

ئەگەر لەو وختەدا بارزانیەکان فیشكو تجهیزاتی تەواویان ببوایە. ولەژیر قیادەی أمریکی خویان بونایە. هەر ئەو روژە سقزیان ئەگرت. چونکە ایرانیەکان شەپرزە بوبون. ولەعین وختیشا أزادی خواهەکانی سقز احضاراتی خویان کردبو بو ثورەو حرەکاتی داخلی- أغایانی دەباخی- وحاجی عبداللە بانەی (ودەستەی حاجی مجیدو جلالیو حجازی- لەدەرگای انتظار راوەستابون.

بەلام سەرچاوەی غلطی ئەو حرکاتە هەموو آمالو موفقیتیکی کوردی دورخستەوە. هەتا وختی کەحمە رشید خان لەجبهەی مامشاە ئەگریتەوە لگل بکر أغاو نوری احمد طە اتفاق اکات کەهەر ئەو شەوە ئەو دولکە بچنە سقزەوە واحتلالی سقز

بکەن هەر وختیك کەزانیان لشکری ایران چوتەوە ناوشار. بەلام أغایانی ناوبراو لەبەر تفرەقەی ناوخویان نەیان توانی بو تطبیقی ئەو پروگرامە بکەن.

قاضی محمد لەجهتی تسلیح نکردنی لشکرەکەی ونەناردنی فیشکی احتیاط بو جبهە بەمقصر ازانری لەرغمی ئەوەی کەهەمو نفریکی سابلاغی بەدەمانچەو تفنگ‌و تماتیر تجهیز کرابون. هەتا کچەکانی مکتب بالعموم بەدەمانچەو تماتیر آرایشت کرابون. کەچی ئەو هەمو لشکرو عشائرانە بەبی سلاحی تازە هاتبونە کایەوە. قاضی محمد زور بەغلط چوبو کەوای ئەزانی کچ‌و کورو پیاوانی سابلاغ بو ورگرتنی‌استقلال کافین ولای وابو لەروژی قەومانا ئەمانە لەشاری سابلاغا حربی خندەقی بو ئەکەن وعشائرەکانیش هەڵ دین. قاضی محمد وای ئەزانی کەکچەکانی سابلاغ وکو کچە روسەکان لەستالین گراد-ا حتیاری شەری پنجرە وسەرخان وژیرخانی بوئەکەن. کەچی بالعکس لەروژی تسلیم بونی تەوریز، هەرچی کە قاضی محمد پی‌ی ئەنازی‌و بەجیگای روژی قەومانی ازانی تفنگ‌و دەمانچەکانیان لەمزگەوتان فریدا ویا بەسەر قاضی محمدیاندادایەوە. ویا بەپارەیکی زور هەرزان فروشتیان ویا تسلیم یان کردەوە بەحکومەتی ایران. وجبهەی تاخت وتازیش لەبەرفیشکی وبی‌چەکی هیچ مرامیکی چنگ نەئەکەوت.

رفعی حصاری مرکزەکان

لەسەر موافقەت‌و اشارەتی تاران روژی ٣٢٥/٣/٢٦ قاضی محمدو حاجی بابەشیخ‌و ملا مصطفی ونانەوأزادەو کبتان سعیدزادە ووهابی بلوری وزیر داخلیەو رئیسی ئیستەی مرکزی- هاتنە سەراو لەعینی روژیشا رئیسی ستادی‌أرتشی ایران (رزم‌أرا) واردی سرا کرا لەبینی هەردولا اتفاق واقع بو کەریگاکان أزاد بکەن بو تیپرکردنی نیروی ایران. بەشەرتی افرادی مسلح‌و چەك‌و کرستەی جنگی بەری نکری بەو ریگایانەدا. ولەلاین هیزی دیمکراتەوە لەهەمروو مخفریك تفتیشی ئەو ماشینانەی حکومتیە بکری.

حاجی علی رەزم أرا-دەستوری دا بەحمە رشیدخان کەبچی پوسطی میرەدی وەریگری ونفراتەکانی مسلحاً تسلیم بەسقز بکاتەوە. لەسەر ئەو نوسینەی کەرزم‌أرا داویە بەفرماندەی پوسطی میردی حمە رشیدخان لەسەر موافقەتی قاضی محمد

رۆژی ۳۲۵/٤/۱ چو بو دی بلەجر- بو تسلیم کرانی ئەو مخفرە. مخابرەی لگل سرهنگ غفاریدا کرد. سرهنگ غفاری وەلامی دابووە لەبەرئەوەی کەمن هیچ امریکم پی نکراوە ناتوانم تسلیم ببم. ورزمآراش گەرایەوە بۆ تاران و قاضی محمدیش بۆ بنای مذکرات لگل ایرانیەکانا رۆژی ۳۲۵/٤/۵ چو بو تاران. ولەهەموولایکیشەوە خواربار بو سەربازەکانی ایرانی تی‌پەر کرا.

لەهەموو شتیك سیرتر ئەوەبو کە قاضی محمد لەسەر تشبساتی ایرانیەکان لشکری شکاکی اذن دایەوە. کەچی لەعینی رۆژا کەمصادفی ۳۲۵/٤/٦ أکات. لشکری دەولەتی ایران لەژیر فرماندەی سروان منصور پورا- چو بو جیگای لشکری شکاك لەخرخرەو سرشیو وملەوروستمان انجا لەوزارەتی جنگەوە قەراردرا کەجیگای لشکری شکاك بە لشکری بارزانی‌و بانەی پر بکریتەوە.

هیزی فیض‌الله بگی لەمیجانانەوە نیرەرایە جیگای لشکری طاهرخان ونوری‌بگی عباسی نژاد ومحاصرەی اطرافی بانەشی هلگرت لشکری بانەی هینایە اطرافی سقز.

فرماندانی خوارەوە کەعبارەت بون لەمحمد امین خانی قادرخان زادە ومجیدخانی حەرشیدخان زادە وقادرخانی ارمردە ونصراللەخانی روستمی‌و عبداللەبگی نیجنە وحمە صدیق‌خانی سلیمان‌خان. واحمدخانی فاروقی ومحمد أغای جوانمردی ورسولی محمودی. وحمە رشیدبگی بلەکی- لەلاین حمە رشیدخانەوە احضاری سەرا کران. انجمنیکی اتحادی یان تشکیل کرد. لەو انجمنەدا فرماندانی ناوبراو سویندیان بو أغای حەرشیدخان خوارد کەهەتانهایەت خیانەت لگل قاضی محمد ونیروی دیمکراتا نەکەن. منیش بەو مناسبەتەوە لەرۆژنامەی ٦٨و٦٩ کوردوستان بەتفصیل خطبەی ئەو فرماندانەم نوسیوە. ولەعینی وختا (حمەخانی محمودخانی کانی سانانیش) لەسەر اعتمادو قناعەتی حمە رشیدخان بەدەستەیکی مناسبەوە التحاقی بەحمە رشیدخان کرد بەاحتراماتیکی زورەوە نیرەرایە سابلاغ. و هەتا نهایەت لەسابلاغ لەژیر عطفی قاضی محمدا مایەوە.

سوتانی نانەوا زادە

لەرۆژی ۱۳۲۵/٤/۲۵ معاونی سیاسی وزارەتی هیزی کوردوستان أغای پات پولکونیك نانەوا زادە- کەبەصفەتی حاکمی سیاسی لەسقز دائەنیشت. ومسؤلی

سوتانی نانەوا زادە

لەروژی ١٣٢٥/٤/٢٥ معاونی سیاسی وزارەتـی هیزی کوردوستان أغـای پـات پولکونیـك نانـەوا زادە- کەبەصفـەتی حـاکمی سیاسـی لەسقز دائەنیشـت. ومسـؤلی مذکراتی بینی دەولەتی ایران‌و قاضـی محمد بو لەعینی وختیشا مفتشـی بـەری‌کردنی خواریاری ایرانیەکان بو بو سەرپەرشتی جبهـەی سەردەشـت بـەطیارەی دەولـەتی ایـران لەسقزەوە چوبو بو سەردەشت. لـەعودتیا لەکـەلی خـان-لـەأقاری گردنـەی دی-سـونج- طیارەکـە گـری ئـەگری‌و لـەو أسمانـە بـەرزەدا ئـەولاوە نیشـتمان پەرسـت‌و فداکـارە پـر ماریفەتە- أگری تی بەرئەبی‌و بەبی کومەگی‌و هاوار هەر لەو أسمانە بەرزە گیانی پاکی تسلیم بەفرشتە رحمت ئەکا.

حقیقتـاً نـەمانی ئەوگنجـە بـەحمیت‌و فداکـارە تـأثیریکی زوری کردەسـەر گیـانی دیمکراتیەکان. واسفیکی زور گەورەی بـو هاوبیرانی أزادی خـواه بەجی‌هیشـت. چونکـە بەمعنای کلیمە أزادی خواهیکی شازو هلکەوتو بو.

چول کردنی جبهە

روژی ٣٢٥/٤/٢٧ قاضـی محمد لەتارانەوە واردی سابلاغ بـووە. وحمـە رشیدخانی جلبی سابلاخ کردو دەستووراتی بلاوەپی‌کردنی لشکرەکەی پی ابلاغ کرد لەسـەر ئـەو قراردادەیەی کە لەوەختی خویـا عـرض کرابـو وبەبلاوبونـەوەی ئـەو خـیرە. أغـا صـالح سلطان پەناە لگل سروان منصور پوردا. هجوم ئەکەنە سەر حمـە صدیق‌خـانی سلیمان خانی جاف. وحمە صدیق خان تەوانای مقاوەمەتی نابی- دگاگا- ئەسوتی‌نی وهلدی‌تەوە بو عراق.

حمە رشیدخانیشی لەتأثیری أزادکرانی ریگای ایرانیەکان‌و لەداخی بلاوە پی‌کردنی لشکرەکەی. وتأسّفی بی انتظـامی تشـکیلاتی ئـەو کوردوسـتانەی کـە قـاضـی محمـد پیکی هیناوە لەروژی ٣٢٥/٥/١ استقالەی تقدیم کرد. بەعبارەتی خوارەوە.

استعفای حمە رشیدخان

بو وزارەتی هیزی بەرزی ملّی کوردوستان

لەحالی حاضرا لەغیراز أشتیو مسالمت هیچ شتیکی خطر لەکوردوستانی مهابادا مشاهدە ناکەم. لسایەی لطفو مجاهدەتی بەرزی پیشەوای محبوبمان لەهەموو جهتیکەوە کمالی امنیتو أسایش بەرپایە. لەبەرئەوەی کە مدەتیکە بەهوی لشکرکەشی وجبهە پرستی زحمات کیش بووم تقریباً جودم عارضی کسالەتو بیهیزی بووە فعلاً محتاجم بەمدەتیك فراغەتو استراحەت. جابەومناسبتەوە استرحام لەمراحمی بەرزتان داوا ئەکەم. بعجلە فرماندەیك بو نظارەتی کارو فرمانی رەسمی لەجیگای من تعین بکەن. واعتباراً لەم رووە. بەنظری اعتبار تەماشای استقالەکەم بفرمون. ایتر بژین بەبەرزی کوردوستانی مەزنو پیشەوای محبوب.

١٣٢٥/٥/١ محمد رشید قادرخان زادە

فرماندەی هیزی بوکان ومنطقەی سقز لەسرا

وەزارەتی کوردوستان

ژمارە ١٣٠

روژ ٣٢٥/٥/٣

بوجنابی ژنرال مایور محمد رشیدخان قادرخان زادە

وەرامی برواری ٣٢٥/٥/١ جنابت وادەگەینی لەحسنی نیەت وفداکاریکی کەتا ئەورو بەفەرجت داوە. وزارەتی هیزی کوردوستان معظم بیاندازە سوپاسو تقدیرت لیدەکا. وامید اکری لەسەر غایەی مقدەس زیاتر فداکاری بکەن. وفرموبوت لەکاتی انجامی وضیفەدا وجودم خستە بووە ومحتاجی استراحەتم ئەوا عجالتاً ئەوراد خوازەتان لی قبول کرا. ایتر موفقیتت لەریگای مرامی مقدسدا لەخوا داوا ئەکری.

ژنرال سیفی قاضی

سەرپەرشتی نگهبانی کوردوستان

انجا حمە رشیدخان لەهەمەولایکەوە دەرگای اتهام وفرحەتی رقیبەکانی لەرودا کرایەوە. هینتی کەعبارەت بون لە أغایانی (حسین فروهر وعلی ریحانی-بو بازجویی هیندی تحقیقات وتفتیشی راپواری مفسدان هاتنە سرا. لەپاش تەواوکردنی تحقیقاتیان معصومیتی حمە رشیدخانیان بەچند شکل بو دەرکەوت. انجا حکومەتی قاضی محمد کەوتە سەر تلطیفی حمە رشیدخان بو مانەوەی لەایرانا.

بەلام لەبەر اوضاعی هەرج و میرەج حمە رشیدخان نظریەی دەرحق بەم حکومتە گوڕابو واعتباری بەقاضی محمد وهیئتی کاربەدەستان نەمابو. جابەو مناسبتەوە ئەی ویست لەخارجی نفوذی قاضی محمد لەایرانا مەرکەزیك بو خوی دروست بکات. بەومناسبتەوە لگەل ایرانیەکانا لەژیرەوە درگای مخابراتی بواسطەی شیخ جلالی نقشبندی خانقا کردەوە.-دونوسراوی رزم‌آرا-تان لەم خصوصەوە بعرض اگا

أغای محمد رشیدی قادرخان زادە

هەتا پیش ملاقات لەسەرا فکری من برامبر بەتو نوعیکی تربو. بەلام لەپاش چاوپی‌کەوتن تان. لەسرّی احساسات وافکاری تو گیشتم کە بەکلّی مخالفی ئەوە نیە کەمن فکرم لی ئەکردەوە. حمیمیتی تو بحدّیکی زور تقدیر اکری. لەبەرئەوەی کەمن لەتاران بو اسطەی مذکراتی قاضی محمد تأخیربوم بەلازمم زانی نظریەی خوم بەتو رابگەینم.

زور مائلم کەایشم لگەدا بکەی وبو هەمکاری من نزیك ببیەوە. ایران امرو ضرورتیکی زوری بە هەمکاری تو هیە ومن شخصاً بو ئەو جهتە لە تلاشام. لەملاقاتی دوجاری تودا زور زور خوشوقت بوم. بو خذمتی ایران حمیمتی قلبی تو بەلازم ازانری.

ئەوا لسر تشبپ ورجای تو (علی جوانمردی) لەکوردوستان مرخص کرا. راجع بەقضیەی پوسطی میرەدی لگەل قاضی محمدا مذاکرە کراوە کەهیچ مداخلەیکی نکری. وبو قسمی اختلاط وهاوکاری لگەل سەرتیپ همایونیدا. یا خوت یا کوریکی خوت ئەبی ملاقاتتان ببی. درگای ارتباط ولیك نزیکی بەیکەوە بکەنەوە. ولەغیراز چاکە ومحبت لەشخصی من انتظاریکی ترتان نەبی.

۳۲۵/٤/۱۱ رئیس ستادی أرتش-سرلشکر رزم‌آرا

لەبەرئەوەی کەحە رشیدخان لەو رودی ئەو نوسراوی رزم‌آرایەدا فرماندەی جبهە بو. بەخیانەتی ازانی کەهیچ گونە اهمیتك بەو وینە تلطیف ودلنوازیە بدات بو شخصی خوی جوابی ئەو نوسراوەی بەعبارەتی خوارەوە بو رزم‌آرا نوسیوە بەشیوەیکی امسال رەسمی.

جنابی رئیسی ستادی أرتشی ایران سرلشکر رزم‌آرا

مقابل بەنوسراوی ٣٢٥/٤/١١تان جداً تشكری احساساتی بەرزو بیری أموژگاری‌و یك گیانی هاوجنسی‌و هاومیهنی‌تان ئەكەم لەبەرئەوەی كەخانەوادەی من پدراً بر پدر. ئەو مرحلەی نیشتمان پەرستی‌و أزادی خواهیەتەیان تعقیب كردوە. منیش بەواجباتیكی ارثی پدری ازانم كەهەتا نهایەت طەی ئەو مسافەیە بكەم. وطلبی هاوكاری‌و هاومیهنی من لە تو تنها ئەوەیە كە بو هدەفیكی أزادی‌خواهی ابدی ونهائی ایمە اشتراك وكومەگی بكەن. وبەو ناوەوە من حاضری هامگیانی وبرایەتی ایوه ابم.

ژنرال محمد رشید قادر خانەزادە

٣٢٥/٤/١٦ فرماندەی هیزی بوكان وسقز لەسرا

بەلام لەدوای ئەوەی كە لەوظیفەی جنرالی استقالەی قبول كرا بواسطە احمدخانی خلیل‌خانەوە بو اتصال لگل ایرانیەكانا. شیخ جلالی نقشبندی وادار وأگادار كرا. كەاتصال لگل سرهنگ همایونی ورزم‌أرادا پیدا بكا بو تنفیژی ئەو قراردادانەی كە لەوختی خویا بعرضم گیاندن.

ئەوا نوسراوی دوهەمی رزم‌أرا لەخوارەوە ئەخوینەوە.

أغای محمد رشیدی قادری‌خان زادە

نظر بە موضوعی تخلیەی بانە لەقواتی دەولەتی شاهنشاهی دەستوراتی كامل بە سەرتیپ همایونی دراوە. وجنابی شیخ جلالی نقشبندی بەم وەسیلەوە عازمی ئەو طرەفە أبی. لەمنطقەی بانە انتظاربكەن تاكاری ناوبراو قریباً خاتمە وەراگری.

رزم‌أرا

٣٢٥/٥/١٥ رئیسی ستادی أرتش- سرلشكر

بەلام لەبەرئەوەی كەحمە رشیدخان بەصورەتی قطعی اعتمادو باوەری بەقول‌و استنادی ایرانیەكان نەبو. ئەو وینە مخابرات‌و توعیدانەی بەشتیكی مزەخرەف تلقی اكرد مجبوراً بەتأریخ ١٠ أبی ١٩٤٦\٣٢٥/٥/٢٠ لەدی سیران بن ملاقاتی سید علی حجازی-مدیری پولیسی قوەی سیاری بافستیانی-كردو بەشروطی شفەوی نهینی اتفاقیان كرد كەرسماً ئەو شروطانەی خوارەوە بو حمە رشیدخان بەانجام بگیندری وبەرەسمی ئەومادانەی تبلیغ بكری اىجا حمەرشیدخان بچیتەوە بو عراق

١-لەپیاوانی حمە رشیدخان ٦٠ نفر معاشی پولیسی هەبی.

٢-مقرەراتیکی لایقە مانگانەی خوی بی.

٣-مخفری داروخان هلبگری.

٤-حمە رشیدخان بو زیارەتی وصی ورئیس الـوزا بچیـت بـو بغـدا بـەلام لـە ٧ روژ زیاتر لەبغدا نەمی‌نی‌تەوە کەخوی مائلی مانەوە نەبی.

٥-اتباعی حمە رشیدخان بەاجتیازی حدود مسئول نکرین.

٦-حکومەتی عراق وەلاغ بنیری بو نقلی خانەی حمە رشیدخان بو ایران.

٧-بو املاکاتی حمە رشیدخان واتبـاعی. حکومـەتی عـراق لگـل دەولـەتی ایرانـا بابی مذکرات بکاتەوە. وحکومەتی ایران موافقی مصلحتی حمە رشیدخان وقراریك بو تصرفی املاکەکانیان اصدار بکات کەخویان مأذونی تصرفیان بن.

٨-لـەظرفی یـك هفتـەدا بقـراری مجلسی وزرا رسمـاً ئـەو شـروطانە تبلیـغ بەحمـە رشیدخان بکرین لەمرکزی سرادا.

انجا حمـە رشـیدخان بـەامیدی گرانـەوەی بـو عـراق سرای بـەجی هیشـت بـەخویو تبعەکەیەوە چو بو دی (بغدەکندی). لـەپاش ٧ روژ لـەجیاتی ئـەو قراردادەیـەی سـرەوە قاقەزیکی شبهی رەسمی سیدعلی حجازی بە مضمونی خوارەوە بو حمەرشیدخان لگـل ٦٠ ولاغی باری (وجنابی شیخ عبدالقـادری چویسـە) کەواسـطـەی پیکهینـانی ئـەو اتفاق وقراردادەیە بو واردی دی بغدەکندی بون.

محترەم جنابی محمد رشیدخان

مفصلاً لگل رئیس الوزا و وزیری داخلیە بەتلسز قصەمان کرد. بـو ئـەو جهتانـەی کەباسـمان لی‌کردبون. زور موافقن. فوراً ئەگری‌تەوە بو عـراق. کەگیشـتیەوە داروخـان. برقیاً خبرم بدەری. شخصاً دیم بو داروخان متفقـاً ئـەچین بـۆ بغدا بـو زیـارەتی وصـی معظم ورئیس الوزرا. بەاول گیشتنی بغدات نـائلی عطفیکـی گـورەی رئیـس الـوزرا ارشد العمری ئەبی.

سیدعلی

مدیری شرطـەی قوەی سیار لە

بافستیان

انجا کەقاضـی محمد بـوی معلـوم بـو حـمـە رشیدخان ئەگەریتـەوە. وگەڕانەوەکەشـی باعثی تفرەقەی عشائرەکانە. بـەناچاری دوسیارەی لگـل میرحـاج (ووهـابی بلوریـدا)

نارد بولای حمه رشیدخان. کەلگل ئەو هیئتەدا بچیت بو سابلاغ وتفاهم لگل قاضی محمدا. بلام حمه رشیدخان رفضی ئەو مضمونەی کرد. انجا قاضی محمد بەعبارەتی خوارەوە نوسراویکی بو حمه رشیدخان نوسی.

ژماره ۱۳۵۷ أغای ژنرال مایور محمد رشیدخانی قادرخان زاده

روژ ۳۲۵/۶/۱

لپاش دوعا وسلاویکی زور. نازانم تو چە رقیکت لەوبارزانیە فقیرانەیە. کەهەموو نسبتیکی دل عاجزیت لیمان حس اکری . تو سویندت خوارد بو خیانەت نەکەی. کەچی خەریکی خیانتیش بکەی. پیاوی چابە هستە ورە بو سابلاغ گوی بو قصەی فسادان رامگرە. هیندی تفاهم لەبینا هیە رفعی بکە. هەرچی تو آرەزوت بینی من وات بو ئەکەم.

قاضی محمد

بەلام حمه رشیدخان جوابی قاضی محمدی نەدایەوە. ولەسەر مخابرەی چند روژی لەوبەری ۵۰۰ سواری بانەی لەبانەوە بوگیشتە بغدە کندی. ولەروژی ۳۲۵/۶/۲ حمە رشیدخان گرایەوە بەرەو عراق. وانتظاری ئەو مقاوەلە وقراردادەیەی نکرد کەلەگەل رزمآراو سرتیپ همایونی بستبوی.

هەتا سرهنگ أیروم (فرماندەی پادەگانی بانە لەشوی) خبری گەیاندە حمە رشیدخان کەسرتیپ همایونی بو تنفیذی قراردادەکانی باس‌کرا وبەیانی بەطیارە دیت بو بانە نابی بگریتەوە بو عیرا لەپیش ملاقاتی ئەوا. بەلام حمەرشیدخان سەراپا ئەو پیمانو بریارانەی بە مباهنەوە وخت لەدەست دان تلقی اکرد. لەرغمی ئەوەی کەلەلاین زور دوستوهاوریکانی بسەریا ئەهاتن بو ئەوەی کەمدەیك لەایران بمینیتەوە هەتا مصیری اتفاقی ایرانیەکان رەوشەن ئەبی وهەم عراقیەکانیش سلفاً ایضا بەگوازتنەوەی مخفری داروخان وهیندی شروط ئەکەن.

بەلام أغای مشار الیە لەرغمی ئەو هەمو پی گوتنو بسەر هاتنیا روژی ۲۶/أبی ۹٤٦ واردی داروخان بووە. حمە رشیدخان لەو أخرەدا موازنەی ایشی لەخو تیك دابو. هەرچی‌کی کەایکرد بەشکلیکی بی‌موازەنە و حساب هەلی ئەکوتایەسەر. اولاً حقوابو جیابونەوەی لەقاضی محمد لەسەر اصولیکی شیرین بوایە. کەهیچ نەبوایە هیئتیکی بو خواحافظی بناردایە بو لای قاضی محمد. ویا مفصلاً قاقەزیکی اعتذاری معقولی بو قاضی محمد بناردایە ودیسان حقوابو لەحدود انتظاری بکردایە. چونکە لەو

انتظارەدا لە٣سی نقطەی مهم حالی ئەبو. أیا ایرانیەکان لەو ادعایەیانا راست ئەکەن یادرو. کەئەلین بانەتان بو بەجی‌دیلین دوهم عراقیەکان ایفا بە وعدەکانیان ئەکەن یا نا.

وقاضی محمد خطەیکی کەبو تلطیف وأشت‌کردنەوەی حمە رشیدخان تعقیب اکات یانە نا. کەهیچ نبوایە بواسطەی نختیك انتظار حکومەتی عیراق مجبور ئەبو رسماً اعترافی بو بەهیندیك لەو مسئلانە بکات کە لەمەوبەر بەزمانی سیدعلی حجازیەوە نوسرابونەوە.

بەلام داخەکەم انتظارکردنەکەی بو بەسببی ئەوەی کەببی قیدو شەرت خوی تسلیم بەحکومەتی عراق بکاتەوە وهەتا امرو لەژیر اسارەتی پولیسی عراقا بمی‌نی‌تەوە.

لە ٢ ایلولی ٩٤٦ سید علی حجازی لەبافستیانەوە بواسطەی قوەی شرطەی سیاری داروخان بەموضوعی خوارەوە برقیەیك ادات بەأغای حمە رشیدخان.

محترەم حمە رشیدخان

لەبەرئەوەی کە حضرەتی وصی معظم روژی ٥/ایلولی ٩٤٦ تشریف ئەبات بۆ سرسنگ. ئەیەوی پیش تشریف بردنی چاوی پی‌تان بکەوی. ئەوا فائق علی مدیری شرطەی سلیمانی هات بو پینجوین. لەخذمت‌تانا دیت بو بغدا ولەروژی معیندا زیارەتی وصی معظم اکەی وهەموو أرەزو ومطالبیکت بەئەوەل زیارەت‌یان پیك دی.

مدیری شرطەی قوەی سیاری بافستیان

لەسەر ئەو برقیە حمە رشیدخان چو بو بغدا فعلاً زیارەتی وەصی معظم ورئیس الوزرای افخمی کرد. وبناءً لەسەر طلبی مقاماتی علیا وسیاسەتی ناهموار. لەجیاتی ایفا بەأجر وچاکە وپیك‌هینانی شروطەکانی. کە نسبتاً هاتنەوەی حمەرشیدخان لەو وختەدا. موفقیتیکی گەورەبو. بو عراق و سویندخورەکانی. چونکە گەڕانەوەی حمە رشیدخان لەو وختەدا تأثیریکی زورگەورە وشکستیکی زور فاحشی بەسەر شانی حکومەتی قاضی محمد داهینا.

ومقابل بەو خذمتە گەورەی کەلەو وختەدا أغای حمە رشیدخان بو قومی عرب وملەتی انگلیسی بجی‌هینا. کەچی بەسواری سیارە، مصفحە روانەی شاری (رمادیە) کرا هەتا نهایەتی ایلولی ١٩٥١ هەر لەژیر سیطرتی پولیسی رمادیەدا مایەوە. ولەمانگی ایلولی ١٩٥١دا لە تشددی قضیەی نەوتی ایران و انگلیسا بو تهدیدی

نفوذی ایرانیەکان واعادەی حرەکات وغزوی بو ایران لەحالاتی پیویستا حمە رشیدخان جلبی کرکوك کرایەوە وحصاری پولیسیشی لسر لابرا.

حمەأمینخانی قادرخان زادە

انجا حمەأمین خانی برای حمە رشیدخان لەبانەدا مایەوە. نەویرا عودەت بکاتەوە بو عراق نەوەکو مصیری ئەویش وەکو هی حمە رشیدخان حپسیو نفیبی. بەلام هەروەکو نەگەرایەوە بو عراق ئەویش ئەی ویست وەکو حمە رشیدخانی کاکەی لەسەر ۳سی تناف بازی بکا. لگل قاضی محمد وایران وعراق کەوتە مخابرە. بواسطەی علی جوانمردیەوە بەتأریخ ۱۵/۶/۳۲۵ بەعبارەتی خوارەوە قاقەزیکی نوسی بو قاضی محمد.

بو پیشەوای بەرزی کوردو کوردوستانی معظم

۱-اصلاً أغای حمە رشیدخان لەهیچ ریگایکەوە مخالف بەپیشکەوتو مصالحی دیمکرات نەبووەو نابی. بلکو هەتا مردن عاملیکی اساسییە لەریگای سەرکەوتنی کوردوستانا. غایە لەچونەوەی بو عراق تنها ئەوەبووە. کەزورکەس بەهوی وجودی ئەمەوە بهانەیان بەخذمت وکنارەگیری دیمکرات ئەگرت.

خانیش بوی نەاکرا لەوەزیاتر برامبر بە مغرضان چاوپوشی بکات بلکو لەوە زیاتر مانەوەی خان ئەبو بەهوی هیندی کردەوەی ناشیرینی ناحەزان. وبەهوی ئەوەکردەوانەش مشکلات زور لەپیشکەوتنی پیشەوای بەرزمان ئەهاتە وجود.

۲-لەبەرئەوەی کە أغایانی بانەی بەتأثیرەوە جبهەیان پیچولکرا ولەخذمتی کوردوستانی أزاد محروم کران. ئەگەر خان لە وظیفەکەی استعفای نکردایە معنای ئەوەبو کەقیمتی عشیرەتی وخزمایەتی خزمەکانی بەلاوەنیە. لناو عشائریشدا رعایەتی طائفەگەری شتیکی ضروریە.

۳-لەبەر مغرضانی زور خان بوی نەاکرا بەبی لشکر وتبعە لەولاتیکی غربەتیدا ولناوچەی حکومەتیکی وەکو ایران اقامەت بکا.

لەبەرئەوەی کەلشکرەکەشی الآن درابووە وخوی تنها مابووە مجبور بو یابیتە سابلاغ دابنیشی ویابچیتەوە بو عراق. لەبەرئەوەی کەهاتنە سابلاغی بەتکلیفیکی زور تەواو ئەبو وبلکو هاتنە سابلاغەکەی لەنظر خزمەکانیا هیچ فرقیکی نەئەبو لگل اختیاری وظیفەکەیا. بویە مجبور مابو کەبچیتەوە بو عراق.

٤-بو ئەوەی کەخذمەتی اجدادی ایمە بەووتەی ناحەزان پایەمال نکری ولەسازمانی خذمەتگزاری ونیشتمان پەرستیدا بی موقع ونشان نەمی‌نی‌نەوە. بەخوم وخزمانی فامیلی بەهرامی حاضرین هەتا أخر تنوکی خوین‌مان لەژیری پی ألای بەرزی کوردوستانا فداکاری بکەین. وچە تجرەبە وحرەکاتیکیشم پی‌ئەسپیەری امادەم بو امتحانی پاکی.

محمد أمین

قادرخان زادە

بو جنابی محمد امین‌خانی قادرخان زادە

ایمە زور لەعملیات واقداماتیکی انگو رازین. بەلام ئەبی ئەو تالانە اعادە بکەنەوە کەلەلاین أغایانی بانەی درحق بەدی بناویلەو بانەزیر کراوە ئەو وختە حاضر ابین بو برایەتی تان چونکە وعدم بەصاحب تالانەکە داوە کەبویان استرداد بکەمەوە.

۳۲٥/٦/٢٠ قاضی محمد

حقیقتاً لیرەدا قاضی محمد بەچاویکی بی لطفانە وەرامی حمەأمین خانی دابووە چونکە لەو وختەدا حمە امین‌خان تمثیلیکی هەموو بانەی اکرد. وئەو نوسراوەش بە مطابقی رئی زور بگزادەی بانە نوسرابو. حقوانەبو اوا کتوپر قاضی محمد منطقەی بانە لەخوی بتەکی‌نی‌تەوە ولەاختلاتی کوردایەتی سلبیان بکات. حقوابو نوسینەکەی نختیك شیرین تر وسیاسیانەتر بوایە. چونکە عشائرەکان جنیویان پی بدەی بلایانەوە خوشترە نەوەکو داوای شتیك‌یان لی‌بکەی کەتا اندازەیك بەحقی وعادەتی بزانن.

ئەو سلبی اعتمادەی قاضی محمدە بو بەهوی ئەوە کەعشیرەتی بانە هەتا نهایەت لەضدی قاضی محمد بدوین ومتفقاً لگل حکومەتی ایرانا اشتراکی هەموو وینە حرەکاتیك بکەن لەضدی تشکیلاتی مهابادا. اصلی موضوعی تالانی ئەو دو دی‌یە ئەوەیە کەلە وختی خویا بعرض‌گیانرا کەفرماندەی هیزی سردشت زیرو ناو-لەدی بناویلە وبانەزیر محمدبگی کوری احمدبگی حاجی نائب ئەکوژی.. بانەیەکان مسببی ئەو حرەکاتەیان بە (رسولی محمد أغای) کلوی زانی.

چونکە بانەیەکان ئەو دو دی‌یەیان بەهی خویان ازانی وئەو أغایەش لەفرصەتی کومەلە و قاضی محمدا ئەو دو دی‌یەی خستبو ژیر تصرّفی خویەوە. امجا لەدوای ئەوەی کەلشکری بانەی لەجبهە اذن ادریتەوە. بانەیکان قسمیکی ئەو لشکرە انین مالی

رسول أغا- نـاو وخزمـەكانى لەتولـەى خوينـى حـمـبگ وتصرفـى ئـەو دىيانـە تـالان ئەكەن. وتالانەكە بەسەر هـەمو مشتەرەكيكى لشكرچيدا دابـەش ئەكـەن. حقيقتـاً حمـە امين‌خان شخصاً خوى نەچوبو بو ئەو حرەكاتە. بەلام حمە عزت بگ وعبداللەبگى براى چوبون واشتراكى خير وشەرى ئەو تالانەيان كردبو اگر قاضـى محمد نـاوى ئـەو تالانـەى نەهينابايە. بانەيەكان حاضر نەبون كەدوبارە بچنەوە ژير نفوذى قـاضـى محمـد. بـەلام بختى زوردارى دەولەتى ايران لەشانصى قاضـى محمد بەقوەتتر بو. كەقاضـى محمدى اجبار كردبو بو بهانە وبلگەيكى أوا سخت.

مذكرات لگل ايرانا

اجا محمد امين‌خان لەوكالەتى بانيەكانەوە لگل حكومەتى ايرانا كەوتە مخابرە. داواى تنفيذى ئەو قراردادەى لەحكومەتى ايران اكرد كەلگل أغاى حمە رشيدخانا بستبويان. وئەى ويست درحق بەهمو بانيەكان تطبيق بكرى.

لـەروژى ٢٦/٦/٣٢٥ تـەواوى بگـزادەى بانـە لـەدى-شـوى- ملاقـاتى سـرهـنگ (أيرم) فرماندەى هنگى ٢٢ بانەيان كرد اتفاق لەبينى هەردولادا واقع بو كەمحافظەى امنيتى منطقەى بانە وپوسطەكانى حـدودى بانـە بـە أغواتـى بانـە بسـپيرەرين. ولـە هەرچوار تائفەى بانە نگهبانى محلى- بەپى نسبەت تعين بكرى كەمجموعى نفراتەكانيان اعتبار اكران بە ٣٦٠ نفر وهەرنفرى لەقرارى ١٠٥ تومان موچە هەبى وافسـرانى ئـەو نفراتەش لەأغواتى بانەى بـى. مـأمورى گمـرگـو اغصـارو بلديـەو مديـرى ناحيـە-لـە اغواتى بانە تعين بكرى. هيئتيكى چـوار نفـرى كـەعبارەت بـون لـە(حمـە سليم بگـى بهرامى وقادرخانى أرمردە ومحمودخانى روستمى وعبداللهبگى سرحدى بەوكالەتى هـەر چوار طائفە چون بو بانە بو اشتراكيان بەاندامى هيئتى ادارەى حكومەتى بانە. كەقرار وابو هيچ فرمانيكى‌حكومەتى بەبى رئـى ئـەو هيئتـە نـافذ نـەبى. وهـەمو فرمـانيكى عشائرى بەهوى ئەو چوار اندامە بگاتە دەست حكومەت وبەتوافقى نظـرى ئـەو چـوار اندامە هەمو فرمانيكى فردى وعمومى عشيرەتى بانە پيك بى.

بـلام فلسـفەى گـەورەى ئـەو هيئتـە تنـها ئـەوەبو كەلـەو وختـەدا ايرانيـەكان نمايشـيكى‌دعايە بـەو هيئتـە بى‌نـەوجود. وبـلاوى بكـەنـەوە كەعشيـرەتى بانـە قطعـى ارتباط واتصاليان لگل كومەلەدا هاتوە ومشتركًا لگل حكومەتى مركزيـدا خريكـى

عملیات واقداماتن بو ئەوەی سمعەی تشکیلاتەکەی قاضی محمد لەخارج پی بشکینن. وعشائرە کوردەکانیش تشجیع بکەن بو اعادەی ثقەت واعتمادیان بەحکومەتی ایران. جا لەسەر ئەو قراردادەی سەرەوە بەناو وامضای محمد امین‌خانی قادرخان زادە وقادرخانی أرمردە. حمە رشیدبگی بلکی-عبداللە بگی سرحدی- نصراللەخانی روستمی- عبداللەخانی شهیدی- احمدبگی حاجی نائب- عزت‌خانی حسن‌خانی نمشیر- سعیدبگی بهرامی- قادرخانی فرج‌خان- حمە کریم‌بگی نجنە- کریم‌بگی کانی ناو- محمودخانی روستمی- تلگرافیك بەموضوعی خوارەوە بو شاە نوسرا. رونوسی درا بەوزارەتی جنگ وستادی أرتش ورئیس الوزرا ومجلسی پرلمانی ایرانی.

اعلیحضرتی امپراطوریەتی شاهنشاهی همایونی جوان بختی ایران

بەکمالی صداقەت وخوش بەختی بەپیشوازی خذمەتی دەولەتی شاهنشاهی حمیمیەتی میهن‌پەرستی خومان وعشیرەتی بانە تقدیم دەرباری شاهنشاهی ئەکەین. هەتا أخر نفس لەریگای میهن‌پرستی وخذمتی نیروی غرامی شاهنشاهی‌دا حاضری خذمت وجان نشارین.

بژی شاهی جوان بختی ایران. زەندەباد ألای ایران پایندە بی نیروی غرامی شاهنشاهی. هەمان أغایانی کە سویندەکانیان لەروژنامەی ژمارە ٦٩و ٦٨ کوردوستانا چاپ کرابو. وسویندیان بو حمە رشیدخان وقاضی محمد خواردبو کەهەتا أخر تنوکی خوینیان لەریگای قومیەت وکوردوستانی أزادا کوششی پیشکەوتنی أمانجی ملی بکەن. هەرهەمان أغایان بون کەلەمدەیکی زور نزیکا سویندەکانی خویان فراموش کرد. دوبارە بەمضمونی سەرەوە تلگرافی زندەبادی پەرچەم وشاهی جوان بختی ایرانیان- بەایستگای تاران رائەگەیاند.

جالەعینی روژا ئەو أغایانەی سەرەوە بەاستثنای أغای حمە أمین خان هەمویان چون بو بانە. ولەباشگای افسران- پزیرایی کران وئەو غائلەیە کە لەحرەکاتی شهری‌ورا لەکلەی هیزی أغایانی متهم وخاون سابقە موجود بو بەتەواوی رفع کرا. بەژمارە ۱۱۰۰۰\\۳۲۵/٦/۳۱و ۱۱۵۰۰\\۳۲۵/۷/۷ لەلاین رزم‌أرای رئیسی ستادی أرتش وەبرقیاً وەلامی تشکرات‌و احساساتی بەرزی أغایانی دایەوە. نظر بەروحی یك جهتی‌و دەولەت پەرستی ۲۷ تەن قندی حکومەتی بو ئەو أغایانە هاتەسەر تقسیم کردن.

بەلام ئەو قندە بەتەواوی حیاونامـوسی أغایانی بانەی پایەمال کرد بگزادەکانی بانە وەکو (پشیلەی) برسی بەدیار ئـەو قنـدەوە کەوتنـە میاومیـاو- سـرهنگ أیرومیـش- ئەوقندەی کردبو بەچکی دەستی هەر روژە ممانعەتیکی بوتوزیع ئەهینا پیشەوە. چونکـە ئەیزانی هەتا ئەوقندە موجودبی هەمو وینە دنائتیك بەو أغایانە اختیـار اکـات بـەلام کەقندەکە نەما جوابی نادەنەوە.

هەتا سرهنگ أیروم بەژمارە ١٢٦٢٩و روژی ١٨/٧/٣٢٥ بو سعید بگی بهرامی أغای نەنور-پهلوی دوژ. قاقەزیکی نوسیبو اگر ١٠ دە گهن کا تحویلی دەولەت نـەدەی لەتجهیزی قند بی‌بەش اکریت.

هەرلەو وختەشا ایرانیەکان بیری انتقامیان هەبو کەروژیك ئەبی ئەو أغایانەی قند پەرستانە داخ بکـەن.. امجا أغـای (سـرهنگ أیـروم) بلاوی‌کـردەوە کەئـەو قنـدە ادری بەقواتی مسلح، لازمـە هەرأغایـەی تعـدادی اسـلحەی خویـان بکـەن. هـەتاوەکو بـەپی تفنگ چی شکرەکە دابەش بکری. بەوناوەوە اسلحەیکی زوری لەسەر بگزادەکـانی بانـە تسجیل کرد، أغای واهەبو چوار تفنگی نەبو کەچی بالعکس بو طماعی جیرەی قنـد ٤٠ تفنگـی نوسـیبو ولگـل ئەوحالەشـا هـەتا نهایـەت ئەوشـکرە نـدرا بـەأغایان وبـو حکومـەتی ایـران مایـەوە. لەوختیکیشـا کەتشـکیلاتی ایـران کرایــەوەو عشــائرەکان لەسلاح تجرید کران. بەپی ئـەو قائمەیـەی کەلـەوەختی خویـا أغایـان بـو قنـد دابویـان بەسرهنگ أیروم-اسـلحەچنی کـران. وئـەوەی ئـەو مقـدارە تفنگـەی نەبوایـە بـەاجباری پی‌یان اکریەوە.

کومەگی بانە بەحکومەتی ایران

لـەوختیکا کەسەردەشـت و ربــط لــەلاین لشـکری بکـری حویضــی بــارزانی لەمحاصرەدا بو. وعشائری ککوی ودەشتەتال- ریگـای بینـی بانـە وسەردەشـتیان قگـع کردبو. بو ئەوەی کەعشیرەتی بانەو بارزان‌و کلوو دەشتەتال‌و هەرکی بـن بـەدوژمنیکی خوینین وهەتا نهایەت بانە نتوانی لەحکومەتی ایران جیا ببیتەوە. ولەنقطەی دوهـەما بو بەرهەلستی حکومـەتی قـاچی محمـد وسمعـە شـکانی مدەنـی ئـەو کوردوسـتانە أزادە جنگیکی اهلی بنی‌تەوە. وبەهوی ئەوجنگە سیطرەت بەسەر ریگای بینی سەردەشـت‌و بانەدا پیابکاتەوە.

بەژمارە ١٤١٢٦و ١٤١٦٨/٧و٨/٨/١٣٢٥ ستادی بانە ابلاغی أغایانی بانەکرا. کە بو سەر کوبی عشائری کلوی لەمقابل خوینی حەمبگی احمدبگ بچن بو منطقەی سەردشت وعشیرەتی کلوی بخەنە ژیر تصرف هەتا نهایەت لەعینی وەختا لەهەرچوار طائفەی بانەی لشکر کوکرایەوە. بو امدادی حکومەتی ایران چون بو منطقەی سردەشت. ولەناوچەی (هورازە وبناویلە ونمشیر-لشکر بەزیان کرد. لەعینی وەختا مام عزیزی کوری قرنیأغای مامەش بە ٦٠٠ سوارەوە لەقاضی محمد هەلگرابووە وعبدالله خانی رئیسی منگوریش لەسەر تأثیراتی ملاخلیلی گورەمەر لەقاضی محمد هلگرابووە رئیسی عشیرەتی وجاغ سلیم أغای بایز- ئەویش کلکی عصیانی خستبو سەرشان.

لەعینی وەختا پروگرامی دەولەتی وەابو کەئەو عشائرانە بەهوی حرەکاتی سەربازی دەولەتی بەیك روژ پەلاماربدەن. وخەتی کورتەك) هەلبگرن لەشمال وجنوب وغربەوە پەلاماری سابلاغ بدەن. بەلام خوش بەختی قاضی محمد ئەو پروگرامەی تارومار کرد. أغای مام عزیز وعبداللهخان وسلیمأغا- بەرۆی زەردەوە رویان کردە عراق وپناهیدەی عشیرەتی میراودەلی بون و(ملاخلیلیش)-لەلاین مصطفی خوشناوەوە بلاقید وشەرت هینرایە سابلاغ. بەلام لشکری بانە هەتا نهایەتی حرەکات، هەر لەو ناوەدا ١-ملاخلیلی گورەمەر-یکیکبو لەملاباشەکانی ایران. زور متعصبی دینی بو لە ٩٢٩دا لەسەر قضیەی شیعە شش مانگ لگل حکومەتی ایران بەشەر هات. عشیرەتی منگور ومامەش وسویسان وگەورك کومەگیان پیکرد. ئەو ملایە لەناو ئەو عشائرانەدا مرکزیکی بەرزی دینی هەمو زیاتر سەری ئەو لەجیاتی خواو پیغمبر استعمال اکرا بو سویند. لەنتیجەدا بەچنگ ایرانیەکان شکستی هینا. پنای بەحکومەتی عراق برد. هەتا ٩٣١ لەعراق بو. حکومەتی ایران لسر تشبساتی عراق عفوی کردو چووە بو ایران بەلام لەو قضیەی دیمکراتەدا ضدی قاضی محمد بو. لگل ایرانیەکان دوست بوە خەریکی محافظەی ریگاوبانی ایرانیەکان بون. ولەتسلیم بونی دیمکرات لشکری بانە هەتا (کەلی کورتەك) تعقیبی لشکری قاضی محمدیان کرد. ولەدی (کاولان وکوران-ملاقاتی سرتیپ همایونییان کرد واجازەی گەرانەوەی دانی کەبچنەوە بو بانە ولزوم بەچونی سابلاغیان نکری. بەلام هەتا نهایەت أغای حمە أمینخان شخصی خوی اشتراکی ئەو لشکرکشیە نکردبو. بەلام حمە عزتبگ وعبدالله

بگی برای هەتا نهایەت لگل ئەو لشکرەدا بون. لەهەموو شتیك سیرتر ئەوەبو لەئەوّل روژی تسلیم بونی سابلاغ.أغای حەمامین خانی قادرخان زادە لەرغمی ئەو خذمەت گزاریەی کەبو أغای سرتیپ أیرم- بەخەرجی دابو. کیچی کەوتە کەولّەوە-نەویرا یك ساعەتیکە بەدیار قندەکەی أغای سەرتیپ أیرمەوە- بمینیتەوە. بەپلە پەل خوی فریدایەوە شیوەگویزانی- عراق.

تشکیلاتی دوای روخانی کومەلە لەبانەدا

لەدوای انقراضی حکومەتی دیموکرات أغای عبداللەبگی سرحدی کرا بەسەرپەرستی نگهبانی حدود. ومأموری اسلحەچنی عشائری بانە بەلام لەدوای چند روژیك لەترسی گرتنی ایرانیەکان ئەویش فراراً هاتە عراق وچو بو دی گرمکی ناحیەی پینجوین هەتا نهایەتی سالی ١٩٥٠ نەویرا بچیتەوە بو سیوانبەندی ایران.
وعبداللەخانی شهیدیش کرا بەسەرپرستی نگهبانی پاسگای ریگای بینی بانە وسیوانبەن وکانی ملا احمد وحدودی دەشتی کانی دزان و٣٠سی نفریك امنیەی محلّی بەمقرەراتی مخصوص بو یقینی کرا. بەلام لەتشکیلاتی اخیرا ئەو نفراتانەیان بو هینایە سەر (٥) امنیەی فخری.
ولەدەستەی أغای روستمی وقادرخانی أرمردە وحمە رشیدبگی بلەکیش تا اندازەیك ئەو اصولە رعایەت کرا وچند نفریکی امنیەی محلیان بو تعینکردن. بەلام حقوق وموچەکانیان لەلاین افسرانی مخصوصی ایرانی خراو بەنفراتەکان نەئەگیشت.
وبەناوی سوابقی شهریوری ٣٢٠ تنها حمەبگە رەقە-یان گرت لەپاش مدەتیك فشار وروتانەوەی پولوپارەیکی کەپیانەوە شك ابرد برەلایان کردەوە وبە ٩ هەزار تومان مشمولی عفوی شاهانە کرا بەتأپیری فشاری أغای حمە بگە رەقە-أغایانی حمە سعیدبگی بهرامی وحمە سلیمبگ وحمە أمینبگی بهرامی ناوان هاتنە عراق.
حکومەتی عراق هەتا نهایتی سالی ٩٤٨ لەکرکوك خانەشاری کردن ومانگی ٧,٥٠٠ دیناری بو بریبونەوە. بلام اخیراً لەلاین عراقەوە أزاد کران وتسلیم نفسیان بەایران کردەوە بەاستنادی امری عفوی شاهانەی ژمارە ١٧١٦\١٨/٢/٣٢٦و ١٧٦٧٢\٢٤/أبان ٣٢٦ وسابقەدارانی ایرانی استناد بەو امری عفوی شاهانە لەهەمولایکەوە خویان بەحکومەتی ایرانی معرەفی کردەوە. بەوپییە نهایەت بەقچای

ایرانی درا. هەموو عطفی حکومەتی ایـران برامـبر بـەو هـەمو خیـانت وگردنکەشـی وهلگرانەوەی بانەی لەدیمکرات تنها ئەو ٢٧طـەن شکرە بـو کـە ئەویش هـەتا ایسـتا بەأغایان نگیشتوە. وبلکو بەسایەی ئەوقندە شومەوە نزیکی ٧٠٠ تفنگیکیان خـارجی حقـائق- بـەناوی سـرهنگ سـلامتانەوە تسـلیم بـەأغای سـرهنگ أیـروم-کـردەوە. بەاضـافەی تفنگە حقیقیەکانی خویان.

فصلی (٦)

ناصرخانی قشقا لەناوچەی شیراز خراسانا

لەپیشو رگیرانی جلەوی وظیفە لەلاین قوام السلطنەوە. دەولەتی ایـران تـەرزیکی هەرج ومەرەجی ورگرتبو ولەلاین قوام السلطنەوە بەنمایش وتفننی خوارەوە بەربەست و چارەکرا.

لە ٢٨ مردادی ٣٢٤ (٢٠نفر لە افسرانی ایـران کـەعبارەت بـون لـە دو سـرهنگ و١٨ چابگی مختلف الدرجـە. دوکـامیون دولتیـان بـە١٠٠ تفنگـەوە ومقـداری فیشـك وچەند دستگای تلفـون وهینـدی اسلحەی اوتومـاتیکی تریـان هلگـرت وفـراراً سمتـی مجهول وتمردیـان اختیـار کـرد. ودسـتیان کـرد بەتوسـعی عصیـان دیسـان بـەناوی أزادیخواهیەوە لەمرکزی (مراوتەپە) ١٢٠ نفر امنیەی دەولەتییان کرد بەأوالی خویان ولەهەمو لایکەوە پـەلاماری خراپـەیاندا. لـە ٣٠/مـردادی ٣٢٤ لـە(گنبـدی کـاوس) لەبینی ئەو هیزە ونیروی دەولتیدا بو بەشـەر. لـەو أفسـرانە ٧أفسـر کـوژران ودو افسـر بریندارکـران ودو نفـری ژاندارمـری کـوژران ودو نفـری پاسـەوان بریندارکـران. ولەشهریوەری ٣٢٥ لەشاری (شاهی وساری) لەبینی افرادی تودە ودەولەتیدا بو بەشەر لەهـەردولا کـوژرا وبرینـدار زوربـو. لـەعینی وەختـا لـەمازندران لـەبینی أزادیخـواە ومرتجعخواهەکان بو بەشەر بەکوشتاریکی زور دوایی هات. ولە ٣ مانگی مـهری ٣٢٥ لەلاین دەستەی أزادیخواهی قزوین٦٠٠ دوکـانی ایرانیپەرسـت سـوتاندرا. لـە٥مـانگی مهری٣٢٥ لەزنگان لەلاین افرادی حزبـی تـودە بـەر درگـا بەنویژکـەرەکان گـیرا. هـەر لەمزگەوتا کوشتاریکی زور لەبینی نویژکەرانا واقع بو.

هەرلەمـانگی مهری ٣٢٥ لەمازندران لەبینی افرادی تـودە و مـأمورینی دەولـەتی بو بەشەر. مأمورینی دەولەتی لەوظیفە درکران. وافرادی تـودە چونـە جیگـای ئـەمان.

لەناوەراستی مانگی شـهریوەری ٣٢٥ لەاصفـهان وشیراز ومشـهد وخراسـان. دسـائس وتمرد لەلاین عشائری بختیاریەوە دەست پی‌کرا. تأثیری ئەو حرەکاتە حمل کرایەسەر بی نظامی وبی وجدانی فرماندراری (چوارمحال) حمصـام). وأغـای مظفر فـیروز-وزیـری کاروتبلیغات ایران بەطیارە بو تحیقیقی ئـەو پیـش أمریـە چو بـو اصفـهان. لەئـەوەل دابەزینیا دەستوری دا بەگیرانی فرماندار حمصام- وامیر بهمنی بختیاری ومرتض قلـی وسـرهنگ حجازی فرمـاندەی لشـکری خوزسـتان وأغـای شـیروان مدیـری روژنامــەی میهن-وحالاً تقدیمی‌کردن بەدیوانی عرفی. ودیوانی عرفیش لەوناوچەیەدا اعلان کرا.

تلگرافی ناصرخانی قشقا بو تبدلی شکلی حکومەتی حاضرە

لە ٣٠ شهریوەری ٣٢٥ لەلاین عشائری أزادی‌خواهـی جنوبـی ایـران حملـە کرایـە سەر مرکزەکانی اصفهان وشیراز وخوزستان واهواز. لەژیر قیادەی ناصرخـانی قشـقادا تمرد وأزادی‌خواهی اعلان کرا. لە ٣١ شهری‌ورا تلگرافیـك بـەموضوعی خـوارەوە بـو قوام السلطنة نوسرا.

جنابی اشرف أغای قوام السلطنە سەرەك وزیری دەولەتی شاهنشاهی

هەروکو بخاطری مبارکتان گیشتوە وچندجاریش تکرار کراوەتەوە. کـە لـەدەورەی ٢٠ سالانی رابوردودا لەمنگقهی فارس انواع کـاری نـالایق رویداوە. مکـرر عشـائری ئەو منطقەیە بو چارەی ئـەو باسـە هـاتوون بـو لام. ومـن نصیحتـم کـردون. ومیدانـی خراپەم نەداون. ئەگەر تماشای دوسیەی شارەبان ونگهبانی ئەو شارانە بکەی بوت معلوم ئەبی ئەو دەورەی بەسەر مـناطقی فارسی هاتوە هیچ هوزی نەی‌دیوە.

امـرو وضـعیـەت گیشـتوتە رادەیـك کەتـەواوی دانیشـتوانی ئەوناوچەیـە. بوهـەقی پایەمـال کراوی خویان. امادەی اقدامات وتی‌کوشینن ئەو بەسەرهاتە نالەبارە لەوەزیاتر بەمن محافظە ناکری. اگرهتا ایوارەی دووشمبـە کـەریکەوتی اولی مـهرماە ٣٢٥ اکـات. تکلیفی قطعی معلوم نکـری. هـەر بەسـەرهاتیکی ناشیرین رویـدا. لـەمقابل تـأریخ‌و ووجدان بەمسئول نەزانـەریم. چونکـە تـەواوی عیـلات وعشـائری فـارس بـەو حرەکـات وقضیەوە علاقەدارە.

١-فوراً تيكدانى كابينه وتعينى پياوانى ايش كەر وباش.
٢-گورانى سەركردەى ادارەجاتى. أرتش-و گورينەوەيان بەسەركردەى باش ونيشتمانپەرست.
٣-محاكمه وتجزيەكردنى ايش كەرانى ٢٠ ساله دەورى دكتاتورى رضا شاه.
٤-ورگرتنەوەى ادارەى كارى منطقەى فارس لەلشكر وتوديعى بەكشوەرى لەلاين اهالى وهلبژاردراوى منطقەى فارس كار وپيشه وفرمان سەرپەرشت بكرى.
٥-تشكيلى انجمنى ايالەتى وولايەتى لەمركز وشارانى جنوب وفارسا.
٦-اعادەى نظر بكريتەوە بو زيادكردنى نمايندەى مجلسى پەرلەمان بەپى نسبەت.
٧-بخشينى مبلغيك پارەى كافى بو صرفكردنى بهدارى وفرهنگ وريگاوبان وريكخستنى پاشكەوتنى ناوچەكانى فارس.
٨-تازەكردنەوەى بير لەبطالكردنەوەى قانونى مضرە ومفسده كه منافى قانونى اساسى ورفاهيتى ملته.
٩-پيك گياندنى ريگاى أسن مركزى بەشيراز وبوشهر وقيرتاوكردنى ريگاكان.

محمد حسن قشقائى خسرو قشقائى ملك منصور قشقائى محمد ناصر قشقائى

لەروژى ٣ مهرماه هئيتيك كەعبارەت بون لەأغاى نيكپور معاونى ادارەى رئيس الوزا وأغاى سردار حكمت أستاندارى كرمان وعلى هيئەت دادستانى كشور وسرپاس صفايى رئيسى تشكيلاتى شهربانى- بەطيارە واردى شيرازبون وئەو تلگرافەى خوارەوەش لەلاين قوام السلطنەوە بو ناصرخانى قشقائى لەوەرامى تلگرافەكەيانا تقديم كرا.

أغاى محمد ناصر قشقائى

متأسفانه مفادى تلگرافى تو وعملياتى كه لەفارس شروعى پيكراوە خارجى اميدەوارى من بو. چونكه تو لگل ايلى قشقادا پيشكەوتوترينى ملّەت بون لەميژوى ايرانا بەهيچ رەنگيك نابى بو أرەزوى اشخاصى فساد لەضدى دەولەت تشكيلى مخالفات بكەن. بو ئەوەى كه لەأخرا ندامەتتان متوجه نەبى. ئەوا فوراً هينتيكم بو حصولى تفاهم ومذاكره روانه كرد كەروحى ميهنپەرستى بەانجام بى نى.

احمد قوام

لەلاین علماو اشرافی بوشهرو عشائر ئەو تلگرافە بو قوام السلطنة نوسرا.

جنابی اشرف قوام السلطنة

هەرچندە معلومە کەمدەتیکە روحی دیمکراتی لەلاین ایوەوە اعلان کراوە بەلام تالان کران وغارت گرانی دکتاتوری رضا شاه هەتا ایستا وازیان لەافسادات وگیانی مرتجعی زورداری نەهیناوە. لەاصولی گمرگ وعمران واقتصادیات وتجارەت وأزادی حقوق وزندەگانی خلکی وەلاتی ایمە بی بەش کراون. جا عملیاتی زور بیژە مامورە ناپسندەکانی دکتاتوری رضا شاهی تأثیری کردوتە سەر گیانی هەمومان. پی ویستە لەمودای ٤٨ ساعەتی اخیرا هەمو اولادەکانمان لەنظام وظیفە-عسکری اجباری أزاد بکەن. والاّ ناچارین بو أزادی منالەکانمان اسلحەتان بدەینی. بوئەوەی لەنظر قانون و وجدان مسئول نەبین. ئەوا أزادیخواهی خومان بەجهان رائەگینین.

محمدیان علی تنگستانی فتح‌الله حیات امام جمعه هاشم عدنان

لەپاش ٤٨سعات (بوشهر وگازەرون) بو بەجیگای تاخت وتازی چتەکاری. لەبینی عشائر وسەربازا بو بەشەر. قوەی مرکزی گازرون کەعبارەت بون لە ٧٠٠ نفر هەتا روژی ١٠/٧/٣٢٥ ئەو هیزە لەمحاصرەدا مایەوە. بەواسطەی طوپ وطیارە مدافعەی سختیان اکرد. بەلام لەروژی ناوبراوا لەژیر فرماندەی سرهنگ سیمین- تسلیمی نفسیان بەعشائرەکان کرد.

لەشەوی یك شەمبەی ٣١ مهرماه ٣٢٥ لەمجلسی وزیرانا موافقەت کرا بو تسکینی بەسەرهاتی فارس أغای سرلشکر زاهدی) بچیتە فارس. لەپاش گرانەوەی سەرلشکر زاهدی لەلاین ناصرخانی قشقاوە ئەو تلگرافە تقدیمی قوام السلطنە کرا.

جنابی اشرف قوام السلطنة

لەتعقیبی عرائض ومطالبی کەتقدیم کرابو. دوینی بەهوی تیمسار سەرلشکر زاهدی وأغای ایرهمایونی- اوامری جنابی اشرف ابلاغ کرا. فدوی بإکمالی اخلاصیەت امری پەراگندەی بەعشائرەکاندا.

لەحالی حاضرا لەسرانسری ناوچەی (بنادری کوردنشین وفارس) أسایش واستقرار بەردەوامە. زور خوشوقتم کەدەولەتی شاهنشاهی بەو اندازەیە دارای عطف ودلنوازیە برامبر بەملەتی میهن پەرستی خوی. وسەربەرزم بەمەی کەدەولەت فساد

ونیشتمان‌فروشانی ایرانی ریشەکیش کردوە دوبارە اخلاصیەتی خومو برایانم بعرچی پیشگای بەرزی جنابی اشرف ئەگەینم. امادەم بوجان نشاری انظمە وقانونی اساسی ایران.

محمد ناصر قشقائی

وضعی ناهمواری قشقا بەمندرجاتی خوارەوە تسکین کرا

١-تعینی مأمورانی کشوەری وعسکری بەنظریەی ناصرخانی قشقائی بی.

٢-چاوپوشی لەحرەکات وبەسەرهاتی رابوردو.

٣-تعینی دوبرای ناصرخان بەنائبی مجلسی پرلمانی مقبل.

٤-شریکە وبانکی تجاری سلفە بدات بەزراع واهالی ئەو ناوچەیە.

٥-لەژیر ترتیباتی ناصرخانا حکومت اقدام بکات بەتوسعی عمران وبەهداری وفرهنگ ولوازماتی مدەنی.

بەلام وادەرکەوت کەحرەکاتی ناصرخان وقشقا وکوردەکانی بختیاری بەپنجەی انگلیس هاتبیتە وجود. ومتلەیەك ومعمایکی‌سیاسیانە بوبی لەأغای قوام السلطنەیان داهینابی. وفسلفەی ئەو حرەکاتی ناصرخانە تنها ئەوە بوبی اگر حکومەت سەربە انجمنی ایالەتی وولایەتی أزربایجان بگری،جنوبی ایرانیش مستعدە بو داواکردنی عینی امتیاز وجیابوونەوە. جابو ئەوەی کەدەولەتی ایران بو لناوبردنی فکری أزربایجان تی بکوشیی انگلیس ئەو متلەیەی لەایران داهینا. ولەپاش پیك هاتنی مرامیکی سیاسیانەی لەجنوبی ایرانا ئەو موضوعە لەناو هلگرتەوە وتوجّهی حکومەت وقوام انجا بەتەواوی خرایە سەر غائلەی أزربایجان وبەسەرهاتی جنوبی ایرانیش بەوپی‌یە دوایی هینرا.

فصلی (٧)

اسراری ملا مصطفی بارزانی هەتا ١٩٥٢

عشیَرەتی بارزان هەرلەقدیمەوە گردن‌کەشی وسەر بەخویەتی‌یان اعلان کردوە. فامیلی ایستای شیخانی بارزان، روحی تمرد وعصیان‌یان برامبر بەحکومەتی تورك‌و عرەب کردوە بەصنعەت. هەتا لەزەمانی تورکا چند شەری زور گەورەیان لگل حکومەتی تورکا کردوە. وچند سوتان ودەربەدەری‌یان لەزەمانی تورك بەسەرهاتوە.

شيخ عبدالسـلام شيخى گەورەى بارزان لەريگاى قومـى ونيشتمانپەرسـتى لـەلاين توركەكانەوە شهيد كراوه.

جائەو روحى نيشتمانپەرستيە لەدواى شهيدكرانى شيخى گەورەى بارزان بەارپ بـو كورەكانى بەجىما. بەلام سـەرچل وزيرك‌ترين كورانـى شيخى گـەورەى مرحوم (مـلا مصطفـى)يـان ئـەو شجاعەت ونيشتمانپرسـتيەى بـو خـوى كـرد بـەضرب المثـل وبەناوى حقوقى مغصوبەى كورد خوى نشانى هەمووعالەم دا. وزعامەتى خوى برامـبر بەو قومە حق فەوتاوه لەنظر ملتانى بەدەسەلات اشكرا كرد.وبـو پاراسـتنى حقوقـى كورد وتشكيلاتى كوردوستانيكى أزاد لەسالى ١٩٣٢ لەمانگى نيسانا لەسەر هينـدى قضاياى ادارى وسياسى كەبەرهلستى مبادى سـەربەخويى كوردوسـتانى أزادى اكـرد. ولەلاين كبتان لاين-مفتشى ادارى هەولير وكركـوك ولـەلاين متصـرف جـلال بابـان- بەوكالەتى انگليس وعرب هاتبو وجودەوە ولەسەر قبول نكردنى- ئەو أسـوريانەى كـه لـەتوركيا در كرابـون-كـەبو ضعفى نفـوذى مبدئـى سـەربەخويەتى كوردوسـتان ئەيانەويسـت لـەبارزان اقامـەتيان پـى بكرى. بـەو تأريخه لـەبينى عشيـەتى بـارزان وحكومەتى عراق بو بەشـەر تقريباً ئـەو شـەرە ٣ مـانگ دريـژەى بەسـت وبەكوشـتار وخساراتيكى زورى حكومەتى عراق دوايى ئەو شەرە هات

شيخ احمـد وشيخ صديق وشيخ بابو ومـلا مصطفـى كەفرماندەى ئـەو أژاوه وحرەكاتەبون لگل چند عائلەيكى گوناەبارى ئەو حرەكاتە تسليم نفسيان بەحكومـەتى تـورك كـرد. وبرانـه (انقـره) مدەتيـك لـه انقـره مـانـەوه. لەسـەر داخـوازى شيخ احمـد حكومەتى تورك شيخ احمد وتـەواوى عائلـەى پنـاهندەى بـارزانى تسـليم بەحكومـەتى عراق كردەوه بەتأميناتى حياتيان. نيەرانه ناصريه. حله. ديوانيه. كركوك. سـليمانيه. هـەتا ١١ مـانگى ژوين ٩٤٢ مـلا مصطفـى بـە٨٦ نفرى بارزانى لەسـليمانيه بـو ولەلاين حكومەتى عراقەوه بەمقرراتيكى نەمرد ونەژى يارمـەتى ادران.

بەهوى گومەگى شيخ لطيفى شيخ محمود بەتأريخ سەرەوه بەريگاى بانـه وپنجويـن وسەردشت وسابلاغ ولاجانا- ملا مصطفى فـرارا چو بـو دى سمولیچ لگـل كـاك مامند وميزا أغاى رشو وساكو چو بو حدودى بارزان وعائلەكانيان لگـل شيخ احمـد وبرايەكانيا لەلاين حكومەتەوه روانەى جنوب كران. ملا مصطفـى لـەحدودى بـارزان ملاقاتى عشائرى بارزانى كرد وسەركومارەكانى هەمو هاندان. مـلا مصطفـى لگـل

عشیرەتەکەیا ئەو مخفرانەیان خستنە ژێر تهدیدوحرەکاتەوە کەلەو ناوچەیەدا تنصیب کرابون ملا مصطفی بە٣سی تفنگ توانی مخفری شاندریك بگری کە١٣ پولیسی تیدابو. ومخفری خیزوکیش کە١٢ نفری تیابو گرتی. و٥٠٠ نفری پولیس بو تعقیبی ملا مصطفی هاتبونە مخفری خیرەزوك ملا مصطفی هەموویانی أسیرکرد وخوی کرد بەخاونی اسلحەیکی زور ولگل حکومتا کەوتە مخابرە و لەبەر نامساعدی ظروف لەحکومتی عراق داوای چاوپوشی کردو حکومەتی عراق رفضی عفوەکەی کرد. وداوای لیکرد کەبی قید وشەرت بگریتەوە وتسلیمی نفس بکاتەوە. لەنتیجەدا عفوکرا وعائلەکانیشیان أزادکردن وکومەگی خواردنیش یان پی کرا. ئجا حزبی - هیوا- امید- لەفکری ملا مصطفی نزیك بونەوە. وفعالیەتیکی وختیان أشکرا کرد. وانگلیس لەترسی بلاوەی مبادی شیوعی عراقی هەل پیچا کەاعادەی نظر بکاتەوە بو قضیەی کوردەکان.

سفیری انگلیس نوسراویکی تایبەتی بو ملا مصطفی نوسی کەپیویستە واز لەو کردەوانە بیینی والا بەچاوی دوژمن تەماشای اکریت. ئجا ملا مصطفی مجبور بو بەراگرتنی اژاوەکەی. نوری سعیدیش بو بەرئیس الوزا وماجد مصطفی لەو قابنەیەدا بو بەوزیر الدولة.

هەروکو لەمەوپیش بەعرضم گیاندن کەحکومەتی عراق ناوی لامرکزیەتی لە ١٩٤٤دا بلاوکردبووە. بوئەوەی کەلەنەوایای روس بگەن. جا بەو مناسبتەوە لەلاین ماجد مصطفی وەرئیس اول عزت عزیز ورئیس سیدعبدالله وأمر فوج امین رواندزی کەئەمانە عضوی حزبی هیوا بون. بو مذکرات نیرەران بۆ لای ملا مصطفی وئەو مذکراتەی خوارەوەیان ترتیب وبەزمانی ملا مصطفی وعشائری ئەو ناوەوە دایان بەحکومەت انگلیس.

١-تشکیلی امارەتیك لەکوردوستان بکری کەعبارەت بی لەکرکوك. سلیمانی. هەولیر. دهوك. خانقین.

٢-یك وزیری کورد لەقابینەدا بی بەناوی وزیری کوردوستان مسئول بی برامبر بەحکومت.

٣-هەمو وزارەت خانەی معاونیکی کوردی تیابی.

٤-تأمين استقلالی مدرسه واقتصادی وزراعی وهەموو اموراتیکی داخلی ئەبی بغیراز استقلالی جیش وپولیس نەبی.

اجا بەناوی ضابطی ارتباطیەوە ئەو شخصانەی خوارەوە لەسەر حسابی حکومەت بون بەعضوی حزبی هیوا ومعتمدی مخابراتی نهینی لگل ملا مصطفیدا. ١-امین راوندزی -٢-عزت عزیز أمیدی-٣-مصطفی خوشناو-٤-میرحاج -٥-مجید علی-٦-سید عزیز سید عبدالله- ٧- فؤاد عارف -ئەمانە کرابون بەمأموری ریك خستنی ملا مصطفی وحکومەت. بەلام لەعینی وختا هەریەلای باری أشوبا ئەرویشتن وملا مصطفیيان هان ئەدا. وفلسفەی أشکرای ئەو باسی لامرکزیەتە دوشت بو. بو ئەوەی کەتورکەکان نتوانن داخلی اتحادی المانیا بن وخویان لەباوەشی انگلیس دورنەخنەوە. دوهەم أیا روسەکان برامبر بەو حالەتە ئەوانیش کوردوستانیك لەایرانا پیكدینن یا نا. اجا لەپاش گورانی باری سیاسەت بەپنجەی ماجد مصطفی أژاوە خرایە ناو اندامەکانی حزبی هیوا. میرحاج ومصطفی خوشنا ودو مانگ اجازەيان ورگرت چون بو لای مصطفی ولەوێوە لگل حزبی (ژك) ژیانی کوردی ایران کەوتنە مخابرەوە. میرحاج لەجیش حپس کرا. ومصطفی خوشناو فراراً چو بو لای ملا مصطفی.

عزت عزیزیش دومانگ اجازەی هەبو اویش لەعینی وختا متهم کرابو کەگوایا بو اتصالی حزبی (خویبون) چووە بو سوریا. روین فراراً چو بو بارزان. و بکری عبدالکریم- ناویش فراراً خوی گیاندە بارزان. بارزان بو بەهیلانەی سیاسەت وخانەی بیری سەرگەردانی لەهەمولایکەوە. ثورە وحرکات دەستی پیکرد. ضابطان اگریان بەباروتی أژاوەوە نا.

حرکاتی سیاسیانەی احزاب لەبارزانا

بیان نامەیكيان رسماً بەسفارەتی انگلیس وحکومەتی عراق دا کەغایە لەحرکاتی ایمە هیچ شتیك نیە الاّ أزادی وسەربەخویی کورد نەبی. ئەو بیانیە تأثیریکی زوری کردە سەرحزبی هیوا. لەروژی ١٠/٢/٩٤٥دا کونگریس حزبی هیوا لەبغدا گیرا. ونوسراویك بەزمانی حزبی هیوا بو جمعیتی بارزان نوسرا ومحمد محمود ضابط ئەو نوسراوی گیاندە بارزان. لە ١٢/٢/٩٤٥دا لەژیر ریاسەتی ملا مصطفیدا مجلسی

بارزان کوکرایەوە وبەترتیباتی خوارەوە تشکیلی حزبی أزادییان کرد ومنهج یان عبارەت بو لەو پروگرامە:

١-اتحادی عشائری کورد.

٢-رزگارکردنی کوردوستان.

٣-تیکل بون بەاحزابەکانی أزادی خواه.

٤-ناردنی داخواز بۆ نمایندەکانی دەولەتی خارجە.

٥-نشریات گیاندن.

٦-بربەرەکانی سیاسەتی استعماری دەولەتی عراق.

٧-تنظیمی قوای مسلّح.

بەکاغذی ژمارە ٩/٣٠/١/٩٤٥

حزبی هیوا تقەیدا بەملا مصطفی کەرتیسی ئەو حزبە بی. و ملا مصطفیش بەژمارە ١ و روژی ٩٤٥/٢/١٥ ورامی حزبی هیوای دایەوە کە-هەولیر-شقلاوە-رواندز-قرنە-شیتنە-بارزان-موصل-عقرە- زیبار-دهوك-عمادیە-خلیفان-سریشمە-ایران-ئەمانە جیگای حزبی أزادین.

یادداشتی حزبی هیوا بەدەولەتانی بیگانە

جنابی أغای لوی هندرسن سفیری گەورەی ولایاتی متحدەی امریکا لەبغدا موقع بەغنیمەت ازانری. بەاحتراماتی مخلصانە عرض اکری لەنوامبری ١٩٤٣دا یاداشتیك مان تقدیم کردبون. وداخوازی ضروری ملەتی کوردتان بەعرض گیاندرا بو. وعاطفەی دیمکراسی امریکایی برامبر بەکوردەکان زور تأثیری گەورەی کردبو. جائەو موضوعە ایمەی آزا کرد کەئەو مذکراتەمان پیشکەشی وزیری خاریجەی امریکا بکری.

لەبیرتان ماوە پار لەژیر ریاسەتی ملا مصطفی بارزانی لەشمالی عراق لەمنطقەی بارزانا بەناوی شکایەتی سوئی ادارەی مملکەت شورشیك هلگیرسا. بەلام لەبەر تداخل‌کردنی حکومەتی بریطانیا ئەوهرایە وقفەی پی‌درا. وبریاردرا کەبەاتفاقی دوستانە هەموو ضروریاتیکی کورد پیك بی‌حسب بەاعترافی رئیس الوزرا لەمجلسی پرلمانی عراقا. استناد بەو وعدە ایمەش حرەکاتی بارزان مان راگرت. بەلام لەرغمی

پیکهینانی مطالبی وعد پی‌دراومان. بەقطعی وسیلەی خواردن وپوشاك وموادی ژیانیان لی‌قطع کردوین.

غیری ئەوەش دەولەتی انگلیس بەهاوکاری عراق بو لەناوبردنی ایمە لشکری کوکردوتەوە. لەغیری ئەوەش دعایەی خراپمان لەضد ئەکەن. ئەوا ایمە ایوە تأمین ئەکەین کەهەر شورشیك لەلاین کوردەکانەوە بکری تنها بو أزادبونی کوردەو بەهیچ بویەیکی سیاسی‌کە رنگ نکراوە. ملەتی کورد چاوەری‌یە کەلەلاین حکومەتی امریکاوە مغدوریەتی تماشا بکری وئەو باسەی بخریتە ناوندی گفتوگووە.

مربوطاتی یاداشتەکەمان-١-یك نخشەی سیاسی کوردوستان-٢-نخشەی کوردوستان لە وجهەی عشائریەوە-٣-منطقەی شورشی بارزان-٤-نظریاتی چند نوسەریکی خاریجە لەبابەت کوردەوە.

رونوس بو سفارەتی حکومەتی فرانسا وشورەوی وچین لەبغدا.

توزیعی قوات لەلاین ملا مصطفی‌وە

روژی ١ مارس ٩٤٥ لەحزبی هیواوە خبر وەرگیرا کەلە ٤ مانگی مارسدا جیشی عراق هجوم اکاتە سەر بارزان. ملا مصطفی‌ش بەتەرتیباتی خوارەوە توزیعاتی قطعات وهیزی بارزانی کرد.

جبهە	ناوچەی حرەکات	فرماندەی مسئول
١-شەرق	شیتنە-میرگەسور	مصطفی خوشناو
٢-روژآوا	أمیدی-برادوست	عزت عزیز، عبدالحمید باقر رئیسی ستاد محمد محمود
٣-جنوب	منطقەی أکری-ریکانی	شیخ سلیمان شیخ عبدالسلام

ملا مصطفی اخباری عشائری منطقەی میرگەسور ودولەمری وشیروان-کرد کەبچن بو شیتنە. ولە هەمولایك استحکاماتی جبهەکان کرا. وبەدەستوری خوارە لەلاین مصطفی خوشناوەوە بەتأریخ ٤ مارس ٩٤٥ ئەو نوسراوە درا بەسرهنگ رفیق عارف فرماندەی قشونی دەولەتی عراق.

أغای سرهنگ رفیق عارف

لپاش تقدیم احترام وامان خبر ورگرتووه کەخیاڵتان هیە لە ٥ مارس بەناوی مانورەوە تقدم بکەن. بەو ناوەوە هەرحادثەیکی خطر بەایوەبگات خوتان مسئولن.

مصطفی خوشناو

فرماندەی شیتنە

نوسراویکی سفیری بریطانیا بو ملامصطفی

لگل هیندی ملاقاتی سیاسیانەیکە

روژی ٢٥ مارس ٩٤٥ ستوکس معاونی مشاوری سیاسی سفیری بریطانیا چو بو (هودیان) بو ملاقاتی ملا مصطفی ونوسراویکی سفیری بریطانیای بەموضوع خوارەوەدا بەملا مصطفی.

جیشی انگلیس وعراق بەیکەوە لەو ناوە مناورە ئەکەن. وهیچ فکریکی تجاوزات‌یان نیە نابی منع بکرین. ونصیحەتی سفیر بو ملا مصطفی زعیم ئەوەیە کەلەدەستوراتی دەولەتی عراق دەرنەچی. وئەو افسرانەی کەلەجبهەدان فوراً بگرینەوە بو بارزان. و ئەو أفسرانەی هەتا ایستا لەبارزان خارج نەبوون فوراً بچنەوە سەر وظیفەی خویان لەقشونی عراقا ویا کوی بو سکونەتی خویان اختیار ئەکەن مجازن بەشەرتی خارجی منطقەی بارزان بی.

جوابی ملا مصطفی بەستوکس ئەوەبو کەقضیەی ایمە قطعیە یامردن یا أزادی-

روژی ٣٠ مارس ٩٤٥ متصرفی هەولیر حمەسعید قزاز ومدیری شرطە جمیل رشید ملاقاتی ملا مصطفی‌یان کرد لە دی (مازنە) بو عینی موضوعی ستوکس ناو ملا مصطفی وەرامی ئەوانیشی هەروا بەرفچ دایەوە. لەعینی روژا گرایەوە بو شیتنە وملاقاتی عشائرەکانی کرد واتحادی لگلا بەستن. قائیمقامی رواندز روژی ٢ أوریل ٩٤٥ مخابرەی لگل ملا مصطفی‌دا کرد کەروژی ٥ أوریل معاونی مشاوری سیاسی موصل ماژور مور- بو ملاقات دیتە (بلە) ئەبی جنابت وشیخ رحمت وافسرەکان هەموتان لەوی حاضری ملاقات بن. ملا مصطفی لەعینی روژا لەوی حاضر بو بەلام ماژوری ناوبراو نەچوبو.

روژی ۲۲ أوریل مدیری ناحیەی باتاس خبرىدا کەجنرال اسماعیل نامق لەبیلاقی صلاح‌الدین-ملاقاتی عزت عزیز ئەکا؟. لگل محمد محمودا چون بو دیدەنی بەلام هەتا ئەوان گیشتنە ئەوی اسماعیل نامیق گەرابووە.

دیسان ماژور مور هاتە بارزان ملاقاتی شیخ احمدی کرد گوتی امری سفیر وایە کەاطاعەی اوامری دەولەت بکەی ولەبارزان دابنیشی مشغولی زراعەت بی. شیخ احمد متأثر بو وماژوریش گەراوە.

انجا لەنتیجەی ئەو هەمو ملاقات وقراردادانە هاتنە سەرئەوەی کەضابطەکان تسلیمی نفس بکەنەوە وهیچیان پی نگوتری. انجا حزبی هیوا وأزادی لە ۳۰ أوریل ۹٤٥دا کونگریس‌یان گرت وقراریاندا کەضابطەکان تسلیمی نفس بکەنەوە. عزت عزیز واحمد اسماعیل ومحمد محمود لگل (ماژور ونس) هاتنە کرکوك وچون بو بغدا. لەغیراز مصطفی خوشناو ومیرحاج نەبی ضابطەکان هەمویان تسلیمی نفس‌یان کردەوە.

کەلەو وختەدا ئەو ضابطانە لەبارزان بون عبارەت بون لە:

۱-عزت عزیز عمادیە-۲-مصطفی خوشناو بی‌تواتە -۳-عبدالحمید باقر خانقین ٤-محمد محمود سلیمانی-٥-احمد اسماعیل هولیر-٦-شوکت نعمان عمادیە-۷-حفظ‌الله اسماعیل عقرە-

لەپاش ۲۰ روژ لەبغدا ضابطەکان حبس اکرین ومحمد محمود فراراً لگل جلالی امین بگا هاتەوە بارزان. متصرفی هولیر حەسعید قزاز کەاصلی مسببی ئەو حرەکاتەبو لە ۱۷ ژوبە ۹٤٥ لگل معاونی مشاوری سیاسی کرکوك کبتان چاکسن-لەمیرگەسور ملاقاتی ملا مصطفی‌یان کرد. بەلام دیسان بەدلگیری لەیك جیابونەوە. وانجا لەهولیرەوە بەشەرحی خوارەوە متصرفی ناوبراو قاقەزیکی لەملا مصطفی نوسی.

ملا مصطفی بارزانی

لازمە تو خوتو روءسای بارزان هەتا ۳ روژیتر تسلیمی نفس بەحکومت بکەن والاّ هەر بەسەرهاتیك رویدات گوناهی ئەکەویتە سەرشانی تو.

حەسعید قزاز

متصرفی هولیر

لەعینی روژا نوسراویکی کە لەلاین مشاوری سیاسی داخلی موصل (کلنل میر بەموضوعی خوارەوە بو ملا مصطفی هات نوسرابو

ئەگەر تسلیمی نفس بەعراق نکەی لەهەموو مرحمتیکی ایمە ناامید ئەبی. لەعینی ایوارەدا لشکری ملا مصطفی وپولیسی عراق دایان بەیکاو امیدی أشتی و تفاهم لەبینی بارزان وحکومەت هەل گیرا.

حقیقتاً لیرەدا انسان اتوانی کەبلی حکومەتی عراق بە منتهای بی عطفی لگل ئەو ملّەتەدا جولاوەتەوە. لەلایکەوە رسماً انجمنی ایالەتی اعلان کردوە وبەزوری خلکی خستوتە سەر کلکلەی ئەوەی کەبو ئەو فکرە دادخوازی بکری. لەپاش ئەوەی کەئەو فکرە لەکلّەی گنجان وأزادی خواهانی کوردا ترسبی کردوە انجا تعقیبی ئەو شخصانە اکات کەئەوەل جار بەدەنگی حکومەتەوە هاتوون وگوییان بو رئیس الوزرای عراق ووزیر الدولە راگرتوە.

لەدرجەی دوهەما اگر حکومەتی عراق منظوری خوین ریژی نەبوایە یعنی نەیاتوانی فکریکی مسالمەت کارانەی تر لگل عیلی بارزانی اتخاذ بکات. ومتصرفی هولیر حمە سعید قزّاز لەوناوچەیە دوربخاتەوە. کەطریقەیکی فتاك وجبّارانەی بو فنای ئەوعشیرەتە بکار اهینا.

أیا هەر مطالبی کەملا مصطفی لەحکومتی عراق داوای کردوە. ئەو ضرەر وخسارات وخوین ریژیەی هیناوە کە بەسەر حکومەت هاتوە. وأیا بو سمعەی حکومەتی عراق ئەمە شتیکی باش بووە. کەچند هەزار مالیك لەملەتی خوی لەسەر نظریەی شخصیك کەتنها بونان وژیانی خوی أمانجی لەو قضیەدا گرتوە والاّ هیچ مقاصدیکی تری نەبووە بو پیشکەوتنی حکومەت. بەنظریەی ئەو موظفە ئەو ملتە اوا دەربەدەری ولاتان بکات ولەزندەگانی ناو نیشتمانی خوی دوربخریتەوە وبەخوین رژانی خوارەوە بدناو بکری.

تقەی تفنگی اسعد خوشەوی لەبارزانا

لە ١٠ مانگی اوت ٩٤٥دا اوامری حکومەت صادر بو کەهەر بارزانیك تصادف بکری تقەی لی بکەن یا بیکوژن ویا بیگرن. لەو وختەشا رئیسی عشیرەتی مزوری

اسعد خوشەوی ئەچیت بو زیبار. پولیسی مخفری زیبار دەورەی ادەن کەبیگرن اسعد ایکا بەتقە خوی رزگار اکا ومخفرەکەش اگری.

لەمیرگەسور الوبگ لگل ۳سی نفرا خەریکی اموری خوی ئەبی پولیسی میرگەسور تقەی لی‌ئەکەن وایکوژن، ئەویش لگل ۳سی نفرەکەی رفیقیا أمر مخفر وچوار پولیس اکوژن. ومخفرەکەش اگرن. لەسەر ئەو موضوعە وبەناوی ئەو فرمانە هەل بستراوە حرەکات اکریتە سەر بارزان. ملا مصطفی لەو وختەدا بو سەرکەشی عشائرەکان لەتجوالاتا ئەبی. لەلاین شیخ احمدی برایەوە بەترتیباتی خوارەوە توزیعی قطعات وبەرهەلستی لشکری عراق اکات.

۱-بو جهتی شەرقی بارزان شیخ محمد صدیقی برای اکا بەفرماندە وعزت عزیزیش بەمعاون.

۲-بو جبهەی جنوبی أکرە مصطفی خوشناو اکا بەفرماندە معاونیش جلالی امین بگ ئەبی.

۳-بو جبهەی روژأوا صالح برای عزت ئەکری بەفرماندە.

و بەوپی‌یە لەعینی روژا استحکاماتی جبهات لەهەمو لایکەوە دەست پی کرا وبەموضوعی خوارەوە یادداشتیك یان بو سفارەتی انگلیس. امریکا. چین وفرانسە ورئیس الوزرای عراق حمدی پاچەچی نوسی.

جنابی أغای سفیری گەورەی (....) ۲۰ اوت ۹٤٥

لەمدەتی دوسالا کەبارزان شورشی اولی خوی لەسەر وعدی اصلاحاتی کوردوستان نوری سعید راگرت وحمدی پاچەچی رئیس الوزراش وعدی نوری سعیدی تأید کردەوە بەلام تا ایستا حکومەتی عراق وعدی خوی نەبردوتە سەر. وغیری ئەمەش قواتی لە بارزان زیاد کردوە بەناوی مانورەوە حرەکاتی بارزان اکات وهەتا ایستا ئەو نقاطانەی خوارەوەی دەست داوەتی.

۱-من ویستم گەشتیك بکەم لەناوچەی کوردوستانی عراقا بو ملاقات وزیارەتی عشائرەکان موصل. دەولەتی عراق رسماً منعی کردوم لەو گردوشەدا کەگەشت لداخلی مملکتا ممنوع وقدەغە نیە

۲-لەمنطقەی زیبار. بارزان. میرگەسور. مراجعەتی بارزانیان بو ادارەجاتی حکومەتی منع کراوە.

٣-تلگرافی رسمی لەمتصرفی هولیرەوە دراوە بەادارەکانی حکومەتی کەهەر بارزانیك تان دی بیگرن. هەتا اسعد خوشەوی ویستویەتی بچیتە مخفری بارزان پولیس پەلاماری داوە. مجبوربووە بەگرتنی مخفرەکە.

٤-الویگ- کەیکیك بو لەروسای عشائری بارزان چووە بو میرگەسور پولیس کوشتوییانە. ٣سی نفری لگلا بووە مجبوربوون بەگرتنی مخفرەکە واسیری پولیسەکان.

٥-حکومەتی عراق قوەی عسکری هیناوەتە أکرە وباپشتیان-و هیزی پولیسیشی هیناوەتە (ریکانی-بەبی مقدّمە أگری شەریان ناوەتەوە کەایمەی هەژاری پی بسوتینن. جنابی أغای سفیری گەورە لەم وەختەدا کەئەو حقائقانەتان عرض اکری. ئەوا طیارە دیهاتی ایمە بردومان ئەکات ومنالی بی گوناە وپیاوانی بیچارە لەناو ئەبەن. بەپیویست مان زانی کەلەوختیکا مقابل بەوعدی بیاناتی (اتلانطیك) کەگوایا هەمو هوزیکی هەژار هەقی خوی ادریتی لەوکاتەدا ئەوکردەوەی وحشیانەی کەدرحق بە ایمە بەانجام اگا. استرحام ئەکەین کەمنع ئەو ظلمە وحشیانەمان لی بکەن کەلەلاین حکومەتی دکتاتوری عراق درحق مان اکری. لەخاتمەدا هیواداارین کەئەو حکومەتانەی پشتیوانی لەهەژاران ئەکەن روژیان پیروزبی

مصطفی بارزانی

فرماندەی شورشی کوردوستان

روژی ٢١اوت ٩٤٥ ملا مصطفی لگل ٦٠ نفر بو جبهەی أکرە حرەکەتی کرد روژی ٢٢ مانگی باسکراو لەدوای پەرپینەوەی چەمی مەزنی- لەدی (سفتە-لەلاین طیارەی عراقەوە بشدەت بردومان کرا.

روژ ٢٤ محمود أغای زیباری بە ٤٠ نفرەوە گیشتە ملا مصطفی وچون بو کیوی پیرس- کەقوەتەکیان عبارەت بو لە ١٠٠ نفر.

روژی ٢٥ اوت چونە دی (گوبیش) کە ٨ سعات لەبارزان دورە. ولەعینی روژا قرار درا کەمقری لشکری بارزان برنە (أشکەوتە) هەرلەو روژەدا خبر ورگیرا کەهنگی (٥) دەولەتی کەعقرەیە وهنگی ٤ کە لەرواندزە روژی (٥) سبتامبر ٩٤٥ هلمەت ئەبەن بو سەربارزان.

ترتیباتی فنی ملا مصطفی برامبر بەو لشکرە

بو تیك دانی نخشەی مقرەری حکومەتی ملا مصطفی چوار تاقمی جیا کردەوە کەهر تاقمەی عبارەت بون لە ۱۰ نفر شەوی ۲۷ اوت ناردنی بو کیوی عقرە کەبرامبر بەلشکری حکومەتی لەچوارقولەوە هەرنفرەی چوار فیشك بتقینن وبگرینەوە بو دواوە. فعلاً ئەو چوار تاقمە لسر امری ملا مصطفی دەورەی أکرەیاندا دەستەی اول بەسەرکردەی محمدی امیرخان-۲ عزیز أغای زواری-۳- رشید زیباری -٤- قرکاسی زیباری-تقەیان لەأکرە هلساند وبەبی مقاوەمەت گرانەوە.

غایەی ملا مصطفی لەو فنە ئەوەبو. اگر هنگی ٤ لەرواندز وهنگی ٥ لەأکرەوە بەیك روژ هجوم بکەنە سەر بارزان. بارزانیەکان ناتوانن بەرهلستی دوجبهە بکەن فعلاً ئەو تقانە بون بەسببی ئەوەی کەهنگی ٥ نتوانی لەروژی مقرەرا هلمەت بری بەلام هنگی ٤ لەژیر فرماندەی سرهنگ قیصر هرمز-دا حرەکەتی کرد بو سەر بارزان. لەبەرئەوەی کەبارزانیەکان ریگای لشکرەکەیان باش بەستبو ئەو هنگەیان زور بەناشیرینی شکاند نهایەتی ئەو جنگەیان بەخساراتی خوارەوە هینا-صورەتی بلاغ

جنابی مصطفی بارزانی

روژی ۲۵ اوت ۹٤٥ هنگی ٤ دەولەتی باپشتیان لەری دیانە وبادلیان ئەیەویست لە (کونە گوند) بەپشتی شیتنە-دا بی پشتی هیزی ایمە بگری. فرماندەی دستەی کونە گوند) نوری شیروانی- بە دە نفرەوە لگل هنگی ناوبراوا کەوتە مقاوەمەتەوە. وایمە چوار هەزار یاردە عقب نشینیمان کرد ٦ سعات شر دەوامی بەست. بەلام لەپیش روژأوادا هنگی ناوبراو بە ۲۰۸ نفر کوژراو و۳۰۰ نفر بریندار وکوژرانی سرهنگ قیصر وگرتنی ٥۰ تفنگ و۲۰ صندوق جبخانە ویك دستگای تلگرافی سیم ودوتوپ وهیندی بومبای دستی و یك شصتیری گەورەی فیکرس و۳سی مسلسلی بچوك تلفیات شکستی هینا. بەلام ایمە تنها دو نفرمان بریندار بووە. وهەتا یك نفرمان بمینی ناهیلین دوژمن پی بنیتە خاکی أزادی خواهان.

شیخ محمد صدیق

فرماندەی جبهەی خاوەر

بەلام من شخصاً بەو بلاغە باوەرناكەم راست بی چونكە تلفیاتیكی وازور بە موجودیكی واكەم ناهیتە رو. لام وابی نسبتیكی زور فاحش وافراط لەبلاغەكانیانا هیە. هیچ معقول نیە كەفوجیك بەتەواوی بكوژری وبریندار بكری. ضابطەكان وفرماندەكانی بارزانی هەروا لەتقاریرا خوهلكیشانیان هەبو. هەتا لەشەری مامەشای سقزا. مصطفی خوشناو تقریریكی نوسیبو كەتەلی كوژراوی دوژمن ٥٠٠ نفرەو بەونسبەتەش بریندارایان هیە. ورسماً بەروژنامەی كوردوستان ئەو تلفیاتە اعلان كرا. كەچی ایرانیەكان هیچ ناوی ئەو تلفیاتەیان نەهینا چونكە ئەیان زانی درویە. و بەو درویە قاضی محمد مسئول اكەن. جامن لەو قناعەتەدا نیم كەقطعیاً تقریرەكانی بارزانی بو تلفیاتی كوژرانی عسكر وپولیسی عراق بەو اندازەیە راست بی. بلكو مبالغەیكی زوری تیا هیە.

چنگی نهلە جبهەی جنوب

دەشتی نهلە-كەجیگایكی أودار وسختە قسمیكی عشائری سورچی وزیباری تیا دائەنیشن. لەروی عقرەوە ٣سی ریگا لەو شاخە پیدا ئەبی یكیك یان قابلی حرەكاتی عسكری ودو ریگایەكەیتر بو پیادە رەوی نەبی بكار ناهین. ملا مصطفی بەتەرتیباتی خوارەوە ئەو ریگایانەی لەهنگی ٥ گرت

شەوی ٨ سبتامبر ٩٤٥ (٢٠) نفری لەژیر فرماندەی محمد امین امیرخان وعزیز أغا-ناوان ناردە دامینی كیوی أقرە وئەو ٢٠ نفرەش لەوی كران بەدوقولی ١٠ نفری ولەراستو چەپی ئەو ریگایە دامەزران. وەدەستوریان درایی هەتا ملا مصطفی تقە نكات ئەمانیش تقە نكەن. ملا مصطفی خوشی لگل ٢٠ نفری ترا چو بو كناری كیوی پیرس بە انتظاری هاتنی قوای دەولەتی خویان لەكمیندا. روژی ٨ سبتامبر لگل روناكی بەری بەیانا هنگی ناوبراو بەهوی طیارە وطوپ جبهەی ملا مصطفی یان دایە بەر گوللە وبومبای بی رحمانە. بەلام ملا مصطفی نەیهیشت لەهیچ لایكەوە جوابی تقەكانی دوژمنی بدریتەوە. اجا لشكری دەولەتی بەتەمابری ئەوەی كەدوژمن لەوناوچەیەدا نەماوە دەست یان كرد بەتقدم ورویشتن. هەتا پاش ماوەی لشكر گیشتە بەردەمی محمد امین امیرخان.

اجا ملا مصطفی برنگاری هنگی (٥) بو لەهەر ٣سی لاوە لی كرا بەتقە. چە تقەیك تقەیكی كەو كوژی تقەیكی خوین گری وتول ئەستینی. تقەیكی حقوق پایەمال

کرادی تقەی شەرەف تقەی سەربەخویەتی تقەی سرومالی ونیشتمان بەرزکردنەوە وتقەی انتقام تقەی استقلال.

انجا لشکری حکومەتی شەپرزەبون. رویان ئەکردە هەر ریگایك لەو ٣سی ریگایانە ئەدرانە بەرگولە بەهیچ تەرزی ریگای دەربازبونیان نەمابو. لەچەپەوە دەستەی ولوبگ لەپاشەوە دەستەی محمد امین امیرخان. لەراستەوە دەستەی عزیز أغا. لەپیشەوە ملا مصطفی. هەتا روژاوا بەوپی‌یە اگری شەر سوتا. نتیجەی ئەو شەرە بەکوژرانی ١٥٠ نفر و٣ افسر و٤٠٠ نفری برینـدار وگیرانی توپیکی جبلی ودو مسلسل سوك و٢٨ تفنگ و١٦٨ گوللەی توپ ودە صندوق فیشك ٤٠٠ بار مهماتی خواردن دوایی هات. ولە لشکری بارزانی کوژراو وبریندار نەبو قشونی دەولەتی ٣ روژ بەمحاصرەکراوی لەودولوشیوەدا مایەوە. بەلام کومەگی عشائری بون بەهوی نجات دانی ئەو لشکرە گمارو دراوەیە لەشەوی ١٢ سبتامبری ٩٤٥ و ملا مصطفی ناچاربو هلگرایەوە بو کیوی پیرس) کەسعاتو نیویك لەمحلّی حادثە دور بو لەوی استحکاماتیو عقب نشینی کرد عشائرەکان اعتبار اکرن بە ٥٠٠ نفر کەلە ملا مصطفی هەل گرابونەوە وتبعەتی حکومەتی‌یان کردبو وپنجەی خویناویان خستبو ناو جگری ئەو برایانەیان کەلەسەر حقو أزادی ئەوان اختیاری ئەو مرحلە خوی‌نی‌نەیان کردبو. وبو روشەنی کردەوەی بی شەرمانە وپند ولومەی هاتوانی لەمەولای کورد ئەوا ناوی ئەو بی مروەتانە لەخوارەوە عرض ئەکەین.

١-احمد بگی زیباری ٢-شوکەت زیباری ٣-مجیدی حسین أغا ٤-عبدالله شرفانی ٥-شیخ جلالی بریفکانی ٦-محمودی زیباری ٧-شیخ رشید ٨-شیخ رقیب-لشکری ملا مصطفی لەمسافەی ئەو (٥) روژەدا ٧ دفعە مصادمەیان لگل نیروی دەولەتیدا بو. مجموعی کوژراوی حکومەتی لەو روژەدا گیشتە ٣٨٠ نفر وبریندار بە ٤٥٠ نفر ولەهیزی بارزانیشا (٥) نفر کوژراو وچوار نفر بریندار رویدا. وهەر

لەوجنگە تأريخيە سامدارە فرماندەی دەستەی راستی حرەکاتی نهلە-أغای عزيز أغـای زراری- شهيد کرا.

جنگی هوديان ومزنە- جيهەی خاوەر

رۆژی ٢ سبتامبر ٩٤٥ بقايای هنگی ٤ لەلای راستەوە وهنگی ٣ لەلای چەپەوە لە (باپشتيانەوە بـو (مزنـە-کەوتنـە تعـرضّو پـەلاماردان. بەشـيکی لشـکری مـلا مصطفی لەوکاتەدا لەاشکەوتی (هوديان) خويان پنهان دابـو. ئـەو قوەتـە بچکولانـە بەمەردانەی پشتی هەردو هنگەکانيان گرت. لەرغمی ئەو هەمو بومبا وتـوپ بارانـە. محمـد أغـای ميرگسـووری خـالی مـلا مصـطفـی-بـە ٥٠ نفـرەوە خـوی بەنـاو ئـەو دو لشکرەدادا وقارەمانی ئەو جنگە خوينينە (نـورو‌ی شيروانی- بەپشـتيوانی حمـا أغـای ميرگسـور خـوی خسـتە نـاو ئـەو کـارزارەوە. هـەرچندە لەبەر تـأثيری هجومـی چنـد زرەپوشيك لشکری حمـا أغـا ونـورو-اختيـاری عقـب نشيـنی‌يان کـرد. بـەلام ٢ توپـی کوهستانی و ٣ شصتيری برن و٢٠ صندوق فيشك و٤٨ گوللەی تـوپ يـان هـەرچنگ کـەوت. وبـەو حالـەش ٣٠٠ نفريـان سـرباز کوشـت و٤٥٠ نفريشـيان برينـدار کـرد. ولەهيزی بارزانی دو نفر بريندار کران.

جنگی هەرن-ناوچەی باختر-رۆژأوا

عشائری بادينان وزيبـاری لـەژير رياسـەتی دو افسری عـراق ٥٠٠ نفـری مسـلح لـەدی-هـەرن- أمادەی‌يـان کردبـو. وبـەهوی تلسز ارتبـاطـی تـەواويان لگـل نـيروی دەولەتيدا هەبو. وقەرار وابو کە لەکيوی (پيرسا مەلا مصطفی اسير بکەن. بـەلام مـلا مصـطفی دەرکی بەو راويژگەيە کرد کيوی پرسی بەجی هيشت بە ٣٠سی نفـرەوە چـو دی (هرنی) گمارودا. هـەر لـەو کاتـەدا لـەلايکی‌ترەوە. شيخ سليمان-نـاويش بـە ٢٨ نفرەوە تقويەی ملا مصـطفی کرد. وعزت عزيزيش لـە (هرفتـە)وە کـە٦ هـەزار يـارد لەهرن- دوربو دی هرنی دايـە بـەر تـوپ. بـەلام توپـەکان هيـچ اصابـاتی ئەودی‌يـەيان نەاکرد هەرچندە کەتوپەکان لەومسافەيە بەحکم تـر بـون. مـلا مصـطفـی ٦ سـاعەت هيزی عشائرەکانی بەوعدّە کەمـەوە محاصرە کردبـو بـەانتظـاری ئـەوەی کەتوپـەکانی

عزت عزيز مجبوری تسليم بونيان بكـات. مـع الّسـف تـوپ هەرنگيشـتە نـاودی هـەتا لەناكاو تقەی توپەكانی كاك عزت وقفەی كرد. سببی وقفەی توپ تقاندنەكشـی ئـەوە بو. گوايا چنـد شـخصيك خبريـان داوەتـی كـەهيزی (هـەرن) تسـليمی نفسـيان بـەملا مصطفی كردوە وئەويش تقاندنی طوپەكانی بەبی لزوم زانيوە كـەچی بـالعكس مـلا مصطفی بەانتظاری تقەی توپی كاك عزت هەتا مدەيكی زور ئـەو ٥٠٠ نفـرە اخاتـە محاصرەوە. هيزی حكومەتی كەخبری ئـەو محاصرەيـە ئـەزانن لشـكريكی زور ئـەنين بـو كيوی پيرس) بو ئەوەی كە ملا مصطفی مجبوری عودت ببی وضغط لەسەر ئەو هيزە گمارودراوە هلبگری. فعلاً ملا مصطفی بەهاواری قرارگـای پـيرس-وازی لـەمحاصرەی (هـەرن) هينـا. هـەر ئـەو غلـط واهمالـەی عـزت عزيـز-نـاوە بـو بەسـببی دوراندنـی موفقيەتی مـلا مصـطفی لەهەمو ناوچەيكی بارزانا.

جالەبەرئەوەی كەمـن شخصاً لەو ناوچەيدا نەبووم نـاتوانم هيـچ تعليقـاتيك لەسـەر موضـوعی توپـەكانی عـزت عزيـز بكـەم. أخـوا ئـەو حرەكاتـەی غلطاويـە بەحسـنی نييەت وتجاهلی موقف هاتوتە وجودەوە. ياخو شتيك بـووە عمـدی وبەپنجـەيكی غـيرە حقيقەت هاتوتەرووە... بەلام هيچ اميد ناكری كەكاك عزت لەوگنجانە بو بـی لـەغيراز بـەرزی مـلا مصـطفـی هيـچ غايـەيكی كـەی لـەورۆژەدا بـو بـی شـهيد كرانەكـەی صداقەتەكەيان دەرئەخا كەچند مطلوبی حكومت بووە.

جنگی كيوی پرس-و كشانەوەی بارزانی

روژی ٢٥ سبتامبری ٩٤٥ ملا مصطفی بەدەسـتـەيكی ٦٠ نفـری لـەكيوی پـيرس سنگربندی كردبو وخوی بو شەر گيف دا بو. ئەوكيوە لەهەمو لايكەوە لـەلاين عشـائر وحكومتەوە محاصرە كرابو. عشيرەتی سـورچی- بـە ٣٠٠ نفـرەوە پـەلاماری مـلا علـی ژاژوكی-ئەدەن مجبوری كشانەوەی ئەكەن.

هنگی (٥) بەيارمەتی ٨ توپ وپنج طيارە لەجنوبەوە هجومی كرد بـو سـەر ئـەو كيوە لەجبهەی راستيشەوە عشيرەتی (بـرواری- وشـرفانی ودوسـكی- بـە ٥٠٠ نفـرەوە وعشيرەتی زيباری بە ٤٠٠ نفرەوە هجوميان كرد بو سەر ئەو كيوە.

بەو تەرزە ئەو روژە هەتا شەو جنگ أخاندنی- ملا مصطفی استفادەی لـەتاريكی شـەوكرد لەچـەمی (مزنـە) پـەرىيووە خوی گيـاندبو (هرفتـە) ولـەوی خطـی دفـاع

دائەمزرینی. اجا شیخ احمدی برای مـلا مصطفـی بـو محافظـەی عیلـو أژالی بـارزان دیهاتی بارزان چول ئەکا ئەچیتە پشتی کیوی شیرین وعشـیرەتی شـیروانی وشـەوی ۳۰ سبتامبر ۹٤٥ لسەر مخابرەی کە لەمەوبەر لگل قاچی محمد وروسەکانا کردبویـان سـید عزیزی سید عبدالله لگل سید مصلح وچند تفنـگ چیـك واردی کـانی رەش سـرحدی عراق بون.

لەروژی ٦ اکتوبری ۹٤٥ ملا مصطفی بەدەم شەرەوە عیلی بـارزانی بـەرەو ایـران خسـتە حرەکـەت. ولـەروژی ۱۱ اکتوبـری نـاوبراوا اخـر نفـری عیلـی بـارزان بـەریگای کیلەشین وکانیرەشا داخلی أراضـی ایران بون. بەلام لەئەوەلی حرەکـاتی بارزانـا مـلا مصطفی مصطفی خوشناو وخیرالدین- ناوانی نارد بـو تـەوریز) بـو چاوپیکـەوتنی فرماندەی نیروی شورەوی لەتەوریزا روسەکان ورامیان دابونەوە. هەتا روژنامە ومجلەیکی سیاسی اعتراف بەو حرەکاتەی ایوە نکات کەبەپنجەی اسـتعمار نهاتوتـە وجـودەوە ایمـە ناتوانین هیچ کومگیك بەایوە بکەین.

اجا ملا مصطفی توسطی کرد کەمجلەی نیشتمان وهاوار وأزادی ئەو حرەکاتـەی بارزانە بلاوبکەنەوە کەبو داواکردنی حقوقی کورد هاتوتـە روو لەهـەموو دەسائسـیکی بیگانە بەدورە. اجا دوبارە نمایندەی مـلا مصطفـی نیرەرایـەوە بـو لای روس وقـاضـی محمد واجازەی هاتنـە ایرانـی بـارزان درا. وبـەترتیباتی خـوارەوە اسـکانی ۲۵۰۰ مـالی بارزانی لەایرانا کرا.

ژیانی بارزانی لە ایرانا

لەئەوەل گیشتنی ۲۵۰۰ مـالی بـارزانی بـە ایـران قـاضـی محمـد لسـەر توصیـەی روسـەکان خواردن وزخائریکی زوری بو بارزانیەکان نـاردە حـدود. لـەدوای چنـد روژیـك استراحەت لەو ناوچەیەدا. عشائری بارزان توزیع کرا بە بسـەردیهاتی عشـائری پـیان. مـامەش. لاجـان. شـنو. زرزە. دیبـکری. نغـدە. سـندوس. فیض‌الله بگـی- هەردییـەی دومـال و۳سی مـالی بسەرا درا. باخصوص ناوچەی دولـی تەرگـەوەڕ ومەرگـەوەڕ- کـرا بەمرکزی دانیشتنی عمومـی رئیسـەکانی بـارزانی. هـەمو أغواتـی دیـهاتیك مسـئول کرابون لە بەخیوکردنی ئەو چند مـالەی کەبسەر دییەکەیانا دراوە.

بەلام معاوەنەتی ئەو بگوخانو أغواتانە هەرتاسەریك بەباشی وگەرمو گوڕی رویی. دوایی معاوەنەتی ئەو أغا وسەردارانە ساردبووە. وای لی‌هاتبو کە بەزوریش کوڵە (تەپالەیك) یان لی نەسەندری.

بەو مناسبتەوە هەرمڕۆ مالاّتی کەپی‌یان بو. یا لەبەرسان قڕی کرد ویا بو نانو بەرگ فروشتیان. لەبەر سەرما وجیگای ناهموار ئەو عشیرەتە لی‌قەوماوە هەژارە دوچاری نەخوشی زحیری وگرانەتا بون. اسپی لەهەمو لایکەوە اندامی دابیژتن. چلکن وبی‌خزمتی أرامی لەونازدارانە هەل گرت وئەو ضابطانەی فراراً اشتراکی عیلی بارزانیان کردبو کەعبارت بون لە-میرحاج. مصطفی خوشناو. هەزهی کونە حاکم کەمشهور بو بەهەمزە عبداللە. وبکرأغا ونوری أحمد طە. جلالی امین‌بگ-محمد محمود-خیراللە کەمشهور بو بەحفظاللە-و حمە صالح ژاژەلەی ومحمود احمد معلم-و وهاب أغای حاجی علی أغای رواندزی- وعبدالرحمن طیب- عریف محمد عبداللە- نورالدین-شوکت-صالح عزیز- زورپەریشان بون فیری ئەو ذلەتو حقارەتە نەبوبون. هەتا محمود احمد نەی‌توانی لەوە زیاتر لەناو ئەو رزالەتەدا بمی‌نی‌تەوە. بواسطەی شیخ لطیفەوە لە ١٢ مارتی ٩٤٦ گرایەوە بو عراق و تقدیمی نظری سعید صالح وزیری داخلیە کرا لەسەر تشبساتی شیخ لطیف هەم عفو وهەم لەدائرەی معارفا توظیف کرایەوە.

بەلام دوبارە لگل حزبی پارتا کەوتەوە فعالیەت ولگل ئەو فعالیەتەشیا جنبەی ضدی شیخ لطیفی گرتبو وزور لەضدی شیخان غروریەتی گەنجیەتی بکارئەهینا. لەنتیجەدا حکومەت بەاتهامی شیوعی گرتی بەلام لەدوای افراج بونەکەی استغنا لەخدماتی کرا. اجا بایدایەوە لای شیخان. چونکە شیخان لەدوستەکانی باشتر حاضری کومەگی بون وهەتا ئەو تأریخە لەلای شیخ محمود مایەوە. لەرغمی ئەوەی کەداخلی حزبی صالح جبریش بوبو بەلام روحیەی قومی کوردی هەر محافظە اکرد وەوازی لەگیانی نیشتمان پەرستی نەهینابو.

اجا سەرەرای ئەو هەمو رەزالەت وجفایەی کەافسەرەکانی عراقی لەریگای کوردوستانانا چیشتبویان وەترکی مواجب ودرجە وأسایشی خویان کردبو. کەچی روسەکان گومانیکی زوریان لەوأفسرانە هەبو وبەجاسوس ومفتش یان لەقلەم ادان. وبەشدەت خستبویانە ژیر مراقبەوە. وهەتا اعتمادی تەواویان بەشخصی ملا مصطفی وشیخ احمد وباقی بارزانیش نەبو. هەتا زورشکیان لە ملا مصطفی پیا کردبو کەئەو

هـەمو حرەکـات وخویـن ریـژی ودەربەدەری‌یـەی بـەپیلانی انگلیـس هاتبیتی‌تـە وجـود وهاتنە ایرانـی شـتیکی مدەبربـی. ئـەو موضـوعـەش دیسـان وەکـو مسـئلەکەی حمـە رشیدخان بەپنجەی مفسدان وخائنانی کورد هاتبو وجـودەوە. هـەتا شـیخ احمدی بـرای ملا مصطفی کە لەسـابلاغ اقامـەتی پی‌کرابـو. بەروژیك لەسـابلاغی دەرکـرا وبـو منطقەی دولـ ی شیطان آوا) دورخرایـەوە. کـەبفر وبـاران بەشـدەت ئەهاتـە خـوارەوە. کزیوەی بفر نەی‌ئەهیشت هیچ پەلـەور وجانـەوەریك سـەر لـەکون دەربی‌نـی. نـازانم ئـەو هـەژارەیان بـەو خـیزانو منالـە ووردانـەوە چـون بـەروژیکی‌آوا توفـو سـخت لەسـابلاغ دورخستەوە. بەاتهامی ئەوەی کەجاسوسی انگلیسە هەتا جاریك جلالی امین بگ لـەلای باوکیەوە تختیك پارەی بو نـیرەرابو بـو سـابلاغ. مدەیکـی زور ئـەو هـەژارەیان اژیـەتدا کـەتو ئـەو پارەیـەت لـەکوی چنـگ کـەوتووە. وایـان اعتقـاد کردبو کەئـەوە معاشـی جاسوسیەو لەعراقەوە بوی نیرەراوەتە ئەوناوە.

جاهـەر روژە بەتـەرزیك مـلا مصطفـی وافسـرەکان بـراوورد اکـران لەبەرئـەوەی کەلەایرانا حرەکاتیکی فوق العـادە لەبارزانیـەکان مشـاهدە نکرابـو بـەچاویکی سـوك تەمـاشا اکرن وبەوحشی ناویان بلاوکریـووە روحـو عـاطفـەی کوردایـەتی ئـەو ناوچەیـە دەرحقیان سارد بوبووە.

هەتا ئەو تأریخەی کەروسـەکان اجبـارکران کـەایران بـەجی بیلـن بـەم تـەرزە عیلـی بارزان بەکسـیفی وهـەژاری تـەژیان وەمیـانی ئەوەشیان نەتـەدان کەافسـرەکان وپیـاوە ناودارەکانیان هاتوچوی شارەکان بکەن لەهەمولایکەوە بشدەت خرابونە ژیر مراقبەوە.

لشکرکەشی بارزان لەایرانا

لـەمارتی ١٩٤٦دا بـەکمالی احترامـەوە مـلا مصطفـی جلبـی سـابلاغ کـرا. وزور اهمیتی محترەمانەی پی‌درا. اجا ملا مصطفی وافسـرەکان لـەژیر کـابوس ودیوەزمـەی نگبەت هاتنە دەرەوە. طبلـی بـارزانی دیسـان لەایرانیشـا لەهـەموو لایکـەوە دەنگـی دایەوە.

لشکری بارزان دەستە دەستە جلبی سابلاغ اکران. لـەدوای تجـهیزکرانیان ئـەنیرەران بو جبهەی سقز. ملا مصطفی خوی شخصاً لەسابلاغ دائەنیشت مسئولی سەرپەرشتی وتنظیمـی عشـیرەتەکەی بـو. هـەر تاقمـەی کـە سـاز اکرا بـەفرماندەی دەسـتە ولـك

وگروهبان وأدابی سربازیەوە اجـا تسـلیم بەحمـه رشـیدخان اکـرا. بـو تنظیم حرەکـات وپاسەوانی جبهەیان اجـا کەشـەری قـارەوای سـقز کـرا. بارزانیـەکان بەتـەواوی لـەنظر عشائرەکانی ایرانا خویان دەرخست کەزور آزاد وهـەل کـەوتون. ئـەو تعریفـو ناوبانگـه هەل ئەگرن کەهەتا ایستا درحقیان گوتراوە.

اجا وەکو وەلاخی چاك لەهەمو لایکەوە ألیك یان بو خو زیادکرد وکانگا وشـوینی ملا مصطفی لەنظر قاضی محمد وأزربایجانی وروسەکانا زور بەرزبووە. واکثری اموری عشائرەکانی ایرانی خستە ژیر دەستی خویەوە. روژ بەروژ خوی زل ئەکرد ولگـل عشائرەکانا ریك ئەکەوت بو ئەوبیرەی کەلەروژیکا بتوانی دفاع لەحقی کوردانـا بکـات اگر قـاضـی محمد بەرهلستی بکـا. ویـا مـهاباد تسلیم بەایرانیـەکان بکاتـەوە. جـا هدەفیکی اتحادی عشائری گرتبو بەرنظر.

ملامصطفی لەزەمانی فرماندەیی‌دا

لەپاش گەرانەوەی حمه رشیدخان بو عـراق. مـلا مصطفـی بوبـەفرماندەی جبهـە. واموراتی لشکرکەشی تسلیم بەو کـرا. بـەلام لەبەرئـەوەی کـەامری شـەر ولشکرکەشی توقیف کرابو واستفادەی زیـاتر لی اکـرا کـه لەسـابلاغ لگـل قـاضـی محمدا خـەریکی امـوری دەولـەتی بی. بەومناسـبتەوە فرمـاندەی جبهـەی سـقزی بەوکالـەت تسلیم بـه مصطفی خوشناو کردبو.

ملا مصطفی زیاتر بو مسائلی اموراتی لشکری بارزان ئەیەویست مستقلاً بژی. وهیـچ اموراتیـکـی بـارزانی لەسـابلاغیەکان مسـئول نکـری. بەومناسـبتەوە لگـل مـأمورینی ادارەجاتی سابلاغیدا. مناسبتی باش نەبو. هەردولا یکتریان اکرهان. هـەتا ئەو موضوعه تأثیری کردبو سەر شخصی قاضی محمد وحمـه حسین خـانیش. بـەلام لەبەر ظروفی ناهموار ئەو موضوعه لەلاین قاضی محمدەوە أشکرا نکرا بـو لەبـەر عدەمی اعتماد مـلا مصطفـی زخیرەی بـارزانی لـەژیر ادارەی مـأمورانی سـابلاغی درهینـابو (تقـی أبـادی) کردبـو بـەمرکزی نقـل وحملـی زخـائری بـارزانی. میرحـاج وعبدالرحـمن مفتـی کردبـو بـەمأموری مسـئولی صـرف وقبضـی ئـەو زخائرانـە. ومباشرەتاً زخائری بـارزانی لـەتوریز وراگیراو لـەتقی أبـادی-میـاندوواوا توزیـع اکـرا بەسەر بارزانیەکانا.

بارزانیەکان لەدەوری توسعی نفوذ واحترامیانا. زور تحقیری کوردەکانی ایرانیان اکرد. وهمیشە لەبینی ملا مصطفی وافسرەکانی لگل أغوات ومأمورەکانی قاضی محمد دەمەقالی وقرەی خود پسندی عشائرەکان وسابلاغیەکان بەپیشکەوتنی بارزانی زور متأثربون چونکە ملا مصطفی گیشتبو مرحلەیك قیمت وسامانی بو هیچ عشیرەتیك نەهیشتبووە وبلکو مائلی ئەوەش نەبو کەلەغیر از بارزانی زیاتر هیچ کەس لەایرانا خاوەنی مرکزیك بی عشائرەکان بو حمە رشیدخان پشیمان بوبونەوە. چونکە حمە رشیدخان برامبر بەعشائرەکان وافرادی سابلاغی زور مکرم واحتراماتی بەرزی نشان ئەدا بەلام ملا مصطفی بەگیانی بی مبالاتانە لگل ئەو أغوات وفرمان بەرانە ئەبزوتەوە. لەسەر مسئلەی زەخیرە ولباس وموچە واسلحە بەدایمی لگل سابلاغیەکان قرەی ئەهینا پیشەوە. هەرچی ملا مصطفی بو داوای اکرد وایگوت مادام لشکری بارزان لەجبهەدایە وخیلیکی غریبن دارای هیچ وینە کسابەت وژیانیکی لاحدەنین ئەبی وەکو نفراتی سابلاغی معاش یان بدریتی وتأمینی رفاهیەت یان بکری.

سابلاغیەکانیش ئەیان گوت ئەو تشکیلاتە خومان هیناومانەتەوە وجود بەتأثیراتی هیچ بارزانی وخاریجەیك پیك نەهاتوە. هەتا لەبەرخومان نەمینیتەوە ولەخومان زیاد نەبی نای دەین بەهیچ خاریجەیك. هەتا سابلاغیەکان زور بەهاتنی عراقیەکان متأثر ئەبون حزبیان نەاکرد هیچ عراقیك پناهیدەی سابلاغ بن. چونکە ایان گوت وضعی سابلاغ ئەوندە مستقر نیە کەبتوانین هەم خومان وهەم عراقیەکانیش بژینین ولەحقیقتیشا راست یان اکرد. لەغیراز خواردن زیاتر نەیان اتوانی مواجب وموچە بدەن بەلشکری بارزانی. ویا ئەو مجاهدانەی کەلعراقەوە اشتراکی ئەو حرەکاتەیان اکرد. چونکە وضعیت استقراری نگرتبو ومصیر معلوم نەبو. هەرچی کەچنگ بکەوتایە بەقەرز وقولە لە أزربایجانیەکان وراگیرا. و ملا مصطفی دیسان هەر حقی بو. ئەو بیچارەیەش ئەو هەموو رەشوروتەی لەگلا دەربەدەر بو بو. بەبی صنعەت وکسابەت لەوناوەدا ئەسورانەوە اگر لەلاین قاضی محمدەوە سەرپەرشت وبەخیو نکرابان ئەی بەچی ژیابان. حقیقتاً چە ملا مصطفی و چە سابلاغیەکان هەردولایان راست یان اکرد وهیچ لایك یان لەرووی خیانەتەوە قصەی خویان سەرنەئەخست. بلام ظروف مساعد نەبو. بو ئەو رفاهیەت وداوایەی کە ملا مصطفی ئەیویست بکری.

هەتا مصطفی خوشناو وملا مصطفی لەسەر مسئلەی استلامی زخائر تیك چون. ملا مصطفی ئەیەویست لەاستحقاقی نفراتی جبهە زیاتر بەقلەمی مصطفی خوشناو زەخیرە وەربگری. بو ئەوەی کە فضلەی زخیرەکـە بەنسـبتیکی عادلانە بەسەر عائلەی سەربازەکانا دابەش بکری بەحجّەتی ئەوەی کـەمادام موچـەیان نیـە. ئـەبی ئـەو پیش‌مرگـەی بارزانیانـە بـەو فضلـەی زخیرەیـە قنیـات بکـەن وپـی بژیـن مصطفـی خوشناویش ایگوت مادام رسماً مقرّەر نیە کەلەموجودی نفراتـی جبهـە زیـاتر خواریـار وەربگری. هـەر پیش‌مرگـەیك لـەوە زیـاتر وربگـری ئـەبی بەخیانـەت لگـەل حکومـەتی کوردوستان لسر ئەو موضوعە قاضی محمد اعتمادیکی زوری خستە سەر مصطفی خوشناو وبردیەوە بو سابلاغ. هەتا نهایەت کردبوی بەفرماندەی پولی ٣ ناونفری عـزت عزیزیش-لەجیگای مصطفی خوشناو لسەر ثقەتی ملا مصطفی کـرا بـەفرماندەی جیهەی سقز هەتا نهایەتی حرەکات.

ملا مصطفی بـو شـخصی خـوی مـانگی چـوار هـزار تومـانی لـەقاضی محمد وراگـرت وکریخانوشـی بـەلاش بـو. ونفـرات وعوائلـی بـارزانیش نسـبەت بـەپیش لشکرکشیەکەیان تا اندازەیك تەرزی ژیان یان باش بوبو کمیك بزەڵە-بوبونەوە چونکـە لەلاین أزربایجانیەکانەوە نختی قند وچا ولباسیان بـو حوالـە کرابـو. خوراکـی فضلـەی جبهەش یان لی بەش اکرا. و دەغلو دانیشریان لەلاین أغواتەکانەوە بو قرار دادە کرابو. خوشیان کەم کەمە فیری ملومـوش بوبون.

حکومەتی أزربایجان- تقی أبادی- میاندوواوی لەو ارمنیانە بـو کریبـون کـەترکی تبعەتی ایرانیان کردبو وچوبونەوە بو روسیا. تقریباً ٥٠٠ مالیکی بارزانی لـەو جیگـا خوش‌و پر باغاتو میوەی تقی أبادا دانیشتبون ولەوشوینە سازگارەدا حەوابونەوە.

ئەگەر وضعیت تیك نچوایە قرار وابـو دیـهاتی قرەنـی أغـای مامـەش وعبـدالله خانی حسامی داشکستان‌و امینی لشکر وحما أغای سەر بارزانیـەکانا دابـەش بکـەن‌و لەوشوینانەدا مل بدەنە کشتوکال وأژال داری. وغیری ئەوەش ملا مصطفی تـأثیراتی زوری کردبـو سـەر ئـەو أغواتانـەی کەمالـە بـارزانی لەدیهاتـەکانیانا هیـە. زور بـاش چاوەدیری اکران. تقریباً خریکی استراحەت‌و ژیانەوەبون کەلی‌یان قومایەوە.

کشانەوەی لشکری ملا مصطفی لەجبهە

ملا مصطفی بەهیوای ئەوەنەبو کەجاریکیتر مشکلەی دەربەدەری ولیقەومان ببینیتەوە. کەچی بەپیچەوانەوەی مرام لەسعات ٤ شەوی ٣٢٥/٩/٢٠ لەین فرماندەی هیزی أزربایجان بەهیزەکەی راگەیندرا کەحالاً تەرکی جبهە بکەن وبگەرینەوە بو میاندواو وتەوریز. چونکە دەولەتی أزربایجان تسلیمی نفسی بەدەولەتی شاهنشاهی کردوتەوە.

انجا ئەو هیزەی کەلەتەوریزەوە بەکومەگی لشکری قاضی محمدەوە هاتبو بو جبهەی سقز ولەدیهاتی (تموتە- قشلاغ- مازوودارە- چراغ- ویس- میتو- مرخص- اخ کند- أیچی- اقامەت یان کردبو لەورگرتنی ئەو خبرە شەپرزە بون. وأژاوەیکی زور عظیم کەوتە ناو لشکری أزربایجان ولشکری بارزانی. لشکری أزربایجانی بە تەواوی معنویات یان لەدەست دابو. وەکو کەوی بالو پسی شکاویان لیهاتبو. لەبینی بوکان وکولتەپە ونالشکینە وناچیت ووشتەپە وحمامیان- عشائری دیبکری داخداریان برینگاربو. ئەو لشکرەیان هەموو چك کرد وبەروتو قوتی بەرەو میاندوواو کەوتنە حرەکەت بەلام هیزی بارزانی معنویاتیان ضعیف نەبوبو. انضباطی سەربازیان لەچنگ خویان نەدابو.

بارزانیەکانیش فرصت یان لەولشکرە بیگیانەی أزربایجانی دیبو هەر لەجبهەدا هەر زخیرە وحیواناتی نقل واسلحەی فچلە وەکو رشاش تفنگ وفیشك وتوپ وماشین ودەنەمیتی کەبەو لشکرە گلاوە هەبو لییان ورگرتبون هەوەکو میشیش یان بەلادا نەچوبی وابون. زور بە أرامی وەلاخی باری وسواری ئەو دیهاتانەشیان کوکردبووە. هەرچیکی کەبعملی بارزانیەکان هاتبی لشکری ملا مصطفی بەکمالی انتظام وارامی هلیان گرتبو. لەسەر دەستوراتی ملا مصطفی برەو ریگا- بصری. برهان- تازە قەلا- شەرف کند کەوتنە ری. متجهاً بو سابلاغ ریگایان گرتەبەر. وعلی اکبر غفاری وبیگلری سرتیپ معاونی لشکر دوورونیزیك تعقیبیان ئەکردن. و هەردیکی کەئەهاتە سەر ریگایان وسەربەایرانیەکان بایە. هەر اسلحە وحیوانیکی باری وسواری کەتیابوایە وریان ئەگرت وبەتالان کراوی بو أغا خائنەکەیان بەجی ئەهیشت.

کردەوەی خائنانەی دیبکری لگل بارزانیدا

دیبکریەکان لەلشکرە خویرییەکەی قزلباشی تورکمانی أزربایجان چیشتە بوبون. کەخبری گەرانەوەی لشکری بارزانی ئەبیسن لەهەمو لایکەوە خویان لی گیڤ ئەکەن کەدایان پلوسن. بەلام کەتی ئەگەن بارزانیەکان لەوانە نین کەببنە نەچیری ئەمان. لەترسان ریگایان بو چول ئەکەن.

هەتا لەدی (گول و ملالر) قارەمان أغای دیبکری لگل چەند پیاویکیا پەلاماری چند نفریکی پەراگندەی بارزانی ئەدەن. بلام بارزانیەکان شیواوەکان بەمەردانەی لی یان رائەپەرن ودونوکەری أغاکە ئەکوژن وأغای ناوبراویش بەکلك شوری میان یان بو چول ئەکات.

لەدی- تازە قلاش- حاجی بایز أغای ایلخانی زادە دو نفری پیشرەوی شکستەی بارزانی روت ئەکاتەوە. هەر لەو روژەدا زوربەی لشکری گەراوەی بارزانی ئەگاتە ئەودییە. لەجیاتی ئەو دو تفنگە ٧ تفنگو ١٥ اسپ وایستری حاجی بایز أغا لگل خویان ئەبەن. وحاجی بایزأغاش ئەگرن کەلەداری سیاسەتی بدەن. خوش بەختی حاجی بایز أغا- من لگل علی جوانمردی وکریمی محمدی لەسابلاغ ئەگەرایەنەوە. ئەچوین بو دولی میرەدی. لەوکاتەدا ایمەش گیشتینە دی تازە قەلا وبەحادثە رائەگیشتین. بنا بەصداقەت ودوستایەتی منو أغای جوانمردی. بەهەر تەرزی کەبو أغای حاجی بایز أغامان لەسگ بحصاری رزگار کرد بەلام تفنگ وە ولاغەکان هەر رویشتن.

لەدی-شیخلر- چند پیاویکی احمد أغای ایلخانی زادە. پەلاماری مالیکی بارزانی ئەدەن کەلەودییە تحت الحمایە ئەبی. بەلام مالەکە پیاوی لەمال نابی تنها هەرژنەکە ئەبی. ژنە بارزانیەکە زور بەاهمیتەوە تقە لەپیاوەکانی ئەو أغا بی‌مروەتە ئەکا دو نفر لەنوکەرەکانی أغا ئەکوژی. وهلدی لشکری کشاوەی بارزانی اگادار ئەکات. ئەمانیش دین مالی ژنەکە لەودییە بار ئەکەن. أغاش بەنوکرەکانیەوە زەق زەق تماشایان اکات ناویری هیچ بلی.

جانەو دیبکریانەی کەأغای ملا مصطفی لەضدی حمە رشیدخان اتحادی لگل ئەکردن ولەسابلاغیدا ئەی‌خستنە ناو وظائفی گەورە وباشەوە پاداشتەکەیان ئەوەبو کەلەجیات ارکی پزیرایی وهاوخویشایەتی کوردایەتی. لەپیش هەمو عشایریکا پەلاماری شکستەی بارزانیەکانیان ئەدا وئەیانەویست بەدەردی أزربایجانیەکانیان بەرن

کەبو محافظەی ناموسی ئەوان هاتبونە ئەو ناوە. بەلام هەتا نهایەت عشیرەتەکان نەیان توانی هیچ وینە سوکیك بەسەر شانی عیلی بارزانی بی‌نن.

شەپرزەی مالومنالی بارزانی لەکوچو رەوی سابلاغا

ئەو روژەی لشکری بارزانی لەجبهەی سقزەوە بەرەو سابلاغ کەوتەری بفریکی زور باری بو. ولشکری ایرانیەکانیش دورو نزیك تعقیبی لشکری بارزانیان اکرد. عائلەی بارزانی بەدوای کوچوبارا کەتبونە ری. زورتری ژنومنالی بارزانی بەبی پیلاو بناو بفرا ئەرویشتن، لەهیندی جیدا ژنەکانیان بیشکەیان بەکولەوە بو منالیش یان لەسەر قلاندوشکان چسپ کردبو. لەهیندی جیگادا منالی ۷-۸-سالانەیان بەپی ئەرویشتن وئەوپی‌وپلە ناسکانەیان لەناو بفرا نقوم ئەبو.

لەهیندی شوینا پیریژنەکانیان بەپشتی چماوە بەدارە دەست بەپی روت بعضاً بەکالەو پی‌تاو خویان دابستبو وورد وورد بەدوای کوچوباری بارزانیدا ئەیان خاوت.

مەرومال وژنو منال وکوچ وباری بارزانی لەپیش لشکرەکشاوەکەی بارزانیدا ری داگرتبو. بەرەو سابلاخ. بەرەو خذمتی زعیمی بارزان بەرەو فرماندەی هەمولایکیان. برەو جنابی جنرال ملا مصطفی کەوتبونە ری. چە ری‌یك وچە رویشتنیك) ریگای نهایەت. ریگای قری ومال ویرانی رویشتنی بی‌هیوا. رویشتنی بی‌منزلو شوینی. رویشتنی کەس نەزانی کەبو کوی ئەچن ولەکوی اسکان ئەبن وچە ناوچەیکیان بەنصیب ئەبی. جابەوتەرز ئەو ریگا دورو دریژەی بینی سابلاغ وسقزیان ئەبری. چە برینیك (ریگا برینی بفر ورهیلە. کریوە وبستەلەك- ملا مصطفی بیچارەش لەشاری سابلاغا سەری لی‌شیوابو نەی ئەزانی چی بکا وئەو هەمو عائلە زورەی بارزانیە هەژارانە چون دەرباز کا. وەبو کوی‌یان بنیری کەنەکەونە دەست لشکری ایرانی وبەدیل نەبرین بو وەلاتانی فارسو ترکمانی. بەهەمو معنویات وشعوریکیەوە. خەریکی راگوازتنی عائلەکانی بارزانی بو بو دیهاتی منطقەی شنو. لاجان. نغدە. سندوس.

لەهەمو لایکەوە عوائلی بارزانی دائەبارینە سابلاغ. واکپری کوچوباری بارزانی لەجهتی تقیە أباد ومیاندوواو وساینقلا- بەر هیزی دوژمن براِبو. خطی رجعت یان بو سابلاغ لی‌قطع کرابو. ملا مصطفی زیاتر بو ئەو قگعی خەتی رجعت واسیری مالە بارزانیەکان شەپرزە بو بو ئەو عائلانەی کەئەگیشتنە سابلاغ بەگورجی تأمینی نانو خوراکی ریگایان اکرا وبەماشین وبەهوی ولاغ لەسابلاغ دور ئەخرانەوە بۆ ئەو ناوچانەی

کەلەسەرەوە باسکراون. بەلام خوراك چنگ کەوتن لەسابلاغ زور زەحمت بوبو. کەس اگای لەکەس نەمابو. نظامی شئون لەناو شار هەل گیرابو. لشکری ایران لەسابلاغ نزیك بوبووه. ایرانی خواهەکانی سابلاغی بو استقبالی نیروی ایرانی خویان أمادە ولەسان دابو. چە جای ئەوەی کەبەزەیی‌یان بەو عیلە لی قەوماوەی بارزانیەدا بی. بلکو تحقیریان اکردن‌و کینەیان لی ئەکیشان. لەکاتیکی أوا بەتاسوساما ۲۵۰۰ مالی بارزانی بەبی خوراك وجیگا ومنزل بەسەر ملا مصطفی بیچارەدا کەوتبووە.

باخصوص ئەو عائلە بەریزوانەی بارزانی شتیکی زور ستم بو لەنظری ملا مصطفی وهەمو غیرتداریکی کورد. هەتا لەناوشاری میاندوواوا قزلباشیە بی‌ناموسەکانی ایرانی پەرست دو نفری بارزانیان شهید کردبو. وخەریکی خنکاندنی ژنیکی بارزانی بوبون لەناوەراستی شاری میاندوواوا. بەلام خوشبەختانە- شیخ جلالی کاکە لاوی نودی‌یی ومینە قارەمانی پیاوی حمە رشیدخان ورشید أغای معروفی ورسول أغای بلجری- کەلەو وختەدا لەوناوە لشکری قاضی محمد ئەبن. ئەگەنە هاواری ئەو ژنە بارزانیە. تقە لەقزلباشیەکان ئەکەن ژنەکە نجات ئەدەن.

جابەو وضعیەتی ناهەموارە ئەو هەمو عائلانە لەو مسافەیە کەمەدا لەلاین ملا مصطفی‌وە روانەی شوینە باسکراوەکان کران. اجا لەکوتاهی هاتنی عیلی بارزانیدا. ملا مصطفی دەرگای اسلحەخانە وانباری زخیرەی دیمکراتی قاضی محمدی شکاند. هەر اسلحە وزەخیرەیکی کەلە امبارەکانا مابووە بەری کرد بو ناو خیلی بارزانی. وخزینەی دەولەتی کوردوستانیشی شکاند بەلام خزینەکە شتیکی وەهای تیانەبو کەشایانی باس بی. لەو وختەدا کەئەو عیلاتی بارزانیانە بو اطرافی شنو لاجان بەری‌کرابون ۳ شەو و۳ روژ ئەو هەمو عیلاتە لناو بفرا مابونەوە. ریگایان ندرابو بچنە نغدە وسندوسەوە. چونکە ئەو شارانە لەلاین حکومەتی ایران احتلال کرابونەوە. هەتا حکومەتی مرکزی لەتارانەوە دەستوراتی دا بو بەفرماندەی لشکری رضائیە کەئەو دو شارە چول بکەن بو عوائلی بارزانی. اجا ریگایان درابویی کەبچنە ناوشاری سندوس ونغدەوە وشنو. اجا ملا مصطفی لەپاش راگوازتنی مالە بارزانیەکان سابلاغی بەسەر قاضی محمد بەجی هیشت‌و لەروژی ۲۷ أزرماه سرهنگ انصاری بەهنگی سواری لورستانەوە وسرهنگ غفاریش بە ۱۵۰۰ نفری عشائرەوە بو تعقیبی ملا مصطفی چو بو طرفی کاریزە ونغدە وأق طویلە

کشانەوەی زیرۆ لەجبهەی سردەشتا

لەمنطقەی سەردەشتیش بەعینی دەستور لشکری زیروی هەرکی وبکر أغای حولیض وبارزانی. دەورەی سەردەشت یان چول کردبو و بەسمتی-جلدیان و صوفیان. وناو عشیرەتی منگور وپیران-خویان گیاندبووە ملا مصطفی بەلام عشیرەتی منگور لەسەر دەستوراتی- همز أغای اصلان- کەیکەلیدەری منگور ئەبی. لەبەری میرگان-و بەری نەلێن- ریگا بەلشکری زیرۆ وبکر أغا اگری. بەلام زیرو زور بەباشی لگیان ئەکەویتە شەر. انجا منگورەکان کلك هەل ئەکەن و ریگایان بوچول ئەکەن. بەلام زیرۆ بەوە واز ناهینی. هەردیهاتیکی منگوری کەئەکەویتە سەر ری. تفنگ وەلاخی سواری ئەودی‌یە ئەچنیتەوە. باخصوص دیهاتی- قلاتاسیان موسالان (چەکو-پردانان- کونە مشکە-قبادبگیان- ترکەش-کەوپەریان هەریەتەواوی روتان بووە.

انجا ئەو هەمو عیلاتی بارزانی وغوارە لەوناوچەیەدا بەسەر ئەو عشائرانەدا مانەوە. هیچ نفریك وهیچ عشیرەت وأغایك دارای حریەت وسەرومال نەبو ئەو دیسهاتو عشائرانە مکلف کرابون بەبخیوکردنی عائلاتی بارزانی. هەرکسیك کەلوت چەرچیکی برامبر بەامری بارزاتی لی‌مشاهدە کرابایە. هەرخوا ئەی‌زانی چی پی اکرا. بەاندازەیکی بی شمار دانیشتوانی ئەوناوچەیە بەدەست بخیوکردنی بارزانیەکان هەراس بوبون. وهەرچی زەخیرەیکی کەهەیان بو درخواردی بارزانیەکانیان دابو. خویان وکو بارزانیەکان دەستەوستان مابونەوە. عشائرەکان چە لەترس وچە بەخوشی هەموسەری أطاعەتیان بو بارزانی دانوان بو ئەو ملتە هناسە ساردەش لەغیراز مردن ریگایکی‌تریان نەمابووە بی خوراك وسامان وەکو بارزانیەکانیان لی‌هاتبو. بفریش روژ بەروژ گزیکی کەی ئەخرایە سەر. سالیکی بەموداو پر لەشورشو دل تنگی بو.

چونی ملا مصطفی بو تاران

انجا ملا مصطفی بو ئەو ریگایانە خوارەوە درگای مخابرات وگفتوگوی لگل حکومەتی شاهنشاهیدا کردەوە. پاشان امیر فلاح رئیسی عشیرەتی قرەپاخ ومیرحاجی بو ملاقاتی سرهنگ غفاری ناردە کوسە کاریز وسرهنگ غفاری وئەو هینئتە لە نغدە ملاقاتی ملا مصطفی‌یان کرد.

١-بلكو هەتا تعدیل موسم ایرانیەکان راویان نەنین.

٢-بلكو عشائرەکان بەأسانی کومەگی سوختو خوراکیان پی بکەن.

٣-بلكو بتوانن خواردەمنیك لەایران وەربگرن هەتا ری‌و بانیان بو اکریتەوە.

٤-بلكو بتوانن لەومدەتەدا عطفی دەولەتی عراق جلب بکەنەوە.

ایرانیەکانیش بو نظری دقّەت وباوەر پی‌کردنی بارزانیەکان چند اوتومبیلیك کەپڕبو لەبقایای خواردەمنی قاضی محمد کە لەسابلاغ مابووە وبو ملا مصطفی دەرنەچوبو. بویان نیرەرایە ناوچەی کانگای بارزانی. وماڵە بەربڕاوەکانی بارزانیش یان لەهەمو قولیکەوە بو ملا مصطفی گیاندەوە ئەو ناوچەیە. نظر بەمخابراتی کەلەلاین ملا مصطفی‌و سرلشکر همایونی بو تاران جرەیانی کردبو. لەروژی ٣٢٥/٩/٣٠دا ملا مصطفی لگل میرحاج وعزالدین ونوری احمد طـه-بەمرافقی سرهنگ غفاری چو بو تاران. لەباشگاهی افسران باغشاه میوانداری کرا. واحترامیکی زوری لەلاین حکومەتی ایرانی لی گیرا. و چەند روژیك لەتاران مایەوە. وزیارەتی شای ایران ونخست وزیر ورزم أراو اکثری کاربەدەستانی ایرانی کردز وشاه لەدوای نصایح ودلنوازیکی زور ئەو شروتانەی خوارەوەی بو ملا مصطفی دانا

١-قبولی تبعەتی ایران وناردنیان بو چالی همدان وخلع کرانیان لەاسلحە. ئەو افسرانەی کەلەعراقەوە حکمی اعدامیان بەسەرەوەیە. داخلی وظائفی حکومەتی ایران بکرین. وبو باقی عشیرەتەکەشی مشروعی زراعی دابمزرینی وهەتا ئەکەونە سەرفنی کشتوکال لەلاین حکومەتەوە بەخیو بکرین. وبو ملا مصطفی‌ش مقرەراتی‌کی لایق معلوم بکری.

٢-یا ایران بەجی بیلن بەبی تداخلی حکومەتی بەبی هیچ گونە تژیقاتیك تسلیم نفس بکەنەوە بەعراق. وظابطە مجرمەکانیان لە ایران بمی‌نی‌وە برتأمین حیات.

٣-یانە حکومەت بەشەر دەریان اکات وجداناً معقّب نەبی.

اجا ملا مصطفی وعدی بەشادا کەتبعەتی ایران قبول بکەن. ومأموری اسلحەچنی لگلا بنیرن کەچەکەکانیان لی وەربگرنەوە) اجا حکومەت ایران سرهنگ غفاری لگل ملا مصطفی‌دا ناردەوە بو وەرگرتنەوەی سلاح لەبارزانیەکان ورۆژی ٣٢٥/١٠/٩ واردی سابلاغ بووەو دەستوراتی رەوانە کردنیش یان بو چالی همدان درا

بەسەر لشكر همايونی. ملا مصطفی بەو فیلە لگل ضابطەكانیا خوی لەاسارەتی تاران امین كردەوە وگرایەوە بو ناو عیلەكەی.

بەاوەل گیشتنەوەی بەناو عیلی بارزانی سرهنگ غفاری یان جواب كرد بەحجّەتی ئەوەی كەبرایەكانی لگل ملتەكەیا بەو قراردادەیە رازی نین وبەرامبەر بەوعدی ملا مصطفی تمرد ئەكەن. و ملا مصطفی‌ش شخصاً سلطەیكی مطلقی دكتاتوری بەدەستەوەنیە كەبتوانی ئەو وعدە بەریتە سەر كە بەشای داوە لەتارانا.

حرەكاتی حكومەتی ایران بو سەر بارزانیەكان

بەهەر وسیلەیك كەگونجا عشیرەتی بارزان هەتا ئەوەلی اسفند خویان بەناو خواردەمەنی خلكی ئەوناوە ژیان. اجا لشكری حكومەتی ایران بەهیبەتیكی زور مجهزی تانك وطیارە وزری‌پوش لگل هیزی عشائری شا یوان-دیبكری- مامەش- منگور- پیران-زەرزە- لەژیر فرماندەی لشكر تیمسار همایونی لەجنوبەوە ولەجهتی شەرق وشمالیشەوە لەقولی دشتەبیل ونغدە وسندوس وتەرگەوەرو مەرگەوەر ودولّی‌وە لەژیر فرماندەی لشكری خرابی وزنگنە (٢) اسفندی ٣٢٥ پەلاماری هیزی بارزانی درا. چە پەلاماردانیك. پەلاماردانیكی سەرومالی- پەلاماردانیكی بی رحمانە- لەهەموو دیهاتو أوایەكەوە ئەهالی ئەو ناوچەیە لەترسی گیانی خویان پەلاماری مالی بارزانیەكانیاندا. عائلەی بارزانی لەدیهاتەكان دەركران وخزانە ناو ئەشكەوتەكانی ناوچە شاخاویەكانەوە.

عائلەی هەژاری بارزانی بەبی خوراك لەناو بفرا ئەتلانەوە. بفر ریگای نەئەدا كەئەو عیلە لەمەرزی عراق نزیك ببی‌تەوە وخوی بخاتەوە باوشی نیشتمانە رەنجاوەكەی. چونكە لەوسەروبندەدا لشكری بفر هەمو ناوچەیكی داپوشی بو ریگای سلطە زەلام نەبو كەبسەریا بروا چەجای كوچوبار.

بەلام دەردی لەهەمو شتیك ناخوشتر بی نانی بو. ئەو عشیرەتە هەژارە دەسەلاتی هیچ خواردەمنیكی‌تری نەبو تنها ئەو رەشە وەلاخانە نەبی كەباریان لی‌نابون. هەر ئەو وەلاخانەیان سەرئەبری ولەناو اشكەوتانا بەكالّو نەكولیوی ئەیان خوارد. وهیزی دەولەتی وعشائرەكانی تیرو تسلاّش بەبی ووچان وبەبی هیچ چمیر ووجدانیك. دریغ یان بەپەلاماردانیان نەئەكرد. بارزانیەكانیش بەرامبەر بەو هەمو لشكرە زورە دفاعی

ناموس وجنگی شەرف یــان ئەکرد. (نـەجنگی پیشـکەوتن ودوژمــن شـکان ولـەایران مانەوە) پیاوەکانیان بەرامبر بـەو ضغطـە قـهّارەی دوژمــن سینـگ یـان بـو گوللـەی دوژمــن راگرتبـو وژنـەکانیش یـان لـەژیر بردومــانی طیــارە ورەشاشــا بــرەو عــراق کوچوباریان لی ئەخری.

أخی عراقی ئازیز بوچی وادوری. أخ مەرزە رەنگینەکەی نیشـتمانی شیرین بوچـی دەرناکەوی. أی بفری سارد وسرّی اقطاعی زورداری بوچی دوایت نایە بوچـی نـاهیلی. أزیزی نیشتمانیمان لیوەدەرکەوی. نیشتمانی نازدار أخوا تاکەی باوەشی رەنگینت بـو ئەو لاوانـت ناگریـەوە کـەوا بەکومـەل لـەژیر تـاوی تــوپ وبومبــا ورەشــاش وأزاری برسیایەتی وتوفوکریوەی خاکی دوژمنان- سەرسام وسرّ بوون.

دولی گادر- خانی أزیز- کیلەشین-زینوی شیخی- ناوچەکـەی حـاجیاومران دەزو دەرکەون. بنوارّنە ئـەو بـرا لیقەوماوانـەمان کەبـەدەم رەشاشـی بـی روحــی ایرانیانــەوە خوینی سوریان-الأستقلال – ازادی کوردوستان لەلاپەرّەی بفرە سپیەکانی ناوکەلـەکان ئەنوسی.

جـا عشـیرەتی بـارزان دومــانگ بـەو تـەرزە لـەناوکوّری جنــگو بفــرا لەودەشــتو شاخستانی ایرانا رایان بوارد. بەدەم شەرەوە برەو عراق اکشانەوە. زیــاتر عشـائرەکانی ایران فرخەی بارزانیەکانی بریبو. حکومەتی ایران تفنگ وفیشکی بەسەر عشــائرەکان دابەش کردبو بو بارزانی کوشتن. تفصیلاتی ئەم جنگەیان بەم پییەبو کەعرض اکری.

بەسـەرهاتی بـارزانی لـەپاش نــەمانی کومەڵــە وحکومــەتی کوردستان

روژی ۱۵ بهمن کەمیعادی دەرچوونــی بـارزانی بـو لـەایران. ستادی أرتـش ایـران امـریدا بەلشـکری چـواری کوردوسـتان کەحەرەکـەت بکاتـە سـەر بارزانیـەکان. عیلــی بارزانیش کەلەفیلی ایران گیشتن مـالّیان برەو نغدە وپسوی وصوفیان وجلدیـان وشـنو خستە کوچ کردن ولە۲۸ مـانگی بـهمن دەسـتور درا بـەفرماندە لشـکری ۳و٤ وتیپـی رضائیە وسرلشکر خرابی-و همایونی. وسرتیپ زەنگنە- کەچەك لەعشائری هــەرکی

وشكاك ودەستەی زیرو وەربگرنەوە. نەوەكو عشائری دەورەی دەشتەبیل بچنە ناو كومەگی بارزانیەكانەوە.

بەترتیباتی خوارەوە لەلاین هیزی دەولەتی ایران دەست كرا بەتعقیبی بارزانی.

١-ستونیك لەژیر فرمادەی سرتیپ زنگنە لەناوچەی بالانوش- كەعبارەت بو لەگوردانی ١و٢ هەنگی بهادری لگل یەك گروهان لەهنگی ێسنی. ویەك أتشپارە ٧٥ ملیمتر ویك گروهانی خمپارە ویك اسورانی سوارەی هنگی فەوزیە لگل دوتانك جنگی ویەك تلسز لەدەورەی قاسملو وأخبلاق دامەزرا.

٢-ستونیك لەژیر فرماندەی سرهنگ انصاری لەمهابادەوە چو بو حسن لو بەقصدی گرتنی نغدە وشنو كەعبارەت بو لەدوگوردانی پیادە ویەك أتشپارە ٧٥ ملیمتر ویكدەستە خمپارە ویك گوردانی سوارەی لورستان لگل دو ئەرابەی جنگی.

٣-ستونیك لەمهابادەوە لەژیر فرماندەی سەرگورد. كلاشی كەعبارەت بون لەگوردانیك پیادەی هنگی همدان ویكدەستە توپخانەی ٧٥ ملیمتر ودو دانە خمپارە بەقصدی گرتنی پسوی وكوچ كردنی بارزانی لەدی گردەسپیان كەوتە ری.

٤-قولێكی عشائری كەعبارەت بون لەعشائری مامەش ومنگور لەژیر فرماندەی ستوانی ٢ نوبهاری لەمنطقەی پیران وبادینیاوا بونەهیشتنی بارزانی كەوتنە عملیاتەوە.

٥-قولێكی تر لەمهابادەوە كەعبارەت بون لە ٣ گوردان پیادە ویك توپخانەی ٧٥ ملیمتری ویك اسوران ویكدەستە مسلسل لگل دو ئەرابەی جنگی ناونجی وچوار عرابەی سوك وهنگی سواری فەوزیە لەناوچەی كوسە كەریز بو احتیاطی لشكر خوی لە بوسەدا.

٦-دەستەیكی فروك كەعبارەت بو لە ٧ فروكی فرودهاینە ودو فرونەدی تایگرموس- خرایە ژیر اختیاری فرماندەی نیرو وبەترتیباتی خوارەوە امری حرەكەتیان پی درا

١-ئەو لشكرانە هەمویان لەژیر فرماندەی سرلشكر همایونیدا ایش ئەكەن

٢-هیزی سرتیپ زنگنە لەپیش هەمو لشكرەكانا تعقیبی ملا مصطفی اكات لەترسی ئەوەی كەنەوەكو دەستە زیرۆ وطە هەركی بچنە ناو كومەگی ملا مصطفیوە. روژی ١٢اسفند سرلشكر همایونی لگل سرهنگ غفاری چو بو نغدە.

لەوی ملاقاتی شیخ احمد وملا مصطفی کرد لەنتیجەی گفتوگـودا قـەرار درا کەبارزانی لەنغدە وگردەسپیان بچنە دەرەوە ومنطقەی مامەش وپیران بجی بیلـن. فعلاً بارزانیـەکان ئـەو قرارەیـان بـردە سـەر وئـەو شـوینانەیان بجی هیشت. چـون بـو شـنو وسندوس. لشکری حکومەتی چو جیگای بارزانیەکان ناوچەکانی نغدە وتـەواوی لاجـان کەوتە ژیر چنگی اوردوی دەولەتی.

ملا مصطفـی لـیرەدا غلطیکـی زور گـەورەی کـرد کەئـەم شوینانەی وابەأسـانی تسلیم بەهیزی دەولەتی کـردەوە. وبـەم غلطـە لـەم ناوچەیـەدا خـوی خسـتە محاصرەوە. لەروژی ۲ سعات ۷ لەمانگی اسـفند سـتونی سـرتیپ زنگنـە لگـل تـاقم زیـرو وطـە هرکـی لـەدی لـەدی کوکیـا- کەوتنـە شـەرەوە بـەبریندار‌بونی ۷ سـربازی حکومـــەتی. دیهاتی کوکیان واوزان ومحمودأوا وقەلاچم-کەوتەوە دەست حکومەتی ایران.

و لەعینی روژا لەناوچەکانی قاسملوش. بـو بەشـەر دیسـان بـەکوژرانی ۵ نفـر و۱۰ نفری بریندار لەدەستەی سـرتیپ زنگنـە ناوچـەی شـیرین کنـد ومحمـد رحیـم کندیـان- لـەهیزی زیـرو وگـە هرکـی پـاك کـردەوە. وهـیزی دەولـەتی لەوشـوینانەدا دامـەزراوە. وبەشـکانی دەسـتەی زیـرو وطـە هرکـی عشـائرەکانی دەورەی رضائیـە وکوردەکـانی شمالی ایران. بەم تأثیرەوە محمد حسین حاتمی وقـادر بگـی رسـولی وسـید فـهیم ورشـید بگی جهانگیری کەسەر بەهیزی بارزانی بون هاتنـە لای فرمـاندەی نـیرو وتسـلیم بونـی خویان أشکرا کرد. ئەم بەسەرهاتەش دیسان لـەناو کوردەکـان دەنگـی دایـەوە روحیـەی عشائرەکانی خستە وەسوەسە ولەعینی روژا دەولەتی ایران بیان نامەی خوارەوەی بـەناو عشائرەکانی کوردا بەهوی طیارە بلاوکردەوە.

أگاداری

بو هەمو لایکی عشائری کوردوستان بلاو اکریتەوە. لـەم وختـەدا هـیزی دەولـەتی لەوپەرەوپەری مـەرزی ایـران بـو راکیشـانی دەوریکـی امنیـەت وأسـایش هـەول ئـەدا. پیویستە هەرچەکو جلو برگو خواردەمنیك کەلەدیمکراتیان چنگ کەوتوە لەمدەی ۷ روژا ئـەبی تسـلیم بـەفرمـاندەکانی مـهاباد ورزائیـەی بکەنـەوە. ولەعشـائری منگـور ومامـەش وگەورك زیاتر ن . اسلحەی دیمکرات بدەستەوە بگـرن. هـی أمـانیش ئـەبی لەلاین حکومەتی ایرانـەوە تسـجیل بکـری ولـەلاین فرماندەکـانی نظامیـەوە اجـازەی هلگرتنی بدریتی.

وئەو عشائرانەی کەلەشارەکاندان وەکو دیبکری وفیض‌الله بگی وشار ویران ئەبی لەمەودای ۳ روژا چکەکانیان تحویلی حکومەتی شارەکان بدەنەوە. وبو محافظەی عشائرەکانی خارجی شار حکومەت بەمسجلی چەکیان بەسەرا دابەش اکات لەمدەی ۷ روژا وروەسای عشائرەکان مسئولن لەکوکردنەوەی چەکی عشیرەتەکانیان. لەمولا هەرکسیك لەخلافی ئەم بیانە مشاهدە بکری حالاً سەوقی محکمەی زەمانی جنگ اکری.

وله ۱۵ مانگی اسفندا لەلاین ستادی لشکری ایرانەوە امر درا بەفرماندەی لشکر کەانذاری ملا مصطفی بکات بەدەستوراتی خوارەوە.

ملا مصطفی

تو بەخلافی بریاری کەلەتاران دابوت رەفتارت کرد. نەخاکی ایرانت بەجی هیشت ونەتوپەکانت تسلیم کردەوە وافسرە فراریەکانیشت نەداینەوە دەست. ایستاش روت کردوتە ناوچەکانی شمال ترگەوەرو مەرگەوەڕ ودەشتەبیل بو هیندی ایشی خەراپ لەضدی امنیتی حکومەتی. لازمە زور بەزویی بەبریارەکانی خوت وەفا بکەیت وخاکی ایرانیش بەجی بیلی.

همایونی

فرماندەی نیروی دەولەتی شاهنشاهی

ولەلایکیترەوە امر درا بەفرماندەی لشکر کەمقری اوردو بگویزیتەوە بو رزائیە. نەوەکو لەبەرنەبونی ریگای تورکیا وعراق بارزانیەکان روبکنەوە ناوچەی رزائیە لەبەر بی‌ریگایی بفرو باران. انجا ملامصگفی لگل روەسای عشائری ترگەوەر ومەرگەوەڕ ودەشتەبیل کەوتە مڤاکراتەوە. ملاقاتی زیرو وبهادری وطه هرکی ورشید بگ ونوری بگ ناوانی کرد. ئەو چاوپیکەوتنەی عشائرەکان بەتەواوی سرتیپ زنگنەی ترساند.

روژی ۱۵ اسفند گوردانیك پیادە لەهنگی ٦ لگل یەك دەستەی توپخانە ویکدستەی خمپارە لەوحدەکانی لشکری تەوریز لەژیر فرماندەی سرهنگ سردادور- بو تقویەی ئەو هیزانە گیشتە رضائیە. روژی ۱۸ اسفند نیروی کوردوستان لەسابلاخەوە نقلی جیگای کرد بو رضائیە وسرهنگ فیوضی رئیسی ستاد هاتە رضائیە. وروژی ۲۲ اسفند ماه سرهنگ نیساری لگل دو گوردانی پیادە وگوردانی ۲ هنگی

أسن وگوردانی ٦ أزرپاد لگل یك أتشپاره ٧٥ ملیمتر ویکدەسته خمپاره وارابه یك ویکدستەی سوار لەرضائیەوه بو ناوچەی دەرەی نەرچایی-وبەرزایی کیوەکانی- لەرنی- بەخیار بسەردادانی ملا مصطفی لە-موانی- کەوتنە حرەکەتەوە.

بەلام ئەو لشکرەی لەدەرەی قاسملو- کەمأموری میدان نەدانی اختلاتی عشائرو ملا مصطفی بون. لەروژی ١٩ اسفند شەریك یان لگل دەستەی محمد حسین ومحمد أمین هرکی توش هات. لەدەرەی شعبان کندی وباراندوز چای- لەنتیجەی ئەو شەرەدا (استواری ٢ ژاندارم فخر أزەری) بریندارکرا ودو نفریش لەتفنگ چیانی قرەقوشی ئەکوژرین.

انجا دەستورات درا بەهیزی نغده وصوفیان وجلدیان- کەبو ناوچەی شنو بکەونە حرەکت. بو ئەوەی بتوانن زور زو دەرەی قاسملو وأخبلاخ- بگرنە ژیر دەستی خویان بو ئەوەی کەبارزانیەکان لەناو جوغزیکی بفرا گەمارو بدەن. لەروژی ٢١ اسفند ماه بەترتیباتی خوارەوە لشکری دەولەتی بو سەربارزانیەکان أراسته کرا.

١-دەستەی دولّی قاسملو عبارەت بو لەگوردانی ١و٢ جنگ بهادری ویکدسته توپخانه ویەك عرابەی جەنگی ودو دەسته پولیس کەدەستەیکیان لەشوینە بەرزەکانی- کوکیا- دامەزرا بو ودەستەکەیتریش یان لگل یکدەستەی توپخانه و١٢٠ نفری عشائر بو گرتنی دەروی چالایی- بالاندوز لەژیر فرماندەی سرهنگ فولادوند خویان لەمەکو دابو.

٢-بو سەرپەرستی ریگای دەرەبند- لەشمالی بالاندوز چایی- کەئەوپەری شاری رضائیه اگریتەوە. یەك گوردان ویەك دەسته مسلسل وچند تفنگ چیك عشائری ویکدستەی ژاندرمه بو ئەو ناوچەیه بەرێ کرا. ولەشیوی قاسملو خوی دامەزراند

٣-ستونی سرهنگ نیساری- عبارەت بو لەدو گوردانی پیاده ویك أتش پاره ٧٥و دو دستگای عرابەی جنگی ویکدسته خمپاره ویك اسورانی سوارەی فوزیه ویکدستەی مسلسل لەرضائیه بەقصدی گرتنی- موانای- محالی ترگەوەر کەوته حرەکەت.

٤-و گوردانیکی پیادەو دو سواران ودودسته مسلسل هنگی سواری فوزیه ودو ارابەی جنگی ویك گروهان توپ ٣٧ احتیاط بەقواتی شمالی ترتیپ کرا ولەرضائیه مایەوه.

١-لەتازە کند-یك گوردانی پیاده ویکدستەی توپخانه ویك دەستگای ارابه.

٢-لەقلاجوق- گوردانی سواری لورستان‌و یکدستگای خمپارە.

٣- لەصوفیان یك گروهان لەگوردانی همدان‌و یکدستە مسلسل و١٥٠ نفر سواری لەعشائری منگور ومامەش. ٤-لەدرەقورچی ٣٠٠ سواری عشائری منگور ومامەش .

٥-لەشیناوا-یك گروهان لەگردانی همدان ویکدستە مسلسل.

٦-لەگردە سپیان-یەك گروهانی پیادەی همدان ویکدستە مسلسل.

٧-لەنغدە یەك گوردان ویەك گروهانیش لەتیپی کرماشان ویکدەستە ٧٥ وأتشپارە ١٠٥ کوتاە ماتوری و٣ ارابەی جنگی

٨-لەمهاباد دو گوردانی پیادە هنگی ٤ سواری کوردوستان ویەك أتشپارە ویکدستەی ٧٥ ودو دەستگاە ارابە بو احتیاط لەجنوبا دامەزرا بو.

٩-حەوت طیارەی هاین و ٢ تایگرموس خرایە ژیر قیادەی فرماندە وبو تسریعی بردومان نقلی رضائیە کران. وفروکەخانەیکی تریش یان لە ٨ کیلومتری شمالی رضائیە لەبینی أوایی لالەلو- وتاج علی-وچارچی‌لو- لە ٢٣ اسفند دامەزراند. بو لەناوبردنی هیزەکانی بارزانی.

مەلا مصطفی تاقمیکی لەنفراتی هەرکی وشکاك ناردە سەر ریگای هیزی سرهنگ نیساری (لەموانە- کیوەکانی قزل بند-یان لەو لشکرە گرت. مەلا مصطفی کەوتە سەر ئەو فکرەی کەبەهوی ئەو افسرانەی کەلەقسمی اوردوی ایران وأزربایجان وارمنی وأسوری کە پەناهیدەی مەلا مصطفی بون تشکیلاتیکی خودمختاری دابمزرینی لەشمالی ایرانا. جا بەم نیازە بەرە بەرە خویان لەمەرزی شورەوی نزیك ئەکردەوە. لەگەل کوردی-جلال ی‌ومیلانلی وهرکی وشکاك نزیك بووە. ولەگەل کوردی أرارات-انظمەی ئەو فکرەی ریك خست.

لەأشکرابونی ئەو فکرە فرماندەی لشکر همایونی بەنقاطی‌خوارەوە انذاری مەلا مصطفی کرد. لگل ئەوەی کەقەرار وابو بەتأریخ ٢٣ اسفند مەلا مصطفی بی‌تە نغدە بو مذاکرە. بەلام هەتا ایستا حاضر نەبووە. وقرار دادەکەی خوتان بەدرو خستوتەوە. دوهەم قەرار وابو مالەکانتان لەمەرزی عراق نزیك بکەنەوە کەچی بالعکس هەروا بو شمال هەل ئەکشین وادیارە فکریکی شوم تان لەمیشکایە. بەلام أقبەتی ئەو بیرە بو ایوە

زور خەراپە. پی‌ویستە بەگورجی منطقەی شنو وترگەوەر ومەرگەوەر ودەشـتەبیل بـەجی بیلن روبکەنەوە مەرزی عراق.

وشیخ احمد لەجیاتی ملا مصطفی وەرامی دایەوە. تـاچند روژیکی‌تـر شـنو چـول ئەکەین وموافقی أرەزوی ایوە ئەجولی‌ئەوە. وغایـەی شیخ احمـد لـەم نوسـینەدا ئـەوەبو کەبو مدەیـك ایـران اخفـال بکـەن هـەتا لەمنطقـەی (اکـراد شـاهپور) نزیـك ئەبنـەوە وخویان ئەگینە کوردی چـەك داری جـلالی. واختیـاری تعقیبـی مـلا مصـطفـی درایـە دەست سەرهنگ بیگلری بو ئەوەی کەلەجنوبەوە غفلتاً هیزی ملا مصطفـی راوبنـی. ولەناکاو هیزی بارزانی خان‌طاوس- وەوەزنە- بخاتە ژیر دیلی وریگـای گـادەریش-یـان لەرو دابخات. بو ئەو فکرە گوردانیك لـەهنگی ١٢ کرماشـان لگـل دو ارابـەی جنگـی لەژیر فرماندەی سرهنگ غفاری لەقولی وەزنە وخان‌طاوس بـو حملـەی بـارزانی أمـادە کرا.

بـەگوردانی همـدان دەسـتور درا کەبچنـە نـەلوس-٣٠٠ نفـری سـواری منگـور بـو اکتشاف ومحافظەی قەلاتی سنگان بکەونە فعالیـەتـەوە. وامریـش بەسـرهنگ انصـاری کرا کەلگل گوردانەکەی خوی وسوارەکانیا بچیتە چـالایی-نغـدە بـەدوا ارابـەی جنگـی ویەك أتش پارەوە. وسرهنگ غفاریش أگادار کـرا کـە بەشـەو بچنـە سـەر بارزانیـەکان لەوناوچەیەدا. شەوی ٢٤ اسفند هجوم کرایە سەر بارزانیەکانی خان‌طاوس وسـعات ٧ روژ دەست کـرا بەشـەر چـە بـەتوپ وچـە بـەتانك وطیـارە وتفنـگ. لەسـعات ١١ روژا وەزنە- سقوطی کرد. وچند بارزانیك کـە لـەدربندی شیطـان أوا- مـابونـەوە بـەدەنگی طوپەکانەوە خویان کوتایە پشتی وەزنە وخان‌طاوس.

هـیزی دەولـەتیان لـەم ناوچانـەدا ڕاگوشـی. نفریکـی اسـتوار لـەوی کـوژرا وبـاقی هیزەکە تسلیم بەبارزانی بون. بـەلام سروان ریجبـون- بـهاوارەوە هـات بەشـەریکی زور قـورس ئـەو قلاتـەیان لەبارزانیـەکان سـاندەوە. ولەچەپەشـەوە گروهـانو نیویـك همـدان ویکدستە ٧٥ توپخانە بەشەر داخلی نـەلوس-بـون. ولشـکری منگوریـش ئەیانەویسـت لەچەمی گادەر- بپرنەوە کەبچنە ناو قەلاتی سنگانەوە ولەوە بی خبر بون کەبارزانیەکان هەربە شەو خویان کوتاوەتـە ئـەو قلاتـەوە. بارزانیـەکان دەسـت ڕیژیـان لـەمنگورەکان کردبو لشکری زەرزە ومنگور کە ٤٠٠ نفر بوبون بەکوشتاریکی زور پیس هـلات بـون ولەم شەرەدا أغای ازای منگور همزەی اصلان مالکی دی ترکش منگـور لگـل عـولا

أغای کاك محمد أغای وجاخی کاك خدر و٧ أغای‌تری منگور وچند نوکەریکی منگور لەچەمی سنگان لەو شەرەدا ئەکوژرین.

اجا بارزانیەکان هجوم ئەکەنە سەر گوردانی همدان لەنەلوسا وسرهنگ کلاشی نەلوس چول ئەکات. بارزانیەکان لەهەمولایکەوە استحکاماتی دەولتیان شەق کرد بو. و ئەو هیزەی کەلەنغدە وسابلاخەوە بو نجات دانی سرگورد کلاشی هاتبو نەی توانی بو التحاق بەهیزی کلاشی بکات هەتا ٢٥ اسفند ساعەت ٤ روژ سرهنگ کلاشی بەتوپی بارزانی ئەکوژری لگل ضابطیکی ترا وهیزەکەشی تسلیم بەبارزانیەکان اکری وهەر لەم شەرەدا صوفیان وجلدیان ئەکەویتە دەست بارزانی ولشکری سرگورد کلاشی عبارەت بو لەیك گروهان پیادە ودو دەستە مسلسل قورس ویکدستە طوپخانە ویك قبضە خمپارە و٤٠٠ نفری عشائری مامش ومنگور وزەرزە کەئەمانەش لەژیر فرماندەی ستوان ٢ نەوبهاریدا- ادرارە اکران. ولەعینی روژا توپیکی بارزانی لەلولەی توپی ایرانی ادا ٧ نفری طوپچی لەسەر توپەکە ئەکوژرین و٦ نفر سرباز بریندار ئەبن و٨ اسیریش هەرلەو شوینەدا ئەکوژین. بەلام داخی گرانم لەم شرەدا شەوکەت عەزیز- طوپچی بارزانی بەر رەشاشی طیارە ئەکەوی وشهید اکری. وهەتا سعاتی کوژران سرهنگ کلاشی داوای امدادی لەتەوریز ئەکرد بەلام امدادەکەی دەفریانکەوت. ولەعینی وختا ٦٨ نفری سربازی نلوسی تسلیم نفسی بەبارزانیەکان ئەکەن لگل پینج نفری افسریَ ایرانیدا کەناویان عبارەت بو لە-پزشك خدادوست ٢-وستوانی یکەم یعقوبی ٣-ستوانی یکەم بصیرەت ٤-ستوانی ١-کمالی ٥-ستوانی ٢-فاطمی.

بو گرتنی صوفیان وجلدیان ونلوس لەنغدەوە قوەتیك لەژیر فرماندەی سرگورد مساواتدا- حرەکەتی کرد لەبەرزایەکانی چوار بت- لەسعات ١١ شەوی ٢٦ اسفند وتانکەکانی سروان رجیبون- لەسەرجادەی شوسەکراو لگل بارزانیەکان کەوتنە شەرەوە. وبریەرەکانیکی زور دلیرانە لەلاین بارزانیەکانەوە رویدا. لەسەر ریگای تانك وارابەی جنگی چالیان هلقندبو. تنها نفریکی بارزانی لەو چالەدا یاغی بوبو ٢٠٠ گوللەی بەتانکەکانەوە نا. هەمو اندامی تانکەکانی بەگوللەی تانك بر کون کون کردبو. هەتا تانك بەسەر خندەقەکەدا تی نەپەری بو وهەمو لەشی ئەو قارەمانەی تیك نەهاری بو سنگەری پی سپیەراوی چول نکردبو.

اجا لشكری سەرگورد مساوات بەكوشتاریكی فاحشی داخلی صوفیان بو. بەیكدستە مسلسل وچوار دەستە پیادە ویەك ارابەی جنگی لەژێر قومانداوی سرهنگ انصاری لەصوفیان استقراری گرت.

دەستوراتی وزارەتی جنگ بو وحدەكانی

لەروی تاثیری حوادثی نالوس وزارەتی جەنگ لەپاش موازەنەیكی جنگی بەتقریری خوارەوە فرمان ئەدا بەهیزەكان.

١-پیویستە هیزی بچوك برامبر بەبارزانیەكان رانگرن. چونكە بەتجرەبە اثبات بووە كەبارزانی زور أزان ولەگیانی خویان بیزارن بی پەروا پەلامار ئەدەن ولەمردن ناترسن واستفادە لەنقاطی ضعیف ئەكەن هیزی بچوك خویان بو ناگری. ئەگەر زور بەدقەت مقاوەمەتی بارزانی نكەن ممكنە بەسەرهاتی نەلوس تازە بكەنەوە. بو ئەوەی كەمسئلەی ناشیرنی نەلوس لەبیر بچیتەوە. پیویستە هەرچند زوترییت عدەی سرهنگ انصاری و سرهنگ غفاری بچیت نەلوس بگریتەوە. وبچنە شنووە. بەلام طیارە ئەبی لەپیش اوردودا بچیت بارزانیەكان بترسینی اجا اوردو حرەكەت بكات.

لپاش گیشتنی دەستوراتی سەرەوە وهاتنی ستونی سرهنگ ٢ غفاری بو صوفیان قرار درا كەبیانی روژی ٢٧ اسفند بچنە سەر بارزانیەكان. بەلام بارزانیەكان لەپیش حملەی هیزی دەولەتیدا لە٣سی قولەوە هجومیان كردە سەر هیزی دەولەتی ولەو هلمەتەدا ١٨ گوللەی طوپیان تەقاند هەتا سعات ١٢ روژ لەلاین بارزانیەكانەوە هلمەت دان دەوامی اكرد.

وگوردانی سوارەی لروستان ودو گوردانی پیادەی توپخانە دەستی بەپەلاماردانی متقابل كرد. لەرەغمی ئەوەی كەباران بەشدەت بو بارزانیەكان زور بەمەردانە شەریان ئەكرد وسنگرەكانیان بەجی نەئەهیشت وتانكەكان سنگرەكانی بارزانیان ئەشیلاوە. وطیارەش لەهەواوە بەشدەت آگر بارانی بارزانیەكانی ئەكرد. هەتا ایستا هیزی دەولەتی ایران شەریكی أوا بەهیز وغیرەتی لەعشایرەكانی ایران نەدیبو. هەتا شدەتی پەلاماردان گیشتە اندازەیك سەربازی دەولەتی بەبومبای دەستی پەلاماری بارزانیە پەریشان وبیفیشكەكانیاندا لەنلوس وناوچەكانی نلوس دەریان پەڕاندن. ولەو مصادمەیدا رضا قرەپاغی فرماندەی گروهانی مسلسل وگوردانی ٢ هنگی ١٢

تیپی کرماشان لگل ده نفری سەرباز کوژرا وچند نفریکی‌تری ســەربازیش بریندارکـرا. روژی ۲۸ اسفند گوردانی شیناوه نقلی صوفیان کرا.

عملیاتی بارزانی لەجنوبی رضائیەوە

لەوختیکا کەهیزی ملا مصطفی لەجنوبی رضائیه لـەقاسملو وبـالاند و ژچـای- وموانه- دامەزرابو ستونی سرهنگ نیساری لەسعات ٥ روژی ۲۱ اسفند ۳۲٥ ئەچیتە سەر ملا مصطفی لەبەرزایەکانی-لـەرنی- تـاقمی رشیدبگی هـەرکی ریگایـان بـەو هیزه گرتبـو وچـنـد نفریـك لەسـەرباز ئـەکوژن لـەگوردانی هنگـی أسـن. بـەلام بەهـەر کوششی که بو هیزی دەولەتی توانی کیوەکانی لرنی وقزل بند وپوتەلان-بجاته دەست خوی. لەعینی وەختا رشید بگی جهانگیری رئیسی عیلی هەرکی لگل نوری بگ ناودا کەیکیك بو لەخاوەن نفوذەکانی ناوچەی تەرگەوەر. قاقەزی اخلاص وخذمەت کاریان دا بەسەرلشکری ٤ کوردوستان داوای بخشین وتـأمین حیاتیـان لی‌کـرد. سرلشـکری نـاوبراو لەوەلاما بوی نوسینەوه پی‌ویسته بەگورجی تسلیم نفـس بکـەن. وچکـەکانیان رەوانـەی حکومـەت بکەنـەوه حـالاً آزاری قـانونی ئـەبی‌نن. هەرلـەو روژەدا لــەکیوەکانی لرنـی شەریکی بەشدەت لگل بارزانی کرا چند نفریکی امنیه کوژراز روژی ۲۲ اسفند سـالی ۳۲٥ رشیدبگی جهانگیری لەرضائیه ملاقاتی سرلشکر همایونی کـرد. تسـلیم بونـی رشــیدبگ تــأثیر یکی زوری کــرده ســەر روحیــەی عشــائرەکانی کــورد. بەرەبــەرە عشائرەکانی جنوبی رضائیه اعلانی دەخالەتی خویان أشکرا کرد بەبی قیدو شـەرت. ولشکری دەولەتی بەبی شەر چو ناو (موان) جیگای ملا مصطفی ولــەوی استقراری گرت.

ملا مصطفی کەبیستی رشیدبگ تسـلیم ئـەبی امـری دا بـە-امـری بـگ وشیخ محمدی میرزا أغا- وەولوبـگ- وبـرادی أسوری کەبـه ۲۰۰ نفـرەوه بچنـه سـەر ریگـای رشیدبگ نەهیلن تسلیم نفس بەدەولەتی ایران بکـات ولەگـەل هـیزی دەولـەتیدا بی‌تـه موانه- بەلام متـأسفانه ئەم بەرگریه دەفریـای دەخالـەتی رشـیدبگ نکـەوت سـەرهنگ نیساری لەپاش گیشتنی بەموانه-تاقمیکی لەهیزی رشیدبگ لگـل هـیزی دەولتیـدا نـارد بـو جنوبـی موانـه- بـو دیـهاتی شـیخ شـیرین وزنگـلان وتولگـی وأمنــه- بــو بەرهلستی بارزانیەکان.

عملیاتی سەرهنگ نیساری لەجنوبی موانا

روژی ۲۳ اسفند تفنـگ چی رشیدبگ ونوریبـگ لەبەرزایـەکانی تولگـی وشیخ شیرین وکسرت- لگل هیزی بارزانیدا کەوتنە شەرەوە هیزی دەولـەتی خرایـە فشـارەوە. ملا مصطفی توانی ئەو هیزە بەقوەتە بە ٥٠ نفر کوشـتار بشـکینی وئـەو شـوینانەی خوارەوە بکەن بەجیگای خویان.

١-مـلا مصطفی بە٢٠٠ نفرەوە لەکیوەکانی (کوسرەت

٢-٢٥٠ نفری بارزانی چونە بەرزایەکانی (بەردەسو

٣-٣٠٠نفر لەأوایی-تویی

٤-٢٠٠ نفر لەبەرزایەکانی. کوکی

لەعینی وەختا لەوشـوینانە هـیزی دەولـەتی جنگیکـی خوینینییـان لگـل هـیزی بارزانیدا کرد بە ١٠ نفر کوشتار و١٥ نفر بریندار عشائر وهیزی حکومـەتی دەولـەتی ایرانیان شکاند.

لەروژی ٢٤ اسفند ستونی سرهنگ نیساری کە لەچوار کیلومتری جنوبی موانا بو لگل قوەی رشیدبگ ونوریبگ لەچدی بارزانیەکان داخلی معرەکەبون ئەوانیش بەپینج نفر کوشتار خویان کیشایە دواوە. لـەروژی ٢٥سـفند هنگـی نیسـاری لەبەرزایـەکانی- کونەجار لگل دەستەی ملامصطفی کەوتنەشەر. دەستەی رشیدبگ هرکـی شـەریکی زور أزایانـەیان لگـل ملامصطفـیدا کـرد. مـلا مصطفـی ناچـار بـو کـەبو کیـوی (کولـی) بگەریتـە دواوە. ولـەوی خـوی قـایم بکـا. لـەروژی ٢٦ اسـفند امـر بەسـتونی سـرهنگ نیسـاری کـرا کـەلگل سـتونی سـرهنگ پرتـەوی- لەسیلوان- یکدیگـیربن لەسعات پینج روژی ناوبراوا دەست کـرا بەشـەر. بەشـەریکی زور بەشـدەت بـارزانی دی سیلو-یان چول کرد. و لەبەرزایەکانی پیرهادی ونوشان- دونفر سرباز کوژرا.

وبەسرعەت هجومی سەر ترگەوەر ومەرگەوەر ودەشتەبیل لەجنوبی رضائیە دەست درایی. ئەو هلمتە بەتکانانەی حکومەتی بەتەواوی چاوی عشائرەکانی ترساند.

قبادخانی کـوری اسمـاعیل خـانی سمکـو بـەهوی عمرخـانی شـکاك تسـلیم نفسـی بەفرماندەی رضائیە کرد وطلبی اسلحەی لەحکومەتی ایران کرد کەشـەری پـی لگـل بارزانیەکانا بکات.

۲۰۰ نفر لەعشائری مرگـەوەر و ۵۰۰ نفـر لەعشـائری شـکاك لـەلاین حکومـتـەوە چکیان دراییی بو بەشەرهاتن یان لگل بارزانیدا وفعلاً اشتراکی شەریان لگل بـارزانیدا کرد. بـەلام لەگـەل ئەوهـەمو خیانـەت وبـرادر کوژیـەیانا حکومـەتی ایـران تأمینـاتی بەشکاك وعشائرەکانی کورد نەئەکرد بو نمونـەی مثـال تەماشـای دەسـتوراتی سـتادی أرتشی ایران بکەن لەخوارەوە.

دەستوراتی ستادی أرتش بو هیزەکانیان

لەستادی أرتشی ایرانەوە خطاب بەفرماندەی لشکر همایونی نوسراوە.

١-لـەرغمی ئـەوەی کەسـتونی نیسـاری وپرتـەوی-زور لەپیشـکەوتنان. بـەلاّم پاشەوەیان زور لە خطر دایە. ئـەبی زور آگـاداری پاشـەوەیان بکـەن. نـەوەکو عشـائری شکاکەکان لگل مـلا مصطفی‌دا ریك بکەون بو ضربەی هیزی دەولەتی

٢-زور آگاداری ئەوەبکەن نەوەکو لشکری بارزانی اخفالتان بکەن ولەغفلتا پی‌تانا بدەن.

٣-میدانی ئەوە مدەن کەشکاك لگل ستونی نظـامیدا داخلـی جبهـە بـبن چونکـە مدەتیك لگل ملا مصطفـی هـاوفکربوون نـەوەکو فیلیـك تـان لی‌بکـەن.. پی‌ویسـتە روءسای خیلی شکاك بەسرّی بەرن بو رضائیـە بیاخنـە ژیـر مراقبـەوە وبەأشـکرایش احترامیـان بگرن.

٤-لـەأغوات وبگزادەکـانی ترگـەوەر ومرگـەوەر استفادە اکـری. بـلام نـابی لـەناو ستونی نظامیدا ایش یان پی‌بکری

٥-هیزە بچوکەکانتان زل بکەن. هیچ هیزیك تان لەگوردانیك کمتر نەبی.

٦-بەدریژایی جبهەکان لشکرەکانتان ئەبی تیکلاویەتی یکتریان ببی

٧-راپوری طیارەچیەکان هەتا ایستا زور بەمعلومات نەبوە

٨-لەکاتی هجـوم بوسـەر بارزانیـەکان ئـەبی تـانك وسـیارەی زرەپـوش پیشـرەوبی چونکە موفقیەتی لشکر لەم دوانە دایە.

روژی ۲۸ اسـفند نرکـی وزرکـی-تسـلیم بەسـەرهنگی سـواری علیقلـی وسـرهنگ مظفری بو. بەتسلیم بونی ئەو دو جیگایە بەتعریضـی خوارەوە لەستادی أرتشی ایران فەرمـان پخش کرا

١-قدرەتی بارزانی چندە
٢-موجودی چەك وزخائریان.
٣-زەخیرە وخوراکیان لەکویوە چنگ ئەکەوی
٤-ارتباطیان لگل عشائرو رەفتاریان لگل شکاك وهەرکی چونە
٥-ارتباطیان لگل روس وتورك وعراق وعشائری مەرزی چونە
بەترتیباتی خوارەوە لەلاین فرماندەی لشکر جوابی ستادی أرتش درایەوە
١-هیزی بارزانی تقریباً ١٥٠٠ نفر ئەبی کەمخصوصاً بارزانی بن. وتفنگەکانیان هەموی برنەوە لە ٣٠٠ وە هەتا ٥٠٠ تفنگ چی اتباعی زیرو وطە هەرکی‌یان لگلایە. و ٥٠٠ نفریك أسوری وافرادی فراری فرقەی دیمکراتی أزربایجان ورضائیەیان تیکلاوبووە. لشکریکی ٢٥٠٠ نفریان أراستە کردوە. تقریباً ٥٠ مسلسل و٥٠ أفتومات ومقداریك نارنجوکی دەست یان پی‌هیە. وفیشکی ضدی تانك وگوللەی کونکەری ارابەیان هیە. ماشین وتوپخانەش یان تا اندازەیك هیە.
٢-بو زەخیرە زور پەریشانن روژ بەروژ لەدەشتەبیل وترگەوەر ومەرگەوەر زەخیرە کوئەکنەوە.
٣-ادارەیان لگل عشائرەکانا خەراپ نیە. بەلام بو مسئلەی زخیرە فشاریان بو عشائرەکان هیناوە.
٤-ارتباطیان لگل شکاك وهەرکی بەرقرارە،. وادەرئەکەوی کەبینی‌یان خەراپ نەبی. ولگل قونسولی خارجی رضائیە بواسطەی ارمنی وأسوریەکانەوە ارتباطیان هیە.

ملاقاتی دو فرماندەی عراق وایران لەحاج اومران

روژی ٢٩ اسفند ٣٢٥ فرماندەی لشکری ایران همایونی لەحاجی اومران ملاقاتی فرماندەی پولیسی عراق سید علی حجازی کرد بو ترتیباتی لە ناوبردنی بارزانیەکان. وبەهوّی وەزارەتی خارجەی تورکیاوە لەتاران. تورکەکان وەعدیان بەایرانیەکاندا کە بو تعقیباتی بارزانیەکان ٣ پاسگاە لە مەرزی تورکیا دابمزرینن یکیکیان لە-دالّەمرداخ-دوهەم لەکیوەکانی-درە بنارد-٣-لەبرامبر-زرکا- زەرکی-- لەحدودی ایران لەناوچەی دی- کوتان-

ملا مصطفى بو نجات دانى عيلى بارزان زياتر ريگاى (دره‌بناردى توركياى گرتبو به‌رچاو. له‌أوايى روستمان-و شيرگان وسيل أوا ١٥٠ نفرى بارزانى لگل توپيكى ٧٥ فوهتى دامه‌زراندبو روژى ٣٠ اسفند ٣٢٥ له‌لاين شاى ايرانه‌وه به‌دستورى خواره‌وه به‌هوى ستادى لشكره‌وه ئه‌م فه‌رمانه‌ى بلاوكرده‌وه بو لشكرى چوارى كوردوستان

١-له‌رغمى ئه‌وه‌ى كه‌ايوه خاوه‌نى هيزيكى گه‌وره‌ن زور سستى‌تان كردوه له‌ده‌ركردنى بارزانيه‌كان. به‌گويره‌ى هيواى ايمه اقدامتان نه‌كردوه بو له‌ناوبردنى بارزانيه‌كان اخباراتى بارزانى زور له‌هى ايوه به‌قوه‌ت تره. له‌هه‌ر جيگايى كه‌حسى ضعفتان لى‌بكه‌ن پى‌تان ئه‌ده‌ن. وله‌هه‌رجيگاى كه‌زانيان ايوه به‌هيزن ئه‌كشينه دواوه.

بارزانيه‌كان تنها به‌هوى دوتوپ توانيويانه دوجار ايوه گولله باران بكه‌ن. جاريك له‌نلوس وجاريك له‌نغده. وهه‌تا توپيكى ايوه‌يان به‌گولله شكاندوه. ايوه نه‌تان توانيوه هيچ به‌مان بكه‌ن. ئه‌بى ئه‌مه بكه‌ن به‌ده‌رسى عبره‌ت كه‌جاريكى‌تر به‌سه‌رهاتى نلوس تكرار نكاته‌وه. وأگادارى ئه‌و نقاطانه‌ى خواره‌وه‌ش بكه‌ن.

١-له‌هيچ نوخته‌يكا هيزتان نابى له‌فوجيك كمتر بى.

٢-به‌هوى فروك ئه‌بى ته‌واوى ريگاى كوچ‌وبار وقرارگايان ببيژنه‌وه.

٣-به‌هوى عشائره‌كان مخلص ئه‌بى روژ به‌روژ له‌احوالاتى بارزانيه‌كان خبردار بن.

٤-هه‌تا ١٥ فروردين ١٣٢٦ ئه‌بى مسئله‌ى بارزان ته‌واو بكرى.

٥-أغواتى منگور ومامه‌ش وديبكرى له‌سه‌ر دوستايه‌تى حكومه‌تى توشى ضرر بوون ئه‌بى پاداشت يان بدريته‌وه وميدانى دلسارديان نه‌درى.

٦-فرمانده‌ى ستون بو يارمه‌تى خوت تعينى بكه يكيك له‌دره‌ى قاسملوو يكيك له‌ناحيه‌ى شمالى مه‌رگه‌وه‌ر ويكيك له‌منطقه‌ى نغده وصوفيان. كه‌ئه‌مانه به‌دايمى بو يارمه‌تى يكتر قيام بكه‌ن به‌تعقيبات.

٧-له‌قسمى استخبارات ئه‌بى زور ووريا بن.

٨-له‌مراقبه‌ى به‌سه‌رهاتى شه‌و زور أگادارين چونكه بارزانيه‌كان له‌مسئله‌ى شه‌وا ده‌ستيكى بالآيان هيه چونكه تجاربات يان زوره وشبيخون كاريان زور كردوه. استفاده‌يان له‌موانعى طبيعى زه‌مين كردوه له‌شه‌وا.

ملا مصطفى لەأوايى كوليج واسيركردنى سەرباز

دو گوردانى پيادە ويـك توپخانـەى ٧٥فوهتـى لـەژير فرمـاندەى سرهنگ مجيـدى روژى ٥ فروردين ٣٢٦ گيشتە أوايى ارنە-ودربند- كـە لەتـەوريزەوە بـو امـدادى تـازە برێكرابون ستونى سرهنگ نيسـارى لگـل سـوارانى نـاوخويى رشـيدبگ ونـورى بـگ هەركى لەبەرزايەكانى جنوبى روژهلاتى سنگان وكيوى قولقولە- لـەروژى ٢٩ اسـفند لگل بارزانيەكان كەوتنە شەرەوە هنگى سوارەى فوزيە فشـار درا. لـەم وختـەدا لـەلاين سرهنگ فولادەوند- دەستور درا كەلەشيوى پالاندوژچايىوە كومـگ بـەهنگى فەوزيـە بكـات. وبارزانيـەكانيش ئەيانەويسـت لەبەرزايـەكانى روسـت وشـيرگان وقولقولـە وكيوەأخ-و قلاسە-لگـل لشـكرى زيـرو وطـە وبـهادر چاويـان بەيك بكـەوى لـەدرەى قاسملو. بلكو لەناوچەى دەشتەبيلا اوردوى دەولەتى محاصرە بكەن.

لەروژى ٣ فروردين ٣٢٦ لەأوايى كوليج لگل هـيزى دەولـەتيدا مـلا مصطفـى هەراى دامـەزراند هيزى دەولتيان لەتختەيكى ضعيفەوە خستە محاصرەوە. ستوانى يكەم محمدى أمامى و١٣ نفرى سـربازيان لەوشـوينەدا كوشـت و٩ نفريشـيان بريـندار كـرد. وستوانى ٢ حميدى جهانبانى لگل ١٥ نفرى سرباز اسير كرا. ولەسوارەى محليش دو نفـر كوژا ونفريك بريندار كرا و٤٠ تفنگ و٣ مـسلسل يـان لگـل اندازەيكـى زورى فيشـك چنگ كەوت.

لەعينى روژا لەبەرزايەكانى قلاسـى-و روسـتم أوا بـارزانى لگـل هنگـى سـوارەى فوزيە كەوتنە شەرەوە بارزانى ٥٠ نفربون ئـەميش لەدەسـتەى زيـرۆ وبـهادرىبون هـەتا نيوە شەو شەر دەوامى كرد. هليان كوتايە سەر سنگرەكانى اسـوەرانى ٢ لـەو جنگـەدا ستوان ٢ اسوەران مصطفى هاتفى لەنزيك آوايى (نارى) لگل ٧ نفرى سرباز كـوژرا وچوار نفريش بريندار كرا.

روژى ٤ فروردين لەبەرى بيانيدا طيـارە دەسـتى كـرد بـەبومبابارانى ناوچـەكانى روست. هەتاىايوارە ٦ جار طيارە روژأواى روستى بەردومـان كـرد. بـەلام خوشـبختانە ئەو روژە ٣ طيارە بەر گوللەى بارزانى كەوت. وبەشكاوى گيشـتنەوە فروكەخانـەكانى رضائيە ودستور درا بەگوردانى اصفهان كەفوراً بچيتە سيلو. لەسـەر ئـەم بەسـەرهاتە ناشيرنەى كوليج- ستادى لشكر بەدەستوراتى خوارەوە امرى دا بفرماندەى لشكر.

۱-بارزانیەکان لەنقطەی ضعفەوە پەلامار ئەدەن ولەنقطەی قویدا مدافعە ئەکەن. ولەزوری ادامەی شەر انسحاب ئەکەن لەدوای انسحاب مەرکزیکیتر ئەدوزنەوە بو پەلاماردانیکیتر ئەکەر زور آگادارنەبن بارزانی ئەتکیکی گەورە بەسەر لشکر ئەهینن. وزورتر لەبەسەرهاتی ئەو آگاتان لەخوتان بی.

لەروژی ۲ فروردین ۳۲٦ ستونی دیرژ- بفرماندەی سرهنگ علی قولی مظفری- لەروژهلاتا لەبەرزایی جنوبی دیرش- وجنوبی روژآوای شیطانآوا وزیوە ونصرآباد ودربندی نازناز- لگەل بارزانی کەوتنە شەر دەستەی بارزانی لەوشوینە ٦۰ نفربو. لەدوایی شەردا دو نفر ژاندارم کوژرا و۳ نفر بریندار بو لەنفراتی هنگی سوارەی کوردوستان.

دەستوراتی تاران

لەتارانەوە دەستوری تازە درا بەفرماندەی لشکر کەبەپی حرەکاتی ئەو چوار روژە وادەرئەکەوی کەبارزانیەکان لگەل دەستەی زیرو وطە هەرکی فکری ئەوەیان هیە بەرزایەکانی بینی دەشتەبیل ومەرگەوەر وەدەرەی قاسملو وشنو بگرن. بو ئەوەی کەزەخیرەی خویان بەأسانی تەواو بکەن وزحمتیکی زوریدەنە بەرهیزی دەولەتی. جابەم بونەیەوە ئەبی بەهەمو رەنگیك کوشش بکری بەرزایەکانیان لی وەربگرنەوە. بەم تدابیرە بارزانیەکان لەگرد أوەری زخائر ناامید ئەبن. ومنگقەی حرەکت وهاتوچویان بچوك ئەبیتەوە. هەم بومباباران وهدەفتان باشتر بو بەانجام ئەگەیندری.

لەبەرئەوەی کەبەرزایەکانی دەشتەبیل وتەرگەوەر بەبفر گیراوە نابی ایوە لە (قلاسی)وە تیپەربکەن. وستونی دیژچ ئەبی بەرزایەکانی درەی قاسملو وسیاوان بگری بو ئەوەی نیو بتوانی لشکری بارزانی لەیك منطقەی کویستانی مرگەور اسیربکات. بەم پییە بارزانی محصور اکرین وطیارەش بومبابارانی بەاستفادە اکات.

روژی چوارەم فروردین ستونی سرهنگ پولادەوەند بودرەی باراندوزچا کەوتە حرەکەت وبەرزایەکانی جنوبی نرەلریان- اشغال کرد لگەل ستونی سرهنگ نیساری تیکلاوبون. لەروژی ٥ فروردین ۳۲٦ بەرزایەکانی بەردە زەرد وقلقلە ورووست-یان بەردومان کرد ولەو معرەکەیەدا چند بارزانیك بەرشاشی طیارە شهیدکران ولەروژی ٦ فروردین ستونی سرهنگ مجیدی لەقرلاتی پیرناهرا-لگەل بارزانیەکان کەوتە شەرەوە.

بارزانیەکان دەستەوکەریکی زور دلیرانەیان کرد. گروهبان دوهم محمد علی پورقاسمی لگل دونفری سەرباز کوژرا. ستوانی یکەم رەوفی لگل پینج نفری سرباز بریندارکرا. ولەبارزانیەکانیش کوژراو وبریندار زوربو بەهوی گوللەی طوپەوە. روژی ٦ فروردین رئیسی ستادی أرتش رەزم آرا هاتە ناوجبهە چەژنانە وخەلاتی شا کەعبارەت بو لە ٣٠٠ پارچەی نیوی پهلەوی ألتون کەلەلاین شاوە بو افسران تبرع کرابو لگل ١٩٨ قطعە نشانەی آزایی و٢٠٠ قطعە مدالی زیسو بەسەر افسرانا دابەش کرا وعشائرەکانیش لەم خلاتە بشداربون. وهەرنفریکی عشائری شەرکەر ٥٠ تومان بخششی درایی وبەترتیباتی خوارەوە لەدەرباری شاهانەوە دەستوراتی حرەکات بەهیزەکانی دەولەتی راگیندرا.

١-لەمنطقەی مرگرور ونرکی زرکا- سرهنگ سردارأور بەخویو عدەکەیەوە لەبەرزایەکانی قلعەبندی واستحکامات بکا بو ئەوەی دوژمن نەتوانی لەجناح غربی تجاوەز بکات ودەستەی سوارەش لەنرکی وسیلو-قرار بگری.

٢-لەناوچەی باراندوزچایی لازمە ستونی سرهنگ فولادوند-برزایەکانی گرگل-و دەشتەبیل وقلقە وبردە زەرد اشغال بکات. لگل ستونی مەرگەوەر ارتباط بکا.

٣-ستونیك لەژیر فرماندەی سرهنگ نیساری لەدرەی قاسملو وضع مدافعە وەربگری.

٤-ستونی سرهنگ مظفری لە شیطانأوا لەپاش اشغالی دەربند و نازناز-شکلی مدافعە وەربگری.

لەقسمی جنوب

١-جاری اوەل ستونی سرهنگ مجیدی کیوی پیار-اشغال بکا

٢-ستونی سرهنگ انصاری بەرزایەکانی چواربوت وسرهنگ غفاری صوفیان ونلوس اشغال بکا.

أرایشی وحدەکانی ایران لە ٦ فروردین ٣٢٦

١-یك گروهان لەگوردانی اصفهان لەسیلوان.

٢-هنگ سوارەی فەوزیە لگل دو ارابەی جنگی لە زرکا لەژیر فرماندەی سرهنگ پرتەوی.

۳-دو گوردانی پیاده ویك أتشپارەی توپخانه ویـك گروهـانی خمپـاره ویـك ارابـەی جنگـی لـەنرکی لـەژیر فرمـاندەی سـرهنگ سردار أوەر. وئـەو ۳- هنگـه لەسـرهنگ نیساری مسۆل بون.

٤-یـك گـوردان پیـاده ویکدەسـته خمپـاره لەبەرزایـەکانی- صدیـق وزەلـر- لـەژیر فرماندەی پولا دەوەندا بون.

٥-یك گوردانی پیاده ویکدەسته خمپاره ویکدەسـته توپخانـه ویـك ارابـەی جنگـی لەبغازەی قاسملو لەژیر فرماندەی سروان پاشائیدا جیگای وەرگرتبو

٦-هنگـی سـوارەی کوردوسـتان ویـك أتـش پـاره ویکدەسـته خمپـاره ویـك ارابـه لەشیطان‌أوا لـەژیر فرمـاندەی سـرهنگ مظفـری. بـەلام هەر ۳سـی سـتون لـەژیر نظارەتی تیمسار سرتیپ زنگنەدا اداره اکران.

۷-یك گوردانی پیـاده ویکدەسته توپخانـه لەوزنـه وخان‌طـاوس لەژیر فرمـاندەی سرگورد کبیری اداره ئەکرا.

۸-یك گوردانی پیاده ویکدەسته توپخانه لەقلاچوخ وهەن هنه خرایه ژیـر معیتـی فرمانده سرگورد زرەپوش.

۹-دو گوردانی پیاده ویکدەسته خمپاره ویکدەسته توپخانه لەنغده لەژیر فرماندەی سرهنگ مجیدیدا دامەزرا

۱۰-دو گوردان پیاده ومسلسل لەنغده بفرماندەی سەرگورد محسنی ترتیب کرا

۱۱-یکدەسته أتشپاره ۱۰۵ بلند ویکدەسته اتشپاره کوتاه لگل دو ارابـه نیەرایـه نغده.

۱۲-یك گروهانی پیاده لەگرنه- استحکاماتی کرد

۱۳-یك گروهانی پیاده ودو دەسته مسلسل لگل دو ارابەی جنگـی لەبەرزایـەکانی چواریت لەژیر فرماندەی سرگورد مساوات ترتیباتی وەرگرت.

۱٤-یك گوردانی پیاده ویك گروهانی اسوران ودو عرابه ویکدەسته توپخانه ۱۰۵ کورت لەصوفیان لەژیر فرماندەی سرهنگ انصاری استقراری گرت.

۱۵-دوصده وپنجاه نفر لەتفنگچیان منگوری بسەرپەرستی ستوان دو نوبـهاری لـەجلدیان دامـەزرا. بەشـەرتی نوسـتونی سـرەوه لـەژیر فرمـاندەی سـرتیپ بیگلـری یارمەتی سەرهنگ غفاریدا بن.

١٦-دو گوردانی پیاده ویك گروهان توپ ٣٧ لەرضائیە بفرماندەی سەرگورد دولو- لگل ٧ فروندی طیارەی هایند وتاگرموس خرایە اختیاری فرماندە ولەفرودگای رضائیە دابەزین. بەم پیە ترتیباتی حرەکات کرا بو سەر بارزانیەکان لەهەمو لایکەوە لشکری بارزانی تذیق کرا کیو بەکیو وگرد بە گرد بارزانیەکان برەو عراق مجبوری حرەکەت کران.

لەهەمولایکەوە بارزانیەکان تنگەتاو کران. وطیارە شەریکی بدبختانەی سەرومالی لگلا ئەکردن. بارزانیەکانیش بەدەم بەری کردنی کوچوبارەوە شەری ناموس و مالْ قوتارکردنیان ئەکرد. لەروژی ١٤ فروردین ٣٢٦ ئەو تانکانەی کەلە تەوریزەوە ئەهاتن بو رضائیە. دوچاری بارزانی ئەبن وتقە لەیەك تر ئەکەن. گروهبان ١-علی افتخاری ئەکوژری و٣سی نفریش بریندار ئەکرین.

لەمنطقەی منديل پیچ وبەردە زەرد لەروژی ١٦ فروردین بردومان وحرەکاتی زور بەشدەت کرایە سەر بارزانیەکان ملا مصطفی وشیخ احمد ومیرحاج بەهوی هلمەتی طیارە زور پەریشان بون. نوسراویك یان بەهوی شیخ عبدالله گیلانی مەرگەوەری بو فرماندەی مەرگەوەر نوسی. کەایمە أمادەین کەهەمو افسرە فراریەکان وتوپەکان تسلیم بەدەولەتی شاهنشاهی ایران بکەینەوە. بەشەرتی هیزی هوائیمان لەسەر هلبگرن وحرەکاتی عسکری رابگرن. ومیرحاجیش بەزمانی افسرە فراریەکانی عراقیەوە. طلبی تبعیەتی خوی وأوالەکانی فراری لەفرماندەی لشکری ایران کرد.

جواباً فرماندەی لشکر وەلامی دانەوە. لەبەرئەوەی کەبارزانیەکان هەتا ایستا لەهەمو بریاریکیانا درویان کردوە. هەتا افسرە فراریەکان وتوپەکان تسلیم نەکەنەوە حرەکاتی طیارە و قشون هەردەوام اکات. حرەکات لەقلای پادار- پیرناصر-ارنە- سیاوان-نازناز-تازاس-قاسملو-لەمینی هیزی بارزانی وحکومەت دەوامی کرد- لەپادارا- گروهبانی ٣ اسماعیل بیاتی لەگردانی ١-هنگی ١٢ کرمانشان ونفریکی سرباز و٦ نفر لەتفنگچیانی قرەپاخ کوژران ولەبارزانیەکانیش ١٢ نفر کوژراو و٨ نفر بریندار رویدا ئەو تذیقاتە بو بەهوی ئەوەی کەحمە صدیقی برای ملا مصطفی بەتعریفی خوارەوە محمد امین مەرگەوەری بنیری بو لای فرماندەی نیرو

١-افسرە فراریەکانی ایرانی تسلیم بکەنەوە

٢-أسوریەکان بدەنەوە دەست لشکر

٣-هەر چكێكی دەست بارزانی كەوتوە لەایرانا تسلیمی بكەنەوە

٤-توپەكانی ٧٥ ملیمتری اعادە بكرینەوە. بەشەرتی هەتا چل روژیتر موڵەتی بارزانی بدری بو ئەوەی كەبتوانن لەدەشتەبیل عیلە پەرٚاگندەكەیان كوبكنەوە بو تدابیری چونەوە عراقیان.

٥-لەناوچەی (درەبنار) سەری روستم اوا- لەخاكی مەرگەوەرا مجال بدری كەپوسطیكی بارزانی بەسەربەستی دابمزری هەتامدەتی ٤٠ روژە تەواو ئەبی.

بەلام متأسفانە وایان وەڵام درایەوە هەر وختیك بارزانی توانیان بریارەكانی لەوپیش یان بەرنەسەر حكومتی ایرانیش ئەو شەرتانەیان لی قبول ئەكات.

لەروژی ١٣ فروردین ٣٢٦ لەلاین گوردانی دو هنگی نادری وگوردانی سروان لشكری پەلاماری بارزانی درا. لەبەرزایەكانی بەردە زەرد لەرغمی ئەوەی كەطیارە وتوپخانەیكی زور لەایش كردن دا بو. لەگروهانی ١-شیدفر-٣نفر سەرباز كوژرا. و ٦ نفریش بریندار كرا. ولەلاین تفنگچیەكانی موسی‌خانی زەرزەوە. لشكری سرهنگ غفاری أوایی سنگان وكانی رەش وخالدأوا اشغال كرا. لەروژی ١٥ فروردین لەژیر فرماندەی احمد مەرگەوەری-١٥٠ نفر تفنگچی لەگردی- گردكەكشان- لگل ستونی سرگورد حمیدیدا بوو بەشەر. لپاش تیر اندازیكی زور ئەو گردە كەچوار كیلومتر لەشنو دوربو تسلیم بەحكومەت كرا.

بەتسلیم بونی گردكەكشان- لەروژی ١٥ فروردین چەك دارەكانی عشائری لگل هیزی سەرگورد زرەپوش داخلی شنو بون.

لەشنودا تەواویك لەگوللەی توپ ویەك توپی بی‌لولە كەوتە دەست هیزی دەوڵەتی. بەم شەرە بارزانیەكان ٥٠ دی‌یان لەدیهاتی ناوچەی شنو لەدەست چو. بو مسئلەی زخیرە ایشی بارزانی زور گەندبو. لەژیر فرماندەی سرهنگ غفاری روژی ١٣فروردین تەلوس- بەشەری طیارە وتوپ وحملەی عسكری وهلمەتی عشائری لەبارزانیان وەرگیرایەوە. دونفری تفنگچی ناوخویی لەو هەرایەدا كوژران. ودو نفریشیان لی بریندار كرا وبارزانیەكانیش بەبی وەی-نلوسیان بەجی هیشت.

ستوانی سوار حمیدی جهانبانی-كەلەبەسەرهاتی (كلیچ) اسیركرابو لگل پینج نفری افسری ایران تسلیم بەحكومەتی ایران كرانەوە وشیخ احمدی برای جنرال ملا مصطفی نوسراویكی لەفرماندەی لشكری مەرگەوەر نیساری نوسی كەوا اسیرەكانمان

بو ناردنەوە. وتوپەکانیش ئەنیرینەوە. بەلاّم ایوە خلافی ضمیر ووجدان ژنو منالّی ساوای ایمە بریندار وبەردومان ئەکەن. خذمەتیکی گەورەی وجدانی اکەن کەامر بکەن بەراگرتنی بەردومان. ولامیان درایەوە هەتا ملا مصطفی جنبەی دوژمنایەتی دەولەتی بگریتە بەرچاو. حکومەت هیچ رحمیك بەمایوە ناکات ئەگەر ملا مصطفی بەتەواوی تعهداتەکانی بەریتەسەر ممکنە دەولەتی شاهنشاهی عطفتان لگل بکات.

روژی ۱۸ فروردین ۳۲٦ طیارەیك بەر گوللەی بارزانی کەوت لەناوچەی مەرگەوەر ستوانی۱-غلامحسین نجمی تیا سوتا. وبارزانیەکانیش رویان کردەوە عراق. لە درەگیلاس-وکیوانی کورکل-ودرەی قادر- کوبونەوە.

بەرزایەکانی کلیچ بەهوی تفنگ چیانی رشید بگەوە گوردانی آزەرپاد وگوردانی اصفهان لەنرکی- راوەستا ویك گوردان لەهنگی ٤ کوردوستان بەاضافەی یك گروهان پیادە لەگوردانی آزەرپاد لەسیلوان- دامەزرا وگوردانیك لەهنگی آسن لگل دەستەیکی خمپارە لەبەرزایەکانی مندیل پیچ وکوەآق- ویەردە زەرد-استحکاماتی وەرگرت.

وسەرگورد مساوات لەسنگان-و گوردانی سەرگوردیمین لەدولّی وگوردانی سەرگورد زرەپوش لەشنو وگوردانی سواری لورستان لە نەلوس قراریان گرت.

ستونی درەی قاسملو وستونی دیزج-وستونی پادار لە ۱۹فروردین لەأخبلاخ- بەیەك گیشتن بارزانیەکان ۱۸ نفر استوار وگروهبانانیان بەهوی سید عبداللە گیلانی تسلیم بەحکومەت کردەوە لگل توپیك بواسطەی سید کمال بو جهانبانی نیەرایەوە.

ئەو افسرە فراریانەی ایرانی کەلەناو اوردوی بارزانیدا حاشاردرابون ئەو پیاوانەبون.
۱-تفرشیان -۲رئیس دانا احسانی ۳-زربخش -٤-توکلی-٥-أرتش یار

جا لشکری بارزان بەهوی تأثیرات وهیزی دەولەتی ایران لەنهایەتی فروردین ۳۲٦ کەمصادفی ۲۱ نیسانی۹٤۷ ئەکات گیشتنەوە حدودی عراق. ملا مصطفی لگل ٤۰۰ نفریکی سلطەزەلام. و٦ ظابطی فراری عراق لەحدود مایەوە باقی عیلی بارزان تسلیم بەعراق بونەوە.

دوژمنایەتی منگور ومامەش لگل بارزانیدا

اصلا بەمناسبەتی ئـەوەی کەهـەمو خواردەمنیـك وجیگـا ومـأوایکی بارزانیـەکان لەلاین اهالی ئەو ناوچانە تأمین اکرا کەلسەرەوە باسمان کردن. بەیەك کەرت ملەتی ئەو ناوە بەدەست بەخیوکردنی ئەو عیلە زورەی بارزانی نارەحەت بوبـون. هـەرچی کەهـەیان بو دەرخـــواردی بارزانیـان دابـو. سـەرەرای ئـەوەش کەبـەهوی بارزانیەکانـەوە شـەو وروژ طوپو طیارەی حکومەتی ایران ئەو ناوچانەی بەردومان اکرد کەبارزانی تیا اژیان.

جاعشـائرەکان پڕ بـەدل ئەیانەویسـت کەحکومـەت بـهاواریان بگـات ولـــەچنگ بارزانی رزگاریان بکات.

جابەم هویەوە چارەی بارزانی لەبەرچاوی عشائرەکان ناشیرین بوبو. بارزانیـەکانیش هیچ چارەیان نەمابو مجبوربون کـەخویان بـەخلك بەخیوبکـەن چونکـە لـەهیچ لایکـەوە یارمەتی زەخیرە وخواردەمنیان پی نەاکرا.

اصلاً عشائری منگور بەناهق بەگژ بارزانیەکانا چون لەپیش حادثەی سنگان هیـچ ضرەریکی أوایان لەبارزانیەکان نەدیبو کەمستحقی ئەو لشکرکەشـی وبەگژاچونـەیان بی. هەرمعاملەیـەکی کـەدرحق بـەخیلی منگوریـان کردبـی لەسـەرحق وحقـایق بـووە. چونکە مـنگورەکان متعدی وبارزانیەکان محاید ومدافع بون.

بەلام لەقضیەی عشائری مامشەوە بەراستی بارزانیەکان تعدا وغدریکی گەورەیان لەعشائری مامەش کرد. ومامەشـەکان حقیـان بـو کـەزور لـەوەزیاتر تعقیبـی بـارزانی بکەن وتولەی خویانیان لی‌بکەنەوە.

بارزانیەکان بەناحق-ابراهیم أغای کوری قرەنی أغـای مامشـیان لگـل دو کـوری کاوسین أغای برای قرەنی‌أغای مامەش یان لگل کاوسین أغای برای قەرەنی أغا لگـل أغایکی‌تری مامەش بەبی‌تاوان کوشتبو. تقریباً بارزانیـەکانیان برامـبر بـەم عشـیرەتە خیانەتی نمك یان کرد. چونکە هرچیکی ئەو عشیرەتە هەی‌بو دەرخواردی بارزانیان دابو ئەمەشیان پاداشت بـو کەگیرامانـەوە تفصیلاتـی قضیـەش وەکـو خـوارەوە حکومـەتی ایران اعلانی کردبو کە عشائرەکان ئەبی مدەی ٧ روژ چکەکانیان تسلیم بەحکومــەتی ایران بکەنەوە.

ملا مصطفی پیش دەسـتی کردبـو. (......) کـەیکیك بـو لەافسـرە فراریـەکانی عراقی لگل تاقمیکا ئەیان نیری بو دی سیلو- کەاسلحەی عشائری مامش کوبکاتەوە.

لەوەختیکا ئەگاتە دیوانخانەی کاووسین-خلکەکە خەریکی نان خواردن ئەبن. هەربەپیوە داوای کوکردنەوەی چکەکانیان لیئەکات. ئەوانیش ئەلین فەرمو دابنیشن نان بخون ئەو وختە چیتان بوی پیکی دینین. راناوەستی لگل پیاوەکانیان بەمسلسل وەرئەگریتە ئەو جماعتەی کەخەریکی نان خواردن ئەبن قوربانیکی أوا فاحش لەو دیوانخانەیە ئەنیتەوە، کەنهائیاً روی خوی ومیژوی کورد ناشیرین بکات.

تلفیاتی ایران ولشکری ملا مصطفی هەتا حدود

بەپی تقریری مجلەی أرتشی ایران ژمارە ۳ سالی ٦ چابی تاران بەپی مفرداتی خوارەوە ایرانیەکان لەشنو ومنطقەی مەرگەور ودەشتەبیل ئەو کوشتارەیان داوە. بەلام وادرئەکەوی زورتریان تلفیات بوبی

١-سرگورد حسین کلاشی
٢-سەروان رضا قرەباغی
٣- غلام حسین پور جوهر
٤-استوار سید محمدی امامی
٥-ستوان ٣ مصطفی هاتفی
٦-ستوان ٣ غلامحسین نجیبی
٧-سروان رضا سلماس اسعدی
٨-ستوان محمد علی دبیری.
٩-ستوان سید جلال رحیمی حاجیأبادی
١٠-ستوان ١- غلام حسین نجمیی.

علاوەی ئەو ١٠ افسرانە بەپی اعترافی مجلەی ناوبراو ١٥٧ نفر سەربازیش لەوشەری کوچی بارزانیەدا کوژراوە. ولەعشائرەکانیش ٤٠ نفر کوشتار بووەو پینج طیارە لگل توپیک شکاندراوە. مقداریکی زوریش تفنگو فیشك یان چنگ کەوتبو. بەلام لەبارزانیەکان هەر ٣٥ نفر کوژراویان بوبو. وجلالی امین بگیش لەنزیکی گادەر تسلیمی نفس بە استوانی سرهنگ غفاری ئەکا لگل عبدالقادر ناویکی معلما-و اسیری بارزانیش تنها ئەو دو نفرە بوبون. باوەر ناکری کەایرانیەکان برامبر بەو تلفیاتەیان راست بدوین. چونکە شەرەکانیان زور بەمودا ودورودریژ بووە معقول نیە

لەمسافەی ٥٠ روژا لگل ئەو هەموو مصادماتانەی کەبەطیارە وتوپ ورشاش وتفنگی سەرباز وعشائرەکان لگل بارزانیەکانا کرابی هەر ١٩٧ نفر کوژراوی حکومەتی وعشائرەکان بوبی

غلطی ملا مصطفی لەایرانا

لەپاش ئەوەی کەحکومەتی قاضی محمد سقوطی کرد حق نەبو ملا مصطفی بەو دەرەجەیە لەحدودەکانی عراق دوریکەویتەوە. و لەناوچەی ئەو هەمو عشائرانەدا خوی اسیر بکات. حق وابو بەدریژایی عشائری منگور وپیران خوی بەحدودی عراقەوە ملاس بکات. ولکی جنگ بهاویتە ناو عشائری سویسنی- کلوی- گەورك-و ناوچەی سابلاغ-و تاقمیکیتر لەشکلی چتە بو اشغالاتی ریگا ومراکزەکانی ایران بنیریتە ناوچەکانی سقز وبوکان وساینقلا وتیکان تپە-و میاندوواو. لەهەموو لایکەوە استحکامات وخگی سوق الجیشی دوژمن تهدید بکات. لەووختەدا ئەو خطەیەی زور بەأسانی بو بەانجام ئەگەیشت چونکە بەاعدام کرانی ١٩ أغای کورد. دانیشتوانی کوردی ایران گوناهبار وبی گوناه چون یك دغدغەیان نیشتبو سەر. ولەخویان متردد بوبون ومطلقاً امنیت یان بەحکومەتی ایران نەمابو.

ئەو عشائرانە پشیمان بوبونەوە زور مائلی حرەکات وأژاوەبون. اگر لەو وختەدا پنجەیکی بەقوەت ببوایە بو اعادەی حرەکات لەایرانا کەم کەس ئەمایەوە کەلەوهەلەدا اشتراك بەحرەکاتی ملا مصطفی نکات باخصوص کەحزبی جەوان لەو وختەدا زور أمادەبو بو حرەکات. منتسبینی ئەو حزبە زور لەخویان اترسان اگر حرەکاتیك لەو ناوچەیەدا دەست پیکرابایە بالعموم نفراتی ئەو حزبە اشتراك یان بعملیاتی جنگ وشقاوەت ئەکرد. ولەو وختەشا دعایکی هاتنەوەی روس هەبو بو ایران. عشائرەکان اکپریان هەرمحتاجی توزی تنویر وتشجیع بون بو اشتراکیان بەوحرەکاتە. وهیچ نبوایە ملا مصطفی بەهوی ئەو حرەکاتەوە استفادەی لەو پلانەی خوارەوە ئەکرد

١-ریك کەوتن لگل ایرانا بەشروط.

٢-تفاهم لگل عراقا بە انتسابی شروط.

٣-تفاهم واتصال لگل روسیا بەپی مقتضی.

بەلام داخی‌گرانم ملا مصطفی ئەو لکانەی نهاتبو بەرچاو. حسب بەنەشـارەزایەتی جیگا ومنـاخی ایـران. خـوی لـەوەلاتیکی دووردوردریژ وأوالـەی ایـران محصور کردبـو. ریگای هاتوچوی لەهەمولایکەوە لەخوی بستبو. تقریباً تهیّای شـەری خندەقـی کردبـو برامبر بەدوژمن خوی أمادە کردبو بو شەری خندەق برامبر بەحکومتیکی تیروپر ومجهّز لگل ئەوەشا اگر ملا مصطفی کوچوبار وعائلە وبرسیایەتی سەری لی‌نەشیواندایە. وا امید اکرا لەبهارا ولەرەشوخوشیدا مقازەفەیکی سیر بەایرانیـەکان نشـان بدات. بـەلام قضیـەی کوچوبـار وبی‌نـانی شـەقی لەهـەمو امـال وپیشـکەوتنیکی مـلا مصطفـی هەلدابو.

بەتأریخی ١٥/١/٣٢٦ لەدی قبار بگیانی منگورەوە نوسـراویکی پـر لـەترتیبباتی جنگ وکردنەوەی جبهەیکی دوهم بو ناو عشائری منگور وسویسـنایەتیم -نوسـی بـو مـلا مصطفـی- لەسـەر استشـارەی هینـدی لـەأغواتی منطقـەی گـەورك ومنگـور وسویسنایەتی. واکثری ئەو نقاطانەشم تیا ذکر کردبو کەلەپیشەوە بعرضم‌گیاندن. ولەو وختە ترسو محاصرەیەدا ئەو نوسـراوەم بەسـلیمی أمـوزام وە وەلی خالما- نـارد بـو منطقـەی دەشـتەبیل وتەرگـەوەر- بـەجفا وفلاکـەتیکی زور گیشـتبونە لای مـلا مصطفی. ولەوختیکی زور ناهەموارا نوسراوەکەی ئەدەنی.

لەپاش استشارە ومشاوەرەیکی لەبینی فرماندە وبرایەکانیا بەموضوعی خوارەوە وەلامی بو نارد بومەوە بەراسپاردنی پیاوەکان.

(بەأغای م م. منگوری) بلین

نوسـراوەکەی لـەوەختیکا وەرگـیرا کـەپینج نفـر لەبرایـە شـهیدەکانی بـارزانیم لەاشکەوتیکا بەدیارمەوە راکشـابو. بـو کردنـەوەی جبهـەیك لـەو نـاوەدا امکـان نـابی. چونکە ایمە بهیوای ایران نەماوین کەلکی تیا بکەی‌نەوە ایمە شەری ناموس ودەربـازبون اکەین. نەوەکو شـەری تقـدم ومـانـەوە لـەایرانا. باشـەویش لگـل رفیقـەکانی کنارەگـیری بکات خوا کەس وکو ایمە دوچاری فلاکـەت نـەکا. البتـە هلگری نوسـراوەکەش باسـی سـەرگەردانی عیلـی بـارزانیت بـو ئـەکا کـە لـە چـە مرحلـەیکی خطـردان. سـلاوی هـەمولایك مـان بـەأغایان رابگەینـە. هـەمولایکتان بـەخوا اسپیرین. داوای چاکمـان لەیزدان بو بکەن.

مصطفى بارزانى

له اشكەوتى ترگەورا

جا نوسراوبەرەكان بە ١٢رۆژ وشەو گيشتنەوە لاى مـن. تعريفى مشاهداتەكەيان لەناو ئەو عيله هەزارە ئەوەبو. كە ملا مصطفى هميشه لەخوا ئەپارايەوە بو٩فردە أرد كەبيكا بەنان وبەسەر لشكر وعيلەكەيا دابەشى بكات. جەميك بەتيرى بيخون ئەمجا بمرن. لەوەسيرتر ئەوەبو كەنامە بەرەكان گيرايانەوە. لگل ملا مصطفى لەاشكەوتابوين كەپينج نفرى شهيدكراويان لەبارزانيەكان هينايەوە بو اشكەوت. تحريانكردن تنها يكيكيان تقريبى ٢٠ غرام ووردە نانى پى‌بو لەناو كلكى فقيانەكەيا بو تنگانە قايمى كردبو. امجا نامە هلگرەكان كەئەمەيان چاوپى‌ئەكەوى بەپلە داواى ورامى نوسراوەكە ئەكەن وئەگەرينەوە.

جابەو پى‌يە ئەو لشكر وعيلاتى بارزانە واردى عراق بونەوە. شيخ احمد وشيخ صديق وشيخ بابو وشيخ سليمان وحما أغاى ميرگەسور وكاك ماممند ومحمدى اميرخان ناوان كەزور مطلوبى حكومەتى عراق بون لگل عزت عزيز وخيرالله ومحمد محمود ومحمد عبدالله ونورى احمد طه **تسليمى نفس ئەكەن بەحكومەتى عراق. و**مصطفى **خوشناويش لەمخفرى حاجى أومران لەلاين پوليسى عراقەوە لگل دونفرى جندى فرارى اگيريت.**

قسمى سەركومارەكانى بارزانى لگل هيندى پياوى ناسراويانا فرىدرانە بندىخانەكانى موصل. هولير. ومعقل بصرا. وقرارى حكمى اعداميان كەدرحق صادر بوبو تأجيل كرا بو وختيكى غير معين. وزور كەرت بو برەلاكردنى اسيرانى بارزانى لەمجلسى پرلمانا كاك زياد أغاى كويى- داواى لەحكومت كردوە. وقسمى منتسبين تحرر وپارتيش بەچند تكرار وندا ونوسين داواى بربونى برا بارزانيەكانيان كردوە بەلام لەرغمى ئەو هەمو طلب **داواكاريە حكومتى عراق هەتا ايستا ئەو بيچارە بنديانەى بەرەلا نكردوە. بەلام بو عوائلى بارزانى لەمنطقەى بارزانا هندى ترتيباتى خوراكو پوشاكو تەرزى زراعەت وتعاونى حاصلخيزى كردون. ئەوانەى كەتبعيد وئەخراونەتە معقل تا اندازەيك بەوسائلى ژيان كومگيان پى‌كراوە. وهيندى نفراتى** سلطه **وبى ژنوماليشيان لەبارزان دورخستوتەوە وبەسەر لوايەكانا دابەشيان كردوون. بەلام لە**

۱۹۵۰دا متصرفی سلیمانی لەگەڵ أغاو میرزا توفیقو شیخ قادرو بابەعلی حفیدی داوا کرد کە ۱۵۰ نفریکی بارزانی لەو بارزانیە بی ژنو مالانە بی‌نی‌تە لوای سلیمانی بو اشتغالیا بەاموری کسابەتو کشتوکاڵ لەسەر حسابی خویان بەشەرتی ئەو أغایانە مسئول بن لەسەرپەرشتی‌و فرارنکردنیان. بەلام أغایانی ناوبراو دەستەبەری سەرپەرشتی‌و محافظەیان نەبونو حکومەتیش بلاقیدو شەرت ئەو بارزانیانەی نەهینایە سلیمانی. وبو ظابطو جندیە فراریەکانی عراقی دیوانی عسکری تشکیل کرا. أغایانی مصطفی خوشناوو عزت عزیزو حفظاللە محمد محمودیان لەو محکمەی عسکریەدا لەتناف دا لەسەر اسراری صالح جبری رئیس الوزرا. نوری أحمد طە محکوم کرا بە ۱۵ سال زندانی. وجلالی امین بگیش لە حکومەتی تارانەوە لە ۱۹۵۰دا لگەل چند اسیریکی‌تری عراقیدا. لگەل چند اسیریکی ایرانی کە لەعراق گیرابون. بەتأمیناتی حیات لگەل عراقا ألوگوریان پی‌کرا. وبەقانونی استردادی مجرمین جلالی امین بگ وعبدالقادری معلم هاتنەوە عراق. جلالی امین بگ لپاش چند مضابط وتشبساتیك بەوصی عراق وبەرئیس الوزا ومقاماتی بەرزی عراق. حکمی جلال بگ هینرایە سەر (۵) سال.و محمد عبداللەش کەعریفی فراری بو محکوم کرا بە ۲۰ سال وعارف اسماعیل ناویش بە(۳) سال.

بکر کریمی حویضی- بواسطەی خزمایەتی کەلگەل کاك زیاد أغای کویی‌دا هەی‌بو هەرلەوادی فرارا مایەوە. لەمنطقەی کویی لەدی (شیواشان) محافظە وشیەرایەوە. وهەمزە عبداللەش لە ۹۵۰ دا لەسابونکرانی سلیمانی لەلاین کریمی صوفی صالح-ناوی پولیسی سریەوە گیرا. لەپاش افراجبونی لە اتهامەکانی سیاسی. اسقاطی جنسیتی لی‌کرا ودەرکرا بو خارجی عراقو لەتورکیا گەراوە دەستی دایەوە تشکیل حزبی بەرەی پیشکەوتنی پارتی کوردی عراق ومیرحاج وأورحمان طیب لگەل ملا مصطفی‌دا چون بو روسیاو باقی عسکرە فراریەکانی تریش هەریکەیان بەحکمی مختلف محکوم کران.

حرەکەتی ملا مصطفی بو روسیا

لەدوای تسلیم بونی عیلی بارزانی بەعراق وروت کردنەوەیان لەهەمو اسلحەیك. ملا مصطفی لگەل حکومەتی عراق کەوتە مخابراتەوە کەمباشرتاً عفو بکری

ولەناوچەی بارزانا دابنیشی. بەلام حکومەتی عراق بلاقید وشەرت بو تسلیم بونی ملا مصطفی موافق بو. اجا لەپاش یأس بونی لەعطفی حکومەتی عراق. و رزگاربون وبیخەم بونی لەکوچوبار ومالومنال بە٥٠٠ نفریکی سلطەی بارزانی وغوارەی عراقی وایرانی لە ٦ مانگی خرداد ٣٢٦ بنا لەسەر جرەیانیکی اعتمادی کەلەبینی ملا مصطفی وروسیا وقوعی کردبو. ملا مصطفی بەو لشکرەوە بەرەو روسیا کەوتە حرەکەت. بەتأریخ ٢١ خردادی ٣٢٦ مسافەی ٣٢٥ کیلومتری بەشەرەوە برێی بەبی هیچ گونە تلفیاتیك لەقەراغونە-وە لەچەمی أراس پەرینەوەو داخلی ارأضی روسیا بون وروسەکان بەاکمالی احتراماتەوە لەمەرزی أراسەوە ملا مصطفی ونفراتەکانیان ورگرتن وداخلی (سدّی پولایینی) روسیایان کردن.

ملا مصطفی زور بەقارەمانانە وپالەوانانە خوی گیاندە روسیا بەراستی هەر برێینی ئەو مسافە دورودریژەیەی اپباتی ئەکا کە بەاوەل نشتمانپەرست وفداکاری کورد ئەناسرا لەوکاتەدا بو ئەوەی کە بەکیوەکانی أراراتا زوتر خوی بگەینیتە روسیا. بەو ٥٠٠ نفرە مسلحەیەوە مەرزی تورکی دڕی خوی گیاندە ناو کوردەکانی تورکیاوە. بەلام تورکە خوین خورەکان لەسەر تشبساتی ایرانیەکان مەرزی تورکیان پرکرد بو لەلشکر. بەهلمەتیکی زور سخت تورکەکان ملا مصطفی‌یان دەپەراندەوە بو ناو خاکی ایران.

حکومەتی ایران بەترتیباتی خوارەوە رێی بازەکانی ملا مصطفی‌یان تەنی‌بو وبەو هەمو لشکر وتجهیزات وتوپ وطیارەوە تعقیبیان اکرد.

١-لەماکو- دو گوردانی پیادە ویك دەستە لەتوپ تقینەرەکان لگەل دو توپی ٧٥ ملیمتری ویك گوردانی سوارە ودو عرابەی جنگی ویك دەستەی تلسز.

٢-لەسیەچشمە-کانیەرەش-گوردانیك پیادە ویك دەستە توپخانەی ٧٥ ملیمتری ودو عرابەی جنگی لگەل یك تلسزا.

٣-لەقرەضیاءالدین- گوردانیك پیادە.

٤-لە خوی- گوردانیك پیادە.

٥-لە قطور گوردانیك پیادە.

٦-لەبینی خوی وقطوردا یك گوردان پیادە ویك دەستە خمپارەانداز یکدەستە توپخانەی ٧٥ ملیمتری ویك فوج سوارە.

٧-لەشاهپور- یك گوردان پیادە ویك گوردان سوارە.

٨-له تەرگەوەر- دو گوردان پیادە یك دەستە.توپ ودو تانك ویـك گـوردان سـوارە ودستگاهیکی تلسز.

٩- نغدە یك گوردان سوارە ویك دستگاهی تلسز.

١٠-رضائیـە یـك گوردان پیـادە یـك دەسـتە توپخانـەی ١٠٥ ملیمـتری بلنـدی ماتوری لگل ٦ طیارەدا.

١١- لەتەوریزەوە یك گوردان پیادە ودو تلسز بو تقویەی ئەو قطعاتی جنگاوەرانە هاتبو دەرەوە.

جالشـکری حکومـەتی ایـران کەلـەو وختـەدا تعقیبـی مـلا مصطفـی ولشـکری بارزانی ئـەکرد لەسفری چونـە روسـیایانا. بەوپی‌یـە ریگـا وبازگـەکانیان قـایم کردبـو وموجودی ئەو لشکرەش نزیکی اکردەوە بە ٨ هـەزار نـەفر وپینـج دەسـتەی تـوپ و١٢ دبابـەی جنگـی و(٥) دەسـتەی خمپـارەانداز و٦ طیـارە لگـل ئـەو هـەمو تعقیبـات واهمیتی وسائطی جنگی ایرانیەکان. پالەوانانی بارزانی خطـی کارزاریسان هـەر دڕی وخویان گیاندە روسیا؟ لەسەر ئەو موضوعە سەرلشکر و فرماندەکانی ئەو حرەکاتەی ایرانیەکان هەمویان لەجیش اخراج وبعضاً محکوم کران. چونکە وا قنـاعت پیـدا کـرا کە بە رەشوتی روسـەکان بارزانیـەکان دەربـاز بوبـن. جابەراسـتی انسـان لـە سرّە ناگـا کەبوچی هـەر لـە ئەوەلـەوە روسـەکان مـلا مصطفی‌یـان بـەمالو منالـەوە نـەبرد بـو روسیا. خو لەو وختەدا زور بەأسانی روسەکان ئەیانی توانـی ئـەو عیلاتـی بارزانیـە بـو روسیا بخنە حرەکەت وچون بـو کـە لەکـەرەتی دوهـەما مـلا مصطفی‌یـان لـەحدودی عـراقەوە خستەوە سەر رەتی چونە روسیا.

وادەرئەکەوی کەسیاسـەتی ئەو وختەی روسەکان موافق نـەبوبی کەبارزانیـەکان برنـە روسیا ومناسبەتی اخیریان لگـل ایرانیـەکان تیـك چوبـی وقضیـەی رفضـی لایحـەی نەوتەکەیان لی‌رەوشەن بوبی. اجا بو تهدید وتخویفی ایرانیەکان بو ملا مصطفی ناچار بوبنەوە.

جابەهەر نوعی کە ئەو نقاطانـە تفسـیر بکـەین. نـاتوانین بلـین کـە روسـیش وەکـو دەولەتی انگلیس وامریکا مستعمر نیە ورۆحی استعمار وسیاسەت بلاوناکاتەوە گالتە پی‌کردنی ئەو تشـکیلاتی کوردوسـتانەی بەتـەواوی اسپـاتی استعماری وسیاسـەتەکەی کرد. ولگـل ئـەو حالەشـدا مـلا مصطفـی دوچـاری جیگـایك بـووە کەبـەهیچ تـەرزی

حقائقی وضعی امروی لەایە معلوم نەبی. وهەراشاعە وباسیکی کە بەدەم خلکەوە هەتا ئەو تأریخە درحق بەملا مصطفی ئەگوتری بەاعتقادی من شتیکە خیالی وهەلبست. مصیری ملا مصطفی مربوطی حرەکاتیکی عالمی‌یە. مقدّەراتی ملا مصطفی بەدەوریکی زور سیاسی‌وە بستراوە. بەاعتقادی من ئەبی روس شەریکات وشەرقی بکەویتە دەست اجا ملا مصطفی پی‌بنی‌تەوە ناو کوردوستان بەمرکز وموقفیکی غیرە معلوم. جا روس شەر اکات یا نای کات. سەرئەکەوی یا ناکەوی ئەمانە هەموی لەپەردەی غیبا ماونەتەوە وتکهنات برامبر بەنتیجەی ئەو بەسەرهاتانە شتیکە بی پیزو غیرە معتبر. لەگەل ئەو هەمو حالانەشدا. ملا مصطفی تنها مقدّەساتیکی شخصی تأریخی چنگ کەوتووە. باوەرناکری هەتا نهایەت تصادفی دەوریکی کە بکاتەوە کەبەشخصیتی زعامتیەوە لەناو کوردوستانا بەرچاو بکەویتەوە. موقفی ملا مصطفی بستراوە یا بەنجاح وسەرکەوتنی روس. ویابەهوی تطوّریکی سیاسی بتوانی کە لەروسیا دوربکەویتەوە ولەلاین حکومتی عراقیشەوە ببخشری. ویاخاریقەی طبیعەت کوردوستانیکی أزاد دروست بکات وبەشکلی عاملیکی موءید ملا مصطفی وربگریتەوە ولەناو ئەم سدّی پولایە-دەربازی بکات. چە بەانقلابیکی عراقی وەچە بەروداویکی سیاسی روس.

فصلی (٨)

شهیدکرانی قاضی محمد وأوالّەکانی

قاضی محمد کوری قاضی علی- بو لەفامیلیکی ناوداری سابلاغ. قضاواتی سابلاغیان لەقدیمەوە بە ارث بو بەجی مابو. ئەو فامیلە لەریگای خوشی وأسایشی ملتی سابلاغا زور جفایان دیبو. هەتا لەدەوری اسماعیل أغای سمکودا- لەسەر میداننەدانی تالان کردنی سابلاغ (قاضی علی) لەلاین اسماعیل خانەوە زور دوچاری کیشمە کیش بو بو. فامیلی قاضی محمد لەنفسی سابلاغیدا ٢٠ نفریک ئەبن. بەلام بەرجستەترینی ئەو عائلەیە قاضی محمد بوو وصدری قاضی برای وحمە حسین خان وحمەرحیم‌خانی برازای ئەوانیش لەدرەجەی دوهەما هلکەوتو وأرشدی ئەو عائلەیە بون. قاضی محمد زور حەزی بەژیانی تمدن ونهضەتی عصری ئەکرد. لەپیش

هاتنی روسەکانیش بو ایران. قاضی محمد لەنفسی سابلاغ ءاطرافیا تشکیلاتی احزاب وجمعیەتی بوبو. بەلام زیاتر لەتیك چونی استبدادی ایران توانی کەخوی أشکرا بکات.

قاضی محمد شخصیك بو سادە وبی أرایش. حەزی بەهیندی عظمتو خونشاندان نەئەکرد. هەروەکو دەوری قاضیەتەکەی پالتاویکی هاودامانی لەگەل دەرپی‌یکی سپی وکراسیکی بی فقیانە وسوخمەیکی دوگمەداری ملایانە ومیزەریکی سادە وکەوایکی خاکی شاقەل شوری لەبەر ئەکرد. وهیندی جار پاپاغیکی کولکنی- لەسەرئەنا. پیاویکی بالابەرزی دەموچاو أمالّ سپی کەلانە. روخوش ودەم بەپی‌کەنین بو. بە وضعیتی پیشەوایی هیچ خوی لی‌نەگوڕا بو.

صدری قاضی برای قاضی محمد بو. زور خویندەوار ودوراندیش بو. حەزی بە أژاوە وئەو حرەکاتە نەاکرد. ئەو لەقاضی محمد باشتر تقدیری موقفی سیاسیانەی ئەکرد. لەدەورەی ١٤هەمی مجلسی پرلەمانی ایرانا هەتا نهایەتی ژیان نائبی سابلاغ بو زیاتر لەوحرەکاتەدا هەر لەتاران دائەنیشت. هەتا ٢٠ روژ پیش انقلاب هەرلگل حکومەتی مرکزی خەریکی اتصال وریکەوتنی بینی حکومەت وقاضی محمد بو. وبیریکی دوراندیشی بی‌تینی گرتبو بەرنظر. لای وابو لەروژیکا روسەکان ئەو تشکیلاتە تیك ئەدەنەوە وئەویش اتوانی قاضی محمد ومسببینی ئەو حرەکاتە لەورتەی فلاکەت بپاریزی. جابو ئەو جهتە هیمیشە اختلاطی شا وهیئتی کاربەدەستانی ایرانی اکرد ولگل حکومەتی مرکزیدا اتفاقیکی نهینی بو ئەو موضوعە هینابو وجودەوە. بەلام قاضی محمد لەفرحەتا فرصەت وقیمەتی ئەو قراردادەیەی نهیشتبو. وختیك قاضی محمد بو تنفیذی ئەو قراردادەیەی بینی شا وصدری قاضی پشیمان بوبووە کەکار لەکارترازا بو. شەقی سیاسەت وروژ هەمو أمالیکی قاضی محمدی تارومار کردبو.

هەرچندە لەپیش ورودی قشونی ایران بەسابلاغ صدری قاضی لەتەوریزەوە بەسواری طیارەی ایرانیەکان چو بو تاران بو تطبیقی بنودی ئەو قراردادەیەی کەلگل شا وقوام السلطنەدا بستبوی بو محافظەی هەمو حقوقیکی قاضی محمد واتباعی. بەلام ئەو چونە تارانەی بوبو بەسببی تیاچون وشهیدکرانی خوی وقاضی محمدی برای وحمە حسین‌خانی برازای.

اگر صدری قاضی بەهیوای ئەو قراراداده‌یە دەستی قاضی محمدی نەبستبایە ممکن بو قاضی محمد ریگایکی تری هەلبژارتایە. وأوا بلاقید وشەرت تسلیم نەبوایە. بەلام تفنّنی صدری قاضی بویسببی ئەوەی کە قاضی محمد بلاقید وشەرت خوی بخاتەوە باوەشی ایرانیەکانەوە.

حمە حسین‌خان-پیاویکی سور وسپی چوارشانە وهیکل بو. پیاویکی أزا وبرّیار دروست بو. هەتانهایەت حەزی بەریك کەوتنی ایرانیەکان نەاکرد همیشە ووتەی ایرانیەکانی بەدرو وتفرە ئەزانی. حمە حسین‌خان برازای قاضی محمد بو برازایکی زور گوی‌دیر وبەمشور بو. لەفرمانی حکومەتی قاضی محمد ئەوّەل عامل واندامیکی حسّاس وفعّال بو. لگەل روسەکان زوراتصال وارتباطی باشی هەبو. روسەکان بو هیندی اموری جنگی ئەویان بەپیشکەوتو دانا بو. فعلاً لەملك واساساتیشا لە قاضی محمد دەولەمندتربو.

حمە رحیم‌خان- برای حمە حسین خان بو. ئەو علاقەیکی چندانی لەو وختەدا بەسەر سیاسەتەوە نەبو. جنبەی زراعەت وسەرپەرشتی دیهاتەکانی گرتبو. بلام لەپیش تیکچونی سابلاغ بەناوی تحصیلی أدابی روسی. لەسەر حسابی حکومەتی روس چو بو روسیا. ولە اعادەی تشکیلاتی ایران نەگەرایەوە بو سابلاغ ولەسەر اذاعەی سرّی قوقازی روسیا بەزمانی کوردی هەتا امرو مشغولی بەانجام گیاندنی فرمانی دعایە واخبارات بلاوکردنەوەیە. وئەو شخصەی کەهەمو روژیك لەمحطەی سرّی أزربایجانی قەوقاز بەزمانی کوردی جنیومان بو بەحەمرضای گور بەگور باب ادا وهەمو روژی جاریك گوی‌مان لی‌ئەبی. ئەوا ئەو حمە رحیم خانە برا کوژراو ومامە کوژراوەیە. کەگرّی درون وحسّی انتقام هەر اوندەی دەسلات داوەتی کەبەجنیودان وقصەی ناهموار تسکینی دلە زامدارەکەی خوی بکات.

قاضی محمد لە ١٣٢٠دا سەرکردەی ئەو هیئتە بو کەبەنمایندەی کورد چون بو باتکویا- هەر لەو سفرەدا امتحانی لیاقەتی خوی بۆ روسەکاندا. خلافی انتظاری أوالّەکانی هەر لەو سفرەدا چند چاوپیکەوتنیکی نهینی پیاوە سیاسی وبەرجستەکانی روسیای کرد. وهەرلەو سفرەدا تعهداتیکی شخصی دابە روسەکان. هەروا بەرە بەرە بەتفاهم لەروسەکان نزیك بووە. وعبدالله اوف-ناو کەمەنلیکی سیاسی روس بو. بو امتحانی قاضی محمد ومراقبە ودەبرخی احوالی نیرەرایە سابلاغ. نقەتی قاضی محمد

لـه نظـر روسـەکانا گیشـتە مرحلـەیك مالەکـەی وەکـو- باشـگای افسـرانی- روسـی لی‌هاتبو. هەرچند ناتوانین صورەتـی ئـەو وثائقانـە وەربگریـن کەلـەبینی قـاضـی محمد وروسەکانا رەدو بەدەل کراوە. بەلام اتـوانم بلیـم هـەتا نهایـەت قـاضـی محمـد هنگـاو بەهنگاو بەاشارەتی شفەوی روسەکان جولاوەتەوە.

چونکە قاضـی محمد بەپشتیوانی روسەکان پـەلاماری ئـەو حرەکـات وتشـکیلاتەی دابو نـەوەکو بەپشـتیوانی عشـائر وکوردەکـان. جالەبەرئـەوە هـەتا نهایـەت لـەپروگرام ومصلحەتی روسەکان دەرنچـووە. چونکـە روسـەکان زور بـەووردی لەترسـی سیاسـەتی انگلیس ئەجولانەوە. هەتا مستر ایـدن وزیـری خارجـەی انگلیـس لەمجلسـی پەرلـەمانا بەتأریخ ۱۰/۱۰/۹۵۲ بیانی کردووە کەحکومەتی انگلیس وامریکـا نیـان هیشـتوە روس وأزربایجان مربوطـی خوی بکات. کەچی امرو ایران خیانەتیان لگلا ئەکات ئـەو موضوعـە لەروژنامـەی اهالی ۱۶/۱۰/۹۵۲ چاپ کراوە. والاّ زور شتی واهەبووە کـە قاضـی محمد دەرکی کردوە. کەبو ئەو ناوچەیە بعمـل نـایی وکرانـی بـاش نیـە. ومجبـوراً کردوشیەتی.

قاضـی محمد اگر دارای رئی وافکاراتی مطلقی خوی ببوایـە. بـاوەر نـەاکرا هـەروا بەأسانی وسادەی تسلیم ببی‌تـەوە. ئـەو هـەمو اسـلحە وچکانـە بدانـەوە بـەایران. و ئـەو عشائرانە لەخوی برنجینی. وروسەکانیش هەر ئـەوندە مقتضـای سیاسـەتیان هینـابوی کەبەوپی‌یە تشکیلات بو قاضـی محمد بکەن وبەو پی‌یەش بەکوشتی بدەن.

ئەمە قاعدەیکی سیاسی عالـەمی استعمارچی وسیاسەت بازانەیە. روژیك بەملاین مصروفات شتیك دروست ئەکـەن. لەروژیکیشـا بەیـەك دەنکـە شـخارتەی ای‌سـوتی‌نن. سیاسـەتی استـعمار ئەوەیـە کـە بـو لـەناوبردنی سیطرەتی قیصـری حکمـداری روس انگلیـس کومـەگ بـەلینن-و شـیوعی راوەسـتا وبـەانواع تعـاون انگلیـس لـەنینی- لەسویسرەوە بردەوە بو ناو روس حسب بەاعترافی چرچل لەملاقاتی ستالین-لەموسـکو بەتأریخ ۱۲ أغستوسی ۹٤۲. کەچی لەپاش مدّەتیکی زور زو المانی لەترسـی شـیوعی هینایەوە وجود لە ۹۳۲دا. اجا بو لەناوبردنی المانیا لە ۹۳۹دا هەتامایسی ۹٤۵ روژی ۱٤ ملیون مصارفاتی جنگی انگلیس بـو کـەچی امـرو ئـەوەندەی کـەمصرف ئـەکات بەشـەرتی المانیـای بـو زنـدو ببیتـەوە. ئـەو روسـەی بولـەناو بـەری کەلـە ۹۱۷دا خـوی معاونەتکەری دروست کردنی بووە.

سیاسەت ئەوەیە. کەامریکا بەملاین مصارفات بومبایکی أتوم دروست اکات. و بەیك بومبا شاریکی ١٠٠ هەزار کەسی لەناوئەبا. ومکروبی نەخوشی دروست اکات وبلاوی اکاتەوە کەبەملاین بەشەری پی لەناوبەری وهەرای کوریا تنها بو أزموودەی پیلانی جنگی مستقبلی روس دائەنی کەهەتا ایستا بەملاین خوینی تیا رشتوە. و لەعینی وختیشا لەسەر کوژرانی قشەیکی بلغاریا(مسیسنی ناو) هەزاران احتجاج ودعایەی بی‌وجدانی بو روسیا اکات ولەعینی وختا لیژنەی (أنیسکو) بو پرسینەوەی حقوقی بەشەری دروست اکات. وحقوقی فردی ومجتمعی پی داوا ئەکات.

سیاسەت ئەوەیە کەروسیا ئەو کوردە هەژارانەی لەحکومەتی ایران هەلگیرایەوە لەدوایشا بەوعدی قراردادەیکی نەوتی دروی ایرانیەکان. ئەو ملتە هەژارەی تسلیم بەایران کردەوە بەهەزاران خانەوادەی کوردی دوچاری کوشتن وتالان وسوتان وسەرگەردانی کرد.

غلطەکانی قاضی محمد لەتسلیم بونیا

قاضی محمد واحالی بوبو کەئەو تشکیلاتی ایرانیانە وختیە تنها بو ئەوەیە کەانتخاباتی ایران لە نظر حکومەتانی جهان ثابت ببی کە بەکمالی أزادی وحریەت کراوە. وهیچ گونە فشاریك وبی تشکیلاتیکی مەرزی تیا نهاتوتەوە وجود. بو ئەوەی کە بەاکثریەت قراردادەی نەوتیان بو روس تصدیق کرد. ملتانی خارجی نتوانن بلین ئەو انتخاباتە انتخاباتیکی قانونی نەبووە وئەو مجلسەش شەرعی نیە. و ئەو تصدیقی لائیحەی نەوتەش موافقی رغبەتی شعب نەبووە.

اعتقادی وابو انجمنی ایالەتی چە بو کوردو چە بو أزربایجانیەکان هەتا نهایەت ئەمینی‌تەوە ودەستی لی‌نادری. چونکە روسەکان لەایرانا داوای نەوت ونفوذ ومرکزیکی سیاسی وتشکیلاتیکی گەورە ئەبن.

بەهوی ئەم اخفالاتی فکریە زور فرصەتی محلّی لەناودا. ئەگەر لەهەوەلەوە بەودەرزی‌یە- (مورافینی) مەستی‌یان لەدەماخ نەدابایە. ئەی توانی ئەو عملیاتانەی خوارەوە بی‌نی‌تە وجود وبەتەواوی لەنظر ملتانی خارجەدا اثباتی بکات کەکورد بو حریت وأزادی خوی لەمیدان راوەستاوە. وەبەپشتیوانی هیچ قومیك داوای ازادی وسەربەخویەتی خوی ناکا. تنها شجاعەت وتمدّنی ملّی کوردی خستوتە سەر ئەو بارەی

کەهەتا أخر تنوکی خوینی لەمیدانی مبارەزەی قومیو استردادی حقی غصبکراوی خوی رابەوستی ودفاع لەحریەت وسەربەخویەتی خوی ئەکا. وبو اثباتی ئەو فکرە ئەی توانی ئەو نقطانەی خوارەوە بگریتە بەرچاو وفعلاً بەانجامیان بگەینی.

١-حقوانەبو جبهەی سقز چول بکات. ولەرغمی تسلیم بونی تەوریز حقوابو قاضی محمد پەلاماری سقزی دابایە. چونکە لەو وختەدا لشکری ناوشاری سقز بو گرەفیساینقلا وتیکان تەپە- حرەکەتی پی درابو سقز بەچولی مابووە وزور بەسهلی سقزی بو اگیرا. وبەگیرانی سقز وبانە وسردەشت هەمو نخشەیکی ایرانیەکان ئەگورا.

٢-لەعینی وختا ئەیتوانی بەچاوپوشی لە ١٠٠ نفر کوشتار سەردەشت بگری چونکە هیزی دیمکرات لەدەورەی سەردەشتا مستعدبون بو هلمەتیکی أوا وهیچ کوشتاریان بلاوە مطلب نەبو. ویانە هەربەمحاصرەی مابانەوە هەتا روژی کە بەطبیعەت تسلیم ئەبون.

٣-اکثری عشائرەکان ئەو روژە لەسابلاغ بون لەترسی گوناهباری وسوئی پاشەروژی ایرانیەکان أمادە وچاوەری امری قاضی محمد بون بو اشتراکیان بەجبهە ولشکرکەشی. من شخصاً لەو وختەدا لەناو عشائرەکانا بوم رام اعتقاد اکرد کەبەتفاهمیکی زورکەم تەواوی مخالفەکانی قاضی محمد ئەهاتنەوە جبهە وبرامبر بەحکومەتی ایران رائەوستان.

قاضی محمد لەو وختەدا بەهیزی خوی وعشائرەکان ایتوانی (٥٠) هەزار نفریکی مسلح جمع أوری بکات وجبهەی میاندوواو ورضائیە وماکو وهوشار وسنەیان پی تحکیم وبەربەست بکات.

ولەوختەشا فیشك ورەشاش وتوپی ضدی تانك وطیارە وخواردەمنیکی زوریان هەبو. وچوار طوپی ساز وریکیشیان لەأزربایجانیەکانەوە چنگ کەوتبو و١٦ ماشینی باری وسواریشیان هەبو. قاضی محمد بو بەرهەم هینانی ئەو فکرە زور بەباشی سەرئەکەوت. واستفادەی لەونخشانەی خوارەوە ئەکرد.

١-دەولەتی ایران ناچاری ئەوە ئەبو کە بەقید وشەرتیکی شرافەتمندانە لگلیا ریك بکەوی. حریەت وامتیازی مهاباد بەپاریزراوی بمینیتەوە.

٢-اگر قاضی محمد اقدامی لەسەر بریەرەکانی ایرانیەکان بگرتایە. لشکر وگوناهبارەکانی أزربایجانی هەمویان بەتجهیزاتی جنگیەوە التحاقیان بەلشکری

قاضی محمد ئەکرد وتسلیمی نفسیان بەایران نەئەکردەوە. هەتا ٢٣ افسری أزربایجان لەتەوریزەوە بەفراری هاتبون بو سابلاغ. لایان وابو قاضی محمد تسلیم نابی وشەر ئەکات. بلام متأسفانە لەمیاندوواوا گیرابون چونکە غفلتاً کەوتبونە ناو اوردوگای حکومەتی ایران ولەوختی خویا باسی اعدام کرانەکانیان ئەکەین.

٣-حزبی جەوانانی أزربایجان وکوردوستان بلا استثناء لەبەر سوابقی ناشیرنی خویان ئەیان نایە کومەگی قاضی محمد.

٤-زور ممکن بو هەر انگلیسەکان تداخلیان بەلاوانەوەی قاضی محمد بکردایە لەوختیکا کەبویان رەوشەن بوبایە کەئەو حرەکاتە لەضدی روسە وبەپنجەی روس هەل گیڕ ووەرگیڕی پی‌ناکری. ویانە هەر روسەکان مقتضی سیاسەتیان تبدلی بکردایەوە.و بیانەوە بەموەیدی ئەو حرەکاتە. چونکە روسەکان لەمدەیکی زور زودا سیاسەتەکەیان تبدلی تی‌کەوت لە ١/فروردینی ٣٢٦ موافق نەبون کەعیلی بارزانی بچیتە ناو روسەکانەوە. کەچی لە ٦خردادی ٣٢٦ کەهەموی فرقەکەی دومانگ اگریتەوە. ملا مصطفی‌یان لەحدودی عراقەوە گیاندەوە بو ناو روسیا.

مادام شکلی جهان ونخشەی استراتیژی بەتوزی تبدّلی وضعیت قابلی گوران وتیك‌چونە. وامرو روژیکە بەتفنگیکی غلط. سیاسەتی عالمیك وقفە اکا ویاخوی کوئەکاتەوە. جابەو مناسبەتەوە حقوانەبو قاضی محمد هەروا جبانانە خوی تەسلیم بکات وقابلیتیکی أوا نشان ندا کەانسان بتوانی بلی کورد لەهەموو روژیکا اتوانی دفاع لەحقی خوی بکا.وحرەکاتەکەی قاضی محمد لەپاش دەوریکی ترا ببی بەنمونەی مثال بو پیشکەوتویی کورد لەمیدانی جنگ وکارزاریدا.

من شخصاً روژی ١٩ أزەری ١٣٢٦ ملاقاتی قاضی محمدم کرد. بەعینی وضعیەت کەعرضی ایوەم کردوە تفصیلات وتنبهاتم بو نوسی ودامەدەست. ((چونکە ازدحام وقرەبالغەکە لەوەدانەبو کەبتوانم بەزمان پیشنهادەکانم بەانجام بگەینم)) قاضی محمد وورد وورد بیرەکانی منی اخویندەوە. وفرمیسکیشی بەچاوا ئەهاتە خوارەوە. هەروەکو لەوساتەدا کوژرانی خوی لی‌یقین بوبی. لپاش خویندنەوەی نوسراوەکەم هەر ئەوندەی جواب دامەوە

کاك حەمەدەمین

أزربايجانيەكان بی وەفايی‌يان لگل كردين. هەموو پيلانيكيـان لی‌تيـك دايـن، رووی سياسەت ودونيايی رەش بی. هەر روژە بەرەنگی روناكی لەكوردان ئەشاريتەوەو. ئەمەی گوتو خوی كرد بەژوری حزبەكەيا. لەپاش بينيك هاتە دەرەوە سواری اوتوموبيلەكەی بو وبەناو ئەو هەمو ازدحام وژنو منالە ليو بەبارانەی سابلاغيدا رويشتەوە بو مالەوە.

شكلی پيشكەوتنی ايرانيەكان وكشانەوەی لشكری كوردوستانی أزاد لەمهابادا

لـە ٥و٦ أزر١٣٢٥. لشـكری أزربايجـان لـەژير قيـادەی ژنـرال عظيمـی واردی منطقەی سقز بو. لـەوختيكا كەديمكراتيـەكان لەپـەراوەی گـيرانی شـارانی سـقز وبانـە وسەردەشتا بون لەمقابل شاری زنگان.

كميسونيك كەعبارت بون لەسرتيپ علـوی. وصدری قـاضی ودوكتـور مـهتاش لەتارانەوە عازمی سقزبون. تخليەی سقز وسردشت وبانـە وتيكانتەپـە-يـان بـەفرماندەی لشكری ٤ كوردوستان تيمسار همايونی ابلاغ كرد. همايونی ولامی ئەو هيئتـەی داوە كەلەتارانەوە شتيكی أوای پی‌نەگوتراوە. واگر پيشی گوترابی اطاعەی ئەو أمـرە ناكـا جنبەی عصيانی اگری برامبر بەو قرارادەيە وهەتا نهايەت لگل لشـكرەكەيا لـەضدّی ئەو قرارە حاضری هەمو وينە اقداماتيكە.

اجا صدری قاضی گرايەوە بو سابلاغ. ولەمزگەوتی سوری سابلاغا خطبەيكی‌دا كەلشكری ايرانيەكان هەر ئەوندەيە كە لەمركزەكانا محاصرە كراون. حكومەتی مركـزی ناتوانی كومگ بو سقز وبانە وسردشت بنيری وايرانيەكانيش دروتان لگلا ئەكەن تنـها ئەتان خافلينن. جالەوە سەرم سورئەمينی كەصدری قاضی لەهـەموو دەوريكـا لگـل ايرانيەكان متفق بو وهەميشە مـاتلی روحيكی مسـالمت وبرايـەتی بـو لـەبينی ايـران وكوردەكانا. لەوأخرەدا بەچە سياسەتيك ويا لەچە تعصّبيكەوە ئـەو خطبـە خطيرەی لەضدی ايرانيەكان دا وجنبەی مخالفتی لگل ايرانيەكان بست. وأيـا كەئـەوندە مـهتم بو لەوأخرەدا بەچە أماليك بەسواری طيارەی ايرانيەكان چـوە بـو تـاران وروی هـاتوە داوای تطبيقـی قراردادەكـەی لەمەوپيشـی لەايرانيـەكان بكـات. ويـاخو ئـەوە

هەرتصویریکی سیاسیانە بووە وبو چاو بستنەوەی قاضی محمد صدریان بەوناوەوە بویاغ کردبو. ولەدوایشا بەگیانیکی دکتاتوری خائنانەی بی‌بڕیاری هەرشهیدیان کرد.

نخشەی حرەکاتی ایرانیەکان

لەروژی ١٤ أزر ٣٢٥ طیارەیکی ایران هاتە سەر (سەرا) مقری نیوی بارزانی. تنها بومبیکی بەسەراادا. بەلام خوشبختانە ئەو بومبایە هەر مریشکیکی زامار کردبو.

امجا دەولەتی ایران لەسەر ئەو نخشەی کە لەتارانەوە گیرا بو ولەخوارەوە بعرض اگیندری ولەمجلەی أرتشی ایران چاپ کرابو. وبەپی قراردادەی ئەو نخشەیە روژی ١٦ أزری ٣٢٥ ئەبوایە هلمەت برابایە سەر لشکری دیمکرات لەهەمو لایکەوە.

١-ستونیکی نظامی لە-تیکانەوە- لەژیر فرماندەی سرهنگ اشرەفیدا بروا بو میاندوواو ولەوی داخلی عملیاتی جنگی ببی.

٢-ستونیك لەسقزەوە لەژیر فرماندەی سرهنگ بیگلری بروا بو بوکان وسابلاغ

٣-ستونیك لەژیر فرماندەی سرهنگ أیروم لەبانەوە بروا بو سردشت وسابلاغ

٤-ستونی چوارەم لەژیر فرماندەی لشکری کوردوستان سرتیپ همایونی تطبیقی احتیاطی بکات.

١-امجا قاضی محمد بو ئەوەی کەئەو خگّهیە تیك بدات لەژیر فرماندەی احمدخانی فاروقیدا تاقمیك پیشمرگەی نارد بو بو (تیکان).

٢-أرامی ارمنی- فرماندەی پیشمرگەی أزربایجان ئەویش بەعدەیکەوە لەساینقلا استحکاماتی کردبو.

لەروژی ١٦أزری ٣٢٥ لەنزیك دی (ماین بلاغ) لەبینی هیزی أزربایجان وکورد ولشکری ایرانی مناوەشەیکی شەر دستی پی‌کرا.

لە١٧ مانگی أزری ٣٢٥ لەتەپولکەکانی -سورسات- قرەحصار- همزە قاسم- ترك درەی- اطرافی تیکان جنگیك کرا دە نفر سەربازی ایرانی کوژرا وپینج نفریشیان بریندار دابو.

لە ١٨ مانگی ناوبراوا لەدی - ساینجو ومنبر- شەریکی زور بەتین دەست پی‌کرا. لشکری دیمکرات بو دواوە کشانەوە. و ئەو کشانەوەیان بو بەهوی ئەوەی کەهنگی

سوارەی (٥) لروستان بچیتە هولە سووە-و ١١سعات لەهولسودا- جنگ پەرەی ساند طیارەکانی شاهنشاهی دەوروپشتی هولسوی زورباش بەردومان کرد بەلام پیش ئەوەی کەئەو دو لشکرە یقەی یکتر بەردەن وغالب ومغلوب معلوم بکری. لەگەرمەی شەرا-داخەکەم امری تسلیمبونی أزربایجان بەفرماندەی لشکری ئەو ناوچەیە (أرام) ناو تبلیغ کرا. انجا لشکری أزربایجان دەستیان لەشەر هلگرت وکشانەوە بو تەوریز.

احمدخانی فاروقی بەلشکری سابلاغیەوە وعلی‌بگی شیزادیش بەهیزی یك شەوە وفیض‌الله بگیەوە. گەرانەوە بو سابلاغ وجبهە وریگای پیشکەوتنیان بو لشکری ایران چول کرد. انجا لشکری ایران بەبی شەر داخلی شاهین دوژ- دیهانی محمود جغ-و میاندوواو بون. بەلام لەشاری میاندوواوا لەروژی ٢١ أزری ٣٢٥ (٢٠) نفری ارمنی لگل لشکری ایرانا لەکارخانەی قندا بەشەرهاتن لەپاش مدەتیك محاصرە تسلیم نفسیان بەقشونی ایرانی کرد.

ستونی سقزیش-لەروژی ٢٠ أزری ٣٢٥ بەبی شەر چونە بوکانەوە ستونی سردەشتیش- لەژیر فرماندەی سرهنگ أیرمدا بەریگای کورتەکا روژی ٢٨ أزری ٣٢٥ واردی سابلاغ بو.

لەدوای گەرانەوەی حمە رشیدخان بو عراق اول وأخری شری دیمکرات لگل حکومەتی ایرانا ئەو چند تقانەبون کە لەهەوشارا لەبینی هیزی سابلاغی وفیض‌الله بگی وأرامی ارمنی وسرهنگ اشرفیدا کرابو ایتر تقەی‌کیان ندیبوو، هەتا تیاچونی حکومەتەکەیان.

شورشیکی سەرسامی لەشاری سابلاغا

ئەو روژەی کەحکومەتی أزربایجان اعلانی تسلیم بونی بلاوکرایەوە. هەر بەبیستنی ئەو خبرە شاری سابلاغ وضعیتیکی زور ماتوملولی وەرگرت. عشائر واهالی سابلاغ هاتنە بەردەرگای حزب وراوەستان. بەروویکی زور سارد وپرغم وسەریکی زور سامدار چاوەری ئەوەیان ئەکرد أخوا قاضی محمد بەرامبر بەو موقفە چە قراریك ئەدا.

ایرانی خواهەکان دلشاد ودەم بەپی‌کەنین بون. کوردپەرستەکان رەنگ زەرد ولیو بەبار چاوەری دەستوراتی قاضی محمدیان ئەکرد . وبیریان لەدوا روژی سامداری خویان ئەکردەوە. بەلام لەهەمو کەس پەریشان تر وسەرگردان تر ملا مصطفی

بو.کەرەوشەنایی لەژیر ئەو چەرخی پانوبەرینــەدا شـك نەئـەبرد. مـلا مصطفـی زیـاتر محاولەی ئەوەی ئەکرد کە قاضـی محمد اقناع بکات کەاسـتمرار لەسـەر شـەرکردن بکـا بەوهیوایە. افسرەکانی سابلاغی وبارزانی هەمویان لەباشگای افسران ودیوانــی جنـگ کوبوبونەوە بو وەرگرتنی تعلیماتی جبهە.

أغاواتەکانی عشائریش هەمویان خویان أراستە وامادەکردبو چـاوەری دەسـتوراتی رئیسـی جمهوریتی کوردوسـتانیان اکـرد بـو اشـتراکیان بـە فرمـانی جنگـی. قـاضـی محمدیش وەکو ماسی دەرمان خواردو گیژ بوبو. ئەو موقفــە بەتاسـە تاسـاندبوی. سـەر روشـتەی منطـق وذکـای پـس پـس کردبـو گـا بەسـواری ماشـین بـە دەورە، سـابلاغا ئەسورایەوە وگاە ئەهاتەوە بو حزب ولەشوینیکا سەری ئەنایە سەر ئەژنو شدّەتی موقف و وروماتی کردبو هیندی جار لەبەردەرگای حزب پیاسەی اکرد وەچاویکی پڕ بـەگیانی ئەبڕیە ئەو هەمو ژنو منالو حشاماتە کەبەشینو گـابورّەوە هاتبونـە بـەر درگـای حـزب وچاوەری دەستوری پیشەوای مەزنی خویانیان ئەکرد أخوا بڕیاری جنگ ئەدا یا تسـلیم بون.

لەعینی وەختا خطی تلفـون واتصـالی سـابلاغ لگـل نغـدە وسـندوس ومیـاندواو وتوریز ورضائیە قطع بو وشاری سابلاغ بوبە جیگایکی منعـزلی خوینین. لەوکاتـە حەرج وسەرسامیەدا اوتوموبیلیك بەتاوهات سـائقی ماشـینەکە هەرلـەدورەوە هـاواری کرد گوتی. مزگینی لەپیشـەوای گـەورەمان بـی لشـکری بـارزان چـو نـاو شـاری سـقز وسقزیان گرت.

أی أی لەسەر ئەو مـوژدە هلبستراوە چە قیامەتیك رویدا چ شایو شاپور وهلـپرکی وچپلەریزانیك دەست پیکرا. أخ بو چند وینەگریك کەلـەو وختـەدا بەوشـادی وسـرورەوە وینەی ئەو هەمو ژنو منال ولشکرچی وفلکەی گرتبایە. بـو ئـەوەی کەببایـە رمزیکـی تأریخی کەکورد برامبر بەپیشکەوتنی قومیتی خوی چند بەتاسوواخوازە.

بـەلام داخـی گـرانم لـەدوای سـعاتیك ئـەو شـادی وخوشـیە روی کــردەوە شـیوەنو دلتنگی. ئەو روناکایەی سقز گرتنە بەتاریکی درو دەرچو. اجـا هەرلـەعینی وختـا خـبر بلاوبووە کەصـدری قاضـی بو بنای أشتی ومسالمەت چو بو تەوریز کەلـەوێوە بچـی بو تاران.

قاضی محمد لەژێرەوە بەهوی صدری قاضی خبری تسلیم بونی بەلشکری ایرانیەکان راگەیاندبو. بەلام هەرچند ئەیکرد نەئەویرا ئەو موضوعە لەبەر ملا مصطفی دەربڕێ. ئەیەویست خاوە خاوە بەوخلکە بکات هەتا لشکری ایران لەسابلاغ نزیک ئەبێتەوە. ئەوەکو ملا مصطفی وبارزانیەکان پرکیشیکی قاضی محمد واهالی سابلاغ بکەن. بەبهانەی اسلحە وفیشک وشکانی هیندی امباری زخائر وتوزیعی بەسەر بارزانیەکانا. ملا مصطفیی خافلاندبو. ولەو وختەدا چەکیکی زوریشی بەسەر رەشو ڕوتی بی کلک بلاوکردەوە. لەوختیکا کەلەسەر تفنگیک وپادە مانچەیك أغایکی رئیس العشائری ئەتوران. کەچی لەو ساتەدا ٢٠ و٣٠ تفنگی برنەوی ادا بەاشخاصی أوا کە بەکلکی هیچ وینە فرمانیك نهین.

لەوختیکا دلی حمە رشیدخانی لەسەر ١٦ تفنگە شکاوی عشائری سقز ئەهیشان (وکاغذ لەسەر قاقەزی اکردە سەر بو استردادی ئەوتفنگانە کەچی لەعینی وختا ٢٢ تفنگ و٣ صندوق فیشکی ادا بە (مینە قارمانی پیاوی حمە رشیدخان).

دلی عبداللهخانی منگوری لەسەر ٣ تفنگ اشکان. کەچی لەوروژەدا ٣٠ تفنگی ادا بەشیخ حمە امین-حقەی سەرگلوی تبعەی مامە رضای مهشور ومام عزیزی قرنیأغای مامەشی لەسەر ٣دمانچە وتماتیریك متأثر کردبو. کەچی لەوکاتەدا ١٦ تفنگ ویەك مسلسلی بەشیخ أمین اسعدی- کەس نزانی سەرشیو. و ٢٠ تفنگی بەشیخ جلالی کاکە لاوی نودییی-ئەدا کەئەو شخصانە نەیان ئەتوانی محافظەی تفنگەکانیان بکەن چە جای محافظەی قاضی محمد وحقوقی حکومەتەکەی. لەلایکەوە عبداللهخانی منگوری لەسەر ٣سی تفنگ ناچاری فرار وجلای نیشتمانەکەی اکرد. کەچی لەو روژە بەسامەدا ١٦ تماتیری ادا بە (ملا خلیلی گوڕەمر) کەهەم لەسابلاغ خانەنشینی دەستی قاضی محمد بو وبەنظری خائن و دوژمنی حکومەتەکەی تماشا اکرا. کەلەعمری خوشیا لەغیراز مندیلو میزەر اسلحەیکیتری هل نگرتبو. ولەوەل ورودی لشکری ایران بەسابلاغ. جنابی ملاخلیل بەکمالی افتخار وسرورەوە ئەو ١٦ تماتیرانەی بوسرتیپ همایونی اعادە کردەوە وتمایشی صداقەتی پیوە ئەکرد.

لەوروژەدا کە قاضی محمد ٢٠و ٣٠ تفنگی بو پیاوی بی کلك ونالایق حوالە اکرد. لەعینی کاتا ئەو شخصانە تفنگەکانیان بەقاچاغچیەکان ئەفروشتەوە. قاضی

محمد لەو روژەدا بەهوی بلاوکردنەوەی تفنگی عمبارکراوەکانی. قیمتی تفنگی برتەوی ایش پی‌نکراوی گیاندبو ٥٠ تومان ئەوانەی کە قاضی محمد بەتفنگ ودەمانچە تجهیزی کردبون بەپلە پەل لەترسی سربازی ایرانی تفنگەکانیان ئەفروشتوە.

ئەوەی کەاستفادەی لەاسلحەی قاضی محمد نکردبی تنها عشائرەکان بون. هەتا لەروژیکی أوا خطر وحرجیشدا نظریهی برامبر بەعشائرەکان باش نەبو. هەتا لەو روژەدا کەاسلحەی ئەو تەرزەی سەرەوە پخشان اکرد. علی جوانمردی - کەرئیسی گەورکی دولی میرەدی بو. لەو وختەدا لەسابلاغ بو. بو خوی وخزمەکانی داوای اسلحەی لە قاضی محمد کرد کەچی تنها دەمانچەیکی اوتوماتیکی گەورەی دایی. کەنسبەت بەو شخصانەی ٢٠و ٣٠ تفنگی دابونی حق وابو علی أغا ٥٠٠ تفنگی بدریتی.

خطبەی تسلیم بونی قاضی محمد

لەشەوی ٢٠ أزەری ٣٢٥دا قەراری تسلیم بونی خوی بەخلك راگەیاند. اوراقی حزب وچاپخانە ودائرەی پیشەوایی وجنگی سوتان- دەستوری دا بەملا مصطفی بو گەرانەوەی لشکرەکەی لەجبهەکانا. بیانی زو لگەل اشرافی مملکەت وکاربەدەستانی حکومەت چو بو مزگەوتی سور. وخطبەیکی بەموضوعی خوارەوە خویندەوە.

أغایەکان برایەکان هاوخوینەکانم

لەبەرئەوەی کەدەولەتی انگلیس وامریکا. پشتیوانی لەایرانی اکەن ودەتوانن لەسەر ایرانی سرانسەری وەلاتی ناحەزانی ایرانی بسوتی‌نن بەبومی (أتومی). ولەنقطەی دوایشدا أزربایجان کەسویندخور وهاوپەیمانی ایمە بو بی قەولی دەگلدا کردین. بەبی قرار ورئی ایمە تسلیم بەایرانیەکان بووە. ایمەش لەو وختەدا بغیراز تسلیم بون چاریکی دیکەمان نەماوە.

هەر ایستا هیئتیکیش دەنیرم بو لای سرلشکر همایونی بو ئەوەی لەسەر اصول وقراردادەیك نیوبی‌نەتە ناو شاری. ولە ایستاشەوە ألای کوردوستانی دابگرن. بەاسلحەشەوە مەگەرین.

انجا رئیس الوزەرا حاجی بابەشیخ ئەویش هەر تأید بەنطقەکەی قاضی محمد چند ووتەیکی پچکر پچکری فرمو.

ئەو موضوعە (بەدەستگای رادیوی سابلاغ) بلاوکرایەوە.. چونکە لەسابلاغ دەستگایکی مکبّرەی رادیو هەبو. لەسەر ئەو دستگایە خطبە وقصە اگوترا دسیمی ئەو . اجا مصیری عشائرەکان معلوم کرا. هەرکەسە بو مالی خوی گەرایەوە. شاری سابلاغ کوچو رەوتی تی‌کەوت دەست کرا بەشت راگوازتن وخوقایم کردن شاربو بەشوینگای شینو زاری. ئەوەی کەلەدیهات جیگایکی شك ئەبرد بەمالو اساسیەوە چو بو لادی. دەولەمندەکان دورکەوتنەوە هەژارەکان مانەوە.

هەتا قاضی محمد وفامیلی ئەمانیش قایەیان کرد. شتی بەکەلکیان راگوازت بو دەرەوە. راووروت لەناو شار و اطرافیا دەست پی‌کرا قەوی هەژاری روت اکردەوە دەمانچە وتفنگی قاضی بو تەوقی لعنتو چو ملی هیندی اشخاصی بی روح وترسنوکەوە. هیندیکیان بەشەو اسلحەکانیان فڕی ادایە ناو مزگەوتەکانەوە. وهیندیکیان هلیان گرتبو کەتسلیمی بەحکومتی ایران بکەنەوە. وئەو عراقیانە وشخصە پستانەی کە قاضی محمد اسلحەی دابونی کەشەری بوپی‌بکەن بەتەرتیباتی خوارەوە هەمویان روت کرانەوە.

١-شیخ جلالی کاکەلاو-بەخویو بەتاقمەکەیەوە ئەچیتە ناودی میرەدی منگوران أغای ئەودی‌یە پەلاماری ئەدا هەم پیاویکی‌لی‌ئەکوژی وهەم خویو پیاوەکانیشی روت ئەکاتەوە ناهیلی تفنگەکانی قاضی محمد بریتەوە بو عراق.

٢-شیخ امینی حقەی سرگلویی- بەخویو پیاوەکانیەوە لائەداتە دی (زیوە) لەوەلاتی سویسنایەتی- دەستەی احمدأغا وقادری قاسم‌أغاپەلاماری ئەدەن ئەویش روت ئەکەنەوە.بەروتو قوتی هاتبووە بو عراق ولەدی (کستانە- بەرانکو چوخەیکی (محمود أغای) پژدەری أوال جذبە وارشادی تجهیز اکری.

٣-تفنگەکانی شیخ امین اسعدیش-بەبی کەم کورتی لەدی کەس نەزانی سەرشیو تسلیم بەحکومتی‌ایران بونەوە.

٤-بەپی قید ودفت رەهەرچی ایرانیکی ئەوناوچەیە تفنگ واسلحەی لە قاضی محمد ورگرتبو اسلحەکانی بەپی‌خوی تسلیم بەحکومەت کردەوە بەشەرتی لەوادی فرارا نەبوبی.

چونی هیئت بو لای سرلشکر همایونی

روژی ۲۲/أزری ۳۲۵هیئتیك کەعبارەت بون لەحمە حسینخانی سیف وسید علیحسین-ومیزا رحمەتی شافعی وشیخ حسن شمسی برهانی وعلی قرنی أغای مامەش وکریم أغای قونقلای دیبکری ومام حسن منگور ومامند أغای سلامەت-بو مذاکرەکردن لگل سرتیپ همایونیدا چون بو میاندوواو.

بەلام سەرلشکر همایونی ئەو هیئەتەی قبول نکردبو. پیگوتبون ئەبی شخصی قاضی محمد بی بو چاوپیکەوتن چونکە ایمە ایوە بەهیئتیکی شەرعی نازانین. انجا روژی ۲۳ أزری ۱۳۲۵ قاضی محمد لگل حاجی بابەشیخ وبایز أغای گەورك وهیئتی ناوبراو چون بو میاندوواو. ولگل سرلشکر همایونیدا شەوی۲٤ مانگی باسکراو چون بو بوکان-وحمامیان بو مالی حجی محمود أغای ایلخانی زاده سرلشکر همایونی لەحمامیان تبلیغ بەقاضی محمدی کرد. کەپیویسته بەفوری سلاح بەسابلاغیەکان فرێ بدەی وبارزانیەکانیش چك بکەی بەلام قاضی محمد لەچککردنی بارزانیەکان اظهاری ضعیفی کردبو.تنها بەدورخرانەوە ودەرکردنیان لەسابلاغ تفاهم لەبینی قاضی محمد وسرلشکر همایونیدا واقع وریك خرابو.

انجا قاضی محمد وهیئەت گرانەوە بو سابلاغ بو ئەوەی کەملا مصطفی تجاوەزاتیك نکا. اقناعیان کرد بەنوسینی قاقەزیك بو سرلشکر همایونی کە ملا مصطفی وعیلی بارزان مائلن بەمانەوە لەایران وتبعیەتی جنسیتی دەولەتی شاهنشاهی.

وبو پیك هاتنی مەرام وتیك نەچونی انجامی کار. سەرلشکر همایونی قبولی داوای ملا مصطفی زور بەشیرینی بو ملا مصطفی نوسیبووە. وهەتا حصولیموافقەتی سرکزی منطقەی شنو ولاجانی پینشان درا بو اقامەت ومانەوەیان وبەو فیلە بەبی هیچ گونە تعرضاتیکی خەراپ ملا مصطفی لەسابلاغ دوورخرایەوە.

انجا روژی ۲٦ أزەری ۱۳۲۵ دو هنگی سوارە ودو هنگی پیادە لگل چەند تانك وماشینی زرەپوش ولگل بەشیکی لشکری عشائری دیبکری- گەورك- ودەستەی أغا صالح سلطان پەناە-بەبی هیچ وینە مصادەمە وتقەیك واردی سابلاغ بون. ولەلاین اهالی سابلاغەوە استقبال واحتفالیکی زور عظیم بو ئەو لشکرە ئیسەی دکتاتوری محمد رضای- شاهی ایران کرا.

هەتا استحكامات ومواظبەتیكی تەواو لەسابلاغ پیك هات وامنیەت وأسایش لەهەمولایكەوە جیگیربو. سەرلشكر همایونی هەرلەمالی قاضی محمد میوان بو. وهەمو فرمان وكاریكیشی بەاستشارەی قاضی محمد پیك ئەهینا.

لەپاش استقراری امنیەت بە (٧) روژ سەرلشكر همایونی بیاننامەیكی بو هەمو أستانی رضائیە وكوردوستان بلاوكردەوە. هەر اسلحە وچەكیك كەبەدەست عشائر واهالی شارستانیەوە هیە. ئەبی لەمودای (١٥)روژا بیهینیتەوە بو حكومەت. وهەركەسی كەخلافی ئەو بیاننامەیە مشاهداتیكی لی بكری ئەبی بخنكی.

انجا لەهەمولایكەوە مأموری چك چنی دەرچوو. چە جای اسلەەی كە لەقاضی محمد ورگیرابو. ئەو چكانەش تسلیم كرایەوە كەبەهەزاران تومان- لەلاین اهالیەوە كرابو.

حپس كردنی قاضی محمدو اوالەكانی

انجا لەدوای استقراری امنیەت. لەناكاو پەلاماری گرتنی مسببینو مشتركینی حرەكاتی كوردوستانی أزادی مهاباد درا. لەعینی وختا ملا مصطفی لەتاران بو. پیشەوای كورد قاضی محمدیان لگل حمە حسین خان وحاجی بابەشیخ ووهابی بلوری- أغای صدیقی- منافی كریمی- سیدە پیرە-مامەغنی- أغایانی مازوجی-أمین شەرەفی- حسین فروهر- علی ریحانی- جعفری كریمی-علی خسروی- خلیلی خسروی- حسین مدەنی پور- میرزا حسینی نال بندیان- محمدی ایازی-سعید زادە- عبدالقادری دباخی- میرزا عزیزی صدیقی- یاهو- لشكری-احمد أغای عباسی- احمدالهی- محمدی اسحاقی- اصحابی- هاشمی همزەی-نغدەی- عبدالله روشنفكر- احمدی قادری- سید كاملی كردی گلان- ناظمی لەاهالی سابلاغی گرت. ولەأغواتی عشائری منطقەی سقز و بوكانیش احمدخانی فاروقی- محمد خانی دانشور-عبدالله خانی متین- علی بگی شیرزادی- محمد امینبگی شكاری- سعیدخان-أورحمانبگی همایونی- حبیباللەخانی عزام الملك- محمدبگی بابەخان بگ- حمە حسین خان-فیض‌الله خانی امیری- احمدخان- محمودخانی شجیعی- عزیزخانی یاسی‌كند- حسن خانی بالاقلو- علی خانی قلاكون- عزیزخانی قاتان قور- احمدخانی خسرەوی- لەعشائری فیض‌الله بگی خرانە زندانی بوكان وسقز و ایضاً لەعشیرەتی گەورك ومنطقەی سقز- علی

جوانمردي- رسولی محمودي-مصطفی معروفی-کریمی محمدي-امین اسعدي-صدیقی اسعدي ئەوأغایانەش زندانـی کران. وغیری ئەمانـەش هـەرچیکی اشتباهی اشتراکی دیمکراتی لی کرابی.وپـارەی پـی‌وە شـك برابـی خرایـه زندانـەوە. بـەلام ئـەو شـخصانەی کەلسەرەوە باسـکران ئەوانـە هـەمویان درەجـەدار وخـاوەن وظیفـه وفرمانی‌گـەورەبون لەدەوری قاضـی محمدا. وصدری قاضیش کەبو تطبیقی قراردادەکەی بینی خویو شـا لەوپیش چوبو بوتاران. ئەویش بەحپسی هینرایـەوە سـابلاغ وخرایـه لای قـاضـی محمـد وئەو هاوری‌یانەی. اجا قاضـی محمد لەحپسخانەدا هوشی هاتەوەبەر. لەخـەوی غفلـەت راپەری کە تەماشـای دەوره و پشـتی خـوی کـرد.هـەر زرەی زنجیر ودەنگـی سخورمەی سـەربازه پیسـەکانی دکتـاتوری ایـران دی. نـەأغای حەمرشـیدخان ومـلا مصطفـی وعمرخانی شکاك وعبدالله خان منگور وامام عزیزی مامـەش بـەدەورەوه نـەماوه أی. خوکسیکی لەو قارەمانو لیدەرانە بەدەورەوه نیه. لغیراز ئـەو سـەربازه چـاره قورسـانەی کەبەدوکەلی تریاك وحشیشەوه (فرچك یان گرتووه ونیزەی تیژی ژهراویان بەسەر لولەی تفنگەکانیانەوه چسپ کردوه وبەدیار أغای قاضـی محمد پیشەوای مـەزنی کوردوسـتان راوەستاون. اجا تی‌گەیشت کەلسیاسـەت نـەزانین انسـان دوچـاری مرحلـەی أوا غلـط وسخت ئەکا. ویا سیاسـەتی استعمار بـەو تـەرزه (کەرویشـکی سـلّ) بەتختـەیکی بـی گیانی عرەبانە اگریت. بەلام داخی گرانم فرصـەت لەدەسـت دەرچـو بـو هـزار ندامـەت سودیکی نەبو. پەشیمانی جی هیچ فرمانیکی پیـش امـدی نەئەگرت. سـفینەی نجـاتی روس فری دابو.ناو دەریایکی پر لەسیاسەت وتلاطمی شەپولەوه. اجا کەسـەری هلّبری چاوی بەصدری برای کەوت.

آی کاك صدر-بخیربی‌یەوه.چیت کرد

کاکه هیچ- چون هیچ- بەخوا هیچ-

بوچی شاش دروی کـرد. بـەلّی) چونکـه ئـەویش دکتـاتوره وبەخورشـتی سیاسـەتی ئەژی.بەلّی-

ئەی جاران ئەوەت نەازانی. بەلّی‌ام زانی. بەلاّم لەبەرچاوم بو عـاقبت چون ئـەبی ئـەم ویست وانەبی.بەلام داخەکەم هەروا بو.

لەدادگای جنگی) سابلاغ هینتیـك كـەعبارەت بـون لـەرئیس سرلشـكر همـایونی واندام سەرهنگ فیوضـی. وسـرهنگ غفـاری وسـرهنگ بیگلـری- بـو محاكمـەكردنی قاضـی محمد لەدادگای زەمانی جنگ تشكیل كران وسروان شریفی- بەمحامی قـاضـی محمد لەو محكمەیەدا معلوم كرا. دەرگای صالونی محاكمات كرایەوە. (٢٠) نفری سەرباز بەمهماتیكی پـر لەسـام قـاضـی محمدیان بـردە حضـوری ئـەو هینتـە وبـەترتیباتی خوارەوە استجوابیان كرد.

س-أغای قاضـی محمد تومتهمی بـە ١-تشـكلیلی حزبـی دیمكرات ٢-بەرابطـە لگل حكومـەتی خاریجەی روسدا-٣- بەكرینی موادی جنگی وتوزیعی بەسەر عشـائرا- ٤-تشـكیلی سـلاح لـەروی نـیروی دەولـەتی-٥-تصمیمـی تجزای ایـران وایجـادی كوردوستانیك-٦-هلكردنی ألای خودمختاری بەبی قراردادەیكی دەولـەتی-٧- اشـتراك بەشۆرە وكوشتاری تەوریز ورضـائیـە-٨- احتـلالی شـارەبانی سـابلاغ وكوژرانـی پـنـج نفری پاسەوان وتالانی شارەوانی -٩-كوشتنی تـاجری ناسـراوی سـابلاغ مـیرزا غـفـوری محمودیان- ١٠-كوژرانی قاضـی زادە رئیسی ادارەی نفوس.

غیری ئەمانەش شتی زور خراپترت كردوە. بعضاً بموجبی مـدارك ووثـائق رەسمـی وهیندیكیان بەاستنادی شهود. اجا ورامت چیە.

ج-ئەوەی كەمشمولیەتی بەنیشتمان پەرستیەوە بی انكار ناكری. چونكـە وطنیـت شتیك نیە كەلەهەموو أثار وزندەگانیك خوشەویستـتر وپیروزتر نـەبی ئـەوەی كـەمن كردومە بو سلامەتی خاكی ایران بووە. كەخارجە نتوانی سیطرەتی مطلقـی بەسـەرا پیا بكات. وامروش لەری سلامـەتی خاكی ایرانا ئەكوژریم زورم پی‌خوشـە. مـادامیكی من بوم بەسببی ئەوەی كەناوی ٩,٥٠٠ ملیون كوردی پاشكەوتو وبەش خوراو بەجـهان رابگەینم. البتە بەأرەزو وداخـوازی خـوم گیشـتوم ولـەوە زیـاتر چاكـە لـەژیانما نـەماوە ونامەوی بژیم.

س-ئەی بوچی هەتا نهایەت ادامـەت بەاستقلال ‹سەربەخویەتی نەدا وە بوچی بدون قید وشەرت تسلیم بەنیروی شاهنشاهی بوی‌تەوە. كەخوت بـەحامی و پیشـەوای ٩,٥٠٠ ملیون كورد ئەزانی.

ج-صـدری قـاضـی بـرام برامـبر بـەو كلیمەیـە گوناهبـارە. دەنـا مـن ئـەمزانی كەدەولەتی ایران ذرەیك شرافەتی تیا نهاتوتە وجود. بەلاّم صدری قاضـی اخفالی كردم

کەگوایا لگل شادا ریك کەوتوە. کەبرامبر بەکوردەکان هیچ أزاریك رونـەدا. منیش بـو ئەوەی کەمالو منالی کورد لەو ڕێیەوە دوچاری زحمەت وفلاکـەت نـەبی. وبرادەرکـوژی نکری. قصەکەی صدری برام بەراستزانی وبەمقتضی روژم تلقی کرد. دەنـا امتوانـی بەرامبر بەبی شرافەتی دەولتی ایران اقدامات لسر کوشتار بکەم.

لگل ئەوەشا لەبیرەکەی خوم پشـیمان نەبومـەوە. بـا حیـاتی مـن قوربـانی أسـایش وخوشی ئەو ملتە هەژارە بکری کەبو پـارازتنی شـەوکەت وشـەرافەت. یـان لـەمیدانی کارزار راوەستابون.

س-ئەو بیاناتانەت هەموی باعثی اثباتی مجرمیتی خوتـن. اعـادەی نظـر بکـەوە لەو اعترافە خەراپانەت.

ج-بەشعوریکی کاملەوە تأید وتأکیدی أزادیخواهی کورد ئەکەمەوە.

س-أغای سروان شریفی-برامبر بەمجرمیتی قاضـی محمد چە گونە دفاعیك اکەی.

ج-قاضـی محمد پیویستی روءفتە چونکە لەحالاتی اجباری وتأثیراتی اجانب ئەو حرەکاتەی هیناوەتە وجود. وضغطی بیگانە ناچاری کردوە بەو حرەکاتە. ئەمـە اثباتـە لەدوای رویشتنی اجـانب بلاقیـد وشـەرتی تسـلیمی نفسـی کردوتـەوە. اگـر بـەتأثیری اجـانب ئـەو اقداماتـەی نکردایـە. ایتوانـی ادامـە بـەجنگ بـدات وحـاضر بـی بـو برادەرکوژی. من داوای ئەوە اکـەم کـە دەولـەتی شاهنشـاهی چاوپوشـی لـەو تقصیراتـە بکات. چونکە بەحریەتیکی فردی وسوء العملی شخصی ئەو کارە پیك نهاتوە.

س-أغای شریفی. تباهکاری قاضـی محمد ئەو دفاعە هلناگری

ج-بلی أغایـان: نظریـەی هینتـی دادگـای زەمـانی جنـگ لەسـەرچی قراریگـری منیش بو تأیدی ئەو قرارە موافقم.

سەرباز-أغای قاضـی محمد برنەوە بو زندان أە ببخشن بـو مقـامی پیشـەوائیەت.- بەلی بەلی-

سەرباز-أغای حمە حسین خانی سیف بین-بەلی گوریان

محکمەی حمە حسینخـانی سیفی قاضـی رقم (٢)

س-أغاى حمه حسين‌خانى سيفى قاضى-توش عيناً متهمى به(بزه وگوناه باريه‌كانى قاضى محمد. وپنجەت لەهەمو فرمانيكى قاضى محمدا بووه. جا دفاعت چيه بى‌لى.

ج-من شخصاً حاضربووم كه لەرى لەأزادى خواهى كوردا هەتا دوا هەناسم لگل دەولەتى دكتاتورى مستبدى ايران بجنگيم. وبەهەر وسيلەى كەبوم بكرى قەلاّى بوگەنى استعمارى و اقطاعى ايران بروخينم. بەلام متأسفانه قاضى وصدر ميدانى ئەوەيان نەدام كەداخوازەكانم پى‌ك بين.

من شخصاً لەدەميكەوەيە كەئەزانم هيكلى حكومەتى ايران بەر ژرەى شەرافەت نەكەوتوە وتيشكى نظام وعدالەت وضمير و عاطفه لەو هيكلە پيسەى دەولەتى مرتجعى ايرانى نداوه. وبرامبر بەنظامى حكومتيكى أوا متفسّخ. دفاع وداواى بى تقصيرى‌كردن چه تأثيريك ئەنوينى.

من شخصاً بو ئەو محكمه بى‌حرمتانەتان نەهاتووم كەچاوپوشى لەمجرميتم بكات بلكو لەمحكمه خوينريژەكەتان داوا ئەكەم هەتا زوتر چاوم لەديدارى شومى ايوه دوربخريتەوه كەمه.

بژى أزادى. بژى كوردوستانى مزن.

س-أغاى سروان شريفى دفاعت چيه

ج-أغايان-هيچ

سەرباز-أغاى حمه حسين خان برنەوه. أغاى صدرى قاضى بين

محكمەى صدرى قاضى ژماره (٣)

س-أغاى ابوالقاسمى صدرى قاضى نائبى دەورەى ١٤ دەولەتى شاهنشاهى تو لەلاين أغايانى قاضى محمد وحمه حسين خانى سيفەوه متهم‌كراوى گوايا تو ميدانى ئەوانت نداوه شەربكەن وخوين ريژى بخنه رّو. جوابت چيه

ج-بەلّى من لەئەوّەلەوه هەتا أخرى هەر مخالفى ئەو بەسەرهاتى تشكيلات وأژاوەيه بووم. چونكه زانيومه قضيەى كورد مسئلەيكى عاليه أوا بەأسانى پيك ناهى. وهيچ قوميكيش حاضرنيه لەو وختەدا بەمبى مصالحى استعمارى خوى بو كورد تى‌بكوشى.

جابو ئەوەی خوینڕیژی وبرادەرکوژی نەکەویتە بینی حکومەتی شاهنشاهی وئەو کوردە هەژارانەوە. همیشه اختیاری جنبەی أشتی وریکیم لگل حکومەتی شاهنشاهیدا کردوە. وبو ئەو بابەتە بلینی تەواوم لەشا وەرگرتبو. اگر قاضی محمد شرنکا أزاری هیچ کوردیك ندری بەلام متأسفانە دەولەتی شاهنشاهی قراردادەکەی خوی هەتا ایستا نەبردوتەسەر.

س-أغای صدری قاضی تو لەلایك داوای مسالمەت وریکیت کردوە. کەچی لەلایکی تریشەوە لەمزگەوتەکانی سابلاغا خطابەت خویندوتەوە. گوتوتە کەهیزی دەولەتی شاهنشاهی هەر أو نفراتانەن کەلەسقز وبانە وسەردەشتا محصورن. اگر پەلاماریان بدری حکومەت هیزی کەی نیە بو امدادیان بنیری. گوتوتە ایران مردوە زندو نابیتەوە.

ج-شتیکی وها نەگوتراوە گوتومە اگر ایران بش مری بقدەر ایمە هەر زندووە. اگەر نیروی ایران هەرئەوەش بی کە لەشارانی سقز وبانە وسەردەشتا محصورن. بعشائر هەر ناگیرین.

شاهد ملاخلیلی گورەمەر لگل چند ملایکا

قاپی محکمە کرایەوە..

ملایکی ریش سپی پشت کوماو. کەوایکی ڕشی شۆڕی لەبەردابو ومیزەریکی سپی لەسەرنابو. پشتینیدیکی مندیلی لەپشت بستبو. بەگوچانیکی وینە گالوك-هاتە ژورەوە.لەبەردەمی هیئتی محکمە راوەستا.

رئیسی محکمە-جنابی أغاي ملاخلیل راجع بەخطابەداني صدری قاضی چە معلوماتیکت هیە بیفرمو.

ج-اشهدباللّه ئەمن بو خوم لەوشوینە حاضربوم. کەأغای صدری قاضی خطبەیدا گوتی سەربازی ایران هەر ئەو عدەیەن کەلە شارەکانا محاصرە کراون. تازە لەتارانەوە هاتومەوە. دەولەتی ایران مردوە جاریکیتر زندو نابیتەوە.

خلیل گورەمری
امضا

س-جنابی ملاحسین مجدی قاضی حالی سابلاغ وجنابی ملا محمد وشیخ عبدالرحیم شیخی برهان وملا ابراهیم-ایوه هیئتی عدلیەی قاضی محمد بون. بەرامبر بەتهمتی صدری قاضی چه معلوماتیکتان هیه بی‌لین.

ج-ایمەش حرفیاً شهادەتی جنابی ملاخلیل تأید ئەکینەوە.

س-ایوه برامبر بەخەراپەی قاضی محمد وحمه حسین خان ئەلین چی.

ج-گوناهکاری ئەمانه لەهەمو لایکەوە معلوم وثابتە.

س-ئەمانه مستحقی اعدامن یانه

ج-لەکوشتنیانا هیچ گوناهیك توجیهی اعلیحضرتی شاهنشاهی ارواحنا فداه نابی. وهیچ تاوانیکیش روناکاته حضرتی تیمساری معظم فرماندەی نیروی عزامی همایونی. بەلام عفوکردنیان لەکوشتنیان جوانترە.

ابراهیم	شیخ عبدالرحیم برهان	محمد	حسین گرشیری
امضا		امضا	امضا

امضا

محاکمەی حاجی بابەشیخ ژمارە (٤)

س-أغای حاجی بابەشیخ رئیس الوزرای کوردوستانی قاضی محمد. توسابقەی شاپەرستیت زوربو. مغفور لە رضا شاە شاهنشاهی پیشوی ایران احترامی توی زور اگرت. بوچی بقصەی خاریجان کفرانی نعمتت کرد. ولەحکمی گورەی خوت هلگرایەوە. بو مجزای ایران بوی بەهاوری قاضی محمد ودستەء افسادات خواهان

ج-واللّه وباللّه وتاللّه لەاوەلی هەتا أخری من مائلی مجزای ایران نەبووم. لەشکلیکی اجباریدا اختیاری کومەگی قاضی محمدم کردوە. لەوختیکا کەریگاکان لەلاین حمه رشیدخانەوە محاصرە کرابو. بو بەرەلاّکردنی ئەو ریبندانە زور کومگیم بەقشونی ایران کردوە. لگل رەزم آرا وشابەختی‌دا رەمزی صداقەتم موجودە. هەتا رزم آرا بو اثباتی بی علاقە وبیطرەفی من لەتارانی‌وە یك جلد قوریێن ویك بەرمالێ-بو ناردبوم. ومن لەهەمو تهمتیکی راستەقینەی ئەو تشکیلاتە بەریم.

حاجی بابەشیخ ترجان
امضا

محاكمەی محمدی ناظمی ژمارە (٥)

س-أغای كبتان محمدی ناظمی- ناظری تخشائی لشكری قاضی محمد تو متهمی بەوەی كە لەسەر تبلیغاتی خاریجەكان طغیانت كردوە بو مجزای ایران تی كوشاوی. چند غوغا وحادثەیكی غیرە قانونیت لەناوچەی مهابادا هیناوەتە وجود. ولامت چیە.

ج-أغای تیمسار همایونی بم بخشە ئەو فرمودەیەت وەریگرەوە من بقصەی هیچ خاریجەیك قیامم نكردوە. مغدوریەتی قومی كورد منو هاوریكانمی اجبار كردوە كەبو چارەی پاشكەوتنی كورد هەتا أخر نفس گیانمان لەژیر پی رهبەر وپیشەوای بەرزی كوردوستانا بەخت بكەین. وتوش لەوە زیاتر بەچاوی تحقیر تەماشامان مكە. چونكە قضیەی كوردوستان تحقیر هلناگری.

محمد ناظمی

امضا

محاكمەی رسول نغدەی ژمارە (٦)

س-أغای كبتان رسول نغدەی مأموری انضباطی مهاباد- تو متهمی بەو مسائلانەی كەلەدەوری قاضی محمد دەرحق بەحكومەتی شاهنشاهی اجرا كراوە ولامت چیە بیلی-

ج-أغای تیمسار همایونی. وهیئتی دادگای خوینڕیژی ودكتاتوری ایران صاعقەی ملیەت ایمەی مجبور كرد كەداوای مجزاٸیەتی ایران بكەین. حبی وطنیەت ایمەی هاندا كەلەپیناوی أزادی كوردا گیانی خومان بكەین بەقوربانی. خواهش ئەكەم دوا روژی من لەدوا روژی ئەو نیشتمانپەرستانە جیامكەوە كە كفنیان بەگوللەی دوژمنانی دكتاتوری ایران سوركراوە.

رسول نغدەی

امضا

محاکمەی کپتان حمیدی مازوجی ژمارە (٧)

س)أغای محمدی مازوجی مأموری سوقیاتی زخائری لشکری دیکرات. تو متهمی بەوەی کە لەجبهەی سقزا اشتراکی ریبندان وبراکوژی سەربازی دەولەتی شاهنشاهیت کردوە.

ج-قضیەی پیشکەوتن وسەربەخویی ٩,٥٠٠ ملیون کورد ئەوەنیە کەهەمو فردیکی کورد اختیاری هەزاران مقاذەفە ومخاطراتی بو نکا. ئەگەر ژیام واجباتی قومی کوردم پیك هیناوە. ئەگەر شهیدیش کرام ئەو لاوانەم خوش بن کەوامن خومیانم بو کردن بەقوربانی.

محمدی مازوجی

امضا

محاکمەی روشنبیر عبداللە خدر میرانی ژمارە (٨)

س-أغای عبداللە خدر میران پیشکاری رەبری قاضی محمد تو بەوە متهمی هەمو اوامریکی غیرە قانونی قاضی محمد بەهوی توەوە تبلیغ ودابەش کراوە. وەبەهەمو اسراریکی قاضی محمدت زانیوە لەبەر صداقەتی یك روحی

ج-بەلی اصلاً من صداقەتی روحیم لگەل قومی کوردا هیە. ورهبر وپیشەوای معظمی کوردیش جنابی قاضی محمد روحنا فدا. یکیکە لەافرادی کورد. بەلام لەبەرئەوەی کەشعوری ٩,٥٠٠ملیو کورد ئەوی خستوتە حرەکەتەوە. ومقدەراتی هوزی کورد لەم مسئول کراوە. بەواجباتیکی قومی شرافەتمندانەم زانیوە کەلەریگای پیشکەوتنی ئەم وبەرزبونەوەء استقلالی کورد فداکاری ودلسوزی بکەم. وایوەش ئەم بەسەرهاتەء منە بەهەرشتیك کەتلقی ئەکەن منتتان لیناژانەری. چونکە رزمندانەی نیشتمانم لەدل أزردەگی اسپراطوریەتی مرتجعی ایران بەلاوە مقدەس وپیروزترە

عبداللە خدر میران

امضا

انجا قاپی دادگاە داخرا. متهمەکان وأزادی خواهەکانی کوردوستان برانەوە بو زندان. بەچاوەروانی کوژران هەریکەیان لەسوچیکی زندان بەدەستو پیبستراوی دانەران.

قاضی محمد-أی أغای صدر چیت پیکردین چون حیات بردم

صدری قاضی — کاکە بلیم چی. منیش ئەو هەمو کوشیشەم هەر بو مصلحەتی کوردان بو. چونکە تەمزانی کەروسەکان لەدائرەیکی ضمیر وانصافا دەستیان نەداوەتە

ئەو حرەكاتی ایمەیە. روژیك هەرئەبی كەكوردوستان بەدو گالون نەوت بفروشن. جالەبەر ئەوە نەمئەویست كە نە تو ونە ملەتی کورد دوچاری سوكی وأزار ببی.

بەلام مقدّەراتی خوایی وایكرد كەمن لەخطەكەی خوما سەرنەكەوم. وبی شەرافەتی دەولەتی دكتاتوری ایران من محجوب وشەرمندەی تو بكات. ایستاش بەكمالی بیشەرمیوە داوای عفوت لیئەكەم. چونكە من بوم بەسببی أزار ودل تنگیت كاكی گەورەم.

حمە حسین خانی سیفی- خواهش ئەكەم لەسەر ئەو موضوعە مەرون ئەوّەلی روژ كەایمە ئەو هنگاوەمان هەلینایەوە. ئەو زندان وبندیەمان لەبەرچاو بووە. بنای استقلال هەتا بەهەزاران كلّەی وكو ایمەی تینخرابی بەرز نەبوتەوە. حقوایە ایمە هەمومان بەو تنافە بنازین كەكلّەی ایمەی پیوە هەلّوەسری. استقلال وأزادی خواهی بی خنكان تأمینی ئەو شەرەفە ناكات كەایمە منظورمان بووە. موژدەتان ئەدەمی. حاجی بابە شیخ افراج اكری بەلام ایمە ئەو ٧ نفرەمان ئەخنكین. وخوا رحم بەو كوردانە بكات كەوا لەسەر قصەی ایمە دوچاری ئەو مشكلات وبەسەرهاتە هاتوون

خنكاندن-شهیدكرانی قاضی محمد وأوالەكانی

روژی دەهەمی فروردین سالی ١٣٢٦ كەمصادفی دوشمبەی هشتی جماد الأولی ١٣٦٥هـ و٣١مارتی ١٩٤٧ ئەكات. كەخلقی سابلاغی لەخەوی شیرین راپەڕین. ودرگای دوكان وبازارانیان كردەوە. جاردرا كەبچنە بەر درگای سەربازخانە بو مشاهداتیكی سیر وعبرتگاهیكی مأثّرانە. اهالی گەورە وبچوك ومنال وژن وپیر وجەوان. لەبەر درگای سەربازخانە كوبونەوە. چاویان بە ٧نفری كورد كەوت كەملیان بەتنافی دەولەتی دكتاتوری ایرانەوە كرابو.

أی أی ئەمانە كین-

چون نایان ناسن-ئەمانە أغایانی رهبرو پیشەوای بەرزی كوردوستان

١-قاضی محمد-٢-صدری قاضی -٣-حمە حسینخانی سیفی-٤-محمدی ناظمی-٥-رسول نغدەی-٦- حمیدی مازوجی -٧-عبدالله روشن فكر كەلەری أزادی خواهیدا كوژراون.

وئەو فرمانەی خوارەوەشیان بەزور سەرەوە هلاوەسرابو.

ستادی نیروی کوردوستان

رکنی دوهەم رضائیه

اعلامیه

ژماره ١٩١٢٥

روژ ١٣٢٦/١/١٠

ساعەت ٨ افرنجی

لەأخری سالی ١٣٢٠دا قاضی محمد وابو القاسم صدری قاضی ومحمد حسین خانی سیفی قاضی لەمهابادا. دەستەیکیان لەسلسلەی تحریکات واقداماتی خراپ لەضدی امنیەتی منطقە بەرهەم هینابو. تدریجاً عملیاتی ئەو أغایانە توسعی کرد. هەتا عملیاتەکانیان گیشتە حالیکی اسف انگیزەوە. هجومیان کردە سەر شارەبانی سابلاغ پینج نفری پاسەوانیان کوشت وشارەبانی‌یان تالان کرد. لەفقرەی دوهەمدا تاجری بەناوبانگی سابلاغ (محمودیان) ناو کەشخصیکی دەولەت وکشوەر پەرستبو کوشتیان. وبەمەش کفایەت نکرا رئیس دائرەی نفوس قاضی‌زادە ناویشیان بەفدای مصالحی شخصی خویان کرد. قاضی محمد بەهاودەستی صدری قاضی برای کە ظاهراً نمایندەی ایران بو لەتاران. ولەباطنیشا عاملی نخشهای بجزای ایران بو. ومحمد حسین سیفی قاضی بو پیکهینانی مقاصدی شومی خوی هەمو روءسای ادارەجاتی حکومەتی لەسابلاغ دەرکرد..

روژی ٢٦ أزەری ٣٢٤ آلای ٣ رەنگی شیرو خرشیدی ایرانی لەبلندی عمارەتی دەولەتی داگرت. وألایکی بەعنوانی ٣ رەنگی کوردوستان هلکرد.

لەروژی ٢ بهمنی ٣٢٤ قاضی محمد خوی بەرئیسی جمهوریتی کوردوستان ناونا وعدەیکی اشخاصی بدسابقەی لگل خویا کرد بەهاوری. وبو خودمختاری کوردوستان لشکریکی لەنفراتی سابلاغی وبارزانی بو مقابلەی نیروی دەولەتی مسلّح کرد. واسلحە ومهماتی لەخاریجەوە جلب کرد. وبەسەر عشائرا بلاوی کردەوە. ومحاصرەی سقز وبانە وسردەشتی پی‌کرد. چند حادثەیکی خوینین لەو منطقەیە رویدا. هیزی دەولەتی چند کەرەت قاضی محمدی بەاطاعەت تشویق کرد. بلام سودیکی نەبو. هەتا لەتاران اولیای اموری دەولەتی بو اقناع کردنی زور تی‌کوشین سودیکی نەبو.

لەناوەراستی أزەری ٣٢٥دا نیروی دەولەتی بو أزربایجان کەوتە حرەکەت ئەو شخصانە لەمجالس ومزگەوتانا خطبەیان ادا. بو بریرەکانی نیروی دەولەتی شفاهاً

ومکتوباً بو سەرحەلەی ستونی نظامی امریان صادر ئەکرد. بەلام خوشبختانە عشائرەکان بەافکاری پیسی ئەمانە اقناع نەبون ونیروی دەولەتی بەسرعەت پیشرەوی کرد. تەواوی نقشە پیسەکانی ئەمانەی بطال کردەوە.

لەنتیجەدا ئەو عناصرە خائنانە بەسەر پنجەی عدالەت گرفتاربون. وحوالەی بارگای زەمانی جنگ کران. و ئەو خائنانە محکوم بەاعدامی کران. دادگای تجدیدی نظریش رئی دادگای زەمانی جنگی تصدیق کرد. وبەتصویبی بندەگانی اعلیحضرتی همایونی شاهنشاهی گیشت.

ساعەت ٦ روژی ١٠ فروردین ١٣٢٦ حکمی اعدامیان تنفیذ کرا.

فرماندەی لشکری ٤ کوردوستان سرلشکر همایونی

اجا دوا روژی قاضی محمد بەتنافی ایرانیە خوین خورەکان هات. قاضی محمد وای ئەزانی گیانی ئەو لەلاین روسەکانەوە پرستو وسگرتو-کراوە کەس ناتوانی پنجە بو گیانی ئەو بەری. نەی ئەزانی کەخالو خوارزایی وروحم ووفا وریکی وتبایی لەسیاسەتا نیە.. اجا استناد بەو غروریەتیەوە هیچ احضاراتیکی بو پاشەروژی خوی نکردبو و بلکو احضارات نەکردنەکەی ئەوبو بەسببی امینبونەوەی زورکەس وتیاچونی زور عائلە. حقوابو قاضی محمد یاچوبا بو روسیا ویا لگل لشکری بارزانیدا مدەتیك کنارەگیری بکردایە. چونکە هەر بەختی کنارەگیری لەوبەسەرهاتە اسف انگیزە بەدور ئەبو. بەلام تقدیری ازەل وپنجەی قدرەتی وصی هەمو وینە بیرو مشوریکی دور اندیشی بەستبو... وایمەش بەو مناسبەتەوە وبەم تأسفەوە هیچ چارەیکیترمان لەدەست نایی کەلەو وختەدا بو بەرزی وپایە بلندی ئەو بیکەین بەآثار وشاهدی فداکار واخلاصی کورد پەرستیەکەی. تنها ئەو نوسراوەی (بەسەرهاتی سیاسیە-نەبی کەبەناوی ئەمەوە شەرەف وزینەتی وەرگرتووەو لەدرجەی دوهمیشا داوای غفرانی لەبارەگای یزدان تکا اکەین وبەخوای شهیدانی نیشتمان پەرستی اسپیرین. اجا حاجی بابەشیخ لەپاش بینکی تر تبریە بو. وباقی بندیەکانی کەلەمەوبر بعرض گیاندران هەریکەیان بەمحکومیتی سالیك هەتا ٢٠سال محکوم کران. بەلام زندانی هیچ لایکیان دوسالی نەخایاند هەمویان بەهوی پارە ورشوەت خویان برەلا کرد وخویان تابعی عفوی شاهانەی ٩٤٨ کردەوە.

شهيدكراني افسراني أزربايجاني لەسابلاغا

لەوختی خویا کەأزربایجانیەکان پەلاماری هیزی دەولەتی ایرانیاندا لەتوریز وأستانی رضائیەدا. صاعیقەی قومی ومیهن پەرستی ئەو افسرانەی اجبار کردبو کەاختیاری خیانەت بکەن، لگل حکومتی فارسا. وبەهوی یك خیرینی ویك عرقی تورکمانی أزربایجانیەتیانەوە اشتراکی حرەکاتی أزربایجانیان کردبو وداخلی قشون وسربازخانەی أزربایجان ببون.

انجا لەتیك چونی أزربایجان ئەو افسرە درەجاتدار وخوین گرمانە وایان زانی بو کە قاضی محمد تسلیم نابی فراراً هاتبون بو سابلاغ. بەلام نەیانزانی بو کەاوردوی دەولەتی واردی میاندوواو بووە بەامنیەتەوە لەشاری میاندوواوا اسیر اکرین وادرین بەدادگای زەمانی جنگی، مهاباد بەترتیباتی خوارەوە ئەمانیش لەسابلاغ لەتنافی دەولەتی دکتاتوری ایران دران. ولەسەر آزادیخواهی.ئەمانیش خاکی أزادیپەرستی مهابادیان بەنصیب بو. وبون بەمیوانی ئەو آزادیخواهانەی کەلەپیش ئەمانا ناومان هینان.

١-سرهنگ ابو القاسم عظیمی

٢-سەرگردی سوارە جعفری سلطان أزاد.

٣-سەرگوردی پیادە	علی اکبر حسینی
٤-سروان پیادە	یوسف مرتضوی
٥-سروان پیادە	حسین قاسمی
٦-سروانی هوائی	محمدی آگهی
٧-سروانی پیادە	غلامحسین ناصری
٨-سروانی توپخانە	احمد جودەت
٩-ستوان (١) مالی	حسین غفاری
١٠-ستوان (١) سواری	غلام رضای دبیرینا
١١-ستوان (١) پیادە	افتخار هریس
١٢-ستوان (١) پیادە	علی اکبری شمری
١٣-ستوان (٣) سوارە	قربان علی أرین تاش
١٤-ستوان (٣) مهندس	حسین کوپال

١٥-ستوان (٣) پیاده		عقیمی بلند جاوید
١٦-ستوان (٣) پیاده		عبدالله ستارزاده
١٧-ستوان (٣) سوار		عطاءالله زندیان
١٨-ستوان (٣) پیاده		علی عالی ثنائی
١٩-ستوان (١) مالی		شاهپور شرەفی
٢٠-سروان سابق		حبیبالله خاك زادی
٢١-ستوان (١) سابق		حسن ظهیری
٢٢-ستوان (٣) سابق		علی غائی
٢٣-استوار (١) هوائی		ابوالقاسمی حقیر پەرست

محاکمه واعدامکرانی قاضی محمد وأوالەکانی واعدامکرانی ٢٣ نفری أزادیخواهی أزربایجانیش بەوپی‌یە لەشاری سابلاغ دوایی هات وبەو گیانە پاکانەوەیان خویان فرێدایە باوەشی فرشتەی رحمت ولاپەڕەی میژوی أزادی خواهیتەوە. میژوی ناموس وشرافەتەوە. میژوی نیشتمان پەرستی وکورد پەرستی‌وە.

فصلی (٩)

محاکمه وشهیدکرانی دوانزه أغای أزادیخواهی کورد لەشاری سقز وبوکانا

نظر بەقضیەی دسائسی خاریجە کوردەکان بەتەواوی خویان لەنظر دەولەتی ایران عیبدار کردبو. اعتقادیان وابو کەجاریکی‌تر زنجیری اسارەت نابی‌ننەوە. لەوختیکا کە لەلاین قاضی محمدەوە اعلانی تسلیم بونەوە کرا. أزادیخواهەکان سەریان لی‌شیوا. وەکو کەوی بالو پی‌شکاو نەیان ئەزانی بو کوی سەر ومال دەرباز بکەن.

تشدّدی هەوا وبەفر ریگاکانی حدودی بستبو. أزادی خواهەکان مالو منالیان بو دەرباز نەاکرا بو خارج. لەسەر تشجیع ودل نوازی وامیدەواری قاضی محمدیش خلك کەمتر باکی پاشەروژی لەبیرمابو.

چونکه هەتا بینیك قاضی محمد لەسابلاغا احترامی اگیرا وبو زور ایش پرسی پی اکرا. ودیسان قاضی محمد خلکی وادارکردبو کەدەولەتی ایران حەقی بەسەر کەسەوە نیە کەس مترسی نەبی. لەعینی وختا حکومەتی ایران بیاننامەیکی بلاوکردبووە کەکەس ترسی نەبی حکرمەت بەچاوی گوناهباری تماشای کەس ناکات. چونکە لەنظر دەولەتا پابت بووە کە بەپنجەی خارجە ئەو تشویشاتە هاتوتەرو. هیچ ایرانیك مسببی ئەو حرەکاتە نەبووە.

جا أزادی خواهەکان بەو ٣ دلنوازیە امین بوبونەوە. بو رفعی اشتباه واستقراری امنیەت روءسای عشائرە گوناهبارەکان رسماً کران بەمأموری اسلحە کوکردنەوەی عشیرەتەکەیان.

لەروژی ٢١/أزەری ٣٢٥ اکثری أغایانی فیض‌الله بگی لەترسی لشکری ایران بەمالەوە هاتبونە دی(شرف کندی) وخانقای برهان-منیش لەسابلاغ ئەهاتمەوە بو دولی میرەدی. لەدی شرف کندی-بەاحمدخانی خلیل‌خان وعلی‌بگی شیزادم گوت. کەوضعیت تبدّل ئەکات. ایرانیەکان دروئەکەن کەس عفو ناکەن. بەهەرنوعیك کەبوتان اکری یا ایران بجی‌بیلن یان لەشوینیکا کنارەگیری بکەن تا مصیری قاضی محمد وبارزان رەوشەن ئەبی والا ایرانیەکان ئەتان خنکینن. چونکە ایرانیەکان مجبورن فعالیتیك بو لناوبردنی ئەو غایەی استقلال وتجزائیەتە بکار بی‌نن لەپیش تصدیقی لائحەی نەوتەکەی (سادچیکوفا).

بەلام احمدخان جواباً گوتی من خنکاندنی ایرانیەکانم لەدەربەدەری وچونە عراق بەلاوە باشترە. چونکە بەخنکاندنی خوم ناموسم محفوظ ئەبی. بەلام لەدەربەدەریونم ناموسم نامینی بەلام سەرم پاریزراو ئەبی. چونکە تجرەبەی دەربەدەریم دیوە لە ١٩٤٤دا کەهاتمە ناحیەی پینجوین روم ئەکردە ژیر سیبری هەر گەورەیك طماعیان ئەکردە ناموسەکەم. جا کەوا بو با بخنکیم واعادەی ئەو دەورە نەبەمەوە.

باقی أغایانی کەش هەربەعینی موضوع وەلامیان دامەوە. ومنیش بەچاویکی پر لەفرمیسك ودلیکی زور بەپەروشەوە مال‌أوایی ابدیم لەو کوردە ناودار وشەرافەتمندانە خواست وبەوحالە بەجیم هیشتن. انجا لەروژی ٣٠ أزەری ٩٤٥ احمدخانی فاروقی کرا بەمأموری اسلحە کوکردنەوەی عشیرەتی فیض‌الله بگی. وهەمولایکیان امین کرانەوە واعادەی سەرجیگا وریگای خویان کران.

متأسفانه لەپاش تەواوبونی اسلحەچنی أغایانی خوارەوە هەمویان بەتأریخ ۱۰/۱۰/۳۲۵ لەبوكان كو اكرینەوە. وهەمویان بەیك آن توقیف اكرین وهەر لەبوكان حوالەی دادگای زەمانی جنگ ئەكرین. ولەپاش تصدیقی حكمی اعدامیان بو خنكاندنیان لەروژی ۱۳/۱۱/۳۲۵ ئەو أغایانە هینرانە زندانی سقز.

۱-احمدخانی فاروقی-۲-عبداللەخانی متینی -۳-محمدی دانشوەر -٤-احمدخانی شجیعی -٥-محمدامین بگی باغلوجە كەمشهور بو بەمحمد امین‌بگی بابەخان‌بگ-بەلام علی‌بگی شیرزادی تنها لەزندانی بوكان مایەوە. چونكە دی یك شەوە تابعی بوكانە. وقانوناً مجرم ئەبی لەو منطقەیە اعدام بكری كەارتكابی جرمی تیاكراوە وجیگای جریمەكانی ئەویش ناحیەی بوكان بووە.

محاكمەی علی جوانمردی رئیسی عشیرەتی گەوركی میرەدی

علی جوانمردی رئیسی گەوركی دولی میرەدی لگەل رسولی محمدی برای وكریمی محمدی كوندەلان ومصطفی‌أغای معروفی كیلهشین وشیخ صدیقی اسعدی یازی‌بلاغ-لەسەر طلب وداوای سرلشكر همایونی چون بو سقز. بەو فیلە اقناع وداواكران بچنە سابلاغ بو استفادەی مرحمت لەسەر لشكر همایونی. علی جوانمردی تا اندازەیك خوی بەبی گوناه ازانی لەقضیەی دیمكراتا. چونكە هەتا چوار مانگ پیش ئەو تأریخە لەسنە زندانی بو. وكە گەراشەوە بو (تموتە) بارزانیەكان بەتقریری درو متهم یان كردبو گوایان اختلاطی لگەل رزم أرا وسرلشكر همایونیدا هیە. بوتأید ومراقبەی نظر مدەتیك بو بردبویان بو سابلاغ هەتا روژی انقلابەكە هەر لەسابلاغ بو.

جابەو مناسبەتەوە خوی زور بەبی تقصیر وسەربەست ئەزانی اجا بەبی تردد لگەل ئەو أغایانەی كەباسكران چو بو سقز. بەلام بەگیشتنی بەشاری سقز لەسەر تحریكات وافساداتی محمد أغای عباسی كەتالان كران وەدەربەدەری خوی بەهی ئەو ئەزانی لەدەوری حمرشید خانا.

أغاى جوان مـردى بـەخوى خزمەكانيـەوە اسير اكرىو لـەعينى روژا كـەتصادفى ١٠/١٠/٣٢٥ ئـەكات أغايـانى -شيخ امين اسعدى-و حسـن خـانى كـانى نيـاز وعلىخـانى فـاتح قلنـدر كـەعائدى منطقـەى سـقز بون ئـەوانيش توقيـف اكريـن ولەافسران-ضرغـام- وموثوقـى-صديقـى-كـهيارى--هيئتيكـى دادگـاى زەمـانى جنگ لەسقز تشكيل كرابو محكمەى ئەو ٦ أغايانە.

محاكمەى على جوانمردى

قاپى محكمەى جنگى كرايوە

س-أغاى على جوانمردى تو بەمە متهمى كەلەدەورى شهريورى ١٣٢٠دا اشتراكى حمە رشيدخانت كردوە. لەوختيكا كەحمە رشيدخان خارجەيك بو كـە بانـەى گـرت ئـەو هەمو عائلەى افسران ومأمورى ادارەجاتى ايرانى بـەكمالى شـەرافەت وهـنرمنديەوە وبەامنيتى كاملەوە لەمنطقـەى سـقز تسليم بـەتوىكردن كـەواردى سقزيان بكيتـەوە كەچى تو فعلاً انواع خنـارەتت بسـەر هينـابون.-٢- كەلەسـنە بـرەلا كـراى تعـهدت لىوەرگيرا كەتداخل بەقضيەى قاضى محمد نكەى كەچى فعـلاً لـە معاونـەتى قـاضى محمد قصورت نكردوە. وحسن ومحمـدى كـورت اشتراكيان بـەحرەكات كـردوە لـەجنگى ميرەديدا لگل لشكرى بانەىدا سەربازيان كوشتوە ولامـت چيـە-حمـەخانى محمودخـانى كانىسانان لەسابلاغەوە بە ٢٨ تفنگەوە هاتوتە لاى تو نەتگرتوە بەريت كردوە.

ج-اصلاً اشتراك كردنم لگل حمە رشيدخانا بارى ناچارى بو. وختى كەحمە رشيدخان بقصدى حملەى بانە واردى (ترخاناواو بوين وكانى ملا احمـد-بـو كـاغذيكى هەرەشـەى لىنوسيبوم ئەگەر اشتراكى ئەو حرەكاتەى نكەم عاقبەتى بو من خراپ بى. بـەلام هـەتا گـيانى بانـە مـن گويـم نـەدايى. لـەوختيكا كـەبوم معلوم بـو حمـە رشـيدخان چوكى بەدەولەتى ايران داداوە. وحكومت موجود نيە كەحقوقى خوى محافظە بكات چە جاى حقوقى ايمە. ولەترسى سابقە عداوەتـى كەلـەبين ايمـە وبانـەىدا هـەبو. ناچـارى ئـەوەبوم كەاشتراكى حرەكاتى حمە رشيدخان بكەم.

٢-بو قضيەى عوائلى ايرانى كەلاين منەوە تعرض وتحقير كرابن. قطعيـاً اصلـى نيە چونكـە غرەتـى شـرافەتمنەدى كـورد درحـق بەاسـير وژيركـەوتو لـەغيراز تلطيـف ومهرەبانى هيچ فكريكى كە قبول ناكات.

٣-بو قضيه شەركردنی محمد وحسن كورم لگل دەولەتی شاهنشاهی بی علاقەم چونكه لەو وختەدا من لەسنه اسیربووم. وبو چونی سابلاغ وعلاقەم لگل قاضی محمدا جاری ئەوەل حمه رشیدخان بەاجباری ناردومی بو زیارەتی قاضی. وجاری دوهەمیش بەحپسی بردویانم لەسەر راپوری محمد قدسی ضابطی بارزانی وحمەخانی محمودخانیش كەلەسابلاغ گراوەتەوە هاتوتە مالی ایمە. من لەمالەوە نەبووم كورەكانیش نەیان توانیوە بیگرن. بەلام حق نیه دەولەتی ایران بەو دەرەجەیه پشتیندی غرضكاری لگل ملەتی كوردا ببستی و أثاری ئەو ملته بیچارەیه ببریتەوە.

هیچ وامەزانن كەبەو تشدوداته كورد دوایی بی. بلكو هەتا ایوە لەحرّیەتی زاتی منعیان بكەن ئەوان زیاتر بو داواكردنی حقوقی مرعیەی خویان حریص ئەبن. لەجیاتی ئەوەی كەایوە كوردكوژی وبرادر كوژی بكەن بەتفاهم وتساهل باشتر اتوانن معنویاتیان پاش بخەن. رضا شاه هەتا مرد نەیتوانی بەتشدد خولیایی قومی لەمیشكی كوردەكان دەربینی. لەرەغمی ئەوەی كەهرچی رئیس العشائر ومتنفذین وأزادیخواهانی كورد هەبو لەقصری قجرا زندانی كردبون. لەئەوەل وهلەدا ئەوەیان بەسەر دەولەت هینا كەایستا منی پی متهم ئەكەن. من وا اعتقاد ئەكەم ئەو قضیەی أزادی خواهیه بەكوشتن وزندانیكردن دوایی نایی الاّ كەریگایكی تساهلتری بو نەدوزنەوە. منیش هەر ئەوندە تماس لەو هیئتی دادگایه ئەكەم هەتا بەیقینی ازانم، تصمیمی خراپیان بو قضیەی هاوریكانم اگرنه برنظر. ولەوختەدا من داوای كوژرانی خوم ئەكەم لەپیش أوالەكانما. چونكه مردن لەژیانیكی بی دەسلاتانە خوشترە وبیأوالی لەمردن پیسترە.

علی جوانمردی
امضا

محاكمەی رسول أغای محمودی گەورك

س-أغای رسولی محمودی-تویه كوشتنی سەرجوخه شعبان-متهمی كەلەپوسطی میرەدی كوژراوە. چونكه میرەدی دی تویه. ایضاً بەوە مسئولی كه لەدیواندرە بریندارکراوی وأغا صالح كندولان خور خورەی وحمه امین بگی صدباری بانه) كەلەشەری دیواندرە كوژراون. توتشجیعت كردوون كەهلمەت بەرنه سەر پادەگانی

شاهنشاهی لەومرکزەدا ولەدەوری قاضی محمدیشا لەسقز فرارت کردوە چووی بـو لای حمه رشیدخان وقاضی محمد.

ج-اصلاً سەرجوخە شعبان- کەکوژراوە من لەسقز حپس بووم قیدی زندان شـاهدی بی گوناهیمە. وبو شـەڕێ دیوانـدرە انکـار نـاکری کەاسـبابی ضروری ئـەو شـەرەی پی‌کـردوم. لـەفراری سقزیشـما ناچـاربووم چونکـە ژنومـالم لـەمیرەدی اسـیری دەسـت دیمکراتیەکان بووە. وخوشم فعلاً بەبی گوناە لەسقز گل درابومـەوە. جـابو دربـازکردنی عـائلەکەم لەدەست ئەو هەمو لشـکرەی کـە لـەمیرەدی کوبوبـووە ناچـاربووم کـەالتحاق بەعـائلەکەم بکەم ولەفراری منیشا بەناوی منەوە هیچ حادثەیك رویـنـەداوە. وبوهـەردو حرەکاتیش امری عفوی شاهانە بخش کراوە. من وا اعتقـاد ئەکـەم کـە لەسـەر ئەوشـتە کونانە نـەرون باشـترە خـەریکی اعـادەی امنیـت واصلاحـات واعـادەی روحـی عمـران وکشاوەرزی بن لەو غائلەی گیران وتختو تازە باشـترە. چونکـە تشـدد دوبـارە دەوریکـی راهن لەایرانا ئەهی‌نی‌تەوە وجود کەاجارە بـەهیچ تدابـیریك بەرهەلست نکـری. حقوایـە حرفیـاً تطبیقـی قـانون وعفـوی امـری شاهنشـاهی بکـەن وبـەاغراضـی شـخصی وبەتحریکاتی هیچ ناحەزیك درحق بەدانیشتوانی ایرانی نژاد غرض‌کاری تعقیب نکەن باشە.

رسولی محمودی
امضا

محکمەی شیخ صدیقی اسعدی سقزی

س-أغای صدیقی اسـعدی تـو متـهمی بـەوەی کەلباسـی دیموکراتـت لەبـەرکردوە وبەدرەجەی کبتانی اشتراکی شەری هیجانانت کردوە. وسەربازی ایرانیت کوشتوە.

ج-دەولەتی ایران حاضر نەبو کەمستقیماً دفاع لەو جیگایانـە بکـات کـەناموس وعـائلەی ایمەی تیا اژی. حالاتی ناچاری وشەرف محافظەکردن اختیاری ئەو خزمـەتـەی پی‌کردین

صدیقی اسعدی
امضا

محكمەی مایور شیخ امین اسعدی کەس نەنازانی

س-أغای مایور شیخ امین تو بەرگی زنّارت پوشیوەو پروپاغندەی پچکرینی ایرانت کردوە. وداواکاری سەربەستی ودیانەت نەهیشتن بووی. وبقصدی تجهیزی عسکری چەکت لە قاضی محمد وەرگرتوە. اشتراکی جنگی هیاجانانیشت کردوە.

ج-اصلاً لەپوشینی لباسی زناری جرمیك توجە ناکری. کاروانی تمدن بەرەو پیشکەوتن ئەوا. مستوای أدەمی زاد امرو گیشتوتە مرحلەیك کەحقوقی فردی وگەلی لەهەمو لایکەوە پاریزگاری کراوە. بەحسب ئەوەی کەمن ناو وزمان وجیگام بەکورد وکوردوستان ناوبراوە. واجباتیکی هەرە پیویستمە کە بو شکانی أمانجی پیشکەوتنی ئەو کوردو کوردوستانە تی بکوشم واختیاری انواع دەوری مخاطراتی بو بکەم. وئەو لباسەی کەهیئتی دادگای محترمیش پوشیویانە هەر بەرگی زنارە. چونکە نهضەتی بەشەری ئەو لباسەی کردوە بەلباسیکی عالەمی. مادامیکی ادەمیزاد بەرەو پیشکەوتن ئەروا لەداخوازی حقوقی کورد وسەرپەرشتی وەلاتەکەما خوم بەمقصر نازانم.

وبو قضیەی دیانەت اصلاً من بەشعوری دیانەتەوە مقید نیم تنها بەشعوری قومیهتەوە مربوطم. قومیەت اگر مخالفی أدابی دیانەت ببوایە لەناو ملتانا تعقیب نەاکرا. مادام هەتا ایستا قومیەت لەهیچ لایکەوە منع نکراوە. معنای ئەوەیە ملیەتیش لکیکی دیانەت بی. نەدیانەت بەبی‌قومیت ونەقومیەتیش بەبی‌دیانەت اژی. جا بەهوی ضمیری قومیەتمەوە بەواجبم زانیوە کەئەو لباسە لەبەریکەم چونکە ئەو لباسە بەخوینی هەزاران گنج ولاو لەماشین دراوە.

امین اسعدی

مایور

محاکمەی حسن‌خانی کانی نیاز فیض‌اللەبگی

س-أغای حسن‌خانی نیاز تو بەوە متهمی کەچووی بو ناو دیمکرات

ج-چونی ناو دیمکراتم جریمەیك تشکیل ناکا. قوام السلطنە بەرسمی بلاوی کردوتەوە کەشخصی اشرفیش‌یان دیمکراتە ورسماً ئەو حزبە لەایرانا امتیازی دراوەتی.

وبو محافظەکردنی املاك وحقوقی أغایەتی خوم مجبور بووم کەتماسی قاضی محمد وغیرەیان بکەم لەو جهتەوە خوم بەمجرم نازانم.

حسن کانی نیازی جلال‌بگی
امضا

علی‌خانی فاتحی قلندەر فیض‌اللەبگی

س-أغای علی‌خانی فاتحی-تو بەوە متهمی کە لەلاین قاضی محمدەوە مرشح بووی بەفرمانداری سقز

ج-أصلاً کەسقز گیرابایە زورکەس لەمن مقدّم تر هەبو کەبکرین بەفرماندار. قطعیاً ئەمن فکریکی أوام بووە ونەقاضی محمدیش شتیکی وەهای باس کردوە. ئەوە ناحەزان ئەوەیان بو دروست کردوم. ولەدەوری دوهەما اختلاطی قاضی محمد بو من ناچاری بووە. چونکە دی‌یەکەم مرکزی حرەکاتی لشکری قاضی محمد بووە.

علی خانی سرتیپی جهانگیری
امضا

جا محاکماتی ئەو ٦ أغایە بەوپی‌یە دوایی هات ولەنتیجەی محاکمەیاندا قەرار بەاعدامیان ندرا. ولەمحکمەی تجدیدی نظریشا تصدیق کرا. وتنفیذی اعدامیان بو شەوی ١٥/بهمن ٣٢٥ بەتصویبی اعلیحضرەتی همایونی شاهنشاهی ایران گەیشت.

هیئتی دادگای محکمەی أزادی‌خواهانی فیض‌اللەبگی لەبوکان عبارەت بون لەرئیس سرلشکر همایونی وسرهنگ مفروری وسروان خاکسار-و ندیمی.

-قاپی محکمە کرایەوە-

محاکمەی احمدخانی فاروقی رئیس عشیرەتی فیض‌اللەبگی

س-أغای احمدخان فاروقی کەمشهوری بەأغای سالار واحمدخانی خلیل‌خان تو لگل عبداللەخانی متینی ومحمدخانی دانشوەر کەهردوکیان برای بچوك تن. متهمن بەکوژرانی سەرلشکر امین لەسقز. واشتراکی حرەکاتی حمە رشیدخان هتا نهایەت

لەدەوری شەهریور و قاضی محمدا. کەشەری هیجانان کراوە فرماندەی لشکری هیجانان بووی لەضدی قوای دەولەتی تشکیلی سلاحت کردوە وسەربازت کوشتوە. هەمو اموراتیکی حمە رشیدخان موافقی دەستوراتی تو بەانجام هاتووە. لەدەوری دیمکراتا بەروتبەی پولکونیکی معاونی حرەبی حمە رشیدخان بووی. تو زور گوناەباری باخصوص لگل أغای محمد امینخانی قادرخان زادە-لەشەری کاکە سیاوی) محالی خرخرە زور شکارەت واقداماتت نشانداوە لەو شەرەدا ١٢ نفر سەربازت کوشتوە. دفاعت چیە بیکە.

س-أغایانی عبداللەخان ومحمدخان ایوە خوتان جوابی خوتان ئەدەنەوە یانە احمدخان وکیلی ایوەشە

ج-احمدخان سەرداری ایمەیە. ایمە لەحضور ئەوا حدّی کلامان نیە.

س-أغای احمدخان وەلامی ئەمانیش بدەوە. کەئەمانیش شریکی گوناهباری تون

ج-اصلاً أغایانی عبداللەخان ومحمدخان برا بچوکی من بوون واشتراکیان بەو حرەکاتانە نکردوە. تکایە ئەم بیچارانە داخلی پروەندەی گوناەباری من مکەن چونکە ئەمان اقداماتیکیان بو ئەو حرەکاتانە نەبووە. ئەمان برامبر بەم تهمتانە معصومن.

اصلاً حکومەتی دکتاتوری رضا شاهی پهلوی وضعیتی هوزی کوردی گیاندبو اندازەیك. بەراستی لەتەواناماناما نەمابو کەچیتر قبولی ئەو فشار وأزارە بکری. باوکو باپیرەی من پشتاوپشت لگل دەولەتی ایرانا نظر بەسوئی ادارە وعدالەت. هەر بەبی محبت ومهرەبانی رای بواردوە. چونکە لەدەمیکەوەیە دەولەتی مرتجعی ایران هەر خوینڕیژ بدکردەوە بووە. جا منیش زورم بەلاوە سوکیبو کە لەرەویەی اجدادی خوم لابدەم. وبو هیندی ژیان وزندەگانی وەختی سەری حرّیەت بو افسرانی ایرانی بەذلیلی دابنەوینم. بەواجباتیکی مقدەسی ملیم زانیوە. کەفرصەتیکم بو هلبکەوی لەو هەلە مبارەکەدا آثاری بدی شاهنشاهیتی ایرانی ریشەکیش بکەم.

حمە رشیدخان لە قضیەی شهریورا مطابقی رغبەت وخشەی من کاری نەئەکرد. والاّ من حرەکاتەکەم هەر اوندە محدود نەاکرد بلکو ئەمەویست لەشاری تارانا محمد رضای خائن لگل هینتە خائنەکەی حکومەتەکەیا لداری سیاسەت بدەم.

قاضی محمدیش دیسان هەر بەشخصیکی گوناەبار ازانم. کەنەیهیشت لەتولەی خوینی ازادیخواهانی کورد. ئەو درەجەدارە خائنانەی دەولەتی محمد رضا لەسقز وبانە وسردەشتا بکەم بەعبرت ونمونەی مثالی میژوی کورد.

بلین تان ئەدەمی هەتا أخر نفسم دوژمنم بەحکومەتی حاضرەی ایران. وهەتا دواتنوکی خوینم أمادەم کسەری خوم بخەمە پیناوی أزادی کورد. لەوبیرو بریارەی کەلگل نیشتمان وکورد بەستومە بەرگەشتە نیم. أزادی کوردم ئەوی نەوك زندەگانی کسیفانە وبیدەسلاتانە.

بژی کوردوستان. بژی أزادیخواهانی کورد

احمدی فاروقی

خلیلخان زادە

س-أغایانی عبداللهخان وحمەخان ایوە برامبر بەم تعصبی قومیە الین چی؟

ج-تکایە هیچ پرسیاریك لەایمە مکە چونکە تعصبو نیشتمان پەرستی ایمە زور لەاظهاراتی کاکمان بەرەوژورترە. وحرفیاً ئەو فرمودانەی موافقی أرەزو ونهادی ایمەیە.

محمد دانشور   عبدالله متینی

محکمەی علیبگی شیرزادی فیضاللەبگی

س-أغای علیبگی شیرزادی-تو درەجەی مایوریت بووە. لباسی افسری خارجەت لەبەرکردوە. بەبی دەستوراتی قانون درەجەت هلگرتوە. تشکیلی حزبت لەدی یەکشەوە کردوە کەملکی خوتە. تو خزمی قاضی محمدی. زور هەولی دلسوزانەت بو داوە. واشتراکی شەری هولەسوت) کردوە. برامبر بەو تهمتانە ولامت چیە.

ج-اصلاً حکومتیکی شرعی وقانونی درەجەی دابو بە من. من لەهەمو اوامریکی دەولەتی بد اطواری ایرانیمستغنی بووم بویە اختیاری ئەو هنگاوی قومیەتەم کردوە. بو پیشرەوتی استقلالی کورد من ئەو لباسانم پوشیبو چونکە لەدەولەتی ایرانا شخصیکی عادی شلاّتی لباسی افسری ئەپوشی. بەلام دەولەتی دیمکرات برامبر بەلیوەشانەوە دەرجات ومنسبی دابو من حقی خوم بووە کە بەلباسی افسری دیمکرات مفتخر کراوم. قومی کورد دەمیکەو حقوقی لەلاین خائنان ومرتجعانەوە پایە مال

کرابو. مادام ایمه بوین بەو لاوانەی کەتوانی‌مان ئەو منزەلە دووردریژەیە طـەی بکـەین حقی خومە بەهەر سزایك کەرەوام ئەبی‌نن. هەتا سزای تالم بدریتەوە لەلاپەرەی میـژودا مرکزی نازداری تر وەراگرم. متأثر نابم بههر جفـایی کـەعقابم بـدەن چونکـە واجبـاتی قومی خوم بەانجام هیناوە. بەدەوامی پیشەوای بەرزی کوردوستان افادەکەم دوایی دینم

علی شیرزادی

محکمەی احمدخانی شجیعی فیضـالله‌بگی

س-أغـای احمدخـانی شـجیعی تـو بەچـە هیوایـك لـەهیجانان مقابلـەی نـیروی شاهنشاهیت کردوە. ئەگەر معاونی فرماندەی ئەو جبهەیە بووی بوچـی لبـاسـی رەسمـی افسریت لەبەرا نەبووە.

ج-اصلاً من بو لباس لەبەرکردن اختیـاری خذمـەتی دیمکـراتم نکردبـو. بـەبی‌قید وشـەرت ئـەم ویسـت فداکـاری بـو نیشـتمان بکـەم. لەبـەر ئـەوەی کەدەولـەتی ایـرانم بەدەولەتیکی خائن ازانی. قەرارم دابو هەتا أخر هەناسـم لـەپیناوی دیمکراتـا فداکـاری بـەانجام بگینـم. بـەبی شـەرەفیم ئـەزانی کـەألای أزادی ۹,۵۰۰ ملیـون کـورد بخەمـەوە اسارەتی ئەو دوژمـنانەی کەنازانن معنـای شـەرافەت وتمـدن چیـە. زور بـەو روژە ئـەنازم کەوا مـن لەسەرخذمـت ونیشتمانپەرستی قومی خوم بەتاوانبار دانراوم.

بژی أزادی کورد-بمری دکتاتوری ایرانی

احمد شجیعی

کلتەگەی رشیدخان زادە

محکمەی حمەأمین‌بگی بابەخان‌بگی فیض‌الله‌بگی

س-أغای حمەامین باغلوجە تو بەبی استنادی قانونی أرتشی ایران درجەی کبتـانی دیمکراتت هلگرتبو جلی گاورانت لەبەرکردبو. ولەشـەری سەردەشـتا اشـتراکی شـەرت کردبو. دو کورت ناردوە بو باتکوبای-روسیا بو تحصیلی روسی.

ج-چونی کورەکانم بو روسیا شتیکی ضروری بو. چونکە وا اعتقاد اکری امـان بتوانن انتقامی خوینی شـهیدانی کـورد لەوخائنانـە وربگـرن کـە بـەبی تـاوان ایمـەیان زندانی کردوە. دوهم استقلال وأزادیش خوشەویستترینی شتە لەجـهانا. مـادام کـورد توانی‌بی‌تی خوی بکا بەخاوەن درەجات ونشان. منیش بەئەوپەری فخرەوە هلیان ئەگرم.

وبو اشتراكی هەرای سەردەشتیش واجباتیکی قومیم بەجی هیناوە واتاعەی نظامی سەربازیم کردوە.

محمد فیض‌اللەبگی

بەقەراری هیئتی دادگای زەمانی جنگی بوکان ئەو ٦ أغایانە شنقاً قراری اعدامیان بەتصدیقی محکمەی تجدیدی نظر وارادەی شاهنشاهی گیشت کەلەشەوی ١٥ بهمنی ٣٢٥ دا اعدام بکرین.

جا أغایانی ناوبراو لەروژی ١٣بهمن ٣٢٥ بەمحافظەی جلاد سرتیپ (لشکری هینرانە سقز. وعلی‌بگی شیرزادی تنها لەبوکان بو صلب گلدرایەوە وسەرتیپ (لشکری) کەیکیك بو لداخ دار وژن ومال بەتالانبراوەکانی دەوری حمە رشیدخان لەبانەدا. بو انتقامی ئەو کینەیە داد وطلبی ئەو خذمەتە بوبو کەنهایتی روژی ئەو أغا کوردانە بەدەستی ئەو بی.

جالەشەوی ١٥/١١/١٣٢٥ کەمصادفی ١٣ربیع الاولی ١٣٦٥هـ اکات قراری صلبیان لەسقز بەو ١١ أغایانە بەتفصیلاتی خوارەوە ابلاغ کرد. وبەحضوری امام جمعهی سقز وصیتی أغایان کرا.

١-اعدامکرانی علی جوانمردی ورسولی محمودی-(٢)

امام جمعەی سقز-أغای علی جوانمردی لەسەر امری دەولەتی شاهنشاهی هاتووم پیت رابگەینم تو لگل رسول ئاغای براتا لەپاش ٢٠ دقیقەی کە صلب اکرین چە وصیتیکتان هیە بیکەن.

علی جوانمردی-أغا امام جمعە من ئەو کوژرانەم زور لەو ژیانە بەلاوە باشترە کەزبان وقلەم وحریەتم لەژیر پنجەی دەولەتی دکتاتوری ایران اسیر کرابی. من زور بەو کوژرانە شانازی ئەکەم کەکلەی من اخریتە بنەرەچەی استقلالی کوردەوە. گیانی کە لەری ازادی گەلا بخت نکری مانای ئەوەیە کەدەورەی زندەگانی نەدیوە. بەلام داخی گەرانم بەو مرامە نەگیشتم کەهمیشە چاوەروانیم اکرد.

شعر

بەم مەرگە شادم مەرگی مەردانە — لەپیناوی کورد کوژران سیرانە

کوردانە

بەلام بەحمە وحسن ورشیدی کورم بلین اگر بویان کرا خوینم وون نەکەن. بەلام رسول أغای برام بی‌گوناهە. چونکە برا بچوکم بووە هرچیکی کەکردبی بقصەی من کردویەتی دە هەزار تومان ئەدەم کەرسول أغا نەکوژن. خوا هلناگری حقی کوشتنی نیە

رسول أغا- کاکە چە وەختی ئەو قصانەیە تو ئەتەوی بەناوی کی پر لەشەرافەتەوە ئەو جهانە خوپریە بەجی‌بیلی. ومنیش لەبەرچنگی دەولەتیکی بی شرافەت بەجی بیلی کەپیم بلین أغای سەرجوخە شعبانت کوشتوە.

نا نا أغا شتی وامفرمو بو خزمتکاری ئەو مسافەرەتت منت لازمە لەزندەگانیدا هەربەیکەوە بوین با لەو دونیاشا لیك‌هەل‌نەبڕین. نازانم چون دلت بڕوایی ئەدا کەلەو شایی وزەماوندی شرافەتی میژوی کوردا من بی‌بەش بکەیت. نا نا أغای امام جمعە گوی مدە فرمودەکانی أغا. بەلام ئەو وصیەتەی منە بەسلطەی تنفیذیەی ئەو حکم رابگەینە. کەمن لەپیش جنابی علی أغادا بکوژن باچاوم بەمەرگی أغا نەکەوی. با أغا بزانی کە لەمیدانی گیانکیشان وروح فداکردنی قەوما لاویکی بەجەرگ وبلیمەتبووم. -۲-بەحمە وهەمزە وبایزی-کوریشم رابگەینە کەقەت ژیان وزندەگانی بەسەر شوری‌یان نەوی. بلکو کوششی ئەوەبکەن کەتولەی مامە وباوکیان لەو دوژمنانە بکەنەوە. کەئەوان‌یان بی‌مامە وباوك کردوە.

شعر

ئەو روژە خوشە لەداری أزاد	بدریم بی‌بی‌نن ناحەز ودوژمن
بلین ئەو کوردەی لەری أزادی	گیانی بخشیوە بەجەنّەتبو شاد

أغایانی احمدخان وهاوبیرانی فیض‌اللەبگی- منو کاکەم واتەروین بو پای دار. گردن‌مان ازاد بکەن. خوا حافظ-خواتان لگل.

ساعەت ۶/۳۰ شەوی ۱۵/۱۱/۳۲۵ بژی أزادی   بژی أزادی

اعدامی احمدخانی فاروقی   ژمارە (۳) رئیس عشیرەتی فیض‌اللەبگی

امام جمعە-أغای احمدخانی سالار تو امشەو لگل عبداللە خان رحمەخانی براتا اعدام اکرین چە وصیتیك‌تان هیە بیکەن بوتان ئەگەینم.

احمدخان-من هیچ وصیتیکی أوام نیه کەداوای روعفەتی دەولەتی ایرانی مرتجع بکەم. بەلام بەدەولەتی کونەپەرستی ایران رابگەینە کەخوینی ایمە لەلاین لاوانی کورد وون ناکری. خوینڕژانی ایمە ئەچیتە قالبیکی أوا گرنگی سیاسیەوە. هیچ امید ناکری کەچارەی ئەو پرشنگانە بکری کەوەکو بنزین وأگر ئەکەویتە ناو لاشەی ملەتی فارس زمانەوە.

قەی ناکا ایمە کە۳ سی براین واخوینی خومان بە ۹,۵۰۰ملیون کورد بخشی. البتە لاوانی کوردیش دارای ئەوندە غیرەتو شرافتەن کەیك بەهەزار خوینی ئەو دوژمنانە بریژن کەحقی ایمەیان بەسەرەوە هیە.

اگر ایرانی مرتجع لای وابی بەکوژرانی ایمە قضایای أزادی واستقلالی کورد دائەمرکیتەوە ئەوە شتیکی تی‌نەگیشتو وچەوتانەیە. بەحمە رضای نەهاد بد رابگەینە امرو ئەوەلی شورش وأژاوەی ایرانە وبەکوشتنی ایمە بروزە ئەستینی واگر مەرامیشی بەانجام هینانی غرضیکی شخصیە ایمە أثاریکی أوامان دانەناوە کە بەکوژرانی ایمە کوتاهی بیت. چونکە هەمو نفریکی کورد لەایمە زیاتر امادەی فداکاری بو لەناوبردنی پایەداری محمد رضای دکتاتور ونظامی فاسدی ایرانە انکار ناکری هەتا ایستا یك سەرلشکر ویك سرهنگ و۳سی سەرگورد و۱۲ سروان و۹٦ نفری سەربازی خاصی فارس زبانم کوشتوە. هەرچند کەئەو کوشتارە برامبر بەخوینی منو براکانم شتیکی بی‌قیمتە.

بەلام بو اثباتی گیان پاکی وتقدیسی شهادەت ئەو کردەوەیەم بوتە گەواهی ئەوەی کە بەپی تەوانام لەدەوری ژیانما واجباتی ملی خوم بەانجام هیناوە. وگلەی برایانی کوردودایکی نیشتمانم بەسەرخومەوە نەهیشتوە. من لەپیش عبدالله وحمەی براما بەرن بو پای دار. باچاوم بەمەرگی ئەمان نکەوی.

ئەوا لەسەر تو ئەمبەن بو پای دار	دایکی شیرینم نیشتمانی نازدار
لەجیاتی گریانو شین رولە رو	قبرم داپوشە بەغونچەی گلنار

عبدالله خانی مەتین فیض‌اللەبگی ژمارە (٤)

أغای امام جمعە بەدەولەتی خونخواری ایران رابگەینە. بەرخی نیر بو سەربڕین باشە نەك بو خەوتن. دایکی نیشتمانی کوردم بو سەربڕین منی هیناوەتە وجود. ئەمە واجباتیکی پیروزی خومە بەانجامی ئەگەینم کەوا بەشادی وسەربەرزیەوە ئەچم بو بەر ئەو دارە کەپی‌الین داری استقلال. وامەزانن کەبو بجی هشتنی مالو منال بەپەروشم. چونکە ناویکی پاکی بقام أوالە لەو سفرەما. ومژدە بەدەولەتی فاشزمی متفسّخی

ایران رابگەینە کەخوینی ایمە ئەبی بەلافاویك کە کاخی مرمری وسرایچەی سعدأبادی کونەپەرستی حمە رضای بدا اطواری پی‌لەناو بچی.

شعر

ئەو روژە چە خوشە کسەرم بەرز وبلند جیم
کورسیو سەری سەربازی عجەم کەوتوتە ژیر پیم

حمەخانی دانشوەر فیض‌اللەبگی ژمارە (٥)

أغای امام جمعە وصیتی من هەر ئەوەیە دایك مان لەدیهاتی (قیلسون وداش أغلوجە وألکەلو-وە بو دیدەنی ایمە هاتوە بو سقز. ئەگەر اکری بومان بانگ بکەن چاویك‌مان پی بکەوی. چونکە ایمە ئەروین بو سفریکی زور دور. با دایکمان بزانی کەدەولەتی ایران بەکوژرانی ایمە. فکری دامزرانەوە وتشکیلاتی ایرانی هیە. بادایکمان ئەوە بزانی کەکلّەی کورەکانی ئەکەن بەخشتی بنای أزادی کورد.

بادایکم بەخانمە خوشەویستەکەم رابگەینی ئەوا من ئەوم بەجی‌هیشت بنا بەو خوشەویستنەی کەبومانە. کورە بچکولانکەی بەو تەرزە تربیە بدات کەبەشەرافەتی باوك وباپیرانیەوە ئەویش بی‌تە ژیر خاك.

شعر

منصوروار اگرم ببرند بەپای دار مردانەجان دهم کەجهان پایەدار نیت

بر ایانی فیض‌اللەبگی گەردن‌مان ازا بکە ئەوا سعات ٧,٣٠ شەوە ئەمان بەن بو پای‌دار. بژی أزادی بژی کوردوستان وسەربەخویی

احمدخانی کوری خلیل‌خانی فیض‌اللەبگی بو. منتهای درجە خوینەدوار وزمان شیرین روخوش بالابەرز رنگ اسمر أزاو هلکەوتوی ئەو عشیرەتەبو. عمری لەدەورەی ٤٥ سالانا بو.لەدی قیلسون منطقەی سقز دائەنیشت. عبداللەخان عمری ٣٥ سال ومحمدخان ٣٠ سالان بو. عبداللەخان لەدی ألکەلو وحمەخان لەدی دا شالوجەی سقز دائەنیشتن. احمدخان زور جوان وسوارچاك بو لەدرەجەی سخاوەتیشا بەوحدەی قیاس

دائەنرا زور بەثبات واقدام بو. هميشە برامبر بەدەولـەتی ایران تمردی اکرد. هەتا باوکیشی لەزمانی شیخ عبداللە شمزینان اشتراکی ئەو حرەکاتەی کرد بو لە ۱۸۸۱دا. رەویـەی قومیـەت لـەناو ئەو فامیلـەدا شتیکی وەراثی بو لەقضیـەی شـهریوەرا التحاقی بەحمە رشیدخان کردبو. اکثری پیشرەوتی لشکر کشیەکەی حمە رشیدخان لەایرانا بەهوی ئەمەوە پیکهاتبو.

مدەتیك لەدەوری حمە رشیدخانا کرا بەحاکمی سقز. کەتشکیلاتی سقز کرایەوە هاتە بانە. کەبانە سوتا لگل حمە رشیدخانا چو بو عراق. ولەدوای سالیك چووە بو منطقـەی بوکان لەدی تورکمانکندی دانیشت. ودوایـی لـەزمانی قـاضی محمدا کرا بـەمعاونی جنگی حمە رشیدخان. کەحمە رشیدخان گرایەوە بو عراق بەمالەوە چو بو سابلاغ. لـەوی کرا بەاندامی انجمنی ایالتی. کەشەری هەوشار وایران وقـاضی محمد دەسـتی پیکـرا. کرا بەفرماندەی لشکری سابلاغ لە هولسـودا-لەشکسـتی دیمکراتـا لەسـر اعتمـادی ایرانیەکان بو بەمأموری اسلحەچنی هەتا ساتی گیرانی لەبەرچاوی ایرانیەکان پایەیکی زور بەکلك وبەرزبو بو خانوی أزادیخواهان.

حکومەتی ایران اکثری اژاوەی ایرانی ئەو ناوچـەیان بـەتحریکاتی احمدخـان ازانـی ودەمیك بو لی بداخبون هەتا ئەو فرصتەیان بو هلکەوت. شـەوی نـاوبراو لگـل هـەردو برایا خنکـاندراو گیـانی پـاکی خرایـە باوەشـی فرشـتەی أزادی خواهـی فرشـتەی سەرپەرشتی گیانی شهیدانی نیشتمان خواهی.

اجا بەیانی جنازەی ئەو ۳سی رولە قارەمانانەیا فریدایە بەردەمی دایکیـان (......) ئەو دایکە غیرەتدارە هیچ بویان نەگریا. هەر ئەوندەی گـوت (رولـەکانم دەولـەتی ایـران زور لیتان ئەترسا بویە أوا جەرگی منی بو ایوە سوتاند. بوتان ناگریم چونکـە بـو مـن جیگای فخرن مادام ایوە ژولەیك بون لەپیناوی گەلا کـوژران. حقوایـە بەمـەرگی ایـوە شادمان ببم چونکە بەهوی ئەو گیانە پر صلابەتەتانەوە خوتان کردوە بەخاوەنی شەرەف وأثـار لـەمیژودا. منیـش دیـم بـو لاتـان لـەو زووانـە انشـاالله لـەخانوی بقـای بـەقیمتا بەیکەوە شاد ئەبینەوە.

ئەو پیریژنە هەژارە تقریبی سعاتو نیویـك بـی هوش کـەوت. کـاتی وەهـوش هـاتوە کورەکانی دفن کراون. هەر بەو گرتاوەوە چو بو سەر قبرەکانیان وگوریچەکانی بەگونبر هلبستن.

احمدخانی رشیدخانی شجیعی فیض‌الله‌بگی ژماره(٦)

أغای احمدخانی شجیعی تو امشو سعات ٧,٢٠ دقیقه اعدام اکری وصیت بکه أغای امام جمعه تنها ووصیتی من ئەوەیە کە بەفامیلی فیض‌الله‌بگی وخزمو اتباعی من رابگەینن. کەهەتا أخر کروکچ یان لەپیناوی أزادی کوردا خویان بەکوشت بدەن. وقبولی ژیر چنگی ناحەزان نەکەن. چونکە غصبی حریەت لەهەمو مردنیك ناخوشترە. من ئەو اعدامە بەجیگای تأثر نازانم. چونکە لەمستقبلی خوم امینم کەجوانانی کورد یەك بەهەزار انتقامی ایمە لەفارسە خوین خورە پیسەکان ئەستینوە. بەلام ئەوەی کەاسبابی تأثری من بی ئەوەیە کەمن ئەوندە ژیام بەچاوی خوم ئەو فارسە بد کردەوانە لەژیر چکمەی لاوانی کوردا ببینم.

بە علی کورم رابگەینە ئەگەر رۆلەی من بی ئەبی ئەو رەویە بگری کە من گرتبوم رەوییەی فارسی دکتاتوری کوشتن. رەوییەی أزادی پەرستی وخو خستنە بارمتەی سەربەخویەتیەوە.

شعر

ئەچم بو محشری کوردان بەروسوری وشەرافەتمند

نشانەم تەوقی گردنمە لگل دودەستو پی پی‌وند

بر ایانی فیض‌الله‌بگی ئەوا من ئەروم بو پای دار اگەر ایوە مان بەوساتەوە یادم بکەن. احمدخان کوری رشیدخانی تورکمانکندی بو لەناو فامیلی فیض‌الله‌بگیدا زور هلکوتو بو. مشهور بو بەسخی طبع وروخوش وجفەنگ باز. زمانی روسی. فارسی- تورکی کوردی زورباش ئەزانی. خویندەواریکی لایق بو. لەدی کلتەگەی بوکان دائەنیشت لەقضیەی شهریورا لگل احمدخانی سالارا اشتراکی حرەکاتی حمە رشیدخانی کردبو.

بەلام لەبەرئەوەی کەخزم بەقاضی محمد بو لەأشکرابونی قاضی محمد بای دایەوە لای قاضی محمد. لگل عزیزخانی یاسیکندا. بەدەستووری روسەکان حزبیکی شیوعی‌یان لەو ناوچەیدا کردبووە. بەلام لەبەر بی مقتضای وخت ئەو حزبە لەپاش بینیك لەلاین قاضی محمد وروسەکانەوە داخرا. لەحرەکاتی هیجانانیشا وکیلی

احمدخانی فاروقی بو. شریکی زور مردانەی لگل ایرانیەکانا کردبو. ئەگەر ئەو روژە ئەو أغایە سەرپەرشتی لشکری فیض‌اللەبگی تەکردایە عیلی فیض‌اللەبگی زور بەپیسی شکستیان هینابو. نەیان ئەتوانی احرازی ئەو مقابلیەتە بکەن کە کردبویان. ئەو أغایە لەتەمنی ٤٥ سالیدا اعدام کرا. بەاعدام کرانی ئەو محمودخانی برای برەلا کرا.

محمدبگی بابەخان فیض‌اللەبگی (٧)

امام جمعە-أغای محمدبگ. تو امشەو سعات ٧,٤٠ دقیقە صلب اکری وصیت بکە.
أغای امام جمعە – وصیت هەر ئەوەیە کەمن لسەر نخشەیەکی شەریفی کورد اکوژریم (سازمانی طبیعەت منی بو زندەگانی (شرب الیهود) نهیناوەتە وجود. بلکو من بو خذمەتی نیشتمان وبەرزکردنەوەی گل أفریدە کردوە نسبتاً ئەوا من واجباتی خوم بەانجام هیناوە. واجباتەکەشم ئەوەیە لەدوای چند دقیقەیکی‌تر خوم ئەکەم بەقوربانی لەژیر پی لاوانی کوردا. خوم ئەکەم بەشاهدی ئەوەی کە کورد مغدورترینی هەمو هوزیکی جهانە کوژرانی من ئەبیتە شاهدی ئەوەی کەمستوای قابلیەتی کورد گیشتوتە اندازەیك چیتر ژیر چەپوکی ناحەزانی پی قبول نکری.

شعر

بم بەن بو پایەدار داری استقلال	بمکەن بەشاهد بو کوردی بی

حال

أغایان بەخواتان اسپیرم من ئەوا برام بو داری ازادی. ایوە ونیشتمان خوش

حمە بگ لەعمری ٤٠ سالیدا شهید کرا. ئەو أغایە لەعشیرەتی فیض‌اللەبگی بو.
لە قارەوای بوکان دائەنیشت. زور خویندەواربو فارسی تورکی کوردی زور بەباشی ئەزانی. بالابەرزیکی زور شیك وریك بو. لەقضیەی شەریوەرا اشتراکی حمە رشیدخانی کردبو. لەو أخرەشەوە لەلاین قاضی محمدەوە دەرەجەی کبتانی درابویی. هەتای نهایەت لەجبهەی سقز وسەردەشتا بەو پیشمرگە خصوصیانەی خویەوە اشتراکی جنگی لگل ایرانیەکانا کردبو. دو کوری بو تحصیل ناردبو بو باتکویە بو تحصیلی أدابی روسی. بەلام لەدوای کوژرانی باوکیان کورەکان هاتنەوە بو ایران. بو سەرپەرشتی دایك ومنالە وردە بی‌کەسەکانیان.

علی خانی سرتیپی قلندر ملقب -به کوری- فیض‌اللّه‌بگی (۸)

امام جمعه- أغای علی‌خان تو ئەمشەو اعدام اکری وصیتت چیه بیلی أغای امام جمعه- بەدەولەتی مرتجعی ایران رابگەینە. بەکوژرانی من تسکینی وضعیتی ایران ناکری. ایرانی متفسّخ ئەوەلی شورش وانقلابیەتی. خوینی ایمە پەڕاوەیکە بو تشجیعی گنجە غیرەتدارەکانمان. چونکە قضیەی کورد بوتە باسیکی جهانی. وکورد جاریکی‌تر ناتوانی اعتماد بخاتەوە سەر فارسە بداطوارەکان ورزقومالی خویان چیکە درخواردی ئەو حکومتە خائنەیە بدەن. هەتا قراری أزادی بو کورد امضا نکری هەزارانی وەك من حاضرن کەبەو رەوی‌یە خویان فدای بەرزی نیشتمانی کورد بکەن. أزادی‌خواهی کورد بەکوژرانی من تەواو نابی چونکە من هەرواجباتی خوم بەانجام هیناوە ۹,۵۰۰ ملیون کورد ماوە کەئەو واجباتەی لی امیدبکری. بەشای مرتجعی بدنهادت رابگەینە. ئەبی کورد لەایران جیا بکریتەوە. چونکە کورد چیکە بەژیرچەپوکی ناژی. عزەتی نفسی کورد چیکە قبولی استعماری ناکا بەری ایرانی مرتجع بژی کوردوستانی نازدارم.

شعر

من لەکوشتن کەی ئەترسم لافی قەومی لی‌ئەدەم

کەی کوڕی کوردم لەپیناوی وطەن گەر گیان نەدەم

برایانی زندانی سعات ۸ شەوە من ئەوا ئەروم بو سەر قەنارەی دوژمن گردنم أزاد بکەن کوردو کوردوستان خوش.

حسن خانی جلالی بەگ فیض‌اللّه‌بگی (۹)

امام جمعه-أغای حسن خان متأسفانە عرضت ئەکەم امشەو ساعت ۸,۳۰ صلب اکری وصیتتان چیه بەانجامی ئەگەینم.

أغای امام جمعه نا نا متأسف مبە. من بو جیگایی ناچم کەمستقبلم تاریك بی وتأسفم بو بخری. پاشەروژی من لەقیدی کوردا بە ۳سی شت نوسراوەتەوە أزایی- راستی-ثبات- بەو ۳سی تیرانە لەمیدانی أزادی کوردا جنگاوم اگر هدەفە پیسەکانی ایرانی بوگەنم بەو تیرانە پیکابایە نەئەکوژرام مانای کوشتنم شاهدی ئەوەیە کەلەری

أزادیخواهیدا دەستی خوم وەشاندوە بەافسرە پیسەکانی ایرانی رابگەینە ئەوان امرو بەلاشە هلاوەسراوەکەی من پی‌ئەکەن هیندەی پینایچی کەلاوانی خوین گرم وتولە استینی کوردیشم بەکلاکە بوگەنەکەی ئەمان بازی ئەکەن بەتنافی انتقامەوە لەکوشتن ناترسیم چونکە لاوانی کورد خوینم وون ناکەن. أی چند خوشە کە بەکوژرانی من پیران وگنجانی ولات تأمینی ژیان وسەربەخویەتیان بکری ئەو کوچەم بەکوچیکی شرافەت‌مندانە ئەزانم. چونکە ناو وشەرەفیکی گەورەم لەدواوەیە.

شعر

سەری لەسەر کورد بەدارا نکری   حیفە بەزولەی کوردان ناوبری

برایانی زندانی خوا حافظ ئەوا من رویشتم بو پای دار ایوە ونیشتمان‌خوش.

شیخ صدیقی اسعدی (١٠) یازی بلاغی سقز

امام جمعە-أغای صدیقی اسعدی-زور بەپەروشم بو ئەمانت چونکە امشەو ساعەت ٩ لەدارئەدری وصیت بکە هەتا بوت بەانجام بەگینم.

شیخ صدیق-أغای امام جمعە-راسپاردەی من هەر ئەوەیە کەبەناویکی شەرەفەوە ئەروم بو لای خوا وبەکفنی خویناویمەوە مغدوریەتی کورد عرضی بارەگای بەرزی خداوندی ئەکەم. وپی ئەلیم غایە لەدروستکردنی کورد چی‌بووە. کەئەم هوزە جوانە لەهەمولایکەوە وکو حیوان خراونەتە بەردەستی ناحەزانەوە. تاقم بەتاقم لەهەمو لایکەوە لەری أزادی خواهیدا سەرئەبرین. وخوم ئەکەم بەنمونەی مسال بو ئەو کوردە سەربراوانە. وبەکفنی سورمەوە لەموزەخانەی أزادیخواهیدا داوایەکەم اپبات ئەکەم.

من بەو مردنە زور مسرورم. بەطبیعەت هەر ئەمردم ممکن بو ئەگەر وها نەمردبام لەپەنایکی چەپەکی بی‌ناویدا بەگوللەیکی ویلّ لەناوچویام. بەلام خوشبختانە کەامرو بەعظمت واحتشامیکی هەرە بەرزەوە بەرز ئەبمەوە وئەو چونە سەر سیدارەیەم بو ئەبی‌تە شاهدی ئەوەی کەلەری أزادیخواهیدا ئەو فیضەم چنگ کەوتووە. بی‌گومان ئەو تنافەی کەئەمشەو ئەخریتە ملی‌منەوە. لەدوای چند سالیکی‌کە گەورە کچەکانی کورد (بو رمزی شەرەف) وشعاری خنکاندنی أزادیخواهانی کورد میخکبند وبەروبەرمور بەو دەستوری تەنافەی ملمان دروست بکەن. بوبەزمی دلداری بی‌خنە ملی خویانەوە.

شیعر

لەسیلەی پنجره اهلی سقز سیری جنازەم کەن

جلوسی پادشای کورده کەایمە بوینە قوربانی

برایانی زندانی خواتان لگل سعات ٩یە ئەوا من ئەبەن بو سەرداری سیاسەت. ایوه ونیشتمانخوش.

شیخ امین اسعدی-کەس‌نەزانی سەرشیو (١١)

امام جمعه-أغایای شیخ امین اسعدی امشەو سعات ٩,٣٠ صلب اکری وصیت بکه بوت ئەگەینم-

مایور شیخ امین اسعدی-اصلاً من کورم نیە کەوصیتیان بو بنیرمەوه تنها دوکچی بچکولانەم هیە کەهتیو بکەون وجیگای مراقبی بی. ئەمانیش هتیو ناکەون چونکه ٩,٥٠٠ ملیون کورد پشتیوانیانه. وخوشیان تا اندازەیك لەدی کەسنەزان خاوەنی ملکن. بەلام تو بەدەولەتی خوینخواری مرتجعی ایران رابگەینه کەمن خوم بەقارەمانی کورد ئەزانم مادامیکی واجباتی ملّی خوم بەانجام هیناوه. ئەو تنافەی کەئەمشەو اکریته ملمەوه. ئەوا لەجیاتی اجری شیری دایك. دایکی نیشتمان لی قبول کردم. ئەو تنافه ساموتاسی لەدلی ئەو گنجانه لابرد کەلەبەرترسی ئەو تنافه پرهیزیان له پرکیشی هینتی ایرانی کوشتن ئەکرد. فرشتەی گیان کیشانم البته امشەو ئەو گیانه پاکەی من بو شکایەتی مغدوری کورد ئەبەنە لای باری تعالیوه هیچ گومان نیە کەاشلین. ئەو کورده فداکاره. بەاختیاری خوی تسلیمی نفسی بەحکومەتی مرتجعی ایران نکردوه. وغفلتاً لەلاین أغاصالحی سگانپناه وشیخ اسعد وحاجی شیخ عبدالحمیدی کەس‌نەزانەوه دەردەست وتسلیمی افسرانی دکتاتوری ایرانی کراوه. بو ئەوەی کەبەم جوره لەداری رسوائی ایرانی بدەن. بەری نیروی ظالمی ایران. وەرگەری دەرباری شاهنشاهی مرتجع

شعر

زەماوند و خنەبندانه ئەی دایکی وطەن ئەمشەو

بەخوینی رولەکانت سوراکەی پنجه ودهنی امشەو

أی-جاخو نازانم من خوا حافظی لەکی بکەم خو براکـانم هـەمویان شـهید کـراون زندان چول بووه. أخ بوچی منیان پاش هەمو براکانم خسـتوه. أی کـەس گـوی لـەدنگم نیه

فرشتەی کردەوەکانم-خوات لەگەل

شهیدکرانی علیبگی شیرزادی فیض‌اللهبگی لەبوکان (۱۲)

ملا عصام‌الدین لـەبوکان-أغـای علـی بگـی شـیرزادی بەنهایـەتی تـأثرەوە پیـت رائەگەینم. امشەو أوالەکانت هەمویان لسقز خنکاون توش امشەو سـعات ۱۰ صلـب اکری وصیتت چیه بیفرمو هەتاوەکو پیت پیت بەخوین گرەکانتی رابگەینم.

علی بگی شیرزادی-چون چون من اعدام اکریم.

ملا عصام الدین-بەلّی بەلّی

علی بگی شیرزاد-فرموت احمد خانو هەمو أغایان اعدام کراون.

ملا عصام الدین-بەلّی بەلّی

علی بگی شیرزادی-بەخوا حیف وخابنیکی زور بو ئەو شورەسوارانە بو ئەوقارەمان ودلیرەلیدەرانە. جاماموستا گیان لەدوای نەمانی ئەو لاوانە مـن ژیـانم بـو چیـه وژیـان بەچه کلکیکی من دی.

مامۆستا پلەبکە کەزو منیش بەرن بو ئەو دارەی کەاحمدخانی پی‌خنکاوە ژیـانیکی أوا ذلیلو بی‌دەسەلاتانە ئەونده ناهینی کەانسان تأسف بو فەناو نـەمانی بخوا. زور بـەو روژە ئەنازم کە لـەکوچی ئـەو برایانـەم هـەل نـەبڕاوم. هـەروکو لەجهانا أموزابویـن. وا لەقیامەتیشا هەروا پشتیوانی یکترین وبەیك تناف وبو یك بیر وبەیك شەو لەناوچوین.

ماموستا گیان خواحافظ- کور کوردوستان خوش-

شعر

بەڕیسمانی نەزانن طوقی فخره چوته گەردن‌مان

وطـەن فرمویه ئەم ئەمره ارادەی ئەولسەر سەرمان

جاله شەوی ۱۵/ بهمنی ۳۲۵ ئـەو ۱۲ أغایانـە لـەلاین جلاد (الشکری) لەسـقز وبوکان اعدام کران. قضیـەی أزادی‌خواهی تشـکیلاتی قـاضـی محمد بـەوخوین کاریـه دوایی هات. داری سیاسەت بەوپی‌یه ئەو أزادی‌خواهانه بداری دەولەتی مرتجعی فاسدی

ایران لەداردا. ومنیش هەر ئەوندەم لەدەست دی کەبەو قلمەی پر لەفرمیسکی زاری ئەو معرەضە خوێنینە. هاوار وشیوەنی خوم بەپیشگای بارەگاهی خوای بی‌هاوتا رابگەینم. کە تاکەی ئەو ملّتە زوردارە خوێنخورانە سەرەوبن ناکەی. کەوا هیچ شەرم وحیا ناکەن لەبەرچاوی تو وبەاتکی اوامری عدل وانصافی-بلاوکراوەی جل جلالە-لگل ئەو کوردە هەژارەدا ئەو وینە کردارە بی مروەتانە ئەهینەرو وهەر بەتەرزی زندەگانی حیوانی لگل ئەوکومەلە بی تاوانەدا ئەجولینەوە. خوای بەرزی یگانە بەهەمو معنایکەوە چاوت لەکردەوەی ئەو خائنانە بو کەبەچە وینەیک ئەو أزادی خواهانەیان لەسەر حقیکی شەرعی وقانونی بەو حقارەتیە لەناوبرد.

جاکەی تختوبختی ئەو زوردارانە بەلافاوی غضبی خوت لەناو ئەبەی وکەی انتقامی خوینی ئەو شهیدانە لەو ریگرو گیرفان برآنە استینی کەلەپیناوی شەریعەت وانظمەی عالمیدا پەلاماری سلبی سەربەستی ئەو کوردە هەژارانە ئەدەن کەلەهەمو لایکەوە مستحقی چاکە وپیشخستنن.

برایە شهیدکراوەکانم بەخواتان ئەسپیرم. بەناویکی بەرز وشەرافەتەوە ئەو جهانە پر افسونەتان بەجی‌هیشت کە بەهەزاران افسوس امرو بوتان پشیمان بوتەوە. ایوە واجباتی ملی خوتان بەانجام گیاند. بەژیانیکی دلیرانەی سەربەستی ژیان وبەکوچیکی قارەمانانەش کوچتان کرد.

نا نا نەکوژراون هەر زندو ولەبەر دلانن. ایمەش بەهەمو لایکمانەوە. ئەو رەوی‌یە جوانەی ایوە أگاداری اکەین. هەتا خوینی ایوە لەناحەزانی نیشتمان نەستینین أرام ناگرین. ایمەش دی‌ین بولای ایوە چونك جیگایکی بەرزی میژوتان چنگ کەوتووە. هەمو کوردیك لەمولا ئەیەوی بەو شەرەف ومرکزە شادمان ببی. ایوە زور بەپاکی ومردی ژیان. وزور بەجەرگ وأزایش لەناوچون. لەچاکەی ئەو هنگاوە بەرزەتان. داوای شادبونتان ئەکەم لەبەهشتی شهیدانا. داوای اگاداری وپاریزگاری‌تان لەفرشتەی هاورازی نیشتمان وأزادی پرستی ئەو کوردوستانە نخشینە ئەکەم. وبەبراوەشی خاوینی ئەو نیشتمانە-سازگار ونازدارەتان ئەبخشم هاوبیرە پیشکەوتو وسەربەرزەکانی أزادی‌پەرستم.

منگوری

دانەر

فصلی (١٠)

*نتیجەی قراردادەی نەوتی ایران وروس
*وخسارەتی کورد لەریگای ازادیخواهیدا
*علاقەی قاضی محمد وحکومەتەکەی لگل عراقا

لەپاش استقراری امنیەت لەهەمو منطقەیکی ایرانەوە انتخاباتی دەورەی ١٥هەم دەستپیکرا. لە٢٥ مانگی تیری ١٣٢٦ کەمصادفی تموزی ٩٤٧ اکات مجلسی ١٥هەمی پرلمانی ایران کوبووە لەأبانماە ٣٢٦دا. لایحەی نەوتی (سادچیکوفی) روس سفیری شورەوی خرایە لیژنەی پەرلمانەوە.

بە١٠٤رئی مخالف و٢ رئی موافق کەنەوت بدری بەشورەوی لایحەی ناوبراو رفض کرا.

لەجیاتی ئەوەی کەنەوت بدەن بەروس. قانونیکیان خستە مجلسەوە وبەاتفاقی أرا قبولیان کرد. کەدەولەتی ایران مکائن وادەواتی پیویستە لەامریکا بکری وبەشرکەتیکی ایرانی بسپیری. کەلەداخلی ایرانا ئەو شرکەتە نەوتی شمال دەربینی. وبەأزادانە بیفروشی لەبازاری عالمیدا. وئەو شرکەتەش لەدوای پینج سالیتر دەست بکات بەایشکردن. انجا بەتعریفی خوارەوە سفارەتی شورەوی انذاری حکومەتی ایرانی کرد. وداخی ئەو هەمو تەپوتوزەی کەبو نەوتی ایرانی نابووە. بەو چند کلیمەیە هەلرشت.

سفیری کبیری دەولەتی شاهنشاهی ایران

١-برخلافی قراردادی أوریل ٩٤٦ معاملەتان لگل دەولەتی جماهیری اتحادی شورەوی کردوە. حقوابو لەپاش ٧ مانگ لایحەی نەوت تقدیم بەلیژنەی پرلەمان بکەن. بەپیچەوانە لەپاش ١٥ مانگ لایحەی نەوتتان دا بەشورای ایران. و لەپاش ١٢ مانگ دەستتان دایە شورا کوکردنەوە.

٢-ئەو اتفاقە شکلیکی نهائی ورگرتبو چونکە لەلاین رئیس الوزراوە امضا کرابو وبەنظری شاش گیشتبو.

٢٩/أبان/٣٢٦ سفیری اتحادی جماهیری

شورروی

سفیری کبیری جماهیری اتحادی شورروی سوسیالیستی

١-امتیازی نەوت خارجی صلاحیەتی شخصی رئیس الوزرایە. چونکە لەقانونی ایرانا رئیس الوزرا تنها اتوانی ریگای اتفاق وقرارداد امضا بکات. بەلام او اتفاق وقراردادەیە ئەبی بەرئی مجلس خاتمە بدری هەرگاه مجلس بو ئەو اتفاقە موافق نەبی. ئەو قراردادەیە حائزی قیمتیك نابی لەموافقەت نکردنی مجلسا بودانی نەوت بو جماهیری شورەوی.من مقصر نیم چونکە من واجباتی خوم پیك هیناوە بەلام مجلس لی قبول نەکردوم

٢-بو تأخیربونی کوبونەوەی مجلس. لەبەرئەوەی کەوضعیتی داخلی ایران استقراری نگرتبو. هەتا ئەو تأریخە بومان نکرا مجلس کوبکینەوە.

٣-ایمە اتوانین لەپاش دەرهینانی نەوت بەهوی شرکەتیکی اهلی ایرانەوە. نەوتتان پی بفروشین.

٤-روحی برادەری ومسالمەتی هاجواریش ئەوەیە دەولەتیکی گەورەی وکو اتحادی جماهیری شورەوی غدەر لەملتیکی هەژاری بچکولانەی وەکو ایمە نکات. چونکە ایمە همیشە أمادەی اقداماتی برادری وژیانی هاوسایە ودراوسیەتین.

٣٠أبانی١٣٢٦ احمد قوام

نخست وزیر ایران

اجا بو ئەوەی کەایران لەهلمەتی روس محافظە بکری. امریکا دەستەبەربو کە ١٠٠ملیون دولار بەقرض بدا بەایران بەمدەی ٢٣ سال. بەشەرتی ئەو پارەیە لەژیر نظارەتی امریکادا صرفی مشروعی انسانی بکری ولشکر وپولیسی ایرانیش بخریتە ژیر تربیەی چند فرماندەیکی امریکانی وبەتجهیزاتی جنگی امریکاش تجهیز بکرین. بەلام هەتا ایستا ئەو دو قراردادەیە بعواملی ظواهر لەترسی حملەی روسەکان تطبیق نکراوە. الاّ خریدی هیندی اسلحەی جنگی ومکائنی زراعی نەبیت چونکە روسەکان لە ٢١ فوریەی سالی ١٩٢١دا اتفاقیکیان لەگەل حکومەتی ایرانا بستوە. هەرگاه حکومەتیکی بیگانە پی نایە اراضی ایرانەوە بەشەرتی مصلحەتی روسی تیا نهیتە وجودەوە. بو روس جائز بی کەئەویش داخلی ایران ببیت.

جالەترسی ئەو اتفاقنامەیە هەتا ایستا ایران نەیتوانیوە. لەحدی رغبەتی روسەکان لابدا. ویەتەواوی دەستی مساعدات بو هیچ خاریجەیك دریژبکات. جا

لەبەرئەوە زور قضایای مهمّی ایران هیە کەبرامبر بەو اتفاقە لەژیر تەهدیدی روس‌دا ماوەتەوە.

بو توازنی نخشەی سیاسی بەتأریخ ۱۹ مانگی دی ۱۳۲٦ قوامی زورزان استقالەی کرد. ولەجیگای ئەو حیکم الملك أغای کشاوەرزی-بوبەرئیس الوزرای ایران. وقوامیش بەتهمتی خیانەتی شعب مدەتیك فرێدرایە ولاتانی امریکا وسویژ وسویسرە وبەتأریخ ۱۰ بەهمن۳۲٦ کەمصادفی ۳۱ ژنویە ۱۹٤۷ اکات سفارەتی روسیا خطاب بەسفارەتی ایران ئەو یادداشتەی گیاند.

یادداشتی روسیا بەایران

حضرەتی اشرف أغای حکیم الملك رئیس الوزرای ایران

جنابی‌أغای رئیس الوزرا بنا بەدەستوری دەولەتی شورەوی موضوعی خوارەوەتان عرض اکری.

۱-وەکو بیستراوە دولەتی ایران بتأریخ ۱٦ اکتوبر ۹٤۷ لگل دەولەتی امریکا موافقەتنامەیکی امضا کردوە. بو تنظیم‌کردنی هیئتیکی نظامی بو همکاری لگل وزارەتی جنگی ایرانا بو تقویە وتربیەکردنی قشونی ایرانی. لەموافقەتنامەی ناوبراوا دەرکەوتووە. کەئەو هیئتی نظامی امریکایە تداخل بەهەمو عملیاتی وزارەتی جنگ وقوات وتأسیساتی جنگی ایران اکا نظر بەعملیاتی وزارەتی جنگ وقوات وتأسیساتی جنگی ایران اکا نظر بەتعلیماتی ناوبراو هەمو قواتی ایران ئەخریتە ژیر تصرّفی ولایاتی متحدەی امریکاوە. بەپی‌اتفاقنامەی کونی ایران وامریکا ئەو اتفاقنامەی اخیرە ممنوعە. چونکە بەو دەستورەی کەقرار دراوە دەولەتی ایران حاکمیتی استقلالی خوی ضایع ئەکات. وبو امریکاش جائز نیە تداخل بەاستعماری ایران بکات. جادەولەتی شورەوی بەلزومی ئەزانی کەحقائقی دەولەتی ایران بەمطالعاتی خوارەوە رەوشەن بکا.

۱-لەژیر نظارەتی مستشارانی امریکایی قشونی ایران بەاسلحەی جنگی امریکایی تسلیح ئەکری. هیچ فەرقی اسلحەی امریکا لگل اسلحەی کونی ایرانی ناکەین.

٢-ژنراڵ گرۆ-لەئەوەلی سالی ١٩٤٧دا منهجی تازەی سازمانی سپای ایرانی ترتیب کردوە وئەو برنامەیەش بتصویبی شا گیشتوە.

٣-لەستادی أرتشی ایران هیئتی مخصوصی مستشارانی نظامی امریکایی تداخلیان کردوە ونظامی سەرباز وقشونی ایرانیان گوریوە.

٤-امریکا برنامەیکی راجع بەتغیراتی صنایعی جنگی ایران داناوە فکر وایە لەسەر صنایعی نظامی امریکا شکلی (تاکتیك) ایران بگۆرێ. بو ئەوەی بتوانن اسلحەی امریکا تعمیر وتغیر بکەن.

٥-بنا بەمقتضای مستشاران. امریکا طیارەخانەیکی گەورەی لەشاری (قم) دامەزراندوە. ئەو فروکخانەیە لەپێویستی ایران بەدەرە. وچند عمباریکی ژیر زەمینی نەوت وبنزین لەناحیەی (دلیجان) لەبینی قم واصفهان دروست کراوە کەئەوەش شایانی توجە وتعجبە.

٦-لەسالی ١٩٤٧دا دەستە دەستە مستشاران ومامورانی امریکایی واردی ایران ئەبن. چین چین داخلی بانك وفروکەخانە وادارەجاتی ایران بوون. باخصوص طیارە (خانەی ایران تور) پربووە لەافرادی امریکایی.

٧-قەرارگای پیشوی نظامی وچوار سەربازخانەیتر لەتارانا بەرەورۆی هیئتی نظامی امریکایی کراوەتەوە. بەوپێیە وادەر ئەکەوی کەافسر وقشونی امریکا واردی ایران ببی.

جابەو حسابە وادەرئەکەوی کەامریکایەکان ایران بکەن بەجیگای حرەکات ولشکرهینانی خویان. ئەو باسەش اگر تطبیق بکری خطری مەرزی دەولەتی شورەوی تیا دیتەرو.

لەسبتامبری ١٩٤٧دا لەستادی أرتشی ایران کمیسونیکی مخصوصی مشترەك لەمستشارانی امریکا لەتارانا گیراوە. بەرنامەی ئەو کمیسونە ایجادی (فروکەخانەیك) گەورە لەناوچەی مەرزی. وچند مستشاریکی امریکایی بەسواری هەواپیمان- بەهەمو مەرزی ایرانا گەڕاون بەناوی بازرەسی سپاە وژاندارمری ایرانەوە. بەرەو قەزوین رویشتوون. بەلام بەراستی فلسفەی ئەو گەڕانەیان بو کشفی قواتی جماهیری اتحادی شورەوی بووە لەحدودا.

ئجا دەولەتی شورەوی بەپێویستی ئەزانی توجهی ایران بو ئەو بابەتە وربگری کەپیمانی ١٦اکتوبری ٩٤٧ لەبینی ایران وامریکا. بەعلاوەی مصلحەتی قراردادی بینی شورەوی وایرانی تأریخ ٢١فوریەی ١٩٢١ ئەگەینی. جا لەبەرئەوە دەولەتی شورەوی انتظاری هیە کە بەعجلە دەولەتی ایران تدابیری رفعی ئەو نقاطانەی غیرە اعتیادیە بکات. بەو مناسبتەوە احتراماتی فائق تقدیم ئەکەین.

سیاد

چیکوف

سفیری اتحادی جماهیری شورەوی

لەتاران

وایرانیەکان بەنظریەی (جورج ألن) سفیری امریکا لەتاران بەموضوعی خوارەوە وەلامی یادداشتی روسیان نوسیەوە.

أغای ساد چیکوف سفیری کبیری شورەوی

نامەی موریخەی ١٠بهمن ٣٢٦ جنابتان واصل بو احتراماً جوابتان عرض اکری

١-ئەو خبرانەی کە لەلاین دەولەتی شورەویوە وەرگیراوە. بکلّی خلافی حقیقتە.

٢-ئەو موضوعەی کەباسمان کردوە هەموی شکلی داخلی ایرانن. علاقەیکی بەدەرەوە نیە. ملەتی ایران میدان نادا دەولەتیکی بیگانە دست بخاتە ناو ایشوکاریەوە. بەلام لەبەرئەوەی کەدەولەتی شاهنشاهی أرەزوی یکیەتی ودوستی وهامجەواری شورەوی اکات بەنقاطی خوارەوە. هەمو گومان ورابەریکی بی‌اساستان رفع ئەکەین لەموافقەتنامەی ٦ اکتوبری ٩٤٧ لەبابەت تازەکردنەوەی قراردادی استخدامکردنی عدەیك لەافسرانی امریکایی. ئەو تاقمە قطعیاً سیمەتی فرمانداری ومستشاریان نیە. لەمسائیلی نخوش وهیندی ادارەی بچوکدا اشتراك ئەکەن. هەرگیز علاقەیان بەشئونی عسکریوە نیە.

الف ـــ مطلقاً افسرانی امریکا تداخلیان بەتسلیحی جیشی ایرانەوە نیە بەلام دەولەتی ایران هەر وکو دەولتانی جهان پی‌ویستی بەتازەکردنەوەی اسلحەیە. دەولەتی ایران لەپیش جنگی ئەوروپادا. لەممالکی مختلفی اورو‌پا چەکی کریو بەلام جەنگی روژأوا ایرانی لەو پیشکەوتنە نائمید کرد.

دەولەتی شورەوی باش ئەزانی کەتسلیحی ایران لەروی جنگی ئەوروپاوە تاچە اندازەیك دوچاری ندامەت بووە. لەدوای کوتاهی جنگ دەولەتی ایران ناچاری خریدی چەك بووە. بەدەولەتی شورەوی مراجعەتی خریدی چەکمان کرد. بەلام لەبەرنرخی ناموافق امکان نەبو کە کەموکورتی چەکی ایران لەدەولەتی شورەوی بکری. بو مصلحەتی خزینە وجنبەی اقتصادی نرخی امریکامان بەموافق هاتە بەرچاو. قەرارماندا مقداریکی کەم اسلحە لەامریکا خرید بکەین.

٢-ژنرال گرۆ-هیچ مداخلەیکی سازمانی أرتشی ایرانی نیە. افسرانی ارشدی ایران لەتەوانایانا هیە کەبرنامەی أینامەی قشونی ایران تصلیح بکەن.

٣-ضرورەتیکمان بەافسرانی امریکایی نیە بو تغیردانی أیننامەی دەولەتی اگەر هاتو تغیراتیکی پیدرا. افسرانی ایران اتوانن تأمینی ئەو نقصانیەتە بکەن.

٤-افسرانی امریکا لەخزمەتی أرتشی ایرانا هەن. بەلام مطلقاً حقی تداخلی کارخانەی جنگیان نیە.

٥-دەولەتی ایران خودمختاری تأسیساتی هەمو وینە تصرفاتیکی طیارەخانەی هیە. بەپی ضرورەت ئەتوانی لەهر جیگایك کەبیەوی فروکخانە دروست بکات بەلام هەتا ایستا هیچ مطاری تازەی دروست نکردوە. وفروکخانەی (قمیش) زور بچوکو کونە. هیچ اصلاحاتیکی تازەی تیانکراوە. چە جای ئەوەی کەامریکایەکان تعمیراتیان تیا کردبی.

٦-هیزی أرتشی وژاندارمری لەوە زیاتر نابی کە بەتصویبی پرلمانی ایران گیشتوە وافسری ئەمانەش هەرئەوندە ئەبی کە لزومەان پی هەبی. ایستا موجودی افسرانی ایران نگیشتوتە ئەو قراردادەیە کە لەوختی خویا تصویب بووە چەجای ئەوەی کە لەخاریجەوە افسر وەربگرین.

٧-سەربازخانەی ایران معلومە کەچندە. وهیچ کامیکیان لەژیر تصرفی امریکادا نین ویك نفری سەربازی امریکا لەوسەربازخانەدا موجود نیە. چونکە دەولەتی ایران میدانی خاریجە نادات کەتداخل بکاری سەربازی وقشونی بکات.

لەکلیمەی-شاری نظامی-کەلەبیاننامەی باسکراوتانا ذکرکراوە ممکنە مطلبتان-امیر أباد-بی کە لەوختی خویا قشونی امریکای تیابووە. ایستاش ئەو

شوینه جیگای دانشمندان ودانشجویانه هرگیز افسر وسربازیکی امریکای تیا موجود نیه.

وأمرو شدی فروکه وافرادی امریکایی بو سمتی مەرزی ونخشەکیشان یان بکلّی یاساغه. هەتا میدانی دانیشتوانی ایران بو ئەو جهته نادری چەجای کە بەامریکایی خاریجه ئەگا.

بەلام متأسفانه دەولەتی شورەوی کەخلافی پیمانی ۳سی گانەی ۹بەهمن۳۲۰ میدانی‌دا کەدەستەیك خیانەت کار بەتحریکاتی افرادی شورەوی لەضدی مصالحی دەولەتی ایران لەأزربایجان وکوردوستان تمرد بکەن. دەولەتی شورەوی لەو جهتەوە هیچ کومەگی دەولەتی ایرانی نکرد. لە ۱۹أزرماه ۳۲۵ لەمقابل رقو غضبی دەولەتی شاهنشاهی ئەو خیانەتکارانە فراریان کرد. دەولەتی شورەوی ریگای مەرزی بو چول کردن. وبو خاکی شورەوی قبولکران. وامرو ئەو شخصانە لەخاکی شورەوی موردی احتراماتی هەمو لایکتانن.

لەموسکو وباتکوبه بەرادیو دعایای مضرّه لەضدی ایران بلاوئەکەنەوە. وهیچ وینە جلەوگیریکیان لی‌ناکری. وبەناوی رادیوی حزبی توده ودیمکرات لەقەوقازا رادیوێکی سرّی تأسیس کراوه. کەکاری منحصر بوته سەرتشویشاتی افکاراتی ایرانی ومتمادی افرادی شورەوی لەمەرزا هاتوچو وتحریکات ئەکەن لەضدی امنیتی دەولەتی شاهنشاهی.

دەولەتی ایران طبقی نوسراوی ژمارە (٤٨٢٥) وروژی ۳۲۵/۹/۲۷ بو استردادی ئەو عناصره بدخواهانە مراجعەتی بەدەولەتی شورەوی کرد. دەولەتی شورەوی اهمیتیکی بەو مراجعەته ندا.

لەوختیکا کەتاقمیکی تالان‌گر وچتە لەژیر ریاسەتی ملا مصطفی بارزانی کەلە دەوری قاضی محمدا بەروتبەی ژنرالی مشهور کرابو. لەپاش خسارات وزیانیکی زوری کەبەدەولەتی شاهنشاهی وارد کرا هاتە روسیا. دەولەتی شورەوی پناهیدەی کرد. لەرغمی ئەوەی کەبو استردادی ئەو تاقمەی شرارەجویە لەدەولەتی شورەوی طلب کرا. کەمیدان نەدا ئەو دەستەیه واردی خاکی شورەوی بن کەچی متأسفانه لەروژی ۲۱ خردادی ۱۳۲٦ لەحدودی (قراقون) لەقولّی آرازه- وه بەکمالی احتراماتی افسرانی شورەوی‌وه-واردی اراضی شورەوی بون.

انكار ناكری كەدەولەتی شورەوی لـەقبول‌كردنی خیانـەتكارانی ١٩ أزرمـاه ٣٢٥ جعفر پیشـەوەری وغـلام یحـی وهاودەسـتانی. ولـەقبول‌كردنی تـاقمی مـلا مصطفـی لە٢١ خردادی ١٣٢٦دا منظوری هەرئەوەیە. بواسطەی ئەمانەوە دوبـارە دەسـتەیكی مخالفین ومتشردین بقصدی اشغالاتی خـاكی ایران پیك‌بێ‌نی. ولـەخاكی شاهنشـاهی ایراندا اشغالیەت بنیتەوە كەئەمەش خلافی پیمانی مودەتی فصلی (٥)مە كەبـەتأریخ ٢١ فوریە ١٩٢١ لەبینی دەولەتی شورەوی ودەولەتی ایران بەانجام گیشتووە.

دەولـەتی شاهنشـاهی مطـابقی قـراردادەی نـاوبراو همیشـە حـاضری تیكلـی وحسـنی تفـاهمی هـام‌جواری دەولـەتی شـورەوی ئـەبی. مـو قعـم بەفرصـەتزانی كەاحتراماتی حیمانەی خوم تازە بكەمەوە.

حكیمی

نخست وزیری ایران

دەمانچەی أژاوەی سیاسی لەایرانا

امجا روسـەكان‌لەدوای ناامیدیـان لـەخیر وخوشـی ایـران. ویسـتیان بەهـەرنوعی كەبویان بكری دار بەداریك لگل حكومـەتی انگلیس بكەن وخویان لەحكومەتی ایـران نزیك بكەنەوە. بـەو نـاوەوە احزابـە سیاسـیەكانی سـەر بـەجماهیری شـورەوی‌یان لـەایرانا خستە فعالیەت بو استقرار نگرتنی امنیەتی ایران. ولەهەمو لایكەوە. پنجەیان خسـتە تشویشـاتی فكـری حكومـەتی مركزیـەوە. حكومـەتی ایرانیـش بـو تسـكینی أسـایش واستقراری ایران پەلاماری هەمو وینە تجرەبە وعملیـاتیكی‌دا. ئـەوەل عملیـاتی ئـەوەبو كە ئەو مهاجرانەی لەروسیاوە تبعەتی ایرانیان قبول كردبـو. بەمناسـبەتی اختلاطـی عنصری قوقازی وأزربایجانیەتەوە افكـاراتی ایرانیـان مسـموم كردبـو وحزبـی تودەیـان لەهـەمو ایرانـا انتشـار دابـو. ئـەو تافمـەی لگـل ئـەو ارمنیانـەی كەبـەناوی تبعـەتی ایرەوانی- روسیا هەمو ملكو علاقـەداتیكی خویـان هـەراج كردبـو. وأمـادەی سفری روسـیا بوبـون. ئـەو دو دەسـتە مبـادی بلاوكەرەوانـەیان بـو منطقـەی مـەرزی شـیراز- اصفهـان-مشهد-قم-دورخستنەوە. بەلام سازمـانی تودە بەو كردەوانـەش هـەر تسـكینی نهات. بەتأریخ ١٦بهمنی ١٣٢٧ لەلاین چند نفریكی أزادی‌خواهـەوە لەنمایشـگاهیكی

عسكريدا لەشاری تاران چند دەمانچەيك بەشاهەوە نرا. تأثيری ئەو دەمانچەيە بوبەهوی ئەوەی کەحکومت اعلانی ديوانی عرفی بکاتەوە و ٥٠٠ نفريكيان لەافرادی توده خستە زندانەوە.

اجا هەرلەتنشتی حزبی تودە ودیمکرات حزبی اخوان المسلمين لەژێر رئاسەتی سيدآیةالله كاشانی لەایرانا هاتە وجود. وبەتأريخی ٩٤٩/١١/٤ لەلاين أزاديخواه نائب صفوی رئيس الوزرا أغای حسين هژيری كوژرا. ولە جيگای ئەم حاجی علی رزمأرا کەمرکزی ثقەتی شابو کرا بەرئيس الوزرای ایران. وئەویش بەتأريخ ٧ مارتی ٩٥١ بەدەسائسی أغای كاشانی لەلاين نائب صفوی قاتلی أغای حسين هژيروە كوژرا. وأغای سيدحسين علاء بەتأريخ ١٤/مارتی١٩٥١بو بەرئيس الوزرای ايران.

بەلام لەبەرئيك‌چونی وضعی احزاب وسيطرەتی حزبی اخوان المسلمين بەسەر حکومەتی مرکزيدا. ودعايە وتأثيراتی روسەكانيش لەم ظروفی تشويشەدا. أغای حسين علاء نەیتوانی وضعی أسايش واستقرار تأمين بكات. لەروژی ٢٦نيسانی ٩٥١ استقالەی کرد لەروژی ٢٧نيسانی ١٩٥١دا أغای دوكتور مصدق کەمربوطی حزبی أزاديخواهی سازمانی اخوان المسلمين بو كرا بەرئيس الوزرای ايران وبەو مناسبتەوە روسەكان هليان لی‌نزيك بووە. سياسياً دەستی يارمەتی وتحريكاتيان بو أغای دوكتور مصدەق دريژ كرد ولەضدی انگليس هينايانە سەرشك. ولەرغمی ئەوەی کەنائب صفوی قاتلی دو رئيس الوزرای ايران بو لە٢٥مانگی تموزی ٩٥٢دا بەرەلا كرا.

تميمی نەوت ودەرکرانی انگليس لەايرانا

حکومەتی ايران قانونی تميمی نەوتی بەتصديقی پارلەمانی ايران گياند الغای ئەو معاهدە واتفاقنامەيەی كرد کەحکومەتی رضا شا لە٩٣٢ لگل شريکەی انكلو بريطانيادا بستبوی. شەريکەی انكلو دارسی انگليسيان ناونا انكلو ايران. نەوتی ايران كرا بەملكی ملەتی ايران وقانوناً سيطرەتی هەمو اجانبيكی لی دورخرايەوە. أگری دسائس واحزاب لەايرانا شكليكی زور بەاهتمامی ورگرت. وروسەكانيش بەمناسبەتی ئەو فرصتە مبارەكەيان ايرانيانيان وادار كرد کەبو وقفەنكردنی مصالحی اقتصادی ايران ئەو ١١طن ألتونەی كە لەاحتلالی ايرانا بردويانە بو ايرانی اعادە بكەنەوە. وبو فروشتنی نوتەكەشيان مساعداتيكی زور گەورەی ايران بكات. بەلام هەتا

ئەو تأريخە هيچ لايكيان بەانجام نەگياندووەو پياوى بەرزى ئەو حرەكاتەش لەايرانا آيەتالله كاشانى ودكتور مصدق وأغاى فاطمى وەكى-متين- بياتى- ناوان بون. بەجوشى ئەو اقداماتى قوميە لەروژى ٢٤/مايسى٩٥١ ايران انذارى انگليسى كرد كەهەتا روژى ٣٠ مايسى٩٥١ هەرچيكى كە لەايرانا هيتى اگر نەى‌گويزيتەوە بلاقيد ومسئوليەت حكومەتى ايران مصادرەى أكات.

بەتأريخ ١٦ خرداد ١٣٣٠ ايرانيەكان هيئتيك كەعبارەت بون لەأغايانى دوكتور متينى دفترى ودكتور على أبادى ومهندى بيات وأغاى بازرگانى وەكى واردەلانى. نارد بو اهواز وأبادان بو وەرگرتنى نەوت لەمديرى شركەتى سابق انگليس (دريك) ناو. وبەتەواوى هەمو اساساتيكى شريكەى نەوتيان لەانگليسەكان وەرگرت وكاربەدەستانى شەريكەى انگليزى‌يان هەمو دەركردن.

امجا انگليس هيئتيكى لەمانگى حزيرانى ٩٥١دا نارد بو ايران بو تفاهم لگل حكومتى ايرانا بەلام سوديكى نەبو. هيئتى ناوبراو كەعبارەت بون لەأغايانى سدان-گس-جاكسون-اكلينگتن- ناوان لەپاش محروميەت گرانەوە بو لندەن. ومستر موريسنى-وزيرى خارجەى انگليس بيانيەيكى بلاوكردەوە اگر ايرانيەكان لەو فكرە بازگەشت نەبن دوچارى خطريكى گەورە ئەبن.

رئيس الوزراى ايران لە ٢٩ حزيرانى ٩٥١دا بلاوى كردەوە اگر موظفينى بريطانيا چيكە ايران چول نكەن ولەشەريكەدا بى‌نەوە قانونى مكافحەى تخريب تطبيق اكەين امجا حكومەتى انگليس دەولەتى هند وپاكستانى كرد بەواسطەى تفاهم لگل ايرانا. ولەدواى يأسى امانيش امجا لەسەر تشبساتى انگليس رئيس جمهوريتى امريكا ترومان-هاريمان سكرتيرى خاصى خوى نارد بو ايران ونامەيكى تاى‌بەتيشى پيانارد بو محمد شاهى پەهلوى. بو ريككەوتنى لگل انگليسا روژى ١٥/٧/٩٥١هاريمان واردى تاران بو نامەكەى روژى ١٦/٧/٩٥١ بەذاتى شاهانە گەياند-و بەمناسبەتى هاتنى هاريمان- لەروژى ١٥دا مظاهرەيكى زور عظيم لەبينى احزابى تودە واخوان المسلمين لەتاران دەست پى‌كرا ٨٠ نفريك بريندار وكوژراويان بو. وسفارەتى امريكا بەهيزى پوليس محافظە كرا لەدەست مظاهرەچيەكان.

هاريمان لپاش چاوپى‌كەوتنى شا ورئيس الوزرا وكاربەدەستانى حكومەت لگل سفيرى بريطانيادا چو بو لندەن.

ایفریل هاریمان-لەگل هیئتی مذاکرەی نەوتی انگلیس-ریچارد ستوکس-هاتەوە بـو تاران. هیئتی ناوبراو لەپاش چند کوبونەوە وملاقاتیك لەگـل کاربەدەستانی حکومتـی ایرانا لەروژی ۹۵۱/۸/۲۳دا بەبی موفقیەت گەرایەوە بـو لنـدەن چونکـە ایرانیـەکان لەقراردادەی شریکەی نـەوتی ایرانـی نهاتنـە خـوارەوەوانگلیسـەکانیش داوای ئـەوەیان اکرد کەئەو ناوە ئەبی تبدیلبکـری بەشـریکەیکی مشـترکی انگلیـس وایرانـی بـەقراری ۵۰٪ لەصدا. اجا انگلیس قضیـەی نـەوتی بەشـکایەتەوە دابەسـازمانی امـی متحـدە. لەنتیجەی محاکماتا. سازمانی امی متحدە لەمحکمەی عدلی دوەلیدا طلبەکەی انگلیسی رفـض کـردەوە بەحجـەتی ئـەوەی کەئـەو شـکایەتە شـتیکی داخلی‌یـە لـەبینی ایـران وشرکەتی نوتی انگلیسا علاقەیکی بەتجاوزی انگلیسەوە نیە کسازمانی امی متحـدە تداخلی تیـا بکـات. ولـە۱۰/۱۰/۹۵۱دا دوکتـور مصدق برایـە امریکـا بـو ئـەوەی لەسازمانی امی متحدەدا جوابی شـکایتی بریطانیـا بداتـەوە. فعـلاً رفضـی هـەمو طلبیکـی انگلیسـی لـەو مجلسـەدا کـرد. ولەشـباطـی ۹۵۲دا دیسـان دکتـور مصـدەق برایەوە بو لاهای-لەویشا بعینی عبارەت رفضـی هـەمو مطـالبیکی انگلیسـی کـرد بەحجەتی ئەوەی کـەقراردادی رضـا شـاە شـتیکی اسـتبدادی بـووە بەحریـەتی شـعب ومجلسی پرلـەمان نەهاتوتە وجودەوە. ولەلاین شعبەوە الغا کراوە.

ایرانیەکان فروشتنی نەوتی ایرانیان بەهـەمو عالـما اعـلان کـرد. هیـچ حکومتیـك لەبەر تأثیراتی انگلیس هەتا ئەو تأریخە حاضر نەبون کەنەوتیان پی بفروشـن. لەبـەر وەضعی راهنی اقتصادیات لەبینی بلاط ودکتـور مصـدەق-دا مخالفـاتیکی فکـری هاتە وجود. دوکتـور مصـدەق لەشـای داوا کـرد کەمجلسـی پرلـمان سـلطەی اسـتثنائی وسلطـەی تصرفاتی لشـکری بداتـی ومـالا یسـئل بـی بەرامبـەر بەهـەمو فرمـانیکی لشکر. وشاە بو تداخلی بەقضیـەی لشـکر موافقـەتی نشـان نـەدا. ودوکتـور مصـدەق بەتأریخ ۹۵۲/۷/۱۹ استقالەی کرد.

شـاش بـەتأریخ ۹۵۲/۷/۲۰ ارادەی درکـرد بـو تعینـی قـوام السـلطنە بـەرئیس الوزرا. فعلاً قوام السلطنە هاتە سەر حکم . حالاً اعلانی دیوانـی عرفـی کـرد. حزبـی تـودە وکاشـانیش بـو خسـتنی وزارەتـی قـوام دەسـتیاندایە غوغـای مظـاهرات وفوضـاء. پەلاماری مجلسـی وزرا وهینـدی دوائـری اهمیـتداری حکومتی‌یـاندا ۱۰۰ نفریك شهدا لە متظاهرین هاتە دفـترەوە ئـەو حالەتـە هـەتا روژی ۲۲ دەوامـی کـرد.

وجماهر ومتظاهرين داواى سقوطى قواميـان اكرد. لەروژى ٢٢/٧/٩٥٢دا جيش وشرطه نەيان توانى محافظەى وضعيت بكەن. قـوام السلطنه فـرارى كـرد ودكتـور مصـدەق بـەاحتفاليكى زور عظيمـەوه هاتـەوه سـەرحكم انجا لـەلاين شـاوه سـلطەى مطلقى درايى وكراش بەوزيرى جنگ بـەعلاوەى رئيس الوزرايەتكەى. وغـلام رضـا واشـرف پـهلوى بەتـهمتى ئـەوەى كـه لـەضدى حزبـى كاشـانى اشـتراكيان بەكوشـتنى متظاهرين كردوه لـەروژى ٢٢/٧/٩٥٢دا. لـەلاين دوكتـور مصدەقـەوه قـرارى نفـى وتبعيدى خارجى ايرانيان درا وهردوكيان فعلاً لەايران دركران لەئەوەلى مـانگى تشرين اوەلى ٩٥٢ بەپنجەى انگليس لەژير قيادەتى جنرال حجازى وزاهدى واحمدى انقلابيكـى عسكرى لەايران روىدا بەلام تاقمى مصدەقى پيش دەستيان كرد جنرالـەكانيان گرتـن حرەكاتەكيان كوژاندەوه. بەلام لەرغمى ئەوەى كەحكومەتى عراق هيچ گونه مظـاهره وقتاليكى بـو الغـاكردنى معـاهدەى شـركەتى نوتـى عـراق وانگليس نكـرد. كـەچى استفادەيكى باشى لەظروفى ايران كرد. ولەسەر داخوازى حكومەتى انگليس قـازانجى نەوتى كركوك وخانقين وبصرا گياندرايه ٤٩% لەصدا. بەوپىيـه اتفـاقى نـاوبراو لگـل انگليسـا لـەمانگى شباطى ٩٤٢دا لەمجلسـى پرلـمانى عراقيـدا بـه تصويب گيشـت ولـەعينى مـانگدا تقديمـى ارادەى ملكـى كـرا وبەوپىيـه وارداتـى عـراق روى كـرده مستوايكى زور بەرزەوه.

بەلام ايرانيەكان هەتا ايستا نەيان توانيوه گـالونيك نـەوت لـەايران اخـراج بكـەن. ونشيانويراوه كـەدوباره لگـل انگليـس ريـك بكەونـەوه. لـەرغمى ئـەوەى كـەانگليس بەهەمو قوەتيك وتفننيكيەوه خەريكى ريككەوتن وهاتنـەوه سـەركاريەتى لـەعملياتى نەوتى ايرانا. بەلام هەتا الحال نتيجەيەكى حاسمى چنگ نكەوتووه. وحكومەتى روسـيش لەغيراز تحريكـات هيـچ گونـه معاونـەتيكى مـادى ايرانـى نكـردوه. وبلكـو لـەاكثرى مناسباتا بەگوى ايراندا ادا بو تطبيقى ئەو قراردادەيەى كەوختى خـوى لەگـەل رضـا شادا كراوه لە٦شهرىورى سـالى ١٣١١ بـو نـەوتى (سمنان وخوريـان) لـەشمالى ايرانـا كەشركەتيكى مركب لەروس وايرانى ايجاد بكەن لەدواى هەمو مصارفـاتيك بـەنيوەيى قازانجەكەى بـەش بكـەن. و ئـەو اتفاقـەيان هتـا ايسـتا لەمجلسـى پرلمانـا رسميتيكـى وەرنگرتوه. تنها لەلاين رئيس الوزرا مخبر السلطنه هدايـەت-فروغـى وزيـرى خارجيـه-منصور وزيرى كشـوەر-اسـعدى وزيـرى جنـگ-قرەگوزولـو وزيـرى فرهنـگ-بـهرامى

وزیری پەست وتلگراف-سرتیپ فیروز وزیری راه-داوەر وزیری عدلیه-یاسائی رئیسی کلّی تجارەت-تقی زاده وزیری مالیه-فرضی رئیسی کلّی صناعەت وفلاحەت. بەامضا گیشتووه. وئەو اتفاقنامەیه لەلاین تیمور تاشی رئیس دەرباری شاهنشاهی وەلەژیر نمره ۳۷۲۲دا لگل سفارەتی شورەوی (پیتروفسکی-رد وبەدەل کراوه واکثری وزرای ئەو هیئته مخالفی ئەو قرارداد واتفاقه بوون.

وبغیری ئەوەش قراردادەکەی ساد چیکوفیش-هەروا موردی باسکردنی حکومتی شورەوی‌یه.

بەلام لەرغمی ئەو هەمو مخالفاتەی کەایرانیەکان برامبر بەحکومەتی انگلیسیان نشانداوه. من شخصاً لەو اعتقادەدام کەایران بەمجبوری خوی بخاتەوه باوەشی انگلیس وامریکا. چونکه بەهەر نوعیك کەامکان بی حکوماتی روژآوا ایران ئەگرنەباوەشی خویان بو ئەوەی کەبیکەن بەقاعدەیکی عسکری وفروکەخانە. بەهوی ایرانەوه لەتجاوەزاتی حدودی روس نزیکببنەوه. ایران بەتفاهم ومصالحەت دوباره خوی اخاتەوه باوەشی انگلیس وامریکا. بەلام روسەکان بەتجاوەز وپەلاماردان لەئەوّەل دەستپی‌کردنی جنگی ۳سی‌هەما ایران لەباوەش انگلیس وامریکا دەراهینن بوئەوەی کەاستفاده لەنەوتی عبادان وسیطرەتی خلیجی فارس بکەن وقاعدەی بردومانی روژآوایەکان لەخویان دوربخەنەوه-پردی شەرق لەاوروپا جیابکەنەوه. بەلام لەبەرئەوەی کەئەو موضوعه شتیکه لەتەرزی تکنهات دوایی پی‌ئەدری ودیسان پرِیشه لەأژاوه وبەسەر هاتیکی گرنگی سیاسی ئەمەوی لەوباسه چاوپوشی بکەم. بلکو زەمان بەطبیعەت ئەو عملیاتانه نشان بدات نەوەکو من بەتکهنات وخیالیکی مقصّرانه بوی بچم.

*خساراتی کورد لەری أزادی‌خواهیدا

ملەتی کوردی ایران هەرچنده بەظواهر لەجنگی هتلری ۹۳۹ پاریزراوبون بەلام معناً دوچاری زیانیکی زور گەورەبون. لەدەوری شهریوەرا کەأغای حمه رشیدخان پی‌نایه ایرانەوه. لشکری حمه رشیدخان عبارەت بو لەجوتیار وفلاح ورەشایی-وئەو هەمو لشکرچیانه بەراووروت وتالان وچکمەرەقی-خویان بەاهالی ئەژیان.

تالانیکیشیان کەچنگ بکەوتایه ئەبو بەرزامندی أغاکەیان بشبکرایه ورزمندای أغاش هەرخوا ئەزانی چند بەبی‌وجدانا پیکدی. زورجار تصادف اکرا. شخصیك یا کور

یا برا یا أموزایکی اکوژرا،ویا خوی بریندار اکرا وئەو تفنگ ویا ئەو ولاخەی کەلشکرچیەکەی لسر کوژراوە ویا بریندارکراوە. ابوایە یابە کاملی بدری بەأغاکەی ویا کە هیچ نبوایە نیوەی هر بەأغا ببخشری. واگەر خوانەخواستا کابرای سەرشکاو وقون دراو لوت‌چرچیکی نشاندابایە. لەدوای تالان‌کرانی ١٠٠ جوت شەقی مزری بو تەواواکراو لەودی‌یەش دی‌بەدەر اکرا.

بو نمونەی مثال-بەتأریخ ١٢/١٠/٩٤١. انگلیسیك لەلاین لشکری سلیمان‌خانی جافەوە لەریگای منطقەی دیواندەرە ئەکوژری. وقماندانی لشکری انگلیس لەسنەوە دی بو ئەو ناوچەیە. تبلیغ بە حمە رشیدخان اکات ئەلی نابی لشکری ایوە لەأوی خورخورە بپریتەوە هەتا خومان لی‌تان ئەگیرینەوە.

حمە رشیدخانیش بەلشکرەکەیەوە ئەگەریتەوە. وایرانیەکانیش ئەو خبرە وەراگرن لە (دەشتی هوبەتو) بەتانك وماشین زری پوش هلمەت ئەبنە سەر لشکری أغای حمە رشیدخان لەدەشتیکی وا کاکی بەکاکی وبی پنچك ودەوەنا-نازانن چی بکەن.

استناد بەاتفاق وسویندخوریکی کەلەمو پیش بویانە روئەکەنە ناودیهاتی تی‌لەکویی. تیلەکویەکانیش کەوکوژی لەو هەمو لشکرچیە باوان شیواوانە دائەنیشن ودەست ئەکەن بەکوشتاریان بەراستی فضیحەتی أوا بی‌ناموسانە هەتا ایستا هیچ کوملیك بەسەر هیچ دوژمنیکی نەهیناوە. هەتا رادەی خطر لەوروژەدا گیشتبو درەجەیك دمانچەی برنەو تفنگ لەبەر سواری پەری‌وە کەس نەی‌توانیوە دابەزی هلی‌بگریتەوە. سوار بەبای گوڵلە گلاوە نەی‌توانیوە سوار ببی‌تەوە وەلاخەکەی بی‌هیشتوەبەپی‌یان هلاتوە. عشیرەتی تیلەکو لەپیشەوە. لشکر وتانکی ایرانیش لەدواوە. وقماندانەکانی انگلیسیش لەبەرزایەکانەوە. بەدوربی‌نی بەحکم تەماشای ئەو ڕاوە بەراز وسیرانوسینمایەی أغای حمە رشیدخان وتیلکو ایرانیەکانیان اکرد.

جالەو شەرە پیسەی مختنانەی کەعشیرەتی تیلکو وایرانیەکان لگل بانەی‌دا کردبڕیان تقریباً ٥٠ نفریکی لشکری أغای حمە رشیدخان کوژراو وبریندار هەبو ولەلاین ایرانی وتیلکویەکانیشەوە ١٠٠ نفریك کوژراو وبریندار روی‌دابو وهەتا ٤ نفری کوردیان بەاسیری برد بو دیواندەرە. لەلاین سەربازە داخ‌دارەکانی ایرانیەوە ٣یان سەر برابون ویکیکیان کەئەو مشاهداتە بەسامەی بەرچاو ئەکەوی لەترسی گیان خوی لەپنجرە فری‌اداتە خوارەوە دەرباز ئەبی. جالەو حادثە خطیرەدا پیاویکی (کانی

گویزی بانه) دو کوری اکوژری. وکوری ۳سیهەمی افسریکی ایرانی لهتانکیکا اکوژی دەمانچه وتفنگیکی چنگ ئەکەوی ورزگاریش ئەبی. أغایەکەی هلیپیچابو یا ئەبی دەمانچەکەی بداتی یاخود تفنگەکه. باوکه پیرەمیده پشت کوماوەکەشیان ایگوت أغا دوکورم کوژراوه. وتفنگ واساسیەکەشیان فەوتاوه. تو هیچ نەبی رحم بەمناله بچکولانەکانیان بکه ئەو تفنگ ودەمانچەیەیان لیمەستینه. فایدەی نەبو پارانەوه وسلکسوتان لەلای أغاکه دەمانچەیکی نەئەهینا. دەمانچەکەی هەر لیساندن.

جا ئەو قضیەی شت لەلشکرچی ساندنەوه بو بەباعثی ئەوەی کەترەقی حمه رشیدخان وەکو بفر بتویتەوه. وهیچ لشکرچیەك دلسوزی وفداکاری نکا. لەجهت استفادەیکی بەدەوام. نەأغا ونەلشکرچیو نوکەر استفادەیان نەکرد. أغا وبگزادەکان هیوایان وابو هەتا نهایەت ئەو خەرمانی تالانو رەوتەیان هەر لەبەردەم ئەبی. بەو امیده دەستیان دابو سفاهەت وبادەنوشیو شتی ناشیرینتر. هەرچیکی کەچنگیان کەوتبو بفدای چاوی رەشی نازدار وخانم نازیان-کردبو أغایك بو ئەو بەزموسفاهەته تفنگیکی تالانی ادا به ۱۰۰تومان وایستریك بە۷۰ تومان. وباری توتنی تالانی به ۱٤ تومان. وله مقابل ئەوەدا کورتکو پانطولیکی فاصونی گبردینییان اکری بە۷۰۰ تومان وقاتیك لباسی پارچەشیان بو خانمەکەیان دروست اکرد بە۵۰۰ ترمان جا فرمو بەوپییه حسابی أغا وأغاژنم بو بکه وقازانجو ضرەریانم بو لیك بدەرەوه. مخارجی آرەقو تریاك وپوسطو ادارەی (دیزه بوره-ناوی جولەکەشی علاوه بکه.

خساراتی روحی کوردەکان لەقضیەی شهریوەر وه قاضی محمدا تقدیر اکرا به ٤۰۰ نفر کوژرا ولەمنتهای حدودی سەردەشتەوه هەتا ئەوپەری دیواندەره. ژیانی ئەو هەمو عشائر ولشکره لەسەر کیسه وحسابی جوتیار وفلاحەکانی لادی وچەقالو بقالەکانی شاری تأمین اکرا. ئەو أغاو لشکرچیانەی کەلەمالی خویانا نانی گالیان چنگ نەئەکەوت بەهوی ئەو لشکرچیەتیەوه. قوزه دەماخیکیان پیا کردبو. خانەخویه هەژارەکانیان هەلئەپیچا بو (فروجی سورکراوەی ژیر حلوا) وهەتا ئەو تأریخەش کەس نەیدیبو فروج بخریته ژیر حلواوه. ویا حکمیان لەخانه خویکەیان اکرد برنجی صدری نەبی برنجی رەسمی گرده-نەخون چونکه سەری خانەوادەیان بەبرنجی گرده ئەهیشی. وئەگەر کابرای جوتیار لوتچرچیکی برامبر بەامری ئەو أغا تازه پیاکەوتوه اظهار کردبایه لەبەرچاوی ژنو منالەکانی ساپ ساپینەی شەقی پیئەکرا. لەپاش ئەو هەمو

دەرد وجفا واختیاری زور شتی ناشیرنتر. جولەکە واهالی سقز لەلاین لشکری أغای حمە رشیدخانەوە تالان کران. وبەتالانکراوی سقزیان بەجی‌هیشت. وشاری بانەش لەپیناوی ئەو کوردیەت وملیەتەدا سوتا.

لەبەرتأثیراتی ئەو لشکرچیەتیە ملەتی ئەو ناوە کسابەتی بو نەاکرا هاتوچوی شارەکانیان لی‌قدەغە کرابو. هیچ پولداریك نەی‌اتوانی لەهەزار تومان زیاتر خوی بەخاون پول نشان بدات. لەهەمو شتیك سیرتر وناخوشتر ئەوەبو. هیندی لەبگزادە وأغازادەکان. لدوای پزیرایی ومیوانداری ودلنوازیکی زور لەلاین خاوەن منزلەکانی شاری بانە وسقز ویا دیهاتیەکانەوە. لەجیاتی ئەو خذمەتو قدر زانیە لەوەختی رویشتنیا. قوری وپیالە وسەماوار وفرشوفروشی بەکەلکی ئەو مالە خانەخوی هەژارەیان ئەپی‌چاوە بەلوت‌چرچی ورورویکی أمالٔ توراو وگرژەوە بوی دەرئەچون ومالەکەی بەچولی بسەرخاوەن مالا بەجی اهیشت. جا منالی خانە خوی هەژار ئەجا لەچیا چا ئەخونەوە. وبەچی اژین وبەچی ئەنون.

ادارەی سەردەشت

ادارەی سەردەشت لەادارەی شاری سقز وبانە زور خرابتر بو. چونکە سەردەشتیەکان وەکو شوینەکانی‌تر گەورەی تای‌بەتی ومعلومیان نەبو. هەر روژە یکیك أغایەتی وگەورەی سەردەشتی اکرد. بینیك ادارەی سەردەشت بەدەست بانەی‌وەبو. ولپاشان کەوتە دەست تاقمی قومیتەی پژدری هەر بەدو مانگ جاریك حاکمیکیان بو ئەگورین. لپاش حکّامی بانەی وگەورك وسویسنایەتی وپژدەری. حاکمیتی سەردەشت کەوتە دەست شیخ لطیفی کوری شیخ محمود کەفراراً لعراقەوە چوبو بو ایران.

وبەتوسطی سلیم خانی کیوەروی بانە وبەیاریدەی بابکر أغا وعباس أغای رووسای عشیرەتی پشدەر. بو شکاندن ودەرپەراندنی (تاقمی قومیتەی باپیری بابکری محمود أغا لسەردەشتا. شیخ لطیف کرا بەگەورەی سەردەشت وئەو ناوچەیە.

شیخ لطیفیش شاری سەردەشتی تسلیم بەامرو ارادەی-ملا اسعدی محوی‌و شیخ رضای گرەدی وکریم چاورەش ومحی‌الدینی چنارە. وکویخا کریمی وەلانە وقادر أغای سپیارە-کردبو کرامەتی ئەوشارە بەو ذاتانەی سرەوە بخشرابو. انجا لەدوای گەرانەوەی شیخ لطیف بو عراق. دوبارە ادارەی سەردەشت کەوتەوە دەست أغایانی ملکری

وبراجی-سویسنایەتی. وكاك الله أغـای پاراستان. وەكـو پشـتە مـالی حمام هـەر رۆژە أغایك ئەو شارە جوانكیلانەی بە..... خویەوە ئەبەست.

هەمو كاربەدەست وأغایك ئەبوایە لەو مدەتی حكمدار ودەستدریشتن یەیدا خوی دەولەمند بكردایە. ولەهەمو شتیك سیرتر ئەوەبو ئـەبو هـەمو حـاكمو كاربەدەسـتیك لەمدەتی حكمداریەكەیا بەزور یابە خواهش ژنیكی لەخلكی ئەو شـارە بهانیایـە. هـەتا شیخ لطیـف وهینـدی لـەپیاوەكانی لـەو رسمیاتـە جیانەبونـەوە ئـەوانیش سـەرو ژنیـان لەسەردەشت هانی. بەلام هینەكەی شیخ لطیف لەسەر اسـرار والحـاحی بابـەعلی بـرای هەر لەسەردەشت طلاقدرایەوە داخەكەم آووهوای عراقی بەنصیب نەبو.

تەرزی اقتصادیات یان

لەو شارانەدا حقو عدالەت شتیكی زور نادیتە بو. بەقولغ وسور وساتی-٧ تومـان حقیكی مشروعی هزار تومانی ضایع اكـرا وبـە١٠توامانی أغـا سـلامەتانە خوینـی مقتولیك لەناوابرا. لەبەرئەوەی كەمترسـی سـوئی عاقبـەت وتعقیبـاتی دادگـا نـەمابو كوژران دزی سوتان تعدا لەهەژار بوبو بەصنعەتی زوردار بیجگە لـەوەش قـاپی قاچـاغ وشت بەرێكردن كرابووە. گمرگ ودخانیـات شـتیك بـو اسمـی. خواردەمنـی وحیوانـات وپوشاكی ئەو ناوچەیە بەهەرزانی مبایعە اكرا وابرایە عـراق. ولەعراقیشـەوە شـتی زور گرانبها واردی ئەو ناوچانە اكرا. وبەسەر كوردەكانیانا ساغ اكردەوە لەمقابل رون وگنـم وخواردەمنی.

چـەوەندەر وتوتـن كـەمادەیكی رئیسـی ژیـانی ئەو ناوچەیە بـو لــەعراق وایـران وەرنەاگیرا وارداتی ئەو دو محصولاتە مهمەیان پەكی كـەوتبو. لەبەرئـەوەی كـەفرماندەی ئەو شارانە عراقی بون. بەگلوزیك جگرە وچنـد شوشـەیك عطـر ومشـروباتی افرنجـی ویك دو توپ شیرداخ. فتوایان ادا كەكابرایكی عراقـی بـای ١٠ هـەزار دینـار مـوادی روحی لەایران اخراج بكا.

جاهـەر تـأثیراتی ئـەو بـی موازەنەیەتیـە بـو لەسـالی ٩٤٣ و ٩٤٤دا ایرانیـەكان دوچاری مشكلاتی گرانیكی زور گەورەبون. ئەهاتنە عراق پوتی گنمیان بە ٢٠ تومـان اكـری. هەرئـەو گنمـەیان ئـەبردەوە بـو ایـران كەلـەوختی خویـا پوتیـان بـەدو تومـان بعراقیەكان فروشتبو. وهەر گا و گولیكی كەهەیان بو هینایانـە عـراق دایـان بەگـەنم.

وبصدهاشیان لەبرسان هەرمردن. لەهەمو منطقەی شارەکانی ایرانا هەتا نهایەت قند وچا وکوتال بەکوبون- هەمو مانگیك بەپیٚ‌نفوس ادرا بەاهالی شارەکان. بەلام بەهوی تأثیراتی ئەو حرەکاتە ئەوشارانە محروم کرابون لەهەمو استحقاقیکی تخشائی وخواریاریان. هەرچندە بەناوی شاری بانەوە هەمو مانگیك مقداریکی کافی شکر وچا-بو حمە رشیدخان حوالە اکرا بەنرخیکی هەرزان. بەلام أغای حمە رشیدخان لەوشکر وچایە غرامیکی بەسەر اهالیدا توزیع نەاکرد. تنها بەسەر بگزادەکانا بەپی نسبەت بلاوی اکردەوە. بەلام خوا تۆڵەی ئەو غدرەی لەأغای حمە رشیدخان کردەوە. أغای حمەرشیدخان ١٥ هەزار تومان لەکیسەی خوی ادا بەمیرزایەکەی کەناوی (میرزا سعیدی حمەدیز-ئەبی کەبچی لەسقز جیرەی شکر وچای دو مانگی بانە وریگری. لەو وختەدا انقلابی بانە بەسەرادی. میرزا سعید اگریتەوە پارەکە تسلیم بەایرانیەکان ناکا. وهەم ناشگەریتەوە بو لای حمەرشیدخان وهەر لەبانە ئەمی‌نی‌تەوە. چونکە شخصی میرزا سعید بانەی ئەبی وئەو ١٥ هەزار تومانە ئەخوا. وا اعتقادە کەأغای حمە رشیدخانیش هەربایی ئەو ١٥ هەزار تومانەی استفادە لەشکری حکومەتی کردبی.

خسارەتمەندی کوردی ایران لەدەورەی قاضی محمدا

قاضی محمد باشتر لەحمە رشیدخان تقدیری موقفی اقتصادی اکرد. حمە رشیدخان لەشاری سقزا ١٤ هەزار تنەکە نەوتی حکومەتی چنگ کەوت. بەپەلە تنکەی بەدو تومان فروشت وهەر لەدوای ٣ مانگ تنکەی نەوتیان بە ١٠ تومان اکریەوە.

دەهەزار فردە توتنی لەدائرەی دخانیاتی سقزا چنگ کەوت لەجیاتی موچە وخەلات بەسەر أغوات ولشکرچیەکانیا بلاوی کردەوە ئەوانیش فردەیان لەوتوتنە جوانە ئەدا بە ٧تومان. کەبالعکس لەنتیجەدا فردەی گیشتە ١٠٠تومان. ئەو هەمو تالانەی حکومەتیە نەبو حمە رشیدخان ونەبو تبعەکەی قازانجیکی وەهای تأمین نەکرد.

کەچی لەعینی وختا قاضی محمد ئەو توتنەی کەلەدوخانیاتی سابلاغا چنگی کەوتبو محافظەی کرد هەتا لەدواییدا بەروسەکانی فروشت بە ٦ملیون تومان واکثری کاروباری جنگی بەپولی ئەو توتنانە پیك هینا.

دیسان لەدەوری قاضی محمدیشا منطقەی سرا وسقز وسەردەشت دوبارە دوچاری لشکرکەشی شکاك وبارزانی وبانەی بووە. رزقو روزیکی کەپیکیانەوە نابووە. ئەو

کوڵله-بی باڵانه دیسان خواردیانەوه. ولەکشانەوەی بارزانیدا. هەردیهاتی کەبارزانی بەسەرا تیپر ئەبو وەلاخەکانیان لی‌بەسوخره اگرتن ودوایش بویان ردنەاکردنەوه.

ولەروی لشکرکەشی بارزانییەوه منطقەی شنو ولاجان دوچاری خطریکی گەورەی سرومالی بوبون هەر زخیره وخوراکی کەهەیان بو بەشەق لی‌یان ورگیرا.

تشددآتی حکومەتی ایران لەدوای نەمانی کوردوستانی قاضی محمد

لەدەوری ۳سی هەما کەحکومەتی ایران هاتەوه سەرکار وکوردوستانەکەی قاضی محمد لەناوچو. افسرەکانی ایرانی تاویاندایە قمچی غرض‌کاری وداری کلاوسازی. ئەو کورده هەژارانەیان هینانه ژیر فشار وأزار هەرچیکی چوار تومان پارەیان پی‌وه شك ببردایه. کلاویك‌یان بو سازئەکرد. اجا کابرای هەژار هەرچیکی، که شکی ببردایه لەناوی ادا وخوی پی‌اکریەوه. ئەوەی دەنکە جویکی پاشای دیمکرات وکوردوستانی قاضی محمدی خواردبو وبەژیر سیبری ألای ازادیدا رویشتبو گیرا وخرایه زندانەوه.

ئەو کسەی کەلەدەوری دیمکراتا تالان کرابو وتی‌هەلدرابو. لەو شخصه باشتر تعقیب وتعذیب اکرا کەشەری لگل هیزی دەولەتی‌دا کردبو. ژنومنالی گوناهبار وبی‌گوناه بو تشبسات وگیاندنی پارەی رشوەت وبەرتیل بەروی سورەوه رویان کرده ماله سەرلشکر وسەرتیپ وفرمانده وافسران وکاربەدەستانی حکومەتی ایرانی لەهەمو منطقەی مهاباد وقلەمرەوی قاضی محمدا رشوەت لەمبالغیکی زورکەمەوه گیشته ٥٠و٦٠ هەزار تومان.

محکمەی دادگا ودادستان داخرا. محاکمات برایه مالانی سپاه وسرلشکر وسەرتیپ وأستانداره‌کان. محاکمات هەموی بو بەجرائمی دادگای زەمانی جنگ. هەتا رەشوەت گیشته درجەیك رشوەت ابوایه بکرایه بەألتون واسکناسی ۱۰۰تومانی.

عینی ئەو دەوری ألتون ومجوهرات بخشینەی کوردەکان بەدەوری هانپیال-وروماییەکانی لی‌هات. کەزەلامیان بەألتون هەڵاکیشا لەجزیەی نەکوژرانا. هەتا قاضی محمدیش شخصاً ۱۰ هەزار تومانی رویشت. قەرار وابو اگر محامیەکەی سروان منصور پورناو-تبریەی بکات ۳۰هەزار تومانی بداتی. پیشەکی ۱۰ هەزار تومانی دابویی. وختی کەقاضی محمد اعدام کرا عائلەکەی داوای ئەو ۱۰ هەزار تومانەی کردەوه. حکومەت ئەو پارەیەی لەمنصور پور استرداد کردەوه بەحسب ئەوەی

کەموظفە حقی بها واجرەتی وەکالەتی نیە. بلام بو عائلەی قـاضـی محمدیـان استرداد نکردەوە. ئەو ١٠ هەزار تومانەیان بو خزینەی دەولەتی محسوب کردبو.

اجـا لەترسیی ئـەو تشدوداتەی أغایـەکانی ایرانـی پرسـتیش ترسیان لی‌پیـدا بـو دەسـتیان کـرد بـەدیاری نـاردن بـو فرماندەکـان. میـلاً احمدأغـای حجـی بایزأغـای ایلخانی‌زادە کەروحاً وجسداً پیاوی حکومەتی ایران بو. بەبی ئـەوەی کـەهیچ اشارەتیك بکری لەترسی گیانی خوی ١٣٠ هەزار تومانی لگل دەمانچەیکی پەراشوت لـەجیاتی خویو خزمەکانی بە(خانمی)سرلشکر همـایونی بخشـی. وکریـم أغـای قونقـولاش-٥٠- هەزار تومانی دا هەتا جعفرأغای کوری لەبندی رزگار کرد. بەلام لەدوای ٢٠ روژ اجـا دوبارە جعفرأغا گیرایەوە لەسەر غرضـی کە لەبینی جعفرأغا ورئیسی ستادی أرتـش رەزمأرا ناوا هەبو. اجا محکوم کرا بە ٢٠ سال حکـم وبـە(٦٠) هـەزار تومانی‌کە اجـا أغای جعفری کریمی لەدوای دوسال حکمی افراجی بو درهینرا.

ئەوەی زور سـیربو ئـەوەی کـەامرو بەرشـوەت افـراج اکـرا لـەدوای چنـد روژیکی‌کـە بـەعینی تـهمت اگیرایـەوە بعینـی دەسـتکاری بـو رشـوت دەسـت کـاری اکرایـەوە اجـا برەلایـان اکـردەوە. ویـا محکومیـان اکـرد راپـوردان وروحـی تجسـس لـەناو کوردەکـانی ایرانیدا بوبو بەپیشە. بوئەوەی کەامنیـەتی شخصی لـەنظر کاربەدەسـتانی حکومـەتی تـأمین بکـەن. گـەورە وبچوکـی منطقـەی مـهاباد وأزربایجـان دەسـتیاندایە راپـور وگزاریشات‌نوسین درحق بـەیکتر. وبـەناوی صداقـەت ودەولەت‌پەرسـتیەوە لەهـەمو لایکـەوە. أگـری اغراضـی شـخصی تینـی ساندبو. گوناەبـار وبی‌گونـاە بەبی‌غائلـە واندیشە نەمابو وە کابوسی ترس سواری‌شانی هەمولایك بوبو.

بـو نمونـەی مثـال ئـەمەتان بـەعرض ئەگـەینم. روژی ١٧بـهمنی ١٣٢٥ لـەدی تموتە)ی دولی میرەدی لەتعزیەی علی أغـای جوانمردی ورسـولی محمـودی-دانیشـتبوین تقریباً ١٠٠ نفریك لـەأغاوات وپیاومناسـبی ئـەو ناوچەیە لـەو ساتەدا لەدیوانخانـەی ناوبراوا اشتراکی تازیەیان کردبو ئەوەندەمان زانـی دونفـری آژان) خویـان کـرد بـەژورا. ودانیشـتن تقریبـاً هـەتا ٢٠ دقیقـە هیـچ کـەس زمـانی نـەبو نە بـەخیرهاتنیان بکـا. ونەهوشی ئەوەشیان مابو کەبەس بەپی‌وە رابوستن هیچ نـەبی دابنیشـن اجـا آژانـەکان- بەفراصەت تی‌گیشتن کەهاتنی ئەمان ساموتاسیکی بەسەر ئەو مجلسەدا هیناوە.

ئجا گوتیان أغایان فرمون دابنیشن ایمە بو شتیکی زور بسیگ هاتووین. لەوختی خویا کەختی تلفونی بینی بانە وسقز لیکدراوە عجباً تلەکانی کەوتوتە کوی. وایمە بو پرسیاری ئەو تەلانە هاتووین. وبو جوابدانەوەی عینی موضوع أغای فارس أغای بلجر لگل خومانا ئەبەین بو سقز چونکە بلجر لەودیهاتانە زیاتر نزیکە بەختی تلفون توضیحاتی ئەو ختە لەم استفسار ئەکری.

ئجا خلکەکە کەوتنە گالەگال وقصەکردن. بەلام نازانم فارس أغای بیچارەچون گیشتبو سقز وچون وەرامی ئەو پرسیارانەی دابووە. جا محاکمات ورزگاروبندی ئەو روژە بو بەپارە ئەوەی پارەی دابایە رزگار ئەکرا. مشمولی عطفی شاهانەیان اکرد. وئەوەی پارەشی نبوایە هەتا دو ٣سی سال هەرلیان نەئەپرسی. نسبەت بەأغایانی حمە رشیدخان بگی بلکی ونصراللەخانی روستمی وقادرخانی أرمردە وعبداللەخانی شهیدی.

أغای حمبگە رەقەی شوی.- بانە هیچ گوناهیکی نەبو . کەچی ئەمانیان کرد بەنگهبان وسەرپەرشت وأغای حمبگە رەقەیان مدەتیکی زور زندانی کرد وبە٩ هەزار تومان مشمولی عطفی شاهانە کرا. کریم أغای محمدی کوندەلان- مصطفی أغای معروفی کیلەشین خان- سیدکاملی گردی گلان-نسبەت بەحاجی بابەشیخ وقاسم أغا وسید محمدی زنبیل وعزیزأغای کولتەپە مجرم نەبون- ئەمان کەپارەیاندابو هەرزو بەرەلا کران ئەمان کەپارەیان ندابو یکی دوسال لەزندانا مانەوە.

أغایانی مازوجی-نغدەی-ناظمی-عبداللە خدر حیان- برامبەر بەوەهابی بلوری- سیدە پیرە-منافی کریمی- احمدی اللهی-دارای جرمیك نەبون ئەمان پارەیاندا بەرەلا کران. ئەمان بی‌پارەبون اعدام کران سرانسەری کوردی ایران دوچاری ئەو فلاکەت وجزبەیەبون. لەعشائری بختیاری‌وە هەتا ئەگا بەمنتهای أزربایجان لەئەوەلی شەهریوەری ١٣٢٠دا دوچاری عینی حملە وحرەکاتی حمە رشیدخان وقاضی محمد بوبون. هەمو رئیس وسرکردەی عشائیریکی کورد لەمنطقەی نفوذی خویدا پەلاماری حکومەتی ایرانی دابو. لەاعادەی تشکیلات ونفوذی حکومتیدا دوچاری هەمان لطمە وفلاکەت بون.

هەتا محمودخانی کانی سانان کەیکەم دوستی حکومەتی شاهنشاهی بو لەپاش استقراری امنیەت لەمریوانا. لەسەر قضیەی رسوماتی گمرگی لەوضیفەکەی عزل

کراو خرایە زندانی تاران ولەنفسی تارانا گیانی تسلیم بەرحمەتی قمچی سەربازان کرد وهەریە ومناسبتەوە لەلاین حکومەتی ایرانەوە لەایلولی ۱۹۵۰دا عشیرەتی جوانرو تذیق کران بو تسلیم کردنی چکەکانیان‌و عشیرەتی ناوبراو زور بەپیاوانە پەلاماری عشیرەتی هەورامی ولوند وحکومتی‌یاندا. چند بگزادەیکی هەورامی وافسری ایرانیان بەاسیر گرت. بەلام لەنتیجەدا بشروط لگل حکومەتی ایران ریك کەوتن وبەغیرە چك کراوی مانەوە.

جا انکار ناکری حکومەتی ایران بەحکومەتیکی زور پاشکەوتوو بی نظام تەماشا اکری لەرغمی ئەو هەمو بسەرهات وقائعی سیاسی جهانی. ولەرغمی ئەو تشکیلاتە کونەی شاهنشاهیدا کەایران بەاقدەم حکومەتی جهان اناسری کەچی ایستاش لەشکلی عشائری وبربریەتی جیانەبوتەوە.

وتفسخی اخلاقی ئەو حکومەتە گیشتوتە مرحلەیك کە انفجاریکی زور بەدهشەت بکات. وسەرزمین بەو انفجارە پیسەیان بلەریتەوە. لەحکومەتی ایرانا گەورە وبچوکی موظفینی دزی وکلاوسازی ورشوەت پەرستی کردوە بەصنعەت. حیا عفەت عاطفە ضمیر صداقەت لەناو حکومەتی ایرانا بوتە شتیکی اسمی.

بەاعتقادی من ئەو حکومەتە لەأخر مرحلەی انحطاط وپەستی‌دایە ومحتاجی تربیەیکی زور بەاهمیتە لەلاین حکومەتیکی استعماری وکو روس انگلیس وامریکا. وبەهەرچونیکی کەبی دەوری استعماریەکەی لەو نهضەتەی ایستایەی باشتر جیگای امیدەواری وپیگەیشتنی ملەتەکەیەتی. بو نموونەی مثال چند بسەرهاتیکی راستی پولیسی ایرانتان بو ئەگیرمەوە کە لەدەوری رضا شادا وقوعی کردوە. ودەوری ایستای محمد پهلوی لەپاش ئەو هەمو بسەرهاتو تقلباتەی کەباسکرا فرقیکی نکردوە وبلکو لەدەوری رضا شاە زورپیس تر ئەبزونەوە. وکوردەکان لەئەوەلی هەتا أخری بو جیابوونەوەیان لەاستبداد وسیطرەتی ئەو حکومەتە فاحشەیە مغدور بوون وبەمعذور ئەزانەرین.

امر مخفری چمپاراو مجید تنگی‌سەری

لەسالی ۱۹٤۱مجید تنگی‌سەری ناویك امر مخفری چمپاراوی ایران ئەبی لەمنطقەی بانە شەو میوانی کابرایکی خلکی دی کندە سورەی بانە ئەبی. وبەکابرا ئەلی اسپەکەم

هەمو شەویك هیلكەیكی مرواری اكات. ئەبی نوبەت لەو اسپەم بگری نەوك هیلكەكـە بكات وبیخواتەوە. كابرای سادەی هەژار هەتابەیانی ژنەكەی لای مجید تنگیسەری بجی اهیلی وبەدیار پیرە اسپەوە لەناو گەوڕا هەل ئەتروشكی. بیانی، مجید ناو داوای هیلكەكە لەكابرای خانە خوی اكات. اویش سویندی بو ئەخوا ئەلی لەتەرس زیاتر هیچ هیلكەی نەكردوە. ئەویش ئەلی اسپەكەم هیلكەی كردوە بەلام شاردوتەوە. بەهەزار كیشمەكیش اجا بە ٥٠تومان جزای خیانت الأمانت وازی لیدینی. وئەو روژەی كە حمە رشیدخان ئەچیتە سەر ایرانیەكان ئەو پوسطە خریك حمل ونقلی بانە ئەبن. كابرای كندە سورەی داخدار فرصەت ئەبینی تاوئەداتە ساچمەزەنیكی راوی. لەپشتی دی (بلەكە) مجید ناوی خاون اسپ وهیلكەی مرواری ئەكوژی وخوی لەوسەر شوریە رزگار ئەكا. أیا هیچ كەس ئەبی كەئەو كابرایە بەمعذور نەزانی لەكوشتنی ئەو أمر مخفرە بدسزایەدا ؟.

گروبان رفیعی لەكیلەشینخان

نزیك بەدی كیلە شینخان گورك میرەدی-گروبان رفیعی ناو توشی كابرایكی ریبوار ئەبی كسەری شكاوە وسواری كەریك بووە. لەكابرا ئەپرسی كیسەری شكاندووی. كابرای كەرسوار ئەلی كەس سەری نشكاندوم لەكەرەكەم بەربومەوە سەرم بەر بەرد كەوتووە. گروبانی ناوبراو ئەلی ورە بەردەكەم نشان بدە. كابرای سەرشكاو نیو سعاتە ری لگل امنیەكە ئەگریتەوە بەردەكەی نشان ادا.

كابرای امنیە دائەبەزی ٦و٧ قمچی لەبردەكە رائەكیشی. اجا ئەلی برادر. من واهەقی توم لەوبەردە ساند. توش بدە قولفەكەم-كابرا ناچار ئەبی پنج تومانی ئەداتی-.

استوار اشقی لەچیچورانی بانە

استوار اشقی ناو افسری حكومەتی ایران لەسالی ١٩٤٠دا ئەچیتە دی چیچوران لەمالی كابرایك چاوی بەجاجمیك ئەكەوی لەپینج تختەی بچكولانە، دروست كراوە.

لەکابرای خاوەن جاجم ئەپرسی جاجم چوار تختەیە. تو بوچی پینج تختەت کردوە. کابرا ئەلی ریسەکەمان وای هیناوە. استواری ناوبراو ئەلی نەخیر ئەمە دەستوری عراقە عراقیەکان جاجمی پینج تختەی ئەکەن. وادەرئەکەوی تو علاقەت لگەل چتەکانی عیراقیدا ببی اجا بەهەزار زحمت بە ٢٠تومان واز لەکابرا ئەهینی.

چند أمنیەیک لەگلولان

چند امنیەیك لەگلۆلانی سەرو نشان دائەکەن. تفنگیکی زوری ئەتەقینی بەلام لی‌نادەن. کابرایکی روتەڵەی خلکی گلۆلان ئەڵی فیشکیکم بدەنی. امنیەیك تفنگو فیشەکیکی اداتی بەاوّل تقە نشاکە ئەشکینی اجا امنیەکان کابرا هەل ئەپی‌چن ئەلین تو چتە بووی بویە وا تفنگ چیت بەتکای خدرأغا اجا بە ٥٠ تومان وازی لی‌دینن.

تورکمان کندی ومحمودخانی شجیعی

چند امنیەیك لە ١٣١٨دا ئەچنە دی تورکمان کندی میوانی محمودخانی شجیعی ئەبن. بەدزیەوە چند قاپورە فیشەکیك ئەخنە ژیر دوشەکی محمودخانەوە. دوایی ئەلین أغای محمودخان متهمە بەوەی کەهەر راو و رووتی لەوناوە اکری ئەوە. چونکە اسلحەی ناری هیە. وئەو قاپورە فیشەکانەش اثباتی چکداری وپیاو خراپیەتی اکا اجا بەهەزار گوی کیشەکی بە١٠٠ تومان رازی ئەبن.

جالەدەورەی شەهریوەرا کوردەکان ناحق نەبون هەر تعدایکی کەلەایرانیان کردوە وجگریان بەو وینە سیّأتانەی سەرەوە کون کون کرابو. بەلام داخی گرانم لەدەوری قاضی محمد وحمە رشیدخانا شتیکی وەانکرا. کەئەو محکومیەت وجفایانەی حکومەتی ایرانی فەراموش بکەنەوە. بلکو ئەمان ئەو سوکیو حقارەتیەیان بو ئەو ملتە هەژارە زیاد کردبو.

جا اقتصادیات وامنیەت وعدالتی ایران لەدەوری حکومتی ٢٠ سالی رچا شاە ودەوری اخیری محمد پهلوی وبەسەرهاتی حمە رشیدخان وقاضی محمد بەوپی‌یە دوایی هات. لپاش استقراری وضعیەت اجا بو دلنوازی ودعایەی ناوعشائری حکومەتی ایران لەمانگی اسفندی ١٣٢٥دا پیاوە ناودارەکانی کوردیان لەهەمو لایکەوە کوکردنەوە وبردیانە تاران وبەپی‌نسبەت لەپاش دلنوازیکی زور هەریکەیان یا

بەتفنگیك ویا انگوستیلەیکی الماس- ویا مدالیەیك-خەلات کردبو ومحترمانە بریان کردبونەوە. یکیك لەوخلات کراوانە ملا خلیلی گورەمەر بو کەلە ۱۱فروردینی ۱۳۲٦ لەدی میراوای منگورایەتی بەخذمەتی گەیشتم وبەتفصیلاتی خوارەوە ۳ روژ لەمالی خویانا دەمەتەقیمان بو.

س-جنابی ماموستا ملاخلیل چون بو لە۹۲۹دا لەسەر مسئلەی کسوەتی زنّاری شبقە ٦مانگ لگل عشیرەتی گەورك وسویسنایەتی ومنگورایەتی بگژ حکومەتی تارانا چوی. أغای بایزی- وجاخی کا خدرت لگل چند أغایکی منگور بەایرانیەکان بەکوشت دا. کەچی ایستاش کومەگ بەو حکومەتەی کەوختی خوی بەکافرت ئەزانی.

ج-من ایستاش هەرلەسەر ئەو اعتقادم کەلباسی گاوران حەرامە. بەلام لەبەرئەوەی کەشیعە لەروس باشترە مجبوری ئەوەم لگل حکومەتی ایرانا متفق بم. وئەو شەری کەمنیش لەو دەورەدا کردم غذا بو.بەلام هی ایستا جزایە. چونکە بەضعفی ایران روس سیطرەت پیدا اکا. انکار ناکری هردولایان هەر پیسن بەلام ایرانیش لەروس باشترە.

س-تو بوچی لەضدی ئەو کوردوستانە بوی کەقاضی محمد دروستی کردبو وبوچی شاهدیت لەصدری قاضی دا

ج-من لەئەوەلەوە لگل قاضی محمدا زور متفق بوم. کەچی کەهاتە سەرکار کوردوستانەکەی لەمن شاردەوە. لەخویەوە سلبی اعتمادی لەمن کردبو. چونکە بیستبویەوە کەمن لەضدی ئەوەم کەخاریجە پیشەوا ورهبرمان بی. پیشەوا ورهبر ئەبی مسلمان بی. قاضی محمد بو تحقیر حمە ووردی-معلمی مهابادی لی هاندابوم کەئەبی فتوا بدەم کەخویندن بو کچان حلالە. وکتمانی شهادەت پیاوی پی رورەش ئەبی من چون لەترسی خوا ئەویرام ئەو اقرارە گەورەیە بو صدری قاضی بشارمەوە وخوم خجالەتی سویند و قورآن بکەم.

س- تو لەبەهاری ۹۲۹دا کەفراراً هاتیە عراق. عراقیەکانت چون هاتە بەرچاو لەقضیەی اسلامو جل لەبەرکردنی گاورانا.

ج-والله فلانی ایران وعراق هەردوکیان لەجهت متجددی وکافرەتیەوە جاشی یك ماکەرن. من لەکولکە) رەوی بومەوە بەسەربەرازیدا کەوتبوم-من وام ئەزانی هەر ایران

بەجلی زناری ئەیەوی خوی کافر بکا. کەچی عراقیەکان لەپیش ایرانیوە خویان لەدین وەرگیرا بو.

س-تو ایستا هیچ عصبیتی قومی کوردت هیە. وهیچ تأثر بو قاضی محمد ئەخوی

ج-بەخوا ئەمن خوشم اگەر لەرێ کوردیەتا سەربریم پیم خوشە. بەشەرتی لەسەر منهجی اسلامی ئەو کوردوستانە بی‌تەوجود. ئەگەر باری بی دەسلاتی نەبی ایستاش حکومەتی فارسی هەربەکافر ازانم. بو قاضی محمدیش بەپەروشم چونکە مقتضای سیاسەتی بیگانە مجبوری کردبو. کەحکومەتەکەی لەسەر بنای بی‌دینی دابمزرینی.

شمس اشرف پهلوی

بو دلنوازی ملەتی هەژاری أزربایجان ومهاباد بەتأریخ مانگی ازەری ۳۲۵ خوشکەکانی ملك شادوختی وشمس اشرف پهلوی بەناوی سەرپرشتی دانشگاه وسازمانی شیر وخرشیدی سرخی ایران هاتنە أزربایجان وگوزارشاتی خوارەوەیان تقدیم بەمحمد رضای پهلوی کرد

اعلیحضرەتی محمد پهلوی

بەکمالی احترامەوە نتیجەی مأموریەتی کە لەروی رەحمەتی اعلیحضرەتی برای تاجدارم بەمن سپیرەرابو. بەشەرحی خوارەوە تقدیم اکری.

لەمنطقەی تەوریز واردەبیل وزنگان تنگدەستی وهەژاری بەاندازەیك زورە تعریف ناکری. بەلام لگەل ئەو تنگدەستی وهەژاریەدا وطنیتی خویان لەدەست نداوە بەتأثیری راوروتی دەستەی دیمکراتیەکان بەتەواوی مدارس وخستەخانەکانیان ویران کردوە. مطلقاً دوکتورو معلمیان نەهیشتوە.

ئەو البسە وخواردەمەنی وفرشو پارەی کە لەلاین اعلیحضرەتەوە خرابو ژیر تصرفی منەوە فعلاً هەمویانم بەسەر مستحقینا دابەش کرد. بەلام برسیایەتی وپەریشانی بەاندازەیك هجومی کردوتە سەر ئەو شارانە. اگر اعلیحضرة بعجلەیکی زور همت بەعطف ونوالیکی واسع نکات ئەو ملتە میهن‌پەرست وأزیزە لەدەست درچووە.

۳۰أزری ۱۳۲۵ — شمس اشرف پهلوی

حقیقتاً دەولەتی ایران لپاش ئەو تقریرە بو یارمەتی هەژارانی، أزربایجان دەستی یارمەتی دریژ کرد. بەلام هەتا نهایەت منطقەی مهاباد وکوردی رضائیە استفادەیکیان لەو یارمتی دەولەتیە نکرد. تنها عائلەی علی اشرەفخان وافتخاری قلاگاهی هەوشار-نەبی چونکە ئەو دو أغایانە کوردبون بەلام کەوتبونە منطقەی تورکەکانی أزربایجانەوە. بەتهمتهی ئەوەی کەگوایا مربوطی حزبی عدالەتی سید ضیای طباطبائین وئەو حزبەش گوایە سەر بەانگلیسە تنها بە مجرەدی ئەو تهمتە خالیە. ئەو دو أغا بیچارانەیان بەمالو مندالەوە بردبو بو تەوریز. بەشیوەیکی زور مفتضح ئەو دو أغایانەیان خنکاندبو. ۳ کور چوار برا و۷ نوکەری ئەو أغایانەیان محکوم کردبو لە ۳ سالەوە هەتا ۲۰ سال محکومی. وهەرچی اسیاسیە وتجمیلاتیکی بیتیەشیان هەبوبو بەتالانیان بردبو. ئەو عائلە نازدارانە سەرەرای کەدارای ۳۰ دی بون. لەتەوریز سوالیان اکرد. پیشەوەری بد اطوار دەرحق بەو کوردە، هەژارانە لەپیش هەمو تشکیلات وعملیاتیکی استقرار ئەو کارە ناشیرینەی بەانجام گەیاند.

قاضی محمد بو ئەو جهتە زور کوششی کرد. بەلام لەبەرئەوەی کەخنکاندنی ئەو أغایانە لەسەر اشارەتی روسەکان بو. قاضی محمد هیچ نەیتوانی ئەو کوردە بی‌گوناهانە دەرباز بکات. وتحدیدی حدودیش نکرابو کەهەرچیکی کوردنشین بی لەادارەی قاضی محمد مسئول بکری. جا لەحقیقتا کوشتنی ئەو أغایانە تأثیراتیکی زوری کردە ناو کوردەکان. ئەو قانون ونظامە فاشیستە بو بەسببی ئەوەی کەسی کەنەختی دارای سابقە بوایە نویرابا اعتماد بەحکومەتی روس وأزربایجان بکات ولەوناوچەیە دابنیشتایە.

لە ٥/مارتی ۱۹٤٦دا کەحمە رشیدخان چو بو سەرا (اسماعیل أغای) کوری حما أغای عباسی لەسەرا بو. حمە رشیدخان وعدی دایی کەهەمو املاکەکانی لە قاضی محمد بو وریگریتەوە وامری عفوی باوکیشی بو لەقاضی محمد وریگری ودەرجەی افسریش بو اسمعیل أغا استحصال بکات.

اسماعیل أغاش بەم عطفە زور مسرور بو بەلام بەئەوەل بیستنی خنکاندنی ئەو أغایانە ترس وە واهمەیکی زور گەورەی لی‌پیدا ئەبی. هەر ئەوساتە لگل قادر أغای مامی فراراً ئەچی بو سقز. لەرغمی ئەو هەمو اعتماد ودلنوازی کە حمە رشیدخان

درحق بەم کورەی هەبو. ئەو خبری وحشەت انگـیزە سلبی هـەمو اعتمـاد ودلنوازیکـی لی‌کرد.

جا لەئەوەلی ورودی نیروی دەولـەتی شاهنشـاهی بـەأزربایجان عوائلـی ئـەو دو أغـا شـهیدکراوە اذن درانـەوە وبندیـەکانیشیان بـرەلا کـردن. واملاکـەکانیشیان بـو اعـادە کردنەوە. ولەتعاون وبخشندەگی خوشکەکانی شاش بشدارکران. لەغیراز ئەو دو عائلەیـە نەبی هیچ کوردیکی‌کە استفادەیان لەبخشینو چاکەی هلالی احمری ایرانی نکرد.

قڕەی بینی مالك‌و رعیەت

وختی کەدەولەمند وخاوەن ملکە فراریەکان لەتاران گەرانەوە بوسەر ملکـە غصـب کراوەکانیان. رعیتەکانیان بو حصّەی مالیکانە هەل پیچا. لەبینی رعیـەت ومالکـەوە هاوار وقیژەیکی گەورە بەرپابو.

چونکە رنجبر وجوتیار ورعیّەت رسومـاتی مـالیکانەیان دابو بەتاقمی دیمکراتیەکان. مـالك وأغاش ئەو معذەرەتەیان قبول نەاکرد. هەر داوای رسمیـاتی أغایانـەی خویانیـان لی‌اکـردن هـەتا لـەلاین قـوام السلطنەوە امـر بەأستانداری تـەوریز (أغـای پیرینـا) وفرماندەی لشکر هاشمی درا کەمالك هەرحقی ادعـای مـالیاتی تـازەی لـەرعیت هیـە. هەرچیکی کە لەمو پیش دفع کراوە بەچاوی تصدیق تماشا اکری. بەلام دەولـەتی ایـران ئـەو مضمونـەی تنـها بـو حصـەی مـالك وزارع تصویـب کردبـو. بەشـی عـائدات ورسومـاتی مـالیەی دەولـەتی کسـبی مـروری نکردبـو. لـەرغمی ئـەوەی کـەمأمورینی دیمکرات بەفضلە ئەو رسومـاتانەیان تحصیل کردبو.

اجاحکومەتی ایران رسمیات وضریبەی چند سالەی لەناوچوی خوی کردبو بەبقایە ودو چند لەأغوات ومـالکیان سند. حقیقتاً لەو جهتەوە ملەتی أزربایجـان ومـهاباد زور مغدور بون خلاصە هەرچیکی کەخلکی لەوناوچانە لەدەوری ژیانیانا کویان کردبووە یا بـەتالان‌ورەو یـا بـەناخواردنی لشـکرچیەتی ویـا بەتەشـقەلەی امنیـە ورشـوەت ویـا بەروسومـات ومـالیاتی چند قاتی حکومـەتی لناویاندا وخویان (کمـا خلقتنـي ربـي) بەرەشوروتی مـانەوە.

محافظەی امنیەت لەایرانا

اجا لەدوای استقراری أسایش بو اقتصادی خزینەی حکومەتی ایران تشکیلاتی غیرە نظامی لەهەمو حدودی ایرانا دامەزران. پاسگای امنیەتی بەبێ پول و درامەت بەسەر عشائرەکاندا دابەش کرد. هەر أغایەی چند تفنگیکی لەو تفنگە شکاوانەی کەلەوختی خویا لەعشائرەکانی ورگرتبونەوە تسلیمکردن. سەرەڕای ئەوەی کەبرامبر بەو محافظەی پوسطی حدودەش هیچ هیچ پارە ومخارجیکی نەیادانی. هەم رەشوەت وبرتیلیشی برامبەر بەو تفنگانە لیاستاندن. ولەمەرز وسنوری هەر أغایکیش جریمەیك رویدابایە. چنگ لەسەرشان ئەو أغایەیان بەبال بستراوی ئەبردە شارەکان هەتا سەری خوی زور بەباشی بەسرلشکر وفرماندارەکان نەقبلاندبا اجازەی گەڕانەوەیان نەئەدایی.

عددی تفنگ	ناوی أغا	ناوی عشائر	ناوی منطقە	ملاحظات وئاگاداری
٥	قادرخانی أرمردە	بانە	بانە	
٥	حمە رشیدبگی بلکی	بانە	بانە	
٥	نصرواللەخانی روستمی ساوان	بانە	بانە	
٥	احمدبگی حاجی نائب نیزەرو	بانە	بانە	
٥	عزتخانی نمشیر			
٣٠	محمدی جونمردی تموتە	گورکی میەدی	سقز	مع العلم باوکو مامی اعدام کرابون
١٥	أغا صالح سلطانپناە تالەجر	سرشیو	سقز	
١٠	محمودخانی ملە	خرخرە	سقز	
٤	محمدی حاجی وکیل قباغلو	وکیلی	سقز	
٥	رشید الدیوان	سرشیو	سقز	
٤	أغا رشید	سرشیو	سقز	
٣٠	مظفرخانی علی جیسیی	تیلکو	سقز	
١٥	علیخانی حمویسی	گلباخی	سقز	
١٥	حمە علی فیضە	گلباخی	سقز	

١٥ رضاخانی کلهر	گلباخی	سقز
١٠ حاجی حمەخانی دایەسلیمان	خرخره	سقز
٥٠ عبداللەخانی بایز پاشا	منگور	سابلاغ
٣٠ سلیم أغای بایز أغا	وجاخی کاخدر	سەردەشت
٥٠ مامعزیزی قرەنی أغا	مامش	لاجان
١٥ حاجی بایزأغای ایلخانیزاده	دیبکری	بوکان
١٥حاجی محمودأغا ایلخانیزاده	دیبکری	بوکان
١٥ کاكالله أغای حسنأغا قلقله گەورك		بوکان
١٥ بایزی عزیز أغا	گەورك	سابلاغ
٥ عبداللەخانی شهیدی کانیگویز	بانه	بانه
٥محمودخانی روستمی شیخ چوپان	بانه	بانه

جابەو دەستوره لەکافەی مناطقی مەرزی تشکیلاتی پاسگاه وسەرپەرشتی لـەلاین عشائرەکانەوه بەشکلیکی اجباری هەتا ئەو تأریخه کراوه. وفخریاً أغواتی ئـەو ناوچانـە ئەو واجباتە گرنگەیان بەانجام ئەگەینن.

*علاقەی قاضی محمد وحکومەتەکەی لگل عراقا

کـە قضیـەی کوردوسـتانی قـاضـی محمـد بلاوکرایـەوه. لەهــەمو لایکـەوه ازادی خواهانی کورد رویان کرده ئەو قبلەی ازادی و سەربەخویەتیه. لایان وابو کـەروس وکـو انگلیس سیاسەت ناکا وروحی استعماری تیـا موجـود نیـە. جـا سـابلاغ وکـو مسـجد الأقصای لیهات. چە بـەمخابرەو چـە بەمعاوەنـەت وچـە بەاشـتراکی شـخصی لەهـەمو لایکەوه اشخاص وجمعیات اعتمادیان خستەسەر قاضی محمد وملا مصطفی وئـەو ضابطانەی کـەفراراً چوبـون بـو نـاو کوملـە لەهەمولایکەوه احزابـەکان پارەیـان کـو اکردەوه ئەیان نارد بو خزینەی قاضی محمد. و بعضـاً هەر مباشـرەتاً بـو بارزانیـەکان وهیندی اعانه رئساً بو ضابطه فراریەکان روانه اکرا.

منطقـەی کویسـنجق ورانیـە هـەر اعانـەیکیان کەناردبایە بـو مـلا مصطفـی وبارزانیەکانیان ئەنارد. بالخاصـە کاکـە زیادأغـای کویـی بـو تعـاونی مـلا مصطفـی وخیلی بارزانی زور بەپەروش بو. هەتا لەوختیکا که ملا مصطفی لەبارزان مشـغولی

حرەكات بو. لەو وختە راهن وخطرەدا پارەیكی زوری بو ملا مصطفی ناردبو. ولەسەر ئەو موضوعە لەمانگی تشرین الّوەلی ١٩٤٥دا حوالەی دیوانی عرفی كرا لەهولیر بەلام خوشبختانە رزگاری بو.. وقضای قلادزەش هەر اعانەیكی كەكویان بكردایەوە یكسر بو قاضی محمدیان ئەنارد. واعانەی سلیمانیش بعضاً بە ملا مصطفی وضابطەكان وبعضاً بەخزینەی قاضی محمد اگیشت. ومبلغیكی زوریشی هەر لەسلیمانیە دەرنەئەچو ئەخرا ولەلاین ابراهیم احمدەوە ادارەی حزبی پارتی دیمكراتی كوردستان ادارە ئەكرا. منوەرەكانی سلیمانی هاتوچوی سابلاغ وتوریزیان اكرد. ترتیبات وأرای احزابەكانیان لەمركزەكان تسجیل اكرد. لەبهاری ١٩٤٥دا اسمعیل شاویس-چو بو تەوریز لەتەوریزا چند خطبەیكی بەسامی خویندەوە. وخوی بەاهالی مهاباد وئەو ناوچەیە ئەناسی كە من (هتلری) كوردم. هتلر لەالمانیا چە مركزیكی هەیە منیش لەناو كوردەكانا ئەو مركزەم هیە. لە ١٩٤٧دا ملاقاتی حسنخانی بداقیم كرد گوتی عراقیك ناوی (ماموستا شاویس بو هاتە مالی ایمە لەبوگەبەسی ئەو شخصە كردەوەكانی زور سیربو. لەلایكەوە بەایمەی ئەگوت كەمن بەقدەر هتلر لەناو كوردەكانا اهمیت دارم. لەلایكیشەوە ایگوت من لە(پاریس خویندومە. تربیەی بەراز دوشین-باش فیربووم. أیا شخصیك كەئەوندە عالم بی وبقدەر هتلر لەبەرچاوی شعبا خوشەویست بی چون ئەبی لەپیش هەمو تشكیلات وانظمەیكی عقلی وعملی. تەرز ورەوشتی بەراز بەخیوكردن بەقومەكەی نشان بدا. كەئەم پیرەوییەیان مطلقاً مخالفی ادابی اسلامیە. اگر لەناو مسیحیەكانیش شیری بەراز وتربیەی براز شتیكی باش بی. هەرچند كەكورد پیشكەوتوبی دیسان آدابی اسلامی براز هەربەپیس ئەزانی. منیش گوتم بلیم چی فیلسوف وپیاوە تیگیشتوەكانمان بو اقتصادیاتی وەلات هەتا چاوپوشی لەتربیەی برازیش ناكەن (جانازانم لەپاش گەرانەوەی لەسابلاغ وتەوریز ماموستا شاوەیس بو بەانصاری سلام وتحرر ویا پارت. ویا هەر بیطرەفانە مایەوە.

هەتا تشرینی اولی سالی ١٩٥٠كەبەناوی انصاری سلامەوە لگەل ٥٠ نفریكا مضبطەیك لەبابەت شەرنكردنی كوریا امضا اكات. وبەو تهمتە دور روژ توقیف كرا. ولەبەرەلاّبونیا هەتا ئەو تأریخە مسلكیكی نهینی بیطرفانەی بو شخصی خوی انتخاب كردوە.

حزبی پارت وتحرر علاقەیکی زور گەورەی لەگل حکومەتی قـاضـی محمـدا هـەبو عاملی رئیسی ئەو حزبانە. عبارەت بون لەابراهیم احمد محامی وهمزه عبدالله محامی فراری وامین‌أغای حاجی ملا محی‌الدین ومحمـود احمـد وجلیـل هوشـیار وکمـالی مـیرزا کریم حاجی شریف وزور لەمنورانی. کەبەباشی موقفیان لەلای ایمەوە رەوشن نیە. ئـەو حزبانە بەهوی اختلاطی کە لەبینی‌یانا موجود بـو. هـەر نفری کەویستبای اشتراکی کوملە بکات ابوایە اجازەنامە وشهادەتی حسنی سلوکی لەوحزبانـە وەربگرتایـە انجا لەسابلاغ را اگیرا والاّ مدەتیکی زور لەزندانا ئەمایە. هەتا محمـدی کریمی قـادر-نـاوی سلیمانی کەلدائرەی عسکریدا مضمـدی صحـە بـو. بـەچند دەرماناتـەوە فـرار اکـات ئەچیت بو ناو کوملە. بەلام لەرغمی ئەوەی کەچووە خذمت بکات نـازانی کـەمراجعت بەحزبەکان بکات بو کارتورگرتن.

لەسابلاغ گیرابو ٣سـی مـانگ بـو توقیفکـرابـو. نوسـرابو بـو عـراق بـو تحقیقـی هویەتی هەتا تیك‌چونی سابلاغ هویەی هەر نگرابووە. بەهوی انقلابی سـابلاغ لـەزندان رهایی‌کرا.

فـراری ضابطـەکان عراقـی تـأثیراتیکی زوری کردبـو سـەر روحـی جیـش. اگــر مدەتیکی کە ئەو حکومتە تیك نچوایە. اکثری ضابطـە کوردەکـانی جیشـی عـراق فراراً ئەچون بو ایران. نوری ملا حکیم بهجت عونی لەوافسرانە بوون کـەفکریان وابـو بەچند مهماتیکی جنگیەوە لەهاوینی ١٩٤٥دا التحاق بـە مـلا مصطفـی بکـەن. اگـر تجسّسـی أوالـە ضـابطـەکانی رفیقـی خویـان نبوایـە. ئـەوانیش اقدامــاتیکی زلیـان پیك‌ئـەهینا. فـائق. رئـوف-خسـرەو-پاشـا-مـانعـی ئـەو خذمتـە بـون هـەروکو مـلا مصطفی لەدوری ایرانیا اتصال وکومـەگی پی‌اکـرا. لـەدەوری عصیـان وشەرەکەشیا لەلاین عشائری لوای هەولیر یارمـەتیکی زوری درا. بـەلام لـەلوای سـلیمانی لـەدەوری حرەکاتەکەیا هیچ کسی یارمەتی نەدا. تنـها بابـەعلی حفیـدزادە وشـیخ رئوفـی حفیـد نەبی مضبطـەیکیان کردەوە بـو حکومـەت بـەناوی هـەمو روءسـای عشـائری پشـدەر ومجاوری واشرافی شاری سلیمانی. کەمفـهومی ئـەو مضبطـەش ئـەوەبو کـەهیچ نـەبی حکومەت ئەو تعدا بی انصافەی کەلەبارزان ایکـا چاوپوشـی لی‌بکـات. بەشـکلیکی‌کە تسکینی وضعیتی ئەو ناوە بکا.

لەدرجەی دوهمیشا بلکو بەهوی ئەو نیم‌چە انذارەوە حکومەت ضغط لسەر بارزانیەکان هلبگری شکلیکی تفاهم ومسالمەت وربگری. بەلام لەئەوەل درەجەدا پشدەریەکان ولەدرجەی دوهەما اشرافی سلیمانی ئەمضبطەکەیان امضا کرد ونەمعاوەنتیکی مادی وعملی ملا مصطفی‌ش‌یان کرد. بەلام مجلەی أزادی لەرغمی ئەوەی کەتنها بابەعلی وشیخ رئوف مائل بون کەیارمەتی بارزانیەکان بدری. ئەو چوبو لەضدی شیخ محمود وألی‌حفیدان زور تجاوەزاتی کردبو. لەسەرئەوەی کەهیچ معاونەتیکی عملی ملا مصطفی نکراوە. وتکذیبی هەمو قومیەت وحرەکاتیکی شیخ محمودی کردبو حقیقتاً لیرەدا شیخ محمود برامبر بەم سکوتەی کەکردبوی مسئول بو. چونکە ئەی‌توانی بو رفعی ئەو حرەکاتە عظیمە نمایشیکی سیاسیانە برامبر بەحکومەت بکا وتسکینی ئەو أژاوەی رواندزە بەباریکی مسالمەت وأشتیا ریکبخری بەلام داخەکەم کەی لەناو کوردکان ئەو عاطفەیە برامبر بەیکتری بووە کە لەبەسەرهاتیکی أوا گرنگا یارمەتی یکتر بدەن. لەهەمولایکەوە هەردار بەدار وتعقیباتی غرضکاری بووە) بەرغمی ئەوەی کەبارزانیەکان لەوختی خویا هیچ کومگیکیان بەشیخ محمود نکردوە. ئەویش لەو فرصتەدا گوی خوی لەقضیەی بارزان کەڕ کردبو وتولە بەتولەی لەگلا کردن.

اتصالی شیخ محمود لگل کومەلەدا

شیخ محمود شخصاً جنبەی تفاهمی لگل قاضی محمد وروسەکان کردبووە بواسطەی (شامە بورەکی) پیاوی کەشارەزای زمانی روسی بو دەرگای مخابراتی لگل روسەکانا خستبو سەرپشت. لە ۱۹٤٥دا بەشدەت مخابراتی شیخ محمود بو بنای شورشیک لەشمالی عراقا لگل روسەکان لەجرایانا بو. بەلام هەردو تەرەف بەگیانی سیاسەتکارانە یکتریان تفرەئەدا. شیخ محمود بەو ناوەوە داوای اسلحە و قورخانەیکی زوری لەروسەکان اکرد بو مباشەرتکردنی بەبنای حرەکات لەکوردوستانی عراقا.

روسەکانیش ئەیانەویست شیخ محمود اثباتی صداقەت بکا. لەضدی حکومەتی عراق قیامیک وخوین‌رێژیک بکات امجا کومەگی اسلحەی پی‌بکەن بەناوی قاضی محمدو حرەکاتی ایرانەوە. امجا کە شیخ محمود بوی ثابت بو کەروسەکانی بو اخفال‌نابن و قاضی محمد وملا مصطفی مائلی پیشکەوتنی ئەم نابن. وخویشی حرەکات وأژاوەی

لەو وختەدا بو ناکری. ناچاری بادانەوە بـو وخـوی بەانگلیسـەوە هەلاوەسیەوە. دەستی کـرد بەدعایـەکردن لـەضدی قـاضـی محمـد وتشـکیلاتەکەی. بـەو عبارەتـە دعایـەی لەضدی قاضی محمد اکرد (گا کردی کەر خواردی یعني من رنجـم دا کـەچی قـاضـی محمد استفادەی لی‌کرد.

شیخ محمود هەروەکو بەحرەکاتی قاضی محمد مخالف بو لەضدی حرەکاتەکەی حمە رشیدخانیش بو.هەتا لە١٩٤١دا لەسقز حمە رشیدخان پی‌گـوتم کـە بواسـطەیکەوە لگـل شیخ محمودا اتصال بکەم کەئەوندە لەعلیە حرەکاتی حمە رشیدخان نەبی گوایـا بـەدایمی درگای مخابراتی لەضدی حمە رشیدخان لگل حاجی بابەشیخ ترجان وشیخ جلالی خانقـا وشیخ عبدالقادری دوزخدەرە کردوتەوە کەمیدان نەدەن حمە رشیدخان لەخطّە وفکرەیـا ناجح بی.

منیش بەحمە رشیدخانم گوت هیچ گونـە تشبسـاتیك بەشـیخ محـمود مکـە. چونکـە بەتشبسەکانت شیخ محمود تشجیع ئەبی واستمرار لەسەر ضدیاتەکەت ئەکا. اگەر بوت اکری اظهاری اکراهیەت برامبر بەشیخ محمود بکە چونکە لەو وختەدا باشـتر اسـتفادەی دوستی لی‌ئەکەی. چونکە ألي حفیـدان بـەصدق واخـلاص وەفـاوە کەسـیان نـاوی. هـەتا درگای ضدیەتیان لەرو نکەیەوە. ویانە لگل دوسـتەکانی ئـەو ریك‌بکـەوە دعـایـەکانی بەبی قیمەت ئەمەنی‌تەوە. فعلاً حمە رشیدخان نقطـەی دوهەمی لەأموژگاریەکەم پسـند کرد وشیخ محمودی بەبی تأثیر هیشتوە.

اجـا شـیخ محـمود استفادەی شـخصي لـەظروفو زەمـان کـرد جنبـەی زراعـەت وفلاحەتی بو خوی هلبژارد. ناحیەی بازیـان. قـرەداغ. سـورداش. شـارباژیر. شـارەزوری بەتەواوی خستە ژیر نفوذی خویەوە. وبو کوژاندنەوەی هیزی کوملـە وتـأثیراتی هاتنـە عراقی. بـەدوربی‌نی انگلیـس شـیخ بابـەعلی حفیـدزادە لـەدورەی ارشـد العمـر ونـوری سعیدا لە ١٩٤٦دا کرا بەوزیری اقتصاد. بەلام داخەکەم وزیریەتی ئەو گنجـە تی‌گیشـتوە هەر ئەوندە دەوامی کرد هەتا حکومەتی قاضی محمد لەناو هلگیرا. ومترسی حرەکـاتی کوملە لەعراقا نەما. اجا بەاشارەتی انگلیس بابەعلی لـەوزارەت درهـاویژرا وبوئـەوەی کەلەو ظروفە نزیکانەدا داخلی وزارەت نەبی‌تەوە متهم کرا بـەوەی کـە ١-اغراضـی شخصی تعقیب اکات.-٢-انتسابی عشائری ترجیح ادا بەسەر احوالاتی سـکونەتا-٣-

برامبر بەو اجانبانەی کە بەعقدی موقـەت لـەعراقا ایش ئەکەن تحقیرات وتعصیبات نشان ادا.

هـەتا عمر نظمـی لـەوختیکی تشـیکلاتی وزاریـدا لەسالی ۱۹۵۰دا اعـترافی بەومادانەی سرەوە کردوە. کەگوایا عبثی نصایح. هتا وصـی عراقـی لەشیخ بابـەعلی متأثر کردوە. لەتغیری سیاسەت وظروفا نەبی شیخ بابەعلی ناکریتەوە بەوزیر.. بـەلام فعلاً معالی بابە علی مسلکیکی بی طرفانە وشـریفانەی بـو شـخصی خـوی اختیـار کـردوە. وهـەرچیکی هـەتا ئەوتأریخـە کردبـی لـەریگایکی زور عـاقلانـە وأرامیـەوە کردویەتی. حەزی بەنمایش وخو دەرخستنیکی دروزنانە نکـردوە. وشیخ رئوفـی براشـی لەپاش نیابەتی ۹٤٤یـەوە جـداً طریقـەیکی مسـالمەت أمـیز وانصافکارانـەی اختیـار کردوە. ئەویش رەوی‌یەیکی شریفانە ومخلصانەی قـومی بـو خـوی انتخـاب کـردوە. وبـو اکثری معالجەی فکری وقومی لە اختلاط وأرایشی شیخ محمـود خویـان بـەدورگرتوە. وبو أزمایشی عملیاتی رابوردوی شیخ حَدیکی فاصلیان بو خویان هەڵبژارتووە.

عشائری پشدەر لەدەوری قاضی محمدا

للاین عشائرەکانی عراقەوە اتصـالاتی کلّـی لگـل قـاضـی محمدا دەسـت پی‌کـرا، بالخاصە عشیرەتی پـژدەری بـەاندازەیکی بـەرز داخلـی تفکراتـی قـاضـی محمـد بوبـون. وهەتا ئەو اغواتی خوارەوە بەروتبەی ناوزدیان امیدەوارکرابون.

بەلام هەروەکو لەبینی روس وشیخ محمود حیلەیکی فکـری هـەبو. لـەبینی قـاضـی محمـد وپژدەریـەکانیش حیلـەیکی بـارز هـەبو کەهـەمو کـس ایتوانی بی‌خوی‌نی‌تـەوە پژدەریەکان بەمناسبەتی ئەوەی کەلەسالی۹۲٤دا لەدیهاتی کلوی هەتا اگاتە (پاراستان (ونواوی (ودەشتی) وشیسلمان)و میرگان‌و‌ـو‌منطقـەی سویسنایەتی وربـط وألانـی بابیرأغا-املاکاتیکی زوریان خستبو ژیـر تصرفـاتی خویانـەوە بعضـاً بـەناوی خرید وقباله وبعضاً بەتأثیراتی کوشتن. ولولەی تفنگ هەتا لەدی (نەلاسی) کلوی خـدری بابکرأغای سلیم‌أغا پینج کـوری حـاجی احمد نـاوی کوشـت لەسـەر تمرد واطاعـەت

نکردن. له۹۲۵دا حکومەتی ایران قسمیکی لەأغایانی پژدەری گرت ومقابل بەچند پارە وجزایك لەتارانەوە أذنی دانەوە. وپژدەریەکانیش لە ۱۹۲۷دا شەریکی زور مەردانەیان لە (منطقەی بیوران‌و قلەرەشە ودرماناوی) لگل حکومەتی ایرانا کرد [1] سلطان اصغر ناوی فرماندەیان بەاسیری گرت‌و بەکوشتاریکی فاحشی طرەفین سەردەشتیان بەحکومەتی ایران تخلیە کرد. وهەتا سلطان اصغر لگل ۳٦ نفری اسیرا بواسطەی شیخ محمودەوە تسلیم بەحکومەتی عراق کران. انجا حکومەتی ایران لسر تشبساتی کە بواسطەی عراقەوە پیکی هانی‌بو. املاکاتی ایرانیان ماعدای قلەرەشی وە وردە وبنەخلف لەأغایانی پشدەری کریوە بە ۱۹ هەزار لیرەی عثمانی. واحمد تقی- عمولەی- ئەو اتفاق وریك‌کەوتنە بو وا اعتقاد اکری کە احمد تقی‌ش لەو رهبر وممثلیەتەیا هەزار لیرەیك استفادەی کردبی هەرچند کەپشدەریەکان قصەی زورتر لەوخیانت الأمانەتەدا ئەکەن بلام احمد تقی هەرپی لە ۵۰۰ لیرە ئەنی کەئەمەش برامبر بەو رنج ومحاولەی وەکالەتەیدا شتیکی کەم بووە وحق الزحمە ئەو لقمەیە هەڵ‌ئەگری.

جا پشدەریەکان بەامیدی استردادی ئەو ملکانە بەناوی خذمت وفداکاری کوردوستانی أزادی قاضی محمد خوریان ئەخستە لای قاضی محمد وبەدلیکی پر لەتعصب وچاویکی پر لەفرمیسکی نیشتمان‌پەرستی صلوات‌یان لەدیداری قاضی محمد وألای بەرزی کوردوستان ادا. بەلام قاضی محمد فلسفەی شیطەنەتی راستەقینەی پشدەریەکان تی‌گیشتبو کەغایەیان تنها ئەوەیە بەداری حکمی قاضی محمد پشتی عشائری کلوی وسویسنایەتی بشکینن. کالسابق ئەو عشائر ودیهاتانە بخەنەوە ژیر

[1] حسن بایز پاشاو همزاغا ناوانی منگور شەریکی باشیان بو پژدەریەکان کرد.

سیطرەت واستعماری بی وجدانیەوە. جا قاضی محمد مائلی ئەوە نەبو کەپشدەریەکان بچنە ایران بلکو ئەیەویست لەعراقدا ئەوانیش اقدام وحرەکاتیك بکەن.

وبواسطەی زیرو فرماندەی لشکری سەردەشت روتبەی فخری ئەو أغایانە تبلیغ کرا. بەلام پشدەریەکان نەیان‌أویست لداخلی عراقا هیچ أژاوەیك لەو وختەدا بنی‌نەوە هەر بو سیوی سەردشت ورونەکەری) دارمی-بەپەروش ودل گەرم بون. جابەو مناسبتەوە هەتا نهایەت هردو طرف استفادەیان لەوجودی یکتر نکرد. بەلام لەو أخرەدا هیندی لەأغاواتە روتەلەکانیان هاتبونە سەر حرەکات وأژاوەیك لداخلی پشدرا.

ئەگەر لەو چندانە وضعیتی کومەلە تێك‌نچوایە. لەضدی حکومەتی پژدەرا اقداماتیکی عملیان اکرد ناوی ئەو أغا پشدەریانەی کەلەلاین قاضی محمدوە درەجەی دیمکراتیان پی‌بخشرابو

روتبە	ناوی أغا	ناوی دی	ملاحظات
پولکونیك	بابیری بابکری سلیم‌أغا	گردە سپیان	مع العلم بابکر أغا سەربە انگلیسەکان بو.
پات پولکونیك	شیخ محی‌الدین	صندولان	بو استفادە لەوملکانەیان. بابیری کوری
پولکونیك	محمودی حاجی رسول‌أغا	هیرو	کردبو بەقاضی محمد پەرست.
پات پولکونیك	سلیم حاجی رسول‌أغا	گرمکان	
پولکونیك	بابیری بابکری محمودأغا	نورەدین	رئیس قومیتەی پشدەر
پات پولکونیك	ابراهیم عباس‌أغا	بیکلو	
پات پولکونیك	عبدالله أغا حمەی رسول قادرأغا	کوخەلیز	
پات پولکونیك	خدری حمەی قادرأغا	کوخە لیز	

مایور	بایزی بابکری سلیم‌أغا	گردسپیان
روتبـــــــه	نـــــاوی أغـــــا	نـــــاوی دی
ملاحظات		
مایور	برایم حمدأغای برایم‌أغا	دیری
مایور	کاکه مەری أمین‌أغا	گرد میتر
مایور	برایم رشیدأغا	پیمالك
مایور	بابکری حمه رشیدأغا	پیمالك
کبتان	حەسوری کوری حجی أحمدأغای باپیرأغا	هلشو
کبتان	باپیرأغای قرەنی‌أغا	بیشیر
کبتان	کاکه مەری حماأغای برایم‌أغا	دیری

خلاصه اراضی حکومەتی عراق بویـو بەملعبـەیکی سیاسـی قـاضـی ومرکـزی مخالفاتی ایران روی‌کردبو عراق. وهەر فرده وکومـەلەیك بەوینــه نغمـەیك خـوی نشـانی قاضـی محمد ئەدا. بعضاً بەحقیقەتی قومیــەت وهیندیـك بـەبونی تفنـگ ودمانچـەی برنەوەوه. وهیندی بەهیوای نائیل‌بونی دەرەجاتی کوردوسـتانی قـاضـی محمـد. دەرگـای مخابراتیـان بـو قـاضـی محمـد خســتبو سەرپشـت. هــەتا علــی حسـن‌أغای رئیســی منگوری‌زودی پیش شکستی دیمکرات بەهەمو معنایکەوه پیاوی قاضـی محمد وکومله بو. بەلام کەکومەله نەما. بەبی‌مناسبەت لەسنگان شەری لگل بارزانیەکانا اکرد هــەتا لەتموزی ١٩٤٦دا حمەی شیخ ئەلی سەرکار بەنمایندەی حفصـەخان وشیخ قـادری حفیـد- بەهەراهی عبداللەخانی شهیدی هاته سـرا. لەسـەرا ملاقـاتی مـلا مصطفـی‌ی کـرد وبـەفکری سـابلاغ وچاوپیکـەوتنی قـاضـی محمـد چـو بـو بوکـان. بــەلام لەبەرئــەوەی کەلەعراقەوه بەقاصدی مخصوصاً لەحزبی پارت وشیخ لطیفــەوه. مخابراتیکی دوورودریژ درحق بەحمەی شیخ عــەلی بـەحزبی بوکـان‌و سـابلاغ گیشـتبو کەئـەو شـخصه بـەچاوی جاسوس تماشا بکەن وتمثلیەکەی خالیه له هەمو طریقــەیکی انسـانی وقومـی. وئـەو شخصه تمثیلی هیچ کسیك ناکا لەشیخەکان. جالەبەر ئەو تقریره پر شخصیەته میدان ندرا کەأغای حمەی شیخ علی بچـی بـو سـابلاغ ومراسـیمی نمایندەیەکـەی پیکبی‌نـی. تحت المراقبه تسلیم بەسەرزی عراق کرایەوه.

مهاجرینی کوردوستانی قاضی محمد لەعراقدا

ئجا کەحکومەتی قاضی محمد تێکچو عراقیەکان هەریەکەیان بەفیلیك هاتنەوە عراق بعضاً محکوم وبعضاً بەبهانەیك رزگاریان کرا. مثلاً قانع کە لەنغدە معلمی مندالان بو. لەقلادزە لەلاین قائیمقام عبدالرحمن شەرف- مضبطەیکی بەناوی دی (دارەشمانە) بو کرایەوە کەئەو قانعە دوسالە لەدی دارەشمانە توتنەوانە. وبو عثمان دانشیش-مضبطە کرایەوە کەدوسالە ئەو شخصە کاتبی أغایك بووە لەمنطقەی پشدەرایەتیدا. عراقیەکان بەو تەرزە هەریەکەیان بەفیلیك هاتنەوە بو عراق. بەلام ئەو افسرانەی خوارەوە کەلەلاین حکومتی قاضی محمدەوە خویان بەخاوەن درەجە وگوناە ئەزانی لەأقار حکومەتی ایرانا بعضاً بەمالەوە وبعضاً بی ژنومال هاتنە عراق. هیندیکیان لەدوای استقراری امنیەت گرانەوە بو ایران وبعضاً هەتا ئەو تأریخە هەر لعراق ماونەوە.

ناوی أشخاص	ریتبەی وظیفە	لەکوی دائەنیشی	چی لی‌هات
١-سید محمدی حمیدی	مدیری روژنامەی کوردوستان	لای شیخ علاءالدین زینوی شیخی رواندز	
٢-دلشاد رسولی	معاونی وزارەتی معارف	کویسنجق	توبەی کرد
٣-ذبیحی	ممثلی سیاسی سقز	لای شیخ لطیفی حفیدزادە	مستعاراً کراوە بە میزا قادر
٤-ابراهیم نادر کرماشانی	رئیسی محاضراتی علمی	چو بو سوریە	
٥-هەژاری شاعر	شاعری ملی کوردوستان	چوبو سوریە بو تداوی سیل و لەئەوالا ماوەتەوە	
٧-هیمن	شاعری ملی کوردوستان	مجهول	
٨-عبد الرحمن امامی	معاونی شعبەی تحقیقات مهاباد	بغداد	
٩-محمدی مولود	افسری حرەکاتی	پشدەر قلادزە	

	سردەشت	لپاش مدەتیك گرایوە
١٠-خانانی أردەلانی	کبتان لەحرەکاتی سردەشت	تسلیم نفسی کرد. بەأسیری برا بو تاران لەدوای دوسال أزاد کرا
١١-صدیقی حیدری	وزیری اقتصاد (لەقلادزە)	
١١-حمدی	مأموری اسلحەی مهاباد	لای شیخ لطیفە لەسلیمانی
١٢-ملا عبدالله حصار	معاونی حزبی بوکان	لای شیخ لطیفە لەسلیمانی
١٣-شیخ محسن	رئیسی حزبی بوکان	لای شیخ محمود
١٤-ملا سعیدی محسن	بازرەسی حزب	لای شیخ لطیف اقامەت اکا
١٥-میرزا ابراهیم	مفوضی تحقیقاتی زندان	گرایەوە بو سابلاغ
١٦-زیرەوی هەرکی	فرماندەی هیزی سەردشت	مدەتیك محکوم کرا وایستا لەناو عشیرەتی هرکیە
١٧-سید عبدالله سید طە	فرماندەی نغدە	لەمنطقەی رواندز اقامەت اکا

بەلام احزابەکانی عراق هەتا نهایەت هیچ گونە یارمەتیکی ئەو اشخاصانەیان ندا. انکارناکری کەشیخ محمود وشیخ لطیف بۆ یارمەتی ونوای ئەو لیقەوماوانە بون بەقەلات وسدّیکی زور گەورە. و بەهەمو مقدەرتێکیانەوە امادەی یارمەتی ژیان وخوشی ئەو پناهیدانەبون.

هەتا لە ٢٧کانونی اولی١٩٥٠دا کەلەلاین جلال خالد متصرفی سلیمانیەوە شیخ لطیفی حفید بەتهمەتی یارمەتی شقی مشهور خلەپیزە گیرا ورەوانەی ناصریە کرا.

لەلاین رئیس الوزرا نوری سعیدەوە بواسطەی سیداحمدی برزنجی کاغذیکی شیوە انذار درا بەشیخ محمود. کەلازمە ئەو چتە وقاچاخانەی کەلەایرانەوە التجایان پی‌کردوی یا تسلیم بەحکومتیان بکەی ویا اذن‌یان بدەی کەلەلات نەمینن.

لەرغمی ئەوەی کە بابەعلی کوریشی موعیدبو بو دەرکرانی ئەو پناهیدانە بەلام شیخ محمود محافظەی ئەو لی‌قەوماوانەی کرد. هەتا نهایەت دەستبەرداریان نەبو. وبەعینی دەستوری رابوردو لەسەرپەرشتی ژیانیان دریغی نکرد. جا قضیەی تشکیلاتی قاضی محمد وأژاوە وبەسەرهاتی کوردوستانی ایران لەایلولی ۹٤١وە هەتا نهایتی ایلولی ۹٥٢ بەوپی‌یە دوایی هات کەبەعرضم‌گیاندن. بەلام لەرغمی ئەو هەمو دەرد وجفایەی کەکوردەکانی ایران وعراق وتورك لەریگای قومیدا چیشتویانە. بصورەتی قطعی روحیەی ملیەت وسەربەخویەتی‌یان دەستنەدە نەبووە. وبەم هەمو أزار و بی‌حرمتیەی کەدرحقیان کراوە لەهەدەفی قومی بازگشت نین. لەهەمو دەوروساتیکا چاوەروانی هەل‌وریکەوت ئەکەن کەپەلاماری دوژمنە خوی‌نیەکانیان بدەنەوە. سیأتی دەوری مصطفی کمال ورضا شاە شتیکی ئەوندە پیسی نشانی ئەو ملتە نازدار ونجیبەی کوردە داوە کەهەتا أخر هناسەی کور وکچیان ئەو بەسەرهاتە بی‌ناموسەی دکتاتوری‌یە فراموش نەکەن.

جەوری بی‌اندازەی استبدادی تورك گیشتوتە مرحلەیك هەتا زمانی کوردی کەزمانیکی مادرزادی ئەم قومەیە ولگل ورودی بەشەرا. بوتە راویژی حسّاسی هوزی کورد. لەو زمانە بەمیرات بەجی‌ماوەی چند هەزار سالانە محروم کراون. ئەوکسە جزا ادری کەبەوزمانە لەتورکیا قصە بکات وبعینی دەستوریش لەخاکی ایرانا تطبیقاتیکی سیاسیانە لەدەوری رضا شادا کرابو کەهەتا ایستا تأثیر وأثارەکەی لەدەوائری دەولەتی ایران پایەدارە. بو اثباتی تفرەقە ونظامی استبدادی ایرانیەکان ئەمەوی بەانواع وثائق ووسائل بدویم بەلام لەبەرئەوەی کە لەوە زیاتر لەشهامەتی خوینەدوارە هەژارەکانی کورد زانایینم. کەلەوە بەتفصیلتر دەستەبەری چاپکردنی ئەو بەسەرهاتەیان ببن. جا ئەمەوی چاوپوشی لەهیندی وثائقی موضعی ومحلی ایران بکەم وتنها بەعبارەت وحقائقی خوارەوە کفایەت نشان بدەم. لە ۹٤١دا کەدەولەتی روس وانگلیس وامریکا احتلالی ایرانیان کرد. لەأستانەکانی ۳و٤و٥و ورمە.

سنه.كرماشان ئەو بيان‌نامەيە كەدرحق بەكوردەكان خرابو دائرەكانی دەولەتی دوزرايەوە.وينەی ترجمەكەی

نظر بەنهادی پيسی كورد وخيانەتكاری اثباتيەيان. راجع بەداواكردنی حقی أزادی خويان. پی‌ويستە لەهەمو لايكەوە جلەوگيری لەفكری سەربەخويەتی وانتشاری احساساتيان بكری. لەلاشەی هەر كورديك ئەو نخوشيە پيسەی قوميەتە احساس كرا ئەبی بەفوری ئەو شوينەيە ريشەكيش بكری. واحياناً لەمنطقەی نفوذی هەرفرماندەيك ئەو نخوشيە انتشار بكات. ئەو فرماندەيە برامبر بەو بسەرهاتە خوی بەتيرەبارانی شاهنشاهی ئەبی‌نی.

رئيسی ستادی أرتشی كل شاهنشاهی

وغيری ئەم رسمياتە أشكرايە تعدايكی زور ظالمانەی‌تريان لەپيش قضيەی شهريوەر لەكوردەكان كردوە.

ايرانيەكان بو مبايعەی اسلحە ابراهيم ارفع يان-نارد بو برلين. لگل كارخانەی (كردوب) كەوتە مذاكرەی خريدی اسلحە. بەلام لەبەر سعری ناموافق لگل كارخانەی (شكودا) ريك كەوتن. كەمقابل بەخريدی اسلحەی جنگ گنم بدەن بەالمانيا. چونكە لەو وختەدا چيكوسلوفاكيا لەلاين المانياوە احتلال كرابو. فابريقە شكودا بچنگ المانيەكانەوە بو. الجا لەهەمو منطقەی كوردنشينی ايرانا نانی گەنم خواردن منع كرا. لەپيش حاصلات ودرەوا. بەاندازەيكی فضلە لەحاصلات مزرعەی گنمی فلاحەكان تخمين اكرا. ئەبوايە بەكاملی ئەو موجودە گنمەيان تسليمی بەدائرەی مخصوصی دەولەتی بكردايە مقابل بەنرخيكی فاحش. لەغيراز نانی جو وگال وزرات. بەقراری قطعی نانی گەنم بو كوردەكان قاچاغ بو. جا سيّاتی دەوری رضا شاە بەهەزاران لكی لەوەپيستر دوايی هاتوە.

وتەرزی بی نظامی دەوری محمد رضای پهلوی ديسان زور لەدەوری گزشتە متأثرتر بی‌فەرتر ئەجوليتەوە. نمونەيك لەأدابی بی نظامی دەولەتی ايران ئەوەيە كە لەخوارەوە بعرض اگەيندری. كەئەم مخابراتەيان بەتەواوی اثباتی ئەكا. كەتطبيقاتی قانونی واصولی حكومەتی مطلقا لناو حكومەتی ايرانا بەانجام ناگيندری. هەتا ايستا ئەو حكومەتە زلە هەر بەتەرزی عشائری ودرەبەگيەتی اژی طريقەی رەن وبارمتەی حيات-تفضيل ادەن بسەرهەمو وقايەيكی شهرت وعاطفەی نهضەت وانسانی.

لەرغمی ئەو هەمو بەسەرهاتە ‌بادواری سیاسی ومدنیەتەدا. هەروکو ٢٠٠ سال پیش امرو بەنظامی بربریەت وبارمتەگری ئەژین. لەمویپیش عرضم کردن کەلە٢٧/٤/١٩٤٨دا لەمنطقەی بانە لەلاین مفرزەیکی ایرانیەوە شش نفسی عائلەم لگل بابە شیخ ناوی هنگەژالی لەحدودی دی هنگەژالی بانە اسیر کران. ولەلاین حکومەتی عراقەوە قائیمقامی هلبجە رشید صدقی مأذون کرا کەبەصفەتی قومیسری حدود درگای مخابرات لگل سلطاتی بانەدا بکاتەوە بو استردادیان. ئەو دو نوسراوەی سەرهنگی بانە لەمقابل دو احتجاجی قائیمقامی هلبجە رشید صدقیە. کە لەفارسیەوە بو کوردی ترجمە کراوە.

أغای قائیمقامی هلبجە ومرزبانی دەولەتی علیەی پادشاهی عراق

لەدوای مراسمی احترام عطفنامەی ژمارە ٧٨١ وروژی ١/٥/١٩٤٨تان دائر بەاستردادی خانوادەی میرزا محمدأمین. بەهوی موافقەتنکردنی مأمورینی عراقی لگل مأمورینی دەولەتی شاهنشاهیدا بو هیچ گونە راپەراندنی کارو فرمانیك.

هەروەکو کە لەوختی خویا بەژمارە ٥٠٠ و ١٣/٢/١٣٢٧دا عرضی أغای مدیری پنجوین کراوە. کەتاقمیك لەاشراری اتباعی حمە رشیدخان لەشەوی ١٣/٢/٣٢٧دا هجومیان کردوتە سەر مخفری بیاندرەی سقز. پاسەوان محمدأمین ناویان کوشتوە و٣سی نفری کەشیان بریندار کردوە. وکچی فقی محمودی بیاندرەیان بەحجّەتی مارەبڕانی ابراهیمبگی برای حمە رشیدخان لگل محمد صدیقی برای کچەکە. وشش تفنگی حکومەتی ودو اسپ ومقداریکی زور لەکەلوپەلی أوایی هلگرتوە وهاتونەتەوە بو عراق. وغیری ئەوەش أغای میرزا محمدامین لەخاکی شاهنشاهیدا دارای سابقەیکی زورە. بناءً علیە بو استردادی اسلحە واموال ومسببینی فاعلی ئەو حرەکاتە لەمقابل استردادی عائلەی میرزا محمدامین. ایمە أمادەی تبادل واستردادین. تکایە کەبو ئەو جهتە اقداماتی فوری بأنجام بگەینن. با تجدیدی احترام

هادوی

ژمارە ٧٨٩ — مرزبانی دەولەتی

شاهنشاهی

روژ ٥/٣/٣٢٧ — لەبانە

سرهنگ

ژماره ٣٤٦٧

روژ ٣٢٧/٦/٣

جنابی أغای قائیمقامی حلبچه مزربانی دولت علیەی پادشاهی عراق

لپاش تقدیم مراسمی فائقه نامەی ژماره ١٢٩٠ وروژی ٩٤٨/٨/١٣ تان بو تحویلی خانوادەی میزا محمدامین لگل مقاماتی بەرزا اتصالم کردوه جواباً وام امر پیکراوه. هەتا خانوادەی فقی محمود لگل ٦ قبضه تفنگ ودو اسپ وقاتلی محمدأمین ناوی پاسەوان لگل اساسیەیی کە لەأوایی بەتالان براوه تسلیمی بەایمه نکریتەوه. خانوادەی میزا محمدأمین تحویلی حکومەتی عراق نادریتەوه. جابو ئەوجهته تا زوتر خاتمه بەموضوعی باسکراو بدەن باشتره.

هادونی

رئیس مزرەبانی وپادەگانی بانه سرهنگ

جا بسەرهاتی کوردوستانی ایران. وکردەوەی روسەکان برامبر بەمقتضای سیاسی خویان. ورەوییەی بی‌نظامی خائنانەی ایرانیەکانیش- لەهەمو نقاطیکی احساسیەوه ئەوەبو کەبعرضم‌گیاندن. ولەمولا باسی ئەو تشکیلات وکوردوستانه ئەکەین کەلە ٩١٨وه انگلیس لەسلیمانیه بو شیخ محمودی دروست کرد وهەتا امرو بوته موردی بهانه وسەرزەنشتی شیخ محمود-برامبر بەرانگرتنی تەرز ورەوتەکەی. ئەو کتیبه لەوثائقی خوارەوه وەرگیراوه-

١-لەمشاهداتی شخصی واشتراکی هیندی اموری فعلی هەتا ٩٥٢

٢-مخابراتی بینی ستادی لشکری قاضی محمد لگل فرماندەکان وستادی کلدا.

٣-جرائدی أسیاه گروه اطلاعات- صدای مردم-ایرانی ما-خواندینها-له ٩٤٥هەتا ٩٤٧

٤-مجلەی أرتشی ایران-نخشەهای أرتش ٩٤٦

٥-گزارشاتی سالیانەی پاریس له ٩٤٤وه هەتا ٩٤٦

٦-أرتشی ایران ازکوههای باختر ٩٤٢

٧-روژنامەی کوردوستان لەژماره ١-وه هەتا ١١٢

٨-مذکراتی هتلر ١٩٤٨-مطبعة الاعتماد-د.تقی‌الدین هلال ٩٤٨

٩-مقدرات العراق السياسية ١٩٢٥

١٠-قضية العراق-بلو جو شيركو ٩٣٢

١١-تكوين العراق ١٩٣٥

١٢-خلاصەی قضیەی کورد لەعصبت الامم ١٩٣٤

١٣-مذكراتی موسبيل ٩٤٩

١٤-اوروپا الحديثة ١٩٣٥

١٥-كوردو كوردستان واماراتی كورد ٩٤٥-٩٣١

١٦-مذكرات القادری ١٩٢٣

١٧-المصور ٩٤٩

١٨-لەمختلفی جرائد ومطبوعاتی عالەمیەوە استنباط كراوە. بە علاوەی هیندی استفساری وقائعی كەلەاشخاصی ذوی خبرة ورگیراوە. وبەتأیدەوە قبولمان كردوە.

١٩حقائق التأريخ فی الحرب الآوروبية العمومية ١٩٢٧

٢٠-مذكراتی لورانس ١٩٥٠

٢١-مذاكراتی رضا شا

٢٢-أزمهابادی خونین تا كرانهایی أرس چاپی تهران ١٣٢٨ أزەری

٢٣-شیخ محمود وكوردوستانی سلیمانی اسراری بارزانیها

ئەو کتێب و بڵاوکراوانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری لە ساڵی ١٩٩٩ داچاپی کردوون و هاوکاری کردوون

ژ	ناوی کتێب	ناوی خاوەن کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
١	سێدارەکانی بەهەشت	قوبادی جەلی زادە	هۆنراوە	چاپکردن
٢	کورژنی خوێن	غەفور ساڵح	ڕۆمان	چاپکردن
٣	مەرگی سوشاب	عەلی کەریم	شانۆیی	چاپکردن
٤	بەسەرهاتی کەڵەپیاوێك	وەرگێرانی حسین عوسمان نێرگزەجاری	ڕۆمان	چاپکردن
٥	مێژووی هۆزی جاف	حەسەن فەهمی جاف	مێژوویی	چاپکردن
٦	ژوورەکەی دەلیا	ئاکۆ کەریم مەعروف	کورتە چیرۆك	چاپکردن
٧	سەرەتایەکی زمان ناسی	میدیا	زمانەوانی	چاپکردن
٨	بیبلۆگرافیای کورد وکوردستان	ئەکرەم قەرەداخی	ڕۆژنامەگەری	چاپکردن
٩	کورد	و . د. عیزەدین مستەفا ڕەسول	مێژوویی	چاپکردن
١٠	نامیلکەی چالاکیەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری بۆ ساڵی ١٩٩٩	ئامادەکردنی فەرید زامدار	ڕۆژنامەگەری	چاپکردن
١١	حەپسەخانی نەقیب	پەخشان جەلال حەفید	مێژوویی	چاپکردن
١٢	وتنەوەی بیرکاری پۆلی یەکەم و دووەمی سەرەتایی	عەلی ئەحمەد	زانستی پەروەردەیی	چاپکردن
١٣	ئینسکلۆپیدیای کیمیا	جەمال عەبدول	زانستی	چاپکردن
١٤	کورتەجوگرافیای کوردستان	کەریم زەند	جوگرافیا	چاپکردن
١٥	دەفرە فڕیوەکان چین لەکوێوە هاتوون	ساڵح محەمەد	زانستی	چاپکردن
١٦	مردووەکان بنێژن	و.یاسین بەرزنجی	شانۆگەری	چاپکردن
١٧	میرزا مارف	ئومێد ئاشنا	ژیان و بەرهەمەکانی	چاپکردن
١٨	هاواری دڵ	بوار نورەدین	مەزهەری خالقی	چاپکردن
١٩	بابەتەکانی پەروەردەی نوێ	فواد قەرەداخی	پەروەردەیی	هاوکاری
٢٠	وێنەکەی خوشکت	ڕۆوف حسن	کورتە چیرۆك	چاپ کردن
٢١	کلوە بەفرەکانی خۆر	هوشیار بەرزنجی	هۆنراوە	یارمەتی
٢٢	گوناهەکانی بەفرو سێبەر	محەمەد کاکە ڕەش	هۆنراوە	چاپ کردن
٢٣	گوێرایەڵی بۆ	و. حەسەن عبدالکریم	چیرۆکی مندالان	چاپ کردن

	ئامۆژگاریەکانی دایەو بابە	خانەی منداڵان ب.گ.رۆشنبیری و هونەر		
٢٤	گوێ درێژ و پاشا	و.لەتیف هەڵمەت خانەی منداڵان ب.گ.رۆشنبیری و هونەر	چیرۆکی منداڵان	چاپ کردن
٢٥	جوان وچۆلەکەکان	و.نوری سەعید قادر خانەی منداڵان ب.گ.رۆشنبیری و هونەر	چیرۆکی‌منداڵان	چاپ کردن
٢٦	گێڕاوی پۆڵەندە	و.بورهان قانع	مێژوویی	چاپکردن
٢٧	گۆڤاری دایەلۆك	ژمارە(٤) ی گۆڤار	رۆژنامەگەری	هاوکاری
٢٨	گۆڤاری شانۆ	ژمارە(٩) ی گۆڤار	رۆژنامەگەری	هاوکاری
٢٩	گۆڤاری ئاران	گۆڤار	رۆژنامەگەری	هاوکاری
٣٠	دیاریەك بۆ یادی سەدویەك ساڵەی رۆژنامەگەری کورد	ئامادەکردنی ئومێد ئاشنا	رۆژنامەگەری	هاوکاری
٣١	کۆمەڵزانی‌و کورد	فؤاد گاهر صادق	کۆمەلآیەتی	چاپکردن
٣٢	باخچە رەژووەکانی حەقیقەت	شازین هێرش	هۆنراوە	چاپکردن
٣٣	ئاوییەر	صدیق بۆرەکەیی	هۆنراوە	چاپکردن
٣٤	هەناسەیەك لە تەنهاییدا	بەناز کوێستانی	پەخشان	چاپکردن
٣٥	دیوانی رەمزی مەلا مارف	رەمزی مەلا مارف	هۆنراوە	چاپکردن
٣٦	حەپسەخانی نەقیب لە ئاوێنەی مێژوودا	رۆوف عیمان	مێژوویی	چاپکردن
٣٧	چارە نووس	صابرگرد عازەبانی	رۆمان	چاپکردن
٣٨	مدن کوردیە قدیمە	مەلا جەمیل رۆژ بەیانی	مێژوویی	چاپکردن
٣٩	خۆزگەکانی بەرد هەڵکەنێك	ئا : جمال عارف امین ب . رۆشنبیری وهونەر	چیرۆکی منالآن	چاپکردن

ئەوکتێب و بلاوکراوانەی وەزارەتی رۆشنبیری لە ساڵی ٢٠٠٠ دا چاپی کردوون و هاوکاری کردوون

ژ	ناوی کتێب	ناوی خاوەن کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
١	منالّ و شیعر	محمد کەساس	هۆنراوە	چاپکردن
٢	رۆژنامەگەری	و . مجید صالح	رۆژنامەگەری	چاپکردن
٣	ئافرەت لەمۆسیقاو گۆرانی کوردیدا	سەردار خدر حسین	کۆمەلآیەتی	چاپکردن
٤	ئۆزدەمیروکورد	ئەحمەد باوەر	مێژوویی	چاپکردن

٥	دەچڵ نێرگز	محمد رحیم رمچان	چیرۆکی منالآن	چاپکردن
٦	مێژووی کتێبخانەکانی سلێمانی	مارف ناسراو	مێژوویی	چاپکردن
٧	شایەت	و ، ئاشتی عوسمان دانش	شانۆیی	چاپکردن
٨	هەقتەبزانی	و . شێرزاد حسن	رۆژنامەگەری	چاپکردن
٩	چەند گیروگرفت ودیمەنێکی دەروونی	و . جلال خلف ژالەیی	زانستی	چاپکردن
١٠	فەرهەنگی زەوی زانی وێنەدار	کمال جلال غریب	فەرهەنگی زانستی	چاپکردن
١١	لەبازنەی شانۆدا	عەلی کەریم	شانۆیی	چاپکردن
١٢	بووژاندنەوەی رۆشنبیری ونەتەوەیی‌ی‌کورد	و . صدیق صالح	مێژوویی	چاپکردن
١٣	چەند بابەتێك دەربارەی کەلتووری نەتەوەی کورد	سەلام مەنمی	کەلتوری	چاپکردن
١٤	مەرگی وەنەوشە	یاسین قادر بەرزنجی	چیرۆکی رۆژنامەنووسی	هاوکاری
١٥	زوبدەی عەقیدە	مەولەوی	شیعر	چاپکردن
١٦	گۆڤاری شەهید	بنکەی شەهید رێباز	گۆڤار	هاوکاری
١٧	گۆڤاری پەلکە زێرینە	بنکەی ئەدەبی منالان	گۆڤاری منالآن	هاوکاری
١٨	گۆڤاری دیلانێ	منالیاریزی بەریتانی	گۆڤاری منالآن	هاوکاری
١٩	خونچە گوڵ	عوسمان هەورامی	شیعری مندالآن	چاپکردن
٢٠	سەمای لاولاو	ئەژی گۆران	هۆنراوە	چاپکردن
٢١	گۆڕستانی ئەپیکۆرۆس	هاشم سەراج	هۆنراوە	چاپکردن
٢٢	ماچی باران و خاك سروەو پەیامی کوردایەتی	ئەحمەد هیرانی	هۆنراوە	چاپکردن
٢٣	شۆرشی ئاگری داغ	کاوە بەیات	مێژوویی	چاپکردن
٢٤	ورچی میهرەبان	حسەین ی نەجاتی	چیرۆکی منالآن	چاپکردن
٢٥	رێبەندان	تەها ئەحمەد رەسووڵ	رۆمان	چاپکردن
٢٦	قوتابیەکی تەمەڵ	سۆران حەمەد	چیرۆکی منالآن	چاپکردن
٢٧	جولەکەکانی کوردستان	ئەحمەد باوەر	کۆمەلآیەتی	چاپکردن
٢٨	عندما تتكلم الارقام	الشیخ عطا الطالبانی	سیاسی	چاپکردن
٢٩	نەخۆشییە دەروونییەکان و دەروون لەشییەکان (سایکۆسۆماتی) یەکان	محەمەد کەریم شەیدا	زانستی	چاپکردن

٣٠	هۆنراوەو چیرۆکی فولکلۆریی کوردەواری	محەمەد حەمە صالح تۆفیق	فولکلۆری	چاپکردن
٣١	رؤي كردية بكلمات عربية	ستران عبدالله	سیاسی	چاپکردن
٣٢	ئەجلیکا	و.جەمال جامی	کورتە چیرۆك	چاپکردن
٣٣	قەفەزی زێرین	و. یاسین قادر بەرزنجی	چیرۆکی منالأن	چاپکردن
٣٤	میهرەجانی مەولەوی	وەزارەتی رۆشنبیری	بابەتەکانی میهرەجان	چاپکردن
٣٥	دەروێشەکان بەدوای راستیدا دەگەرێن	و. مەحمود مەلا عزەت	شانۆگەری	چاپکردن
٣٦	شتە سەیرەکان	و. نوری سەعید قادر	چیرۆکی مندالأن	چاپکردن
٣٧	گۆڤاری هەزارمێرد	وەزارەتی رۆشنبیری	شوێنەوار	چاپکردن
٣٨	پەیامبەرو کلاو	و. خەبات عمر	شانۆگەری	چاپکردن
٣٩	گۆڤاری ئاران		گۆڤار	هاوکاری
٤٠	رۆژنامەی بەدرخان		رۆژنامە	هاوکاری
٤١	گریانی گوڵە غەریبەکانی دۆزەخ	جوان هیدایەت فارس	کورتە چیرۆك	چاپکردن

ئەوکتێب و بلاوکراوانەی وەزارەتی رۆشنبیری لە سالی ٢٠٠١ دا چاپی کردوون و هاوکاری کردوون

ژ	ناوی کتێب	ناوی خاوەن کتێب	جۆری کتێب	جۆری چاپ
١	گـولفـرۆش	جەزا عەلی ئەمین	چیرۆکی منالأن	چاپکردن
٢	بنەما تیۆرییەکانی جوگرافیای عەسکەری کوردستانی باشوور	خـەبات عـەبدولأ	جوگرافیای عەسکەری	چـاپـکـردن
٣	کاریگەری کەلتوری ئەوان لەسەر کورد	عەتا قەرەداغی	لێکۆلینەوە	چاپکردن
٤	سێ رۆژنامەی سەردەمی شێخی نەمر	ئا. رەفیق سالح	رۆژنامەگەری	چاپکردن
٥	رابەری رۆژنامەگەری نهێنی کوردی	ئەوزاد عەلی ئەحمەد	رۆنامەگەری	چاپکردن
٦	پلاتۆنۆڤە شێت	و. هیمدادی حسین	شانۆگەری	چاپکردن
٧	کوردی تورکیا	و. جەلال تەقی	مێژوو	چاپکردن

ئەم بەرهەمەی میرزا مەنگوڕی

بایەخی بەرهەمەکە هەر لەوەدا نییە کەچەند لایەڕەیەکی شاردراوەی مێژووی سەردەمێکی زێڕین لەژیانی سیاسیی کوردو دەسەڵاتی خۆماڵیی جەمهوریەتی کوردستانە کەمیرزا مەنگوڕی تۆماری‌کردو نەیهێشت وەك زۆرێتر لەو بیرەوەریی‌و زانیاریانە بکەونە ناو بازنەی لەبیرچوونەوەوە، بەڵکو گرنگتر لەوانە ئەوەیە کەوا میرزا هەروا بەڕاگوزاریی رووداوەکانی تۆمار نەکردووە، هەروا روخساری کۆمەڵگەکەو گۆڕانە روکەشەکانی نەبینیوە، بەڵکو باسە گرنگەکانی ناوەناوی گۆڕان‌و ناکۆکییەکانی کۆمەڵی کوردەواریی‌و دەزگاکانی کۆمارو رەفتاری نائاسایی هەندێ ناوەندی دەسەڵاتی بەسەرکردۆتەوە، لەو لایەنانەی خستۆتە بەر رووناکیی کەمەگەر هەر لێکۆڵەر بایەخەکانیان بزانێت.

لە بڵاوکراوەکانی وەزارەتی رۆشنبیری

نرخی (١٠) دینارە